

Vergaderjaar 2007–2008

31 200 V**Vaststelling van de begrotingsstaten van het
Ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het
jaar 2008****Nr. 2****MEMORIE VAN TOELICHTING****INHOUDSOPGAVE**

A. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET WETSVORSTEL	2	Beleidsartikel 5: Toegenomen menselijke ontplooiing en sociale ontwikkeling	90
B. BEGROTINGSTOELICHTING	3	Beleidsartikel 6: Beschermde en verbeterd milieu	106
I. Leeswijzer	3	Beleidsartikel 7: Welzijn en veiligheid van Nederlanders in het buitenland en regulering van het personenverkeer	114
II. Missie	8	Beleidsartikel 8: Versterkt cultureel profiel en positieve beeldvorming in en buiten Nederland	119
III. Beleidsagenda	9	Niet-beleidsartikel 9: Geheim	127
IV. Begroting 2008 op hoofdlijnen	24	Niet-beleidsartikel 10: Nominaal en onvoorzien	128
		Niet-beleidsartikel 11: Algemeen	129
Artikelen		Verdiepingshoofdstuk	131
Beleidsartikel 1: Versterkte internationale rechtsorde en eerbiediging van mensenrechten	28	Bedrijfsvoeringsparagraaf	138
Beleidsartikel 2: Grotere veiligheid en stabiliteit, effectieve humanitaire hulpverlening en goed bestuur	37	Agentschapsparagraaf: CBI	141
Beleidsartikel 3: Versterkte Europese samenwerking	59	Bijlage 1 Moties en toezeggingen in het vergaderjaar 2006/2007	146
Beleidsartikel 4: Meer welvaart, eerlijkere verdeling en minder armoede	70	Bijlage 2 Lijst van afkortingen	151
		Bijlage 3 Trefwoordenlijst	155

A. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET BEGROTINGS- WETSVORSTEL

Wetsartikel 1 (begrotingsstaat ministerie)

De begrotingsstaten die onderdeel uitmaken van de Rijksbegroting, worden op grond van artikel 1, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2001 elk afzonderlijk bij de wet vastgesteld. Het onderhavige wetsvoorstel strekt ertoe om de begrotingsstaat van het ministerie van Buitenlandse Zaken (V) voor het jaar 2008 vast te stellen.

Alle voor dit jaar vastgestelde begrotingswetten tezamen vormen de Rijksbegroting voor het jaar 2008. Een toelichting bij de Rijksbegroting als geheel is opgenomen in de Miljoenennota 2008.

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de uitgaven, verplichtingen en de ontvangsten voor het jaar 2008 vastgesteld. De in die begroting opgenomen begrotingsartikelen worden in onderdeel B van deze Memorie van Toelichting toegelicht (de zogenoemde begrotingstoelichting).

Wetsartikel 2 (begrotingsstaat baten-lastendienst(en))

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de baten en de kapitaal-uitgaven en -ontvangsten van de baten-lastendienst Centrum voor de Bevordering van de Import uit ontwikkelingslanden (CBI) voor het jaar 2008 vastgesteld. De in die begrotingen opgenomen begrotingsartikelen worden toegelicht in onderdeel B (Begrotingstoelichting) van deze Memorie van Toelichting en wel in de paragraaf inzake de diensten die een baten-lastenstelsel voeren.

De Minister van Buitenlandse Zaken,
M. J. M. Verhagen

De Minister voor Ontwikkelingssamenwerking,
A. G. Koenders

B. BEGROTINGSTOELICHTING

LEESWIJZER

Veranderingen ten opzichte van 2007

De indeling van de begroting van het ministerie van Buitenlandse Zaken is gelijk aan die van 2007. De vergelijkbaarheid over de jaren is daarmee gewaarborgd.

Eén algemene beleidsdoelstelling is gewijzigd ten opzichte van 2007: Algemene beleidsdoelstelling 4 is gewijzigd in «*Meer welvaart, eerlijkere verdeling en minder armoede*». Groei en verdeling komt nu meer tot uitdrukking in deze titel.

Tevens zijn in de begroting 2008 de titels van vijf operationele doelstellingen gewijzigd:

Operationele doelstelling (OD) 4.3 is gewijzigd in «*Verhoogde economische groei en verminderde armoede als gevolg van gezonde private sector ontwikkeling in ontwikkelingslanden*». Deze operationele doelstelling legt meer dan voorheen de nadruk op de ontwikkeling van de private sector.

Operationele doelstelling 5.1 is gewijzigd in «*Alle kinderen, jongeren en volwassenen hebben gelijke kansen om kwalitatief goed onderwijs te doorlopen, dat hen de benodigde vaardigheden en kennis biedt om op een volwaardige wijze deel te kunnen nemen aan de samenleving*». Bij deze operationele doelstelling is meer dan in 2007, de nadruk gelegd op voor jongeren en volwassenen noodzakelijke aanvullende training en scholing om te komen tot persoonlijke en sociale ontwikkeling.

Operationele doelstelling 5.2 is gewijzigd in «*Versterking van het gebruik van kennis en onderzoek in beleid en praktijk van ontwikkelingssamenwerking en versterking van post-secundair onderwijs- en onderzoekscapaciteit in partnerlanden. Vermindering van kwalitatieve en kwantitatieve tekorten aan geschoold middenkader*». In tegenstelling tot vorig jaar is de aandacht nu niet slechts gericht op tertiair onderwijs, maar op het gehele post-secundaire onderwijs.

Operationele doelstelling 6.2 is gewijzigd in: «*Duurzaam waterbeheer, een hoger percentage mensen dat duurzame toegang heeft tot veilig drinkwater en sanitaire voorzieningen*».

Operationele doelstelling 8.1 is gewijzigd in: «*Grotere buitenlandse bekendheid met de Nederlandse cultuur en versterking van de culturele identiteit in ontwikkelingslanden*».

Cultuur in ontwikkelingslanden is ondergebracht in beleidsartikel 8, operationele doelstelling 1. Dit komt in de titel tot uitdrukking.

De beleidsartikelen weerspiegelen het geïntegreerde karakter van het buitenlandbeleid. Dit komt naar voren in de verschillende beleidsartikelen waar doelstellingen en uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking en voor het bredere buitenlandbeleid in samenhang worden beschreven.

De begroting 2008 is ingedeeld naar thema's. Hierdoor is het mogelijk per thema inzichtelijk te maken welke doelen worden gesteld en welke middelen en instrumenten daar aan bijdragen.

Indeling

De beleidsartikelen worden voorafgegaan door de beleidsagenda waarin de beleidsprioriteiten van het Nederlandse buitenlandbeleid voor 2008 zijn aangegeven. De genoemde prioriteiten lopen parallel met het beleidsprogramma van het Kabinet en met het Project 2015 om de *Millennium*

Development Goals (MDG's) dichterbij te brengen. In de beleidsagenda is een tabel opgenomen die inzichtelijk maakt waar onderdelen van het beleidsprogramma terugkomen in de begroting. De prioriteiten in het ontwikkelingssamenwerkingsbeleid en de daar bijhorende landenprofielen zullen voorafgaand aan de begrotingsbehandeling nog nader worden uitgewerkt. Daarbij zal worden ingegaan op de nationale en de internationale ontwikkelingen die ten grondslag liggen aan keuzes die worden gemaakt.

In het onderdeel *De begroting 2008 op hoofdlijnen* worden de belangrijkste beleidsmatige veranderingen, ook in financiële termen, toegelicht.

Opbouw van de beleidsartikelen

A: Algemene beleidsdoelstelling

Elk beleidsartikel kent dezelfde opbouw: allereerst wordt bij onderdeel A ingegaan op de algemene beleidsdoelstelling van het artikel.

Kritische succesfactoren

In deze toelichting wordt aangegeven welke «kritische succesfactoren» naast de inzet door het Ministerie van Buitenlandse Zaken, invloed hebben op de geformuleerde algemene en operationele doelstellingen en na te streven resultaten.

Voor alle beleidsartikelen geldt dat het ministerie op het (inter)nationale toneel niet de enige actor is die bepaalt of een geformuleerde doelstelling wordt gerealiseerd. In Europese en andere internationale gremia, maar ook met andere organisaties binnen de Nederlandse (rijks)overheid, moet vaak worden onderhandeld met andere partijen. De uitkomsten van die onderhandelingen zijn in de regel compromissen. De doelstellingen waarmee Nederland het onderhandelingsproces ingaat, zijn maar zelden identiek aan de uitkomst daarvan. Om te beoordelen in hoeverre die uitkomst «goed» of «voldoende» is moet de oorspronkelijke inzet, het proces zelf en de relatie tot andere onderhandelingsdoelen worden bekeken. Daarnaast geldt bij veel doelstellingen op het terrein van veiligheid en stabiliteit en op het terrein van ontwikkelingssamenwerking, dat externe ontwikkelingen als terroristische dreigingen en natuurrampen een groot effect kunnen hebben op de realisatie van de geformuleerde doelstellingen. Ook interne ontwikkelingen in landen kunnen van grote invloed zijn op het al dan niet behalen van de geformuleerde doelstellingen. Daarbij kan worden gedacht aan politieke ontwikkelingen in de landen waarmee Nederland een ontwikkelingsrelatie heeft, of aan de capaciteiten en bereidheid van mensen en organisaties in deze landen om de afgesproken plannen ook echt uit te voeren.

Er is voor gekozen de hiervoor genoemde toelichting niet als «kritische succesfactoren» bij ieder beleidsartikel te herhalen.

B: Budgettaire gevolgen van beleid

Conform de Rijksbegrotingsvoorschriften is, in de tabellen «Budgettaire gevolgen van beleid» onder de beleidsartikelen, de budgetflexibiliteit verwerkt op het niveau van de operationele doelstellingen. Zoals voorgeschreven worden daarbij de juridisch verplichte uitgaven weergegeven. Daarnaast zijn ook de overige verplichte uitgaven opgenomen: uitgaven die weliswaar nog niet in juridische zin zijn verplicht, maar waar bijvoorbeeld reeds toezeggingen over zijn gedaan, of uitgaven die reeds zijn gereserveerd op grond van een wettelijke regeling (bijvoorbeeld een subsidieregeling) of een beleidsprogramma waarmee de Kamer heeft ingestemd. De koppeling tussen doelstellingen en in te zetten middelen wordt zo goed mogelijk gelegd.

Een één-op-één koppeling is echter niet altijd mogelijk. Zo komen de opdrachten aan de Europese Unie ook ten goede aan operationele doelstelling 3.2 «*Een effectief, efficiënt en coherent optreden van de Unie ten opzichte van derde landen of regio's*», terwijl deze middelen zijn opgenomen bij de operationele doelstelling 3.1 «*Een democratische, slagvaardige en transparante Europese Unie die haar burgers vrijheid, recht en veiligheid biedt en in staat is tot duurzame groei*». Het is naar onze mening niet zinvol om de EU-opdrachten als het ware «op te knippen» over alle operationele doelstellingen waar de EU invloed op uitoefent.

C: Operationele doelstellingen

De algemene beleidsdoelstellingen zijn geformuleerd op een relatief hoog abstractieniveau. Onderdeel C laat daarom zien hoe de algemene beleidsdoelstellingen worden geconcretiseerd in een aantal operationele doelstellingen. Deze operationele doelstellingen vormen de meer concrete doorvertaling van de algemene beleidsdoelstellingen en worden daarom, waar zinvol en relevant, nader uitgewerkt door het benoemen van beoogde beleidseffecten (*outcome*) en te realiseren prestaties (*output*). Door systematisch onderscheid te maken tussen effecten en prestaties wordt de inzichtelijkheid bevorderd. BZ wijkt op dit punt af van de Rijksbegrotingsvoorschriften (RBV).

Effect- en prestatieindicatoren

De beoogde beleidseffecten en de te realiseren prestaties zijn voor alle operationele doelstellingen zo concreet mogelijk benoemd. In alle gevallen zijn de beoogde beleidseffecten en de te realiseren prestaties voorzien van indicatoren aan de hand waarvan realisatie kan worden gemeten of getoetst. In een beperkt aantal gevallen zijn deze indicatoren, met name op het politieke terrein, uitsluitend kwalitatief van aard, omdat de effectiviteit van het buitenlandbeleid vaak niet te meten is met behulp van kwantitatieve indicatoren.

Het realiseren van de beoogde beleidseffecten is daarbij niet alleen afhankelijk van de Nederlandse inzet, maar ook van de inbreng van partners en andere partijen. Dit is bijvoorbeeld het geval als het gaat om de uitkomst van onderhandelingen met andere landen of organisaties, dan wel de uitkomst van een gezamenlijk opgezet en gefinancierd programma. De relatie tussen de door het Ministerie van Buitenlandse Zaken te realiseren prestaties en de beoogde (maatschappelijke) effecten is dan ook niet causaal maar wel plausibel.

Voor 15 van de 36 operationele doelstellingen wordt het niet zinvol of haalbaar geacht genoemde indicatoren te kwantificeren. In onderstaand overzicht wordt nader toegelicht welke operationele doelstellingen niet worden onderbouwd met kwantitatieve gegevens over *outcome en output (comply-or-explain)*.

operationele doelstellingen

- 1.1. Een goed functionerende internationale rechtsorde.
- 1.3. Goed functionerende internationale juridische instellingen in Den Haag (juridische hoofdstad).
- 2.1. Goede internationale samenwerking ter bevordering van de nationale en bondgenootschappelijke veiligheid.
- 2.2. Bestrijding en terugdringing van het internationale terrorisme.
- 2.3. Bestrijding van proliferatie van massavernietigingswapens en bevordering van ontwapening.
- 2.8. Het bevorderen van energievoorzieningszekerheid.

- 3.1. Een democratische, slagvaardige en transparante Europese Unie die haar burgers vrijheid, recht, veiligheid, welvaart en duurzame economische groei biedt.
- 3.2. Een effectief, efficiënt en coherent optreden van de Unie ten opzichte van derde landen of regio's.
- 3.3. Een effectief, efficiënt en coherent optreden van de Unie ten opzichte van ontwikkelingslanden of -regio's.
- 3.4. Versterkte Nederlandse positie in de Unie van 27.
- 3.5. Een hechtere Europese waardengemeenschap.
- 8.4. Een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor internationale organisaties in Nederland.

motivatie

In deze gevallen zijn *outcome en output* moeilijk objectief meetbaar. Bruikbare gegevens zijn niet beschikbaar en kunnen ook niet (tijdig) worden verzameld.

Ter illustratie mogen de volgende voorbeelden dienen.

- Voor operationele doelstelling 2.2 «*Bestrijding en terugdringing van het internationale terrorisme*» wordt als prestatie onder meer genoemd de aanvaarding van de VN-strategie terrorismebestrijding. Nederland heeft een zekere invloed op wijze en snelheid van deze aanvaarding. Verwacht mag worden dat de overheden in de verschillende landen zich na onderschrijving van deze strategie actiever zullen opstellen t.a.v. het bestrijden en terugdringen van het internationale terrorisme. In welke mate dat leidt tot minder terroristische aanslagen is evenwel niet meetbaar.
- Voor doelstelling 3.5 «*Een hechtere Europese waardengemeenschap*» wordt als prestatie onder meer genoemd dat de activiteiten van de Raad van Europa zich concentreren op democratie, mensenrechten en de rechtsstaat. Nederland heeft invloed op het bepalen van die agenda. De Raad van Europa rapporteert regelmatig over de voortgang van de genoemde punten. In hoeverre de activiteiten bijdragen aan een hechtere Europese waardengemeenschap is evenwel moeilijk objectief meetbaar.

operationele doelstellingen

- 4.5. Verhoogde kwaliteit en effectiviteit van de Nederlandse handels- en investeringsbevordering.
- 8.1. Grotere buitenlandse bekendheid met de Nederlandse cultuur en versterking van de culturele identiteit in ontwikkelingslanden.
- 8.2. Het gezamenlijk met partnerlanden werken aan behoud van Gemeenschappelijk Cultureel Erfgoed en de implementatie van het multilaterale kader voor het behoud van erfgoed.

motivatie

In deze gevallen zijn *outcome en output* in beginsel wel meetbaar maar dat is in verhouding tot de uitgaven en/of administratieve lasten relatief kostbaar en tijdrovend.

Ter illustratie moge het volgende voorbeeld dienen. Voor doelstelling 8.1 «*Grotere buitenlandse bekendheid met de Nederlandse cultuur en versterking van de culturele identiteit in ontwikkelingslanden*» wordt als prestatie onder meer genoemd de intensivering van de culturele samenwerking met China. Verwacht mag worden dat de activiteiten in het kader van deze samenwerking zullen bijdragen aan de kennis van de Chinese bevolking over de Nederlandse cultuur. Deze bekendheid zou in beginsel wel meetbaar zijn, maar een dergelijke exercitie zou relatief kostbaar en tijdrovend zijn en niet in verhouding staan tot de uitgaven verbonden aan het intensiveren van de culturele samenwerking.

Voor de doelstellingen op het terrein van ontwikkelingssamenwerking wordt in een aantal gevallen gebruik gemaakt van de indicatoren en streefwaarden die de internationale gemeenschap gebruikt in het kader van de MDG's. De indicatoren voor de MDG's zijn, in tegenstelling tot 2007, uitgedrukt in een tabel die de mate van voortgang weergeeft. Hierdoor wordt in één oogopslag duidelijk wat de voortgang is en of de bereikte doelen in 2015 met de huidige inspanningen van de internationale gemeenschap naar verwachting zullen worden gehaald of niet.

Na een korte beschrijving van de «beoogde beleidseffecten» volgt het kopje «te realiseren prestaties». Deze prestaties hebben als regel betrekking op 2008. Indien de prestaties meerjarig van karakter zijn en naar verwachting (ook) later dan in 2008 worden gerealiseerd, wordt dit expliciet aangegeven.

Teneinde het aantal pagina's van de begroting te beperken worden niet alle indicatoren uitputtend beschreven. Per operationele doelstelling worden slechts de meest belangrijke indicatoren genoemd. Daarbij moet er rekening mee worden gehouden dat deze cijfers vaak zijn gebaseerd op gegevens uit ontwikkelingslanden. Aangezien de statistische capaciteit en kwaliteit aldaar niet altijd het niveau hebben dat wij in Nederland gewend zijn, zijn deze cijfers vaak minder hard. Ze geven echter wel inzicht in de trend. Rapportage over de voortgang aan de hand van de indicatoren vindt plaats via het departementale jaarverslag en specifieke rapportages aan de Kamer, zoals de «Resultaten in ontwikkeling» rapportages (Kamerstuk 29 234, nr. 57).

Onder het kopje Instrumenten/activiteiten wordt aangegeven welke instrumenten en activiteiten, overigens zonder in detail te treden, het ministerie gaat inzetten om de verschillende prestaties te realiseren.

D: Onderzoek naar de doelmatigheid en doeltreffendheid van het beleid
In het onderdeel D wordt ingegaan op de onderzoeken naar de doelmatigheid en doeltreffendheid van het beleid. Hierin zijn de belangrijkste evaluatieonderzoeken per beleidsartikel opgenomen, waarbij conform de RBV onderscheid wordt gemaakt tussen beleidsdoorlichtingen, effectenonderzoek en overig evaluatieonderzoek. Meer gedetailleerde informatie over deze geplande evaluatieonderzoeken is te vinden in de zogenoemde BZ-Evaluatieprogrammering (BZEP). In de MvT 2008 is de lijst van geplande evaluatieonderzoeken uit de BZEP integraal opgenomen, inclusief de IOB evaluatieonderzoeken. Het volledige document met de BZEP is online te raadplegen op <http://www.minbuza.nl/nl/organisatie/evaluatie>. Via deze website zijn ook alle evaluatieonderzoeken zelf toegankelijk evenals, indien van toepassing, de betreffende beleidsreacties van de minister(s).

Overige onderdelen van de begroting

De acht beleidsartikelen worden gevolgd door drie *niet-beleidsartikelen* en het *Verdiepingshoofdstuk*. In het Verdiepingshoofdstuk wordt informatie gegeven over de budgettaire aansluiting tussen de begroting 2007 en de begroting 2008.

Daarna volgen de *Bedrijfsvoeringsparagraaf* en de *Agentschapsparagraaf* over de baten-lastendienst Centrum voor de Bevordering van de Import uit ontwikkelingslanden (CBI).

De relatie met de HGIS-nota

De Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS) omvat naast het grootste deel van de uitgaven van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (inclusief ontwikkelingssamenwerking) tevens de buitenland-uitgaven van de overige departementen. Deze bundeling bevordert de samenhang en samenwerking die voor een geïntegreerd en coherent buitenlandbeleid van belang zijn. Voor een overzicht van de belangrijkste programma's en uitgaven ten behoeve van het buitenlandbeleid in de breedste zin wordt verwezen naar de nota over de HGIS. De HGIS-nota bevat ook een overzicht van de budgettaire ontwikkelingen binnen de

HGIS en een aantal bijlagen waarin alle buitenlanduitgaven overzichtelijk worden gepresenteerd. Zo wordt een totaaloverzicht gegeven van de buitenlanduitgaven die als officiële ontwikkelingshulp («ODA») kwalificeren, alsmede een overzicht van de geraamde uitgaven aan de thema's onderwijs, natuur, milieu en water, en hiv/aids, tuberculose & malaria.

De relatie met de Staat van de Unie

In de Staat van de Unie rapporteert het kabinet jaarlijks over de belangrijkste ontwikkelingen in de EU, met nadruk op de Nederlandse rol daarin. Voor een overzicht van de wijze waarop het kabinet op dit moment aankijkt tegen de grote Europese vraagstukken, waar de prioriteiten liggen en welke keuzes het kabinet daarover maakt, wordt dan ook verwezen naar deze Staat. In de Staat van 2008 wordt onder andere aandacht besteed aan de effectiviteit en het democratisch gehalte van de Unie, en aan de communicatie met bevolking en parlement. Ook wordt ingegaan op die beleidsterreinen waarop het kabinet veel verwacht van een sterke Europese rol. Tenslotte bevat de Staat in de bijlage de gebruikelijke overzichten van de belangrijkste besproken thema's in alle Brusselse raadsformaties.

MISSIE

Elke dag en elk uur behartigt het Ministerie van Buitenlandse Zaken de belangen van het Koninkrijk in het buitenland. Als naar buiten gericht land zet Nederland zich van oudsher in voor de internationale rechtsorde. Nederland bouwt mee aan een veilige, stabiele en welvarende wereld. Wij zetten ons in om conflicten, armoede en onrecht te bestrijden. Buitenlandse Zaken geeft, in overleg met andere ministeries, vorm aan het Europa van de toekomst en zorgt ervoor dat Nederland in de EU met één stem spreekt. Op meer dan 150 plekken in de wereld en in Den Haag doen landgenoten, bedrijven en instellingen een beroep op de kennis van onze medewerkers. Buitenlandse Zaken – wereldwijd thuis.

BELEIDSAGENDA

Globalisering: het buitenland begint thuis

De eerste opdracht die het kabinet zichzelf heeft meegegeven, behelst het vormgeven van een actieve internationale en Europese rol (pijler 1 van het beleidsprogramma). Het is niet voor niets dat wij hiermee zijn begonnen. Het tekent de houding van Nederland ten opzichte van de wereld om ons heen, die van oudsher open en positief is. Onze wereld verandert tegenwoordig echter snel, en daarmee onze beeldvorming. Zo zou je kunnen zeggen dat het positieve wereldbeeld van Nederlanders de laatste tijd aan enige erosie is blootgesteld. Naast kansen brengt globalisering immers ook uitdagingen, die zorgelijk kunnen stemmen. Onze internationale omgeving beïnvloedt onze banen, onze veiligheid, ons milieu, kortom onze welvaart en ons welzijn. De vraag is nu: wat doen wij eraan? Hoe kunnen we nieuwe dreigingen en uitdagingen het hoofd bieden? Hoe kunnen we kansen optimaal benutten? Moeten wij onze dijken ophogen om de invloed van buiten te keren? Of moeten wij juist over de dijken de wereld in?

Het kabinet kiest uit volle overtuiging voor een actieve strategie. Ons gevoel van veiligheid en saamhorigheid is gebaat bij een actieve rol op het wereldtoneel. Als wij een nationaal georiënteerde koers zouden varen, zou ons dat een verlies aan banen, veiligheid en leefklimaat opleveren. Juist door volop de vruchten te plukken van globalisering, wordt de kwaliteit van leven in Nederland verbeterd: meer welvaart, meer veiligheid en een beter leefklimaat. Ook hebben wij verantwoordelijkheden ten opzichte van burgers elders, waaronder die in ontwikkelingslanden. Wij kunnen de uitdagingen die op onze samenleving afkomen – terrorisme, milieuvervuiling, grensoverschrijdende misdaad – niet eigenhandig oplossen. Wij moeten ook niet ons hoofd in het zand steken. Dat zou een misplaatste schijnveiligheid opleveren.

Draagvlak

Vormgeven aan de toekomst van Nederland kan alleen door ook invloed uit te oefenen op wat er buiten onze grenzen gebeurt. Wij willen Nederlanders laten zien dat buitenlands beleid ook hen zelf raakt, dat het niet een ver-van-mijn-bedshow is, die alleen het ministerie in Den Haag en onze 158 ambassades en consulaten in het buitenland aangaat. Als wij inzichtelijk weten te maken dat een actief buitenlandbeleid positief effect heeft voor de burger, kunnen we wellicht ook een deel van de twijfels over het proces van globalisering wegnemen. Om de samenleving nauwer te betrekken bij het buitenlands beleid, en zo het begrip van Nederlanders voor de impact die buitenlands beleid op zijn of haar dagelijks leven heeft te vergroten, zal in de komende periode een specifiek draagvlakbeleid voor het buitenlands beleid worden opgezet, zoals we dat ook al voor Europa en ontwikkelingssamenwerking kennen. Hierbij kan worden gedacht aan het aanschouwelijk maken van abstracte zaken, zoals mensenrechten; het uitnodigen van burgers om deel te nemen aan reizen van bewindspersonen, zoals onlangs naar het Midden-Oosten, toen tien jongeren de minister van Buitenlandse zaken vergezelden, of het voor het voetlicht brengen van de rol van het ministerie bij grote evenementen, zoals de Olympische Spelen in 2008.

Juist omdat vraagstukken vandaag de dag zo met elkaar verstrengeld zijn, leggen wij de nadruk op een kabinetsbreed, geïntegreerd buitenlands beleid. Duurzame economische groei in de wereld, conflictpreventie en vredesmissies, het waarborgen van mensenrechten, het verbeteren van het leefklimaat; het zijn geen afzonderlijke thema's, waarvan wij kunnen zeggen: doet u hier maar een schepje meer, en daar een schepje minder. Wij zullen al deze zaken in samenhang moeten bezien. De tijdgeest eist dat van ons. Wij zullen de instrumenten en middelen die tot onze beschikking staan, dan ook op gecoördineerde wijze inzetten.

Hierbij geldt dat wij ons laten leiden door een morele oriëntatie, waarbij we een realistische koers varen. Waarden als vrijheid, democratie en mensenrechten, maar ook solidariteit en humaniteit, liggen ten grondslag aan het buitenlands beleid. Dat zijn geen holle vaten, maar vaste ankers. Tegelijkertijd varen we een realistische koers. Dat wil zeggen een koers die recht doet aan het nationaal belang van Nederland en die onze machtspositie in de wereld versterkt.

Op deze wijze zal ook invulling gegeven worden aan de bijdrage van Nederland aan duurzaamheidsbeleid in Nederland en elders. Zaken die spelen in het buitenland hebben nu en later invloed op de samenleving in Nederland. En omgekeerd. Denk bijvoorbeeld aan de manier waarop in andere landen met energieverbruik wordt omgegaan. Er is in Nederland een groot draagvlak voor internationale duurzaamheid. Wij weten dat een geïsoleerde benadering uiteindelijk geen duurzaam en stabiel resultaat zal opleveren.

We doen het samen: relevant multilateralisme

Wij willen ons inzetten voor een wereld waarin de winst van de één niet het verlies van de ander betekent. Globalisering met een menselijk gezicht, daar gaat het om. Dat betekent dat wij gezamenlijk de uitdagingen van globalisering het hoofd moeten bieden, in ons eigen belang en in het belang van anderen. En dat doen we het best met elkaar, in internationale verbanden. Het kabinet kiest voor een constructief en creatief internationaal profiel. Constructief, omdat wij de intentie hebben te bouwen, niet te breken. Creatief, omdat wij niet klakkeloos achter de menigte willen aanlopen.

Het kabinet wil de relevantie van de internationale verbanden waarvan Nederland deel uit maakt, behouden en versterken. Wij zetten dan ook in op een relevant multilateralisme. Relevant voor de problemen van vandaag en morgen en relevant voor de mensen van vandaag en morgen. Waar institutionele aanpassingen en andere hervormingen vereist zijn, zal Nederland deze actief nastreven. Dat geldt bijvoorbeeld voor de Verenigde Naties (VN), maar ook voor andere internationale verbanden waaraan wij deelnemen. Zo zet Nederland zich actief in om de onderlinge samenwerking van VN-organisaties in hulp-ontvangende landen te versterken, managementmethoden en -praktijk binnen de VN te verbeteren, en de vormgeving van VN, Internationaal Monetair Fonds (IMF) en Wereldbank aan te passen aan nieuwe wereldverhoudingen.

De energieproblematiek en de klimaatverandering hebben onze mondiale lotsverbondenheid nog eens geaccentueerd. Willen we de wereld beter achter laten dan we haar aantreffen dan dienen we allen ons handelen

aan te passen. Het Nederlandse beleid is er dan ook op gericht economische groei, sociale cohesie en milieubescherming in samenhang te bezien en te onderwerpen aan een integraal afwegingsproces. Nederland streeft er naar duurzaamheid meer nadruk te geven in het buitenlands beleid en met name in het ontwikkelingsbeleid. Armoedebestrijding kan alleen effectief worden uitgevoerd indien het is ingebed in duurzaam handelen en zeker niet alleen in de betreffende landen.

Nederland hecht aan een krachtige internationale rechtsorde. Onze Grondwet verlangt ook dat wij die actief bevorderen. We doen dit door samenwerking in internationale fora als de Verenigde Naties en de Raad van Europa en door bilaterale samenwerking met andere landen bij de bestrijding van ernstige strafbare feiten. We bevorderen de internationale rechtsorde ook door samen te werken met het Internationaal Strafhof en de internationale tribunalen. We steunen deze actief en hun vestiging in Den Haag onderstreept de rol van Den Haag als stad van het internationaal recht.

Overigens zal het kabinet ook het bilaterale spoor blijven inzetten als belangrijk instrument van buitenlands beleid. De relatie met de Verenigde Staten mag in dit opzicht niet onvermeld blijven. Europa en Amerika moeten, vanuit gedeelde waarden als vrijheid en democratie, samen politiek leiderschap tonen in een snel veranderende wereld, die ons voor nieuwe uitdagingen stelt.

Ons buitenlands beleid betreft natuurlijk het gehele Koninkrijk, dus ook de Nederlandse Antillen en Aruba. De buitenlandse betrekkingen zijn immers in het Statuut voor het Koninkrijk genoemd als een aangelegenheid van het gehele Koninkrijk. De relaties van het Koninkrijk in het Caraïbisch gebied, en meer in het algemeen op het Westelijk Halfrond, verdienen in dat licht bijzondere aandacht. De ontwikkelingen in buurlanden als Venezuela en Colombia, en de verhouding tot de Verenigde Staten zijn voor de Caraïbische delen van het Koninkrijk van wezenlijk belang. Wat betreft de aansluiting van de Nederlandse Antillen en Aruba bij de internationale rechtsorde, zal worden bevorderd dat beide landen worden gebonden aan alle verdragen met een universele strekking, waarbij het gehele Koninkrijk partij hoort te zijn.

Overeenkomstig het beleidsprogramma van het kabinet Balkenende IV staan onze belangrijkste doelstellingen en speerpunten voor het komende jaar hieronder weergegeven:

1. Een steviger basis voor een slagvaardig en democratisch Europa

Het kabinet kies voor een actieve, toekomstgerichte, ambitieuze en constructieve rol in Europa, in de vaste overtuiging dat de toekomst van Nederland en de Nederlanders in een sterk Europa ligt. In de «Staat van de Europese Unie 2008», die tegelijkertijd met de begroting aan de Kamer wordt aangeboden, wordt de inzet van het kabinet ten aanzien van Europa nader uitgewerkt.

In onderzoeken geven de meeste Nederlanders aan blij te zijn met het Nederlandse lidmaatschap van de Europese Unie (EU) en te geloven dat de Unie een positieve bijdrage levert aan de Nederlandse economie. Ze zijn ook optimistisch over de toekomst van de Unie. Maar tegelijkertijd is er kritiek op Europa en zijn er zorgen over het behoud van de Nederlandse identiteit en onze mogelijkheden om zelf beslissingen te nemen. Die kritiek en die zorgen kwamen in volle hevigheid naar boven rond het

referendum over het Grondwettelijk Verdrag in 2005. Zij vormden het vertrekpunt van het kabinet bij de formulering van de inzet in het vervolg van de verdragsdiscussie.

Het tijdens de Europese Raad (ER) in juni 2007 overeengekomen mandaat voor een herziening van het verdrag heeft de weg vrijgemaakt voor een slagvaardiger en democratischer Europa. Met de succesvolle uitkomst van de Europese Raad is tegemoet gekomen aan de Nederlandse verlangens dat een gewijzigd verdrag zich qua omvang, vorm en inhoud overtuigend moet onderscheiden van het Grondwettelijk Verdrag dat in juni 2005 per referendum werd verworpen. Het herziene verdrag is goed voor Europa. Het zal de Unie, met haar 27 lidstaten, democratischer, slagvaardiger en efficiënter maken.

En dat is op zijn beurt goed voor Nederland. Nederland heeft immers veel te winnen bij Europa. Onze welvaart, onze veiligheid en onze positie in de wereld zijn bij voortschrijdende Europese integratie gebaat. Nederland heeft de Unie en haar interne markt hard nodig om internationaal te kunnen blijven concurreren. Volgens het Sociaal en Cultureel Planbureau hebben Europeanen 10% van hun welvaart alleen al aan de effecten van handel op de interne markt te danken. Als men dit gegeven extrapoleert naar de situatie van een Nederlands gezin dan betekent dit al gauw een flink bedrag per jaar. In de Nederlandse situatie zou dit voor iemand met een modaal inkomen ongeveer EUR 3000 per jaar betekenen. Die interne markt moeten we blijven vervolmaken, om maximaal de vruchten van globalisering te plukken. Daarnaast kan Nederland de Europese Unie gebruiken om zijn strategische belangen te behartigen vis-à-vis andere wereldspelers. De vuist die 27 lidstaten kunnen maken om in internationale fora hun beleid kracht bij te zetten, of om tegenwicht te bieden aan het soms grillige gedrag van anderen, is vele malen groter dan de invloed die Nederland eigenmachtig kan uitoefenen. De Unie is het meest logische en meest realistische verlengstuk van de Nederlandse stem in de wereld. Tenslotte kunnen we de grensoverschrijdende uitdagingen waarvoor we staan niet in ons eentje te lijf. Klimaatverandering en energiezekerheid, terrorisme, asiel en migratie, het zijn allemaal onderwerpen waarop een internationaal antwoord geformuleerd moet worden. En dan beginnen we zo dicht mogelijk bij huis: met een Europees antwoord. Gezien de urgentie van deze vraagstukken, zullen zij de komende periode tot de beleidsprioriteiten van het kabinet behoren.

Neem bijvoorbeeld klimaatverandering. In de aanloop naar onderhandelingen over een post-Kyoto regime, zal het kabinet zich binnen Europa sterk blijven maken voor een krachtig internationaal klimaatbeleid. Europa speelt in dit proces een sleutelrol en heeft zijn verantwoordelijkheden ook genomen. In maart 2007 zijn de Europese lidstaten erin geslaagd om onderling afspraken te maken over nieuwe en bindende doelstellingen voor de reductie van CO₂-emissies. Voor 2020 heeft de EU zichzelf een reductiepercentage opgelegd van tenminste 20% ten opzichte van 1990. Dit kan worden opgevoerd tot 30%, als ook andere geïndustrialiseerde landen zich aan vergelijkbare emissiereducties willen verbinden. De Europese Unie heeft deze afspraken gemaakt, omdat de lidstaten zich ervan bewust zijn dat de omvang en de ernst van klimaatverandering vragen om een voortrekkersrol van de EU. Door het goede voorbeeld te geven, hoopt de Unie anderen over de streep te trekken. Duitsland heeft, als G8-voorzitter, de EU-doelstellingen ook tot inzet van de afgelopen G8 top gemaakt.

Tijdens de Europese Top die geleid heeft tot overeenstemming over een mandaat voor een nieuw verdrag, hebben we opnieuw een stap vooruit gezet. Hoewel de EU al wetgeving op het terrein van energie en klimaat kende, wordt «bestrijding van klimaatverandering» nu ook voor het eerst expliciet als doel in het verdrag genoemd. Dat geldt ook voor de belangrijkste beleidsterreinen waarop klimaatbeleid gestalte krijgt, te weten energie-efficiëntie en de ontwikkeling van nieuwe en duurzame energie. Het verdrag maakt hiermee ook ruimte voor inzet op de voor Nederland belangrijke opties van CO₂-opslag en duurzaam geproduceerde biomassa. Het klimaatbeleid wordt nu dus zichtbaar in het verdrag, en dat is winst. De meerderheidsbesluitvorming, waarvan overigens al sprake was, beschouwen wij als een voordeel: als iedere lidstaat besluitvorming op het gebied van klimaatverandering zou kunnen blokkeren, zou er weinig terecht komen van de uitvoering van de ambitieuze doelstellingen.

Zeker voor Nederland, dat met een reductiedoelstelling van 30% één van de koplopers binnen de EU is, is een slagvaardige Unie die prioriteit toekent aan het tegengaan van klimaatverandering, uitermate belangrijk. Onze eigen maatregelen halen onvoldoende uit, als we niet samen met andere lidstaten optrekken. Luchtverontreiniging stopt immers niet bij de Duitse of Belgische grens. En ook maatregelen aan de bron, bijvoorbeeld als het gaat om auto's of elektrische apparaten, kunnen alleen op Europees niveau worden genomen. Het is voor Nederland dus goed dat er een Europees antwoord wordt geformuleerd op een probleem dat Nederlandse burgers rechtstreeks raakt. Belangrijke elementen in dit nieuwe Europese beleid zullen zijn: de versterking en uitbreiding van het Europese systeem voor de handel in emissierechten, regelgeving voor het gebruik van duurzaam geproduceerde biobrandstoffen, strenge eisen aan energieuinigheid van een groot aantal apparaten en gebruiksartikelen, waaronder de gloeilamp, strengere normen voor de CO₂-uitstoot van de auto en regelgeving voor de afvang en opslag van CO₂.

Ook op het terrein van asiel en migratie is Nederland gediend met een Europees optreden. Dat gezamenlijke afspraken nodig zijn, spreekt vanzelf: toelating in één lidstaat betekent immers in de praktijk toelating tot de gehele Unie. In 2008 zullen intensieve discussies plaatsvinden over de tweede fase van het EU-asielbeleid, dat moet leiden tot een Gemeenschappelijk Asielbeleid in 2010. Daarnaast zullen afspraken gemaakt moeten worden over arbeidsmigratie, waarbij de beslissing over het aantal toe te laten arbeidsmigranten overigens een nationale bevoegdheid blijft. Het kabinet zal zich in de discussies over asiel en migratie zeer actief opstellen.

Een gezamenlijke aanpak en een intensieve samenwerking zijn ook op veiligheidsgebied nodig. In enkele jaren is al relatief veel bereikt. Zo zijn concrete resultaten geboekt bij het ontwikkelen en uitvoeren van actieplannen op het gebied van terrorismebestrijding, drugs en mensenhandel. Tegelijkertijd is de praktische en operationele samenwerking tussen de lidstaten en uitvoerende instanties als Europol verder uitgebouwd en verdiept. En politiediensten kunnen nu gemakkelijker en sneller DNA-gegevens, vingerafdrukken en kentekens uitwisselen dan voorheen omdat het Verdrag van Prüm, dat door zeven EU-lidstaten waaronder Nederland was afgesloten, nu is omgezet in algemeen geldend EU-recht. In de komende periode zullen de afspraken verder moeten worden uitgewerkt en zal aan een aantal deelterreinen speciale aandacht worden gegeven.

Naast het formuleren van gezamenlijke antwoorden op bovengenoemde «nieuwe» uitdagingen, zullen we ons in de Unie vooral ook nadrukkelijk blijven inzetten voor een verdere versterking van de Europese concurrentiekracht. Vervolmaking van de interne markt is voor Nederland, met zijn open economie, van wezenlijk belang. Zeker nu Europa de concurrentie moet aangaan met opkomende machten als China en India. Zonder de interne markt, zullen meer banen en daarmee welvaart verloren gaan. Verhoogde aandacht voor onderzoek en innovatie is dan ook een harde noodzaak.

Bij het zoeken naar en vinden van gezamenlijke antwoorden is het Nederlandse postennet in Europa van evident belang. Met een groter wordende Unie is een goede informatiepositie in de hoofdsteden van alle lidstaten cruciaal om onze belangen in de Unie effectief te kunnen behartigen. Bilaterale samenwerking op economisch en politiek terrein, maar bijvoorbeeld ook op het gebied van cultuur, krijgt daarmee naast een inherente waarde een steeds toenemend Europees belang. Het ministerie van Buitenlandse Zaken vervult bij het vormgeven en onderhouden van die relaties, vanuit zijn coördinerende rol en kennis van de lokale situatie, een belangrijke rol.

Europa communicatie

De ervaringen rond het referendum hebben geleid tot een meer kritische en realistische, maar tegelijkertijd constructieve, ambitieuze en toekomstgerichte inzet van Nederland ten aanzien van Europa. Maar daarmee zijn we er niet. Alleen door kritiek en zorgen blijvend serieus te nemen, kunnen we er immers voor zorgen dat mensen hun enthousiasme voor Europa behouden. Dat betekent bijvoorbeeld dat we erop toe moeten blijven zien dat Europa alleen dat doet waar het goed in is en waar gezamenlijk optrekken een toegevoegde waarde heeft boven nationaal optreden. Het betekent ook dat we meer moeite moeten doen om mensen open en duidelijk te vertellen hoe Europa werkt. Nadrukkelijker aandacht is nodig voor het herstel en behoud van het Nederlandse draagvlak voor het Europese project waar Nederland en de Nederlanders zo wel bij varen. De Europese samenwerking dient niet zomaar een abstract doel, maar is in ons eigen belang: zij dient onze werkgelegenheid, onze vrijheid en veiligheid en onze leefomgeving. Als de tastbare voordelen van het EU-lidmaatschap niet meer vanzelfsprekend zijn, moeten ze duidelijker zichtbaar worden gemaakt.

In de komende periode zal het kabinet zich toelagen op het vergroten van de kennis over Europese samenwerking, inclusief de voordelen die deze Nederland brengt, het stimuleren van een evenwichtig debat over Europa en het uitdragen van onze standpunten over Europa. Het doel hiervan is het vergroten van de betrokkenheid van het Nederlandse publiek bij Europa en een bredere steun onder de bevolking voor Europese samenwerking. Hierbij geldt: tweerichtingsverkeer. Het kabinet zal de discussie met het parlement en de bevolking van harte aangaan.

2. Krachten bundelen voor vrede, veiligheid en ontwikkeling

Werken aan vrede en veiligheid in de wereld kan alleen samen met anderen. In VN-, EU- en NAVO-kader werkt Nederland mee aan het tot stand brengen van veiligheid en stabiliteit, zodat er ruimte ontstaat voor sociale, economische en bestuurlijke wederopbouw en vormgeving van

de rechtsstaat en de daarbij behorende veiligheidssector. Dit is het kader van onze inspanningen in (post-)conflictgebieden zoals de Balkan, Afghanistan, het Grote Meren gebied, de Hoorn van Afrika en het Midden-Oosten. De NAVO beschikt over unieke militaire capaciteiten die voor deze doelstellingen inzetbaar zijn. De NAVO heeft in de voorbije jaren flinke stappen gezet om nieuwe taken en verantwoordelijkheden aan te gaan en waar te kunnen maken. Het Europese veiligheids- en defensiebeleid biedt de mogelijkheid in samenhang met het instrumentarium van de Commissie en de lidstaten een brede benadering te kiezen. De geïntegreerde samenwerking in en tussen NAVO en EU moet beter en daar zet Nederland op in.

Om tot een duurzame oplossing van conflicten te komen, combineren we steeds vaker middelen en instrumenten die elkaar versterken. *Diplomacy, defence and development*, oftewel: de handen ineen slaan om stabiliteit te waarborgen en economische en sociale perspectieven van mensen te verbeteren. De 3-D benadering is een uiting van ons geïntegreerde buitenlandbeleid, waarbij de drie pijlers, veiligheid, ontwikkeling en diplomatie elkaar versterken. Door deze aanpak bevorderen we dat de voordelen van globalisering onder handbereik van een grotere groep mensen komen, dat zij mee kunnen doen en een waardig bestaan kunnen opbouwen. Daarmee nemen we een bron van onvrede en ongerustheid weg en dragen we bij aan duurzame stabiliteit. Wij willen de 3D-benadering verder ontwikkelen. Daar horen meer partners bij. Nationale partners zoals de ministeries van Binnenlandse Zaken, Justitie en Economische Zaken en ook internationale partners, landen die onze inzichten delen. Ook het maatschappelijk middenveld en het bedrijfsleven zijn belangrijke partners.

Een dergelijke aanpak volgen we niet alleen uit idealisme, daarmee zijn we ook zelf gediend. Door bij te dragen aan veiligheid en stabiliteit elders – doorgaans in fragiele staten, die niet geïntegreerd zijn in een geglobaliseerde wereld en waar de bodem voor nieuwe dreigingen als terrorisme bij uitstek vruchtbaar is – bieden we mensen een ander perspectief, en gaan we radicalisering tegen. Daarmee vermindert op termijn ook de kans op terroristische ontwikkelingen en aanslagen. En daarmee is een rechtstreeks Nederlands en Europees belang gediend.

Nederland heeft veel in huis om bij te dragen aan vrede, veiligheid en ontwikkeling. We hebben een krijgsmacht die modern, mobiel en goed opgeleid is. De internationale missies van nu zijn veeleisend doordat ze zo verschillend zijn: er zijn grootschalige en complexe missies, kleinschalige en civiel-militaire missies en opleidings- en adviesmissies. We dragen naar vermogen bij aan crisisbeheersingsoperaties en (weder)opbouw. We hebben een uitgebreid netwerk van diplomatieke vertegenwoordigingen, dat over de gehele breedte wordt ingezet om deze benadering te versterken, zowel voor wat betreft de politieke als de ontwikkelings-samenwerking-aspecten daarvan. Juist daardoor kunnen we geloofwaardig meepraten over vrede en veiligheid in de wereld. Het kabinet wil dat Nederland zijn verantwoordelijkheid blijft nemen, ook in 2008. Of dat nu is in Uruzgan om de weg vrij te maken voor de opbouw van een stabiel Afghanistan, voor de kust van Libanon om te zorgen dat het land niet terugvalt in een burgeroorlog, in het zuiden van Sudan om toe te zien op

de vredesregeling, in Congo om de krijgsmacht daar te adviseren en trainen. Speciale aandacht zal er zijn voor de problematiek van de kleine wapens, onder meer in de onderhandelingen over een internationaal wapenhandelsverdrag. In afwachting van de uitkomst van het mondiale onderhandelingsproces over het gebruik van clustermunities, heeft het kabinet eind juni 2007 het gebruik van clustermunities door de Nederlandse krijgsmacht opgeschort. In voorkomende gevallen dat de inzet van clustermunities toch noodzakelijk wordt geacht, zal het parlement hiervan tijdig op de hoogte worden gesteld.

Midden Oosten

De voortdurende van het Israëlisch-Palestijnse conflict heeft zowel lokale, regionale als internationale repercussies. De beëindiging van het conflict blijft dan ook een grote prioriteit. Het kabinet speelt zowel binnen de Europese Unie als bilateraal een actieve rol om een oplossing voor dit slepende conflict dichterbij te brengen. Daartoe is onder meer de ontwikkeling van een krachtige Palestijnse economie essentieel. Nederland draagt hieraan actief bij door ondersteuning van de Palestijnse landbouwsector en bevordering van open grenzen. In dit kader is tevens een Nederlandse economische expert toegevoegd aan het team van Kwartet-gezant Tony Blair, wiens mandaat mede bevordering van Palestijnse economische ontwikkeling omvat.

Na de coup van Hamas in de Gazastrook dient de nieuwe politieke situatie in de Palestijnse Gebieden door Israël en de Palestijnen te worden aangegrepen om een betekenisvol politiek proces tot stand te brengen.

De aandacht van de partijen en de internationale gemeenschap dient de komende periode vooral gericht te zijn op het bevorderen van een spoedige hervatting van directe onderhandelingen. Daarbij moet beide partijen een politiek perspectief worden geboden. Voor Israël betekent dat: veilige en erkende grenzen. Voor de Palestijnen: de totstandkoming van een onafhankelijke, democratische en levensvatbare staat. De internationale gemeenschap en met name het Kwartet, dient hierin een actieve rol te spelen.

Een perspectief op vrede in het Midden-Oosten hangt ook af van de opstelling van landen in de regio. De rol van Syrië is in dit opzicht cruciaal. Het land dient zowel in het Israëlisch-Palestijnse conflict als in Libanon een constructieve rol te spelen. De Secretaris-Generaal van de VN (SG VN) heeft Nederland gevraagd om instemming met de vestiging in Nederland van een speciaal tribunaal voor de berechting van verdachten van met name de moord op de Libanese ex-premier Rafik al-Hariri. Nederland hecht veel waarde aan de totstandkoming van dit tribunaal, dat er toe kan bijdragen de praktijk van straffeloosheid in Libanon en de regio te doorbreken. Met het tribunaal wordt tevens bijgedragen aan versterking van de internationale rechtsorde en het streven van de VN om terrorisme te bestrijden. Mede in het licht van de wens van de regering om straffeloosheid tegen te gaan, respect voor mensenrechten te bevorderen en verder te investeren in de positie van Nederland als internationaal juridisch centrum van de wereld heeft de regering inmiddels welwillend gereageerd op het verzoek van de SGVN. In dit verband wordt met de VN nader gesproken over de praktische invulling en de voorwaarden voor vestiging. Met betrekking tot Iran blijft Nederland een meersporenbeleid voorstaan dat gericht is op strenge naleving van de

eisen van de Veiligheidsraad ten aanzien van het nucleaire programma van Iran en het zoeken naar *engagement* en dialoog.

3. Ontwikkelingssamenwerking waar mensen bij gebaat zijn

Ontwikkelingssamenwerking kan nog steeds bogen op veel steun in de Nederlandse samenleving, zo bleek onder andere tijdens de publieks-manifestatie op Schokland eind juni 2007. Tegelijkertijd wordt steeds meer benadrukt dat goede ontwikkelingssamenwerking vooral gericht moet zijn op concrete resultaten.

Het bereiken van de Millennium Ontwikkelingsdoelen is een speerpunt in ons beleid. «2015» komt dichterbij, maar de doelen zijn nog lang niet gerealiseerd. Het kabinet wil concrete invulling geven aan het internationale partnerschap tegen armoede, waarbij duurzame ontwikkeling, groei, verdeling en zeggenschap voorop staan. De sleutel voor groei en ontwikkeling ligt bij duurzame en maatschappelijk verantwoorde handel, investeringen en ontwikkeling van een maatschappelijk verantwoorde private sector.

- Nederland zal zich daarbij richten op drie landenprofielen: stabiele ontwikkelingslanden, fragiele staten en post-conflictlanden, en landen waar ontwikkelingssamenwerking deel uitmaakt van een veel bredere relatie.
- Regionaal blijft het kabinet de nadruk leggen op Afrika als het continent dat meer middelen nodig heeft. Ontwikkelingssamenwerking beperkt zich echter niet tot Afrika. In Latijns-Amerika profiteren door de ongelijke inkomensverdeling nog veel te weinig mensen van de economische groei. In het Midden-Oosten vragen democratiseringsprocessen en de ondersteuning van vrouwenrechten onze aandacht. Azië is economisch rijp voor een verdere versnelling van zijn ontwikkeling. Daarbij zullen goed bestuur en corruptiebestrijding belangrijke elementen van de agenda blijven.
- Bovenal zal het kabinet in zijn samenwerking met ontwikkelingslanden uitgaan van hun plannen, hun structuren en organisaties, op basis van wederzijdse verantwoordelijkheid. Lokale verantwoording via parlement en andere *checks and balances* zijn daarbij essentieel. Tevens zal het kabinet internationaal andere donoren mobiliseren om taken beter te verdelen en efficiënter te werken in stabiele ontwikkelingslanden en streven naar een effectievere VN. Niemand kan immers alleen de Millennium Ontwikkelingsdoelen realiseren.

Daarbij is sprake van de volgende prioriteiten:

Groei en verdeling

Kiezen voor kansen: de Millennium Ontwikkelingsdoelen zijn voor iedereen gelijk. Maar niet iedereen profiteert in gelijke mate van ontwikkeling of handelsliberalisatie. De ongelijkheid tussen en binnen landen neemt toe; eerlijke verdeling naast groei wordt steeds belangrijker. Nederland wil bijdragen aan groei, een betere verdeling, het bevorderen van de private sector als motor van ontwikkeling en beter onderwijs. Groei is essentieel voor het bereiken van de Millenniumdoelstellingen. Maar de opbrengsten van die groei moeten goed verdeeld worden. Daarvoor is een politieke dialoog met open vizier en op basis van wederzijdse inspanningen en verplichtingen nodig. Dit betekent investeren in armen, in gezondheidszorg, in onderwijs, in kansen voor minderheden, en in een beter systeem van *checks and balances*, met goed

functionerende politieke partijen en parlementen. Maar het betekent ook aandacht voor goed werkende markten, investeringen in en toegang tot duurzame energie en infrastructuur, eerlijker concurrentieverhoudingen, ontwikkeling van privaat ondernemerschap en vakbonden en voor de *decent work*-agenda. Bij het bevorderen van zogenoemde *pro-poor* groei spelen onder andere de landbouw en de informele sector een rol, mede omdat zich hier de werkgelegenheid van de armen voor een belangrijk deel concentreert. Het aankomende World Development Report 2008 gaat hierover. De ministers van Economische Zaken, Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Financiën en voor Ontwikkelingssamenwerking zullen met nadere voorstellen komen hoe deze rol versterkt kan worden. Het kabinet zal zich inzetten voor grotere coherentie in handels- en investeringsbeleid. Concreet zal het kabinet zich inzetten voor ontwikkelingsresultaten van de Doha-ronde onderhandelingen in de Wereld handels organisatie (WTO). Het kabinet zal zich inspannen om verder te gaan in de Economische Partnerschaps Akkoorden (EPA's) en de regionale vrijhandelsakkoorden van de EU. De EPA's moeten betere handels- en ontwikkelingsperspectieven bieden. Belangrijke doelen zoals naleving van internationale arbeids- en milieunormen en dierenwelzijn (zogenaamde «non-trade concerns») zullen worden bevorderd en meegenomen in de standpuntbepaling in de volgende handelsronde. Daarbij zal gewaakt worden dat geen nieuwe handelsbelemmeringen voor ontwikkelingslanden worden opgeworpen.

Rechten van vrouwen en jongeren

Kiezen voor sekse-gelijkheid is een zaak van mensenrechten en een zaak van ontwikkeling. De sociale, economische en culturele positie van vrouwen vertoont wereldwijd nog grote verschillen. Het kabinet wil significante voortgang boeken. Uit de resultaten van inspanningen tot op heden is gebleken dat een inhaalslag op een aantal subthema's noodzakelijk is. Seksuele en reproductieve gezondheid en rechten, *family planning*, aanpak van geweld tegen vrouwen, hiv/aids en formele werkgelegenheid en gelijke kansen op de arbeidsmarkt hebben hierbij de hoogste prioriteit. Vrouwen en meisjes in conflictsituaties, gemarginaliseerde vrouwen en adolescenten zijn daarbij groepen die extra aandacht verdienen. Nederland streeft actief naar een zodanige hervorming van de VN dat de organisatie rond rechten en kansen voor vrouwen en meisjes effectiever zal functioneren en organisaties doen wat zij zeggen.

Klimaat en armoede

Kiezen voor milieu: het kabinet zal actief internationale samenwerking zoeken om klimaat en milieuproblemen aan te pakken en de milieu-gebruiksruimte eerlijker te verdelen. Onverantwoorde wereldwijde milieuvervuiling treft vooral de ontwikkelingslanden. Om te investeren in duurzame energie in ontwikkelingslanden, inclusief biomassa en herbebossing, heeft het kabinet reeds € 500 miljoen uitgetrokken. Verder zal het kabinet met ODA middelen investeren in waterbeheer, waarbij de grote kennis en expertise die in Nederland beschikbaar zijn tot voordeel strekken. Ook zal Nederland actief gebruik maken van kennis en programma's van internationale organisaties om adaptatie aan klimaatverandering mogelijk te maken.

Fragiele staten

Kiezen tegen fragiliteit: het bereiken van Millennium Ontwikkelingsdoelen geldt ook voor landen waar de nodige basisvoorwaarden voor opbouw en ontwikkeling ontbreken. Het kabinet kiest bewust voor samenwerking met een aantal landen dat als gevolg van conflicten of oplopende interne

spanningen feitelijk in een neerwaartse spiraal terecht is gekomen. Hier moet ontwikkeling letterlijk veilig worden gesteld. Dit met geïntegreerde inzet van ontwikkelingssamenwerking en humanitaire hulp, diplomatie en defensie en als doel wederopbouw. Nederland blijft bouwen aan internationale coalities voor deze landen. Met onze partners zal de inzet in landen en regio's als Afghanistan, de Hoorn van Afrika en het Grote Merengebied worden geïntensiveerd.

Voorafgaand aan de begrotingsbehandeling zal het kabinet nog een nadere uitwerking geven van de landenprofielen en bovengenoemde prioriteiten. We zullen daarbij zowel op de nationale als op de internationale ontwikkelingen ingaan die ten grondslag liggen aan onze keuze.

4. Mensenrechten – uitgesproken belangrijk

Het kabinet zal op consequente wijze aandacht vragen voor mensenrechtenschendingen, als een vast spoor in het buitenlands beleid. Ten eerste omdat respect voor mensenrechten een belangrijk doel op zichzelf is, zoals vastgelegd in het VN Handvest, de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en andere mensenrechtenverdragen. Deze verdragen weerspiegelen universele waarden en leggen grenzen vast die nimmer mogen worden overschreden. Mensenrechten gelden voor iedereen, overal en onder alle omstandigheden. Van die universaliteit mag niet worden afgeweken, ook niet onder het mom van culturele of religieuze verschillen.

Mensenrechten zijn echter niet alleen een moreel doel op zich. Ze dragen ook bij aan de realisatie van onze nationale belangen in engere zin. Het bevorderen van mensenrechten ligt in lijn met de aandacht voor het herstellen van de internationale rechtsorde en het nastreven van gerechtigheid. In landen waar mensenrechten worden gerespecteerd, is sprake van meer stabiliteit en rechtszekerheid. Dit draagt bij aan internationale veiligheid, voorspelbare migratie en een gunstig investeringsklimaat voor ondernemingen. En dat is goed voor Nederland.

De komende drie jaar zal Nederland zijn lidmaatschap van de VN Mensenrechtenraad actief vorm geven. In mei 2007 werd ons land, na een intensieve campagne, herkozen voor een tweede, volledige lidmaatschapstermijn van drie jaar. Na een – soms moeizame – aanloopfase ligt er nu – mede dankzij de Nederlandse inzet – een resultaat waarmee de Mensenrechtenraad in principe voldoende is toegerust om effectief aandacht te besteden aan mensenrechtenschendingen. De Raad heeft onder meer een nieuw instrument in werking gesteld waarmee de mensenrechtensituatie in ieder land regelmatig door de Raad zal worden geëvalueerd (de *universal periodic review*). De *universal periodic review* heeft als voordeel dat ieder land op dezelfde manier onder de loep wordt genomen en dat hierdoor ook situaties kunnen worden besproken die anders niet op de agenda van de Raad terecht zouden komen. Het is goed dat er een apart agendapunt is gekomen voor mensenrechtensituaties die de aandacht van de Raad behoeven en dat de rapporteurs hun onafhankelijkheid behouden. Ten slotte kunnen NGO's een belangrijke bijdrage blijven leveren aan het werk van de Raad. Ook hier heeft Nederland hard op ingezet. Met ingang van juli 2007 is Nederland namens de groep van westerse landen tot vice-voorzitter van de Mensenrechtenraad benoemd. Dit is een belangrijke waardering voor de Nederlandse inspanning om van de Raad een geloofwaardig orgaan te maken. Deze inspanning zullen wij ook in 2008 onverminderd voortzetten.

De mensenrechtenambassadeur blijft een belangrijke rol vervullen voor Nederland. Hij bezoekt landen, spreekt met overheden en maatschappelijk middenveld en stelt mensenrechtenkwesties van uiteenlopende aard aan de orde. Daarbij komen thema's als rechten van vrouwen en rechten van godsdienstige minderheden maar ook het recht om van godsdienst te veranderen regelmatig aan de orde. Hiermee draagt Nederland in belangrijke mate bij aan het actief op de agenda zetten van diverse schendingen met als doel de situatie van mensen te verbeteren.

We maken ons zorgen om de rechten en positie van homoseksuelen, vooral in partnerlanden. Onze ambassades aldaar zullen daarom een onderzoek uitvoeren naar de rechten en maatschappelijke positie van homoseksuelen. Strafbbaarstelling in relatie tot homoseksualiteit zal worden opgenomen in de beleidsdialoog met de partnerlanden. Afhankelijk van de uitkomsten daarvan zal eventueel verdere actie worden ondernomen. Overigens wordt waar nodig ook aandacht besteed aan de positie van homoseksuelen in de politieke dialoog met niet-partnerlanden.

Gezien de wens om binnen het buitenlandbeleid meer aandacht te geven aan mensenrechten is besloten een nieuwe mensenrechtenstrategie te schrijven. De strategie geeft aan op welke terreinen en op welke wijze het mensenrechtenbeleid zal worden geïntensiveerd. Belanghebbende organisaties en burgers zijn hierbij betrokken. In de strategie zal aandacht worden besteed aan een aantal actuele onderwerpen: universaliteit van mensenrechten, mensenrechten en veiligheid, godsdienstvrijheid en de rechten van minderheden en mensenrechten en ontwikkeling. Tevens zal worden ingegaan op de relevante fora zoals de Europese Unie, de Raad van Europa en de Mensenrechtenraad. De diverse hoofdstukken zullen worden afgesloten met concrete strategische doelstellingen waar Nederland zich de komende jaren voor zal inspannen. Onderdeel daarvan is dat de minister van Buitenlandse Zaken consequent mensenrechten zal opbrengen in zijn bilaterale bezoeken waarbij hij specifiek aandacht zal besteden aan (de positie van) mensenrechtenactivisten. Tijdens reizen naar China en Rusland zijn mensenrechten al prominent aan de orde gekomen tijdens de gesprekken met de autoriteiten. Ook in het kader van bilaterale ontwikkelingssamenwerking krijgen mensenrechten een prominente plek op de agenda.

De mensenrechtenstrategie zal daarnaast worden vertaald naar praktisch beleid door vormgeving van een nieuw subsidiekader mensenrechten. Uit dat subsidiekader kunnen wereldwijd projecten worden ondersteund ter bevordering van mensenrechten, waaronder vrijheid van meningsuiting en mediadiversiteit.

Het komende jaar zal Nederland zich actief blijven opstellen, in EU-kader maar ook zelfstandig. Zo zal Nederland waar mogelijk ook nationale interventies houden tijdens zittingen van de Mensenrechtenraad, over thematische kwesties alsmede over landen waar schendingen plaats vinden.

Nederland zal het komende jaar binnen de diverse mensenrechtenfora op twee terreinen initiatieven nemen: op het terrein van rechten van vrouwen en – in EU-verband – met betrekking tot godsdienstige onverdraagzaamheid.

5. Op kop voor een ambitieus internationaal milieubeleid

Milieuvervuiling en klimaatverandering zijn grensoverschrijdende problemen. De druk op natuurlijke hulpbronnen en biodiversiteit neemt snel toe, waardoor het voortbestaan van ecosystemen in het geding komt. De noodzaak om actie te ondernemen wordt door velen onderschreven, de bereidheid om daarvoor in te leveren op de eigen levensstandaard nauwelijks. Bij een brede definitie van veiligheid horen een effectief klimaatbeleid en energievoorzieningszekerheid. Deze mondiale uitdagingen vormen een essentieel onderdeel van duurzame ontwikkeling, zowel in ontwikkelingslanden als in het Westen.

Een goed gecoördineerd internationaal milieubeleid is onontbeerlijk voor Nederland, en het Ministerie van Buitenlandse Zaken draagt de verantwoordelijkheid voor deze coördinatie. Nederland heeft zich er sterk voor ingezet dat de EU een leidende rol speelt in het internationale milieubeleid.

Het klimaatbeleid kwam eerder al uitgebreid aan de orde (zie onder «Europese samenwerking»). Het ambitieuze interne beleid van Europa moet gepaard gaan met actieve externe diplomatie om met andere industrielanden tot een effectief wereldwijd klimaatregime voor na 2012 (het aflopen van het Kyoto protocol) te komen. Nederland zal hoog inzetten tijdens de onderhandelingen over een post-Kyoto regime, bijvoorbeeld bij de uitwerking van de VN klimaatconferentie in december 2007 op Bali, want de urgentie vereist dat Nederland een voortrekkersrol vervult bij het tot stand komen van nieuwe ambitieuze internationale klimaatdoelstellingen.

Voor wat betreft energiezekerheid geldt dat het Westen voor zijn energievoorziening steeds afhankelijker wordt van een kleiner wordende groep niet-Westerse aanbieders. In de meeste van deze landen is de staatsbemoeienis met de energiesector groot. Niet al die landen delen automatisch onze waarden, zoals respect voor mensenrechten en democratisering. Bovendien kan hun soms grillige gedrag onze energievoorziening beïnvloeden. Daarmee is een rechtstreeks Nederlands belang in het geding. Ook een veiligheidsbelang. Het kabinet zal samenwerking in EU-verband zoeken om tegenwicht te bieden en te voorkomen dat de individuele landen tegen elkaar worden uitgespeeld.

Nederland zal zich blijven inzetten voor het gebruik van duurzame energie in ontwikkelingslanden. De eerder genoemde extra ODA-middelen uit het Coalitie akkoord zullen worden ingezet om tegemoet te komen aan de groeiende energiebehoefte van ontwikkelingslanden en om bij te dragen aan vermindering van de negatieve gevolgen van klimaatverandering in ontwikkelingslanden.

6. Burgers en bedrijven in beweging

Nederland is een handelsnatie, Nederlanders zijn een reislustig volk. Ieder jaar vertrekken een paar miljoen Nederlandse burgers naar een buitenlandse vakantiebestemming of steken de grens over voor studie, werk of familiebezoek. Miljoenen burgers uit het buitenland bezoeken om deze redenen ons land en dragen daarmee ook bij aan onze economie. Deze reizigers kunnen bijna overal ter wereld terecht voor paspoorten, visa, consulaire bijstand of advies. De komende jaren zullen steeds meer mensen van en naar Nederland reizen. Daarmee zal het aantal paspoort-

en visumaanvragen groeien, de behoefte aan reisadviezen voor onveilige landen toenemen en vaker een beroep worden gedaan op consulaire bijstand. Ook zakenlieden doen een steeds groter beroep op assistentie van de Nederlandse overheid bij internationaal ondernemen. Onze ambassades, consulaten en *Netherlands Business Support Offices* (NBSO's) werken hard aan het versterken van het economisch imago van Nederland.

We zorgen dat dienstverlening aan burgers en bedrijven in het buitenland op een hoog peil blijft, ook bij een sterke groei van het aantal verzoeken om ondersteuning. Moderne technologie wordt ingezet om het groeiend aantal aanvragen voor paspoorten en visa efficiënt en veilig te kunnen verwerken. Het aantal visumaanvragen groeit. Om dienstverlening en klantgerichtheid te blijven verzekeren en waar mogelijk te verbeteren, wordt in toenemende mate met andere EU lidstaten in derde landen samengewerkt en wordt op een aantal locaties bij wijze van proef samengewerkt met externe dienstverleners bij het proces van visumverlening. Een vervolgversie van het nieuwe geautomatiseerde visum-informatiesysteem (NVIS) wordt in 2008 geïmplementeerd, waarin de functionaliteit voor het afnemen van biometrische kenmerken van visumaanvragers is verwerkt. Om bij calamiteiten reizigers en thuisblijvers te kunnen ondersteunen, zijn snel inzetbare teams beschikbaar. Daarbij wordt nauw samengewerkt met de reisbranche en andere dienstverlenende organisaties. Het kabinet blijft werk maken van verdere internationale samenwerking die aan onbelemmerd reizen en zakendoen bijdraagt en die onze economie en veiligheid ten goede komt.

Nederland trekt actief internationale organisaties en bedrijven aan. Wij zijn gastland voor 32 internationale organisaties, waaronder het Internationaal Gerechtshof, het Joegoslavië-tribunaal, en het Europees Octrooi Bureau, en voor vele buitenlandse bedrijven. We gaan Nederland als vestigingsplaats nog aantrekkelijker maken, onder meer door het bevorderen van aantrekkelijke huisvesting, het vereenvoudigen van administratieve procedures, versoepelen van toegang en verblijf en een verbeterde informatievoorziening.

Publieksdiplomatie

Om de Nederlandse agenda te verwezenlijken, moeten we ook gehoord worden. Met publieksdiplomatie versterken we het imago van Nederland in het buitenland. Het is van groot belang dat er een positief beeld wordt gegeven, bijvoorbeeld in buitenlandse media, van de Nederlandse politiek, samenleving en economie. Het beeld dat men heeft van ons land, heeft namelijk gevolgen voor alle facetten van onze betrekkingen met het buitenland: economisch, politiek, cultureel en samenwerking binnen internationale fora.

Nederland heeft altijd een vooruitstrevende reputatie gehad. Onze aanpak van sociaal-maatschappelijke kwesties is misschien niet altijd onomstreden in het buitenland, maar juist daarom is het essentieel dat de situatie in Nederland genuanceerd wordt weergegeven. Dat geldt ook voor zaken die in Nederland gebeuren en die worden opgemerkt in het buitenland. Daarbij kan worden gedacht aan de moorden op Pim Fortuyn en Theo van Gogh, het «nee» bij het referendum en de Grote Donorshow.

Werken aan onze beeldvorming betekent ook dat we onze sterke kanten en successen nadrukkelijker moeten uitdragen. Nederland heeft de wereld

namelijk veel te bieden: een open oriëntatie, het vermogen over grenzen heen te kijken en te stappen. Onze ondernemingslust, onze nieuwsgierigheid, onze kennis van vreemde talen en culturen ... het zijn allemaal pluspunten in het huidige tijdperk. Daarvan moeten we volop gebruik maken.

Slot

Wij kiezen er voor de vruchten van globalisering te maximaliseren, en de uitdagingen die op ons afkomen, aan te pakken in ons eigen belang en in het belang van anderen. Nederland vaart wel bij een stabielere wereld met open internationale betrekkingen, waarin universele mensenrechten worden gerespecteerd: dit vergroot onze welvaart en onze veiligheid. Globalisering met een menselijk gezicht is ons doel. Door een internationale waardengemeenschap, Europese samenwerking en een trans-Atlantisch partnerschap laten wij ons leiden.

Doelstellingen beleidsprogramma 2007–2011

Pijler 1 Een actieve internationale en Europese rol	
Doelstellingen	Beleidsartikel
• Een Europa, met een stevig draagvlak onder de burgers, dat zich richt op terreinen waar het meerwaarde levert en zich niet begeeft op terreinen waar lidstaten het beter zelf kunnen regelen.	3.1/3.2/3.3
• Een Europa dat zijn eigen criteria voor uitbreiding serieus neemt en strikt toepast.	3.2
• Dichterbij brengen van een oplossing voor de conflicten in het Midden-Oosten.	2.5/2.6/2.7
• Een moderne krijgsmacht die wereldwijd maatwerk kan leveren in grotere en kleinere crisisbeheersingsoperaties en bij het opbouwen van veiligheidsorganisaties in landen die we daarin willen ondersteunen.	2.5
• Samenhang en effectiviteit van het veiligheids- en ontwikkelingsbeleid vergroten.	1.1/2.4/2.5/2.7/4.4
• Duurzame economische ontwikkeling bevorderen en armoedebestrijding met kracht voortzetten en uitwerken in het project De Millennium Ontwikkelingsdoelen Dichterbij.	4.1/4.2/4.3/4.4/5.1/5.2/5.3/5.4/5.5/5.6/6.1/6.2
• Een evenwichtige en uitgesproken inzet voor mensenrechten overal ter wereld.	1.1/1.2/1.3
• Actief bijdragen aan het tot stand komen van nieuwe ambitieuze internationale klimaatdoelstellingen voor na 2012.	2.9/6.1/6.2
• Betere dienstverlening aan Nederlandse burgers en bedrijven in het buitenland.	7.1/4.5
• Betere dienstverlening aan internationale organisaties en buitenlandse bedrijven die zich in Nederland vestigen.	1.3/8.4

DE BEGROTING 2008 OP HOOFDLIJNEN

De begroting van het ministerie van Buitenlandse Zaken in 2008 omvat in totaal EUR 12,7 miljard aan uitgaven en EUR 0,77 miljard aan ontvangsten. Een groot deel van de uitgaven en ontvangsten is onderdeel van de Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS). De Nederlandse bijdrage aan de EU en de hieraan gerelateerde vergoedingen van de Europese Unie aan Nederland vallen niet onder het regime van de HGIS. Hieronder volgt een overzicht van de belangrijkste beleidsmatige wijzigingen ten opzichte van de ontwerpbegroting 2007.

Mensenrechten

Nederland blijft ook in 2008 een vooraanstaand speler op het gebied van mensenrechten. Nog in 2007 zal het ministerie, in samenspraak met belanghebbende organisaties en burgers, een nieuwe mensenrechtenstrategie presenteren. De mensenrechtenstrategie zal daarnaast worden vertaald naar praktisch beleid door vormgeving van een nieuw subsidiekader mensenrechten (totaal EUR 20 miljoen). Uit dat subsidiekader kunnen wereldwijd projecten worden ondersteund ter bevordering van mensenrechten, waaronder vrijheid van meningsuiting en media-diversiteit. Nederland zal zich sterk maken voor de implementatie van de universele mensenrechtenstandaarden. Dat gebeurt in de bilaterale relaties en bij multilaterale instellingen, onder meer als lid van de VN-mensenrechtenraad. Daarnaast zal de ondersteuning van nationale systemen voor bescherming van mensenrechten worden geïntensiveerd. Mensenrechten gaan expliciet onderdeel uitmaken van het beleidsoverleg met de partnerlanden. In 2008 zullen tevens initiatieven worden ontplooid op het terrein van rechten van vrouwen en – in EU verband – godsdienstige onverdraagzaamheid om te zorgen dat de mensenrechten-normen op deze terreinen worden nageleefd.

Wederopbouw en Fragiele staten

De inspanningen op het gebied van sociale, economische en bestuurlijke wederopbouw en vormgeving van de rechtsstaat en de veiligheidssector in (post) conflictgebieden zullen worden geïntensiveerd. Hiertoe worden meerjarig additionele middelen beschikbaar gesteld. Deze middelen zullen worden ingezet voor Nederlandse inspanningen in met name Afghanistan, het Grote Merengebied, de Hoorn van Afrika, Kosovo en het Midden-Oosten.

Goed bestuur en democratisering

Nederland zal zich inzetten voor ontwikkeling van goed bestuur in de partnerlanden door middel van politieke dialoog met de overheid, institutionele en capaciteitsopbouw, contacten met het bedrijfsleven en ondersteuning van het maatschappelijk middenveld. De strategieën van de ambassades zullen worden gebaseerd op een grondige analyse van de bestuurssituatie (inclusief analyse van de corruptiesituatie). Voorts zal er de komende jaren extra worden ingezet op bevordering van democratisering, specifiek in het Midden-Oosten. Het MATRA programma blijft een belangrijk instrument voor het bevorderen van stabiliteit en goed bestuur in landen die grenzen aan de EU.

Europese samenwerking

De meerjarenramingen voor de afdrachten aan de Europese Unie zijn gewijzigd. Dit wordt veroorzaakt door de nieuwe meerjarencijfers voor de BNP- en BTW-grondslagen van de lidstaten. Verder worden op basis van

nieuwe ramingen van de Europese Commissie de meerjarencijfers voor het Europees Ontwikkelingsfonds aangepast.

Ondernemingsklimaat

Het bevorderen van economische groei is essentieel voor armoedebestrijding. Voor dit thema worden extra middelen beschikbaar gesteld. De verhoging van middelen voor PSOM, de *International Finance Corporation* (IFC) en het medefinancieringsstelsel werd reeds gemeld in de Voorjaarsnota. Voorts worden er additionele middelen beschikbaar gesteld voor het ondernemingsklimaat in Burundi. Ook voor het nakomen van de ORET-verplichtingen zijn extra middelen nodig. Deze middelen zullen worden ingezet om eerder aangegane verplichtingen te honoreren. Om verdere overschrijding van het budget te vermijden is tot eind 2009 een nulplafond voor nieuwe verplichtingen voor de bestaande ORET-regeling bekend gesteld.

Groei en verdeling

De sterke groei in welvaart dreigt aan een groot aantal landen en groepen voorbij te gaan. Het groei- en verdelingsvraagstuk is zowel een probleem tussen landen als binnen landen. Naast economische groei zal daarom extra worden ingezet op de verdeling van die groei. Meerjarig worden hiervoor extra middelen beschikbaar gesteld, ten behoeve van bijvoorbeeld versterking van de sociaaleconomische dialoog, vergroting van transparantie van markten en ondersteuning van sociale zekerheidsstelsels.

Onderwijs

Om andere donoren te prikkelen substantieel bij te dragen aan het *Fast Track Initiative* wordt de Nederlandse bijdrage aan dit fonds voor 2008 voorlopig neerwaarts bijgesteld tot EUR 110 mln. Meerjarig blijft de bijdrage gehandhaafd op EUR 150 mln. Verder vindt er een verlaging plaats op het budget voor onderwijs van EUR 32 mln in 2008. Voor deze middelen was, onder meer door de hervormingen van de hoger onderwijsprogramma's, nog geen bestemming. De in de begroting van 2007 vermelde verhoging van hoger onderwijs programma's naar EUR 48 mln in 2010 blijft echter gehandhaafd.

Gender

Zonder substantiële verbeteringen van de positie van vrouwen in de wereld zullen niet alleen MDG3, maar ook andere MDG's niet worden gehaald. Vanaf 2008 wil Nederland dan ook specifieke inspanningen verrichten om de kansen en rechten voor vrouwen en meisjes te vergroten. Meerjarig worden additionele middelen ingezet om voortgang op MDG3 te bevorderen, onder andere ten behoeve van een op te richten MDG3-fonds met strategische partners en intensivering van een aantal landenprogramma's.

Reproductieve gezondheid

Nederland wil een substantiële bijdrage leveren aan MDG5, het verbeteren van de gezondheid van moeders. Moedersterfte is een van de meest dramatische voorbeelden van ongelijkheid tussen rijke en arme landen, en tussen rijk en arm binnen landen en is een gevoelige indicator voor het functioneren van gezondheidssystemen. Voor dit onderwerp zullen de komende jaren extra middelen worden vrijgemaakt, die onder andere worden ingezet via de *Reproductive Health Supplies Coalition* van UNFPA, voor publiek private samenwerking en voor versterking van gezondheidssystemen in het algemeen.

Schokland

Via de beschikbaar gestelde middelen voor het Schoklandfonds (EUR 50 mln) kunnen brede, innovatieve en katalyserende samenwerkingsvormen worden gefinancierd, gericht op het verkleinen van de achterstanden bij het behalen van de Millennium Ontwikkelingsdoelen.

Duurzame energie

Zoals in het Coalitieakkoord reeds aangekondigd, worden aanzienlijk meer middelen beschikbaar gesteld voor duurzame energie in ontwikkelingslanden. Samen met partners zal extra worden geïnvesteerd in duurzame energievoorziening en met name in een versnelde toegang tot duurzame energie in Afrika. Daarnaast zullen ontwikkelingslanden worden ondersteund bij de duurzame productie van biomassa voor energiedoeleinden middels het toetsen aan duurzaamheidscriteria en het opzetten van certificeringssystemen. Uiteraard wordt ook nog altijd gewerkt aan het bereiken van de doelstelling om in 2015 10 miljoen mensen duurgang toegang te bieden tot energiediensten.

Klimaat

Ontwikkelingslanden hebben het minst bijgedragen aan klimaatverandering, maar worden het hardst getroffen door de gevolgen. Zonder extra inspanningen zal klimaatverandering niet alleen MDG7 in gevaar brengen, maar ook het bereiken van de overige MDG's. Ingezet wordt op aanpassing aan de veranderde omstandigheden (adaptatie) en beperking van emissie (mitigatie) door toename van de productie van en toegang tot duurzame energie in ontwikkelingslanden.

Sport en OS

Onder een nieuw beleidskader «sport en ontwikkelingssamenwerking» zullen organisaties die structureel aandacht besteden aan het thema «Sport en OS», voor financiële ondersteuning in aanmerking komen.

Overige armoedebestrijding

Naast de reeds in de Voorjaarsnota gemelde mutaties op dit artikel zijn er een aantal nieuwe mutaties. Zo wordt de macrosteun voor onder andere Uganda en Vietnam verlaagd. In Burundi draagt Nederland bij aan een Trustfund voor algemene ondersteuning van de overheid, deze bijdrage wordt meerjarig verhoogd. Ten behoeve van VN hervormingen worden meerjarig extra middelen beschikbaar gesteld, waarmee het «One-UN» programma wordt ondersteund, wat de coördinatie tussen VN-instellingen in OS-landen tracht te bevorderen. Verder wordt het ILO partnership-programma met jaarlijks EUR 2 mln gedurende vier jaar verhoogd. Deze bijdrage zal ingezet worden voor het «Decent Work» programma, waarbij het doel is om de fundamentele sociale en economische rechten van werknemers te bevorderen. Deze uitgaven vallen in de tabel onder het kopje «overige armoedebestrijding». De mutaties onder dit kopje worden ook beïnvloed door het gebruikelijke parkeer karakter van dit begrotingsonderdeel.

Daar waar de genoemde beleidsmatige wijzigingen aanzienlijke budgettaire consequenties hebben, worden deze weergegeven in de tabel.

Opbouw uitgaven (bedragen in miljoenen euro)		2007	2008	2009	2010	2011
	Stand ontwerpbegroting 2007 na verwerking Nota van Wijziging	11 723	12 628	10 172	11 924	12 089
1.2	Mensenrechten	8	13	2	1	1
2.5	Wederopbouw en fragiele staten	25	52	75	88	88
2.7	Goed Bestuur en democratisering	6	12	9	9	9
3.1	Afdrachten EU	- 345	- 162	69	- 251	67
3.3	Europees Ontwikkelingsfonds	- 25	- 3	- 6	- 1	- 1
4.2	Overige armoedebestrijding	120	- 93	- 250	- 98	- 383
4.3	Ondernemingsklimaat	2	130	158	53	60
	Groei en verdeling	0	20	30	40	40
5.1	Onderwijs	6	- 49	29	28	28
5.3	Gender	0	21	30	35	35
5.5	Reproductieve gezondheid	44	51	66	69	69
5.6	Schokland	1	8	14	14	13
8.1	Sport en OS	0	2	2	3	3
	Overige mutaties	29	43	52	- 12	210
	Stand ontwerpbegroting 2008	11 594	12 673	10 452	11 902	12 328

BELEIDSARTIKEL 1: VERSTERKTE INTERNATIONALE RECHTSORDE EN EERBIEDIGING VAN MENSENRECHTEN

A. Algemene beleidsdoelstelling

Nederland zet zich vol overtuiging in voor een goed functionerende internationale rechtsorde waarin vrede, rechtvaardigheid en welvaart worden nagestreefd. In een snel globaliserende wereld waar veranderingen ook leiden tot onzekerheden is een sterke internationale rechtsorde essentieel voor de bescherming van vrijheid, gelijkheid en democratie. Dit streven brengt Nederland onder meer in de praktijk door met duidelijke stem aanwezig te zijn in de verschillende multilaterale fora, waaronder de diverse VN-organisaties, waar de mondialisering mede vorm krijgt.

Nederland zet er op in om, waar dat zin heeft, institutionele aanpassingen en hervormingen tot stand te brengen die bijdragen aan de slagvaardigheid van de multilaterale organisaties. Ook worden de eigen Nederlandse inzichten en belangen voor het voetlicht gebracht. Extra aandacht gaat daarbij uit naar de bevordering van de mensenrechten.

Nederland blijft ook in 2008 een vooraanstaand speler op het gebied van mensenrechten. Respect voor mensenrechten is een belangrijk doel op zich, niet alleen vanuit moreel oogpunt maar ook vanuit onze nationale belangen. Waar mensenrechten worden gerespecteerd kunnen ontwikkeling en stabiliteit gedijen. In 2007 zal het Ministerie van Buitenlandse Zaken, in samenspraak met belanghebbende organisaties en burgers, een nieuwe mensenrechtenstrategie presenteren. We zullen ons sterk maken voor de implementatie van de universele mensenrechtenstandaarden in onze bilaterale relaties en bij multilaterale instellingen, ook als lid van de VN-mensenrechtenraad. Daarnaast zal de ondersteuning van nationale systemen voor bescherming van mensenrechten worden geïntensiveerd. Mensenrechten gaan expliciet onderdeel uitmaken van het beleidsoverleg met de partnerlanden. In 2008 zullen tevens initiatieven worden ontplooid op het terrein van rechten van vrouwen en – in EU verband – godsdienstige onverdraagzaamheid om te zorgen dat de mensenrechtennormen op deze terreinen worden nageleefd.

De versterking van de internationale rechtsorde betreft naast het vastleggen van normen en het zorgen voor naleving ook het optreden tegen schenders van deze normen. Daarom blijft Nederland pleiten voor een goede rechtstoegang, zowel nationaal als internationaal. Ons land speelt ten aanzien van de internationale rechtsorde een bijzondere rol door een groot aantal van de verantwoordelijke internationale organen in Den Haag te huisvesten. Om deze vooraanstaande positie te behouden zal Nederland blijven ijveren voor versterking van de positie van Den Haag als juridische hoofdstad van de wereld.

B. Budgettaire gevolgen van beleid

Beleidsartikel 1 Versterkte internationale rechtsorde en eerbiediging mensenrechten							
Bedragen in EUR 1000	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Verplichtingen	91 207	104 599	97 518	65 263	66 019	66 019	66 019
Uitgaven:							
Programma-uitgaven totaal	78 805	100 564	101 678	87 734	84 808	80 270	80 270
1.1 Internationale rechtsorde	37 237	46 293	45 713	45 613	45 613	45 613	45 613
Juridisch verplicht			100%	90%	90%	87%	84%
Overig verplicht			0%	10%	10%	8%	6%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	0%	0%	5%	10%
1.2 Mensenrechten	32 366	37 536	41 565	29 113	28 407	28 407	28 407
Juridisch verplicht			53%	78%	41%	38%	35%
Overig verplicht			47%	22%	49%	46%	46%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	0%	10%	16%	19%
1.3 Internationale juridische instellingen	9 202	16 735	14 400	13 008	10 788	6 250	6 250
Juridisch verplicht			98%	98%	100%	97%	94%
Overig verplicht			2%	2%	0%	0%	0%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	0%	0%	3%	6%

C. Operationele doelstellingen en instrumenten

Operationele doelstelling 1

Een goed functionerende internationale rechtsorde

Beoogde beleidseffecten

Nederland streeft een effectieve internationale ordening na, onder andere op basis van efficiënt werkende multilaterale instellingen. Het gaat daarbij met name om de Verenigde Naties (VN) en de *Bretton Woods*-instellingen, die in opereren en effect geloofwaardig moeten zijn. Voor Nederland is het behoud en de versterking van de relevantie van deze instellingen van belang. Nederland richt zich vooral op die instellingen die internationaal een strategische positie hebben en waar Nederland bovendien een toegevoegde waarde kan ontwikkelen.

De relevantie van deze multilaterale instellingen betreft zowel het internationaal-politieke terrein als het behalen van de Millennium Ontwikkelingsdoelen.

Voorts is een goed ontwikkeld internationaal rechtssysteem voor de internationale ordening van belang, onder meer op de terreinen van het internationale strafrecht, mensenrechten en milieubescherming (zie ook andere operationele doelstellingen onder verschillende beleidsartikelen).

Te realiseren prestaties

- De relevantie en effectiviteit van de VN zal verder verbeterd zijn op de terreinen conflictbeheersing, humanitaire hulp, vredesopbouw en ontwikkeling. De Nederlandse inzet is daarbij met name gericht op:
 - Het proces van VN-hervorming.
 - Meer coherente, efficiënte en versterkte samenwerking tussen VN-organisaties in hulp-ontvangende landen.
 - Voortgang bij de discussie over hervormingen van respectievelijk de Veiligheidsraad en de Wereldbank ten behoeve van aanpassing van deze instellingen aan nieuwe wereldverhoudingen.
- Conform artikel 19 van het EU verdrag zal Nederland bijdragen aan een goede EU-afstemming binnen de VN-organen.

- Het maatschappelijke middenveld en de private sector zullen inbreng hebben bij de beleidsvorming ten aanzien van de VN en de internationale financiële instellingen.
- Het verzoek van de SGVN om het zogenaamde Libanon-tribunaal in Nederland te vestigen zal welwillend zijn behandeld.
- Het aantal landen dat de rechtsmacht van het Internationaal Gerechtshof aanvaardt zal zijn toegenomen.
- De rechtsmacht van het Internationaal Strafhof in relatie tot het misdrijf agressie zal in 2009 zijn uitgebreid.
- Een actieve inbreng van Nederland in de VN-Vredesopbouwcommissie.

Instrumenten/activiteiten

Door inzet in bovengenoemde multilaterale fora, waar de mondialisering mede vorm krijgt, worden Nederlandse inzichten en belangen voor het voetlicht gebracht en bevorderd. Deze inzet stoelt op de ruime Nederlandse ervaring, rol als donor en eigen postennetwerk. Concrete Nederlandse initiatieven worden aan de orde gesteld ter bevordering van VN-hervormingen en de gedachtevorming over de toekomst van de Wereldbank. Daartoe wordt in 2008 onder meer een internationale conferentie over rol en toekomst van de Wereldbank georganiseerd. Nederland draagt in het bijzonder bij aan een interim-oplossing voor hervorming van de Veiligheidsraad, waarbij landen op tijdelijke basis een zetel in de Raad kunnen verwerven. Nederland verleent steun aan initiatieven van de Secretaris-Generaal tot hervorming van het management binnen de VN. De geloofwaardigheid van het VN-systeem wordt bevorderd door steun te geven aan het slagen van twee in 2006 ingestelde organen: de Mensenrechtenraad (MRR) en de Vredesopbouwcommissie. Nederland stelt zich in beide organen actief op (voor de MRR: zie ook operationele doelstelling 1.2). Het ministerie helpt diverse bijeenkomsten te organiseren ten behoeve van de gedachtewisseling met het maatschappelijk middenveld en de private sector over relevante thema's in de VN en de internationale financiële instellingen.

Nederland geeft steun aan andere, veelal in Den Haag gevestigde, internationale organisaties op het gebied van internationaal recht en vrede, zoals het Joegoslavië-tribunaal (ICTY). Zoals bekend heeft de SGVN Nederland verzocht een speciaal tribunaal voor de berechting van verdachten van met name de moord op de Libanese ex-premier Hariri in Nederland te vestigen. Indien aan dit verzoek gehoor wordt gegeven zou dit op concrete wijze bijdragen aan de versterking van de internationale rechtsorde. Nederland bevordert voorts de plaatsing van gekwalificeerde Nederlanders op relevante functies bij internationale instellingen, onder andere bij de Europese Unie (EU), Noord Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO), Verenigde Naties (VN) en de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE).

Voor een goed functionerende internationale rechtsorde zijn vanuit de Nederlandse optiek naast de VN en de internationale financiële instellingen (Wereldbank, Internationaal Monetair Fonds (IMF) en regionale ontwikkelingsbanken) tal van andere internationale en multinationale organisaties essentieel, in het bijzonder de EU, NAVO, OVSE en Raad van Europa (RvE). Deze komen in andere beleidsartikelen aan de orde.

Beoogde beleidseffecten

Het kabinet staat voor een evenwichtige en uitgesproken inzet voor mensenrechten overal ter wereld. Dit is niet alleen een morele verplichting, maar ook goed voor Nederland.

De eerste resultaten van deze geïntensiveerde aandacht van het kabinet voor mensenrechten zijn reeds geboekt: hernieuwd Nederlands lidmaatschap van de Mensenrechtenraad, benoeming van Nederland als vice-voorzitter van de Mensenrechtenraad, het consequent opbrengen van mensenrechten tijdens de tot nu toe afgelegde bilaterale bezoeken, en extra inspanningen van ambassades voor bevordering van mensenrechten. Mede dankzij inzet van Nederland heeft de Mensenrechtenraad de oprichting van een «*universal periodic review*» aanvaard die niet door de belangen van staten wordt gedomineerd en de potentie heeft om uit te groeien tot een effectief mechanisme ter bevordering van de mensenrechten in alle VN-lidstaten.

Daarnaast is besloten een nieuwe mensenrechtenstrategie te schrijven. Deze strategie zal een visie schetsen ten aanzien van de mondiale ontwikkelingen op het gebied van mensenrechten.

De mensenrechtenstrategie zal daarnaast worden vertaald naar praktisch beleid door vormgeving van een nieuw subsidiekader mensenrechten. Uit dat subsidiekader kunnen wereldwijd projecten worden ondersteund ter bevordering van mensenrechten, waaronder vrijheid van meningsuiting en mediadiversiteit. Vooruitlopend op de definitieve vormgeving zijn hiervoor in 2008 middelen geraamd (totaal EUR 20 miljoen). Besluitvorming over werkwijze en omvang van het fonds in latere jaren zal plaatsvinden op basis van de ervaringen in 2008.

De drie terreinen waarop Nederland een meerwaarde heeft en zich de komende jaren voor zal inzetten zijn: (1) uitdragen van universaliteit van mensenrechten waarbij bijzondere aandacht zal uitgaan naar rechten van vrouwen, mensenrechten en religie, en mensenrechtenactivisten; (2) mensenrechten en veiligheid (mensenrechten en conflict, en mensenrechten en terrorismebestrijding), en (3) mensenrechten en ontwikkeling (mensenrechtenprotectie-systemen en mensenrechten en MDG's). Het maatschappelijk middenveld is betrokken bij de totstandkoming van deze strategie.

Centraal in het Nederlandse mensenrechtenbeleid staat wereldwijde toepassing van de universele mensenrechtennormen. Nederland draagt daaraan bij door zich in multilateraal (VN, OVSE, RvE en EU) en bilateraal verband in te spannen. Positieve ontwikkelingen op het gebied van de naleving van mensenrechten worden aangemoedigd en waar landen in gebreke blijven worden ze daarop aangesproken bij voorkeur door middel van een gecoördineerde politieke EU-inzet. Dit geldt voor landen die vallen onder de samenwerkings-, handels- en associatieakkoorden. Daarnaast vindt er veelal een politieke EU dialoog plaats op lokaal- (bijvoorbeeld Pakistan, Vietnam) of hoofdstedenniveau (bijvoorbeeld China, Rusland). Dit laat onverlet dat ook Nederland bilateraal landen blijft aanspreken op de naleving van mensenrechten. Voor wat betreft het multilaterale kanaal staat 2008 in het teken van het functioneren van de MRR. Voor het eerst zal de naar verwachting in 2007 uitonderhandelde

universele periodieke toetsing worden toegepast. Voor de effectiviteit en geloofwaardigheid van de MRR is het essentieel dat deze toetsing voortbordurt op het werk van de verdragscomités en de speciale VN-rapporteurs, dat Non-Gouvernementele Organisaties (NGO's) en eventueel experts een bijdrage kunnen leveren, dat het kantoor van de Hoge Commissaris voor de Rechten van de Mens (OHCHR) een centrale rol speelt, dat het proces transparant is en dat de toetsing voortbordurt op en afsluit met concrete besluiten voor vervolgmaatregelen. Nederland zal zich als vice-voorzitter van de Mensenrechtenraad hier voor inzetten. Voor wat betreft het bilaterale kanaal zullen in 2008 de mensenrechten meer dan voorheen onderdeel uitmaken van het geïntegreerde beleid.

Indicator	Basiswaarde (met jaartal)	Tussenstand 2007	Streefwaarde 2008
1. (Gedeeltelijke) afschaffing van de doodstraf voor alle misdrijven (# landen)	85 (2005)	99 (88 geheel afgeschaft, 11 gedeeltelijk)	101
2. Partijen bij het verdrag tegen foltering (# landen)	140 (2005)	144	150
3. Partijen bij het optioneel protocol bij het verdrag tegen marteling (# landen)	11 (2005)	30	50
4. Partijen bij het optioneel protocol inzake rechten van het kind in gewapend conflict (# landen)	114 (2007)	114	125
5. Partijen bij het optioneel protocol inzake verkoop van kinderen, kinderprostitutie, kinderpornografie (# landen)	118 (2007)	118	135
6. Partijen bij het optioneel protocol inzake uitbanning discriminatie van vrouwen (# landen)	84 (2007)	84	95

Bron: <http://web.amnesty.org/pages/deathpenalty-facts-eng> (1); <http://untreaty.un.org> (2–6).

Te realiseren prestaties

- Veertig landen zullen de «universele periodieke toetsing» door de MRR hebben ondergaan en er zal door Nederland en EU tijdens de zittingen van de raad door middel van verklaringen, resoluties, side events of vragen aan speciale rapporteurs, maximaal aandacht zijn gevraagd voor voorkomende mensenrechtenschendingen in landen.
- Aannee door de Derde Commissie van de VN van een door Nederland ingediende resolutie over geweld tegen vrouwen, gekoppeld aan de totstandkoming en het bijhouden door het VN-secretariaat van internationale gegevensbestanden over geweld tegen vrouwen.
- Aannee door de Derde Commissie of door de MRR van een mede door Nederland ingediende en uitonderhandelde EU-resolutie inzake godsdienstige onverdraagzaamheid.
- Een verbeterd gebruik van bestaande EU-instrumenten (EU-richtlijnen, inzet van permanente vertegenwoordiger mensenrechten, dialogen met derde landen en gebruik van mensenrechtenrapportages) en voortgang met betrekking tot het creëren van nieuwe instrumenten zoals een permanent overzicht van lobby-activiteiten en EU-richtlijnen over rechten van kinderen.
- Vormgeving van een nieuw subsidiekader mensenrechten, waaruit wereldwijde projecten ter bevordering van mensenrechten, waaronder vrijheid van meningsuiting en mediadiversiteit, kunnen worden ondersteund.
- Toename met 15% van de bereidheid van landen om speciale rapporteurs te ontvangen door middel van een zogenaamde «staande uitnodiging» (basiswaarde 51 landen, 2007).
- Een begin zal zijn gemaakt met de uitvoering van de in 2007 opge-

stelde nieuwe mensenrechtenstrategie, onder meer ten aanzien van ondersteuning van nationale mensenrechtenprotectiemechanismen in OS-partnerlanden.

Instrumenten/activiteiten

Het maatschappelijk middenveld draagt in belangrijke mate bij aan beleidsvorming en uitvoering op het terrein van mensenrechten. Zij zijn onze ogen en oren in het veld en zij zorgen er onder andere voor dat Nederland bilateraal en in de diverse internationale fora over de juiste informatie beschikt waarmee het actief zijn boodschap kan uitdragen. De contacten met dit maatschappelijk middenveld zullen worden geïntensiveerd teneinde het mensenrechtenbeleid van Nederland te verdiepen.

Nederland zet zich als lid van de VN-Mensenrechtenraad (2007–2010) in voor een effectieve en geloofwaardige Raad.

Het is daarbij essentieel dat mensenrechtenschendingen worden besproken en effectieve vervolgmaatregelen worden genomen, zoals het sturen van speciale rapporteurs. In de Derde commissie van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (AVVN) zal Nederland door middel van een resolutie of verklaring gevolg geven aan de door Nederland in 2006/2007 ingediende en met consensus aangenomen resolutie over geweld tegen vrouwen. Tevens zal Nederland aanbieden om de EU-resolutie inzake godsdienstige onverdraagzaamheid met derde landen uit te onderhandelen.

Als één van de grootste donoren van de *Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights* (OHCHR), zal Nederland dit kantoor stimuleren om zijn veldactiviteiten verder uit te breiden en het daarbij waar nodig ondersteunen. Dit laatste kan door (als donor) te bemiddelen bij landen voor het openen van een (regionaal) OHCHR-kantoor. Ook kan de OHCHR mensenrechten nog meer integreren in het werk van VN-instellingen en internationale financiële instellingen zoals de Wereldbank, al dan niet door middel van detacheringen van mensenrechtenadviseurs. Nederland zal daartoe, bij deze instellingen, het belang van mensenrechten voor ontwikkeling blijven benadrukken.

Nederland is en blijft, ook in 2008, een vooraanstaand speler op het gebied van de mensenrechten binnen de EU, de RvE en de VN. In de mensenrechtenwerkgroep van de EU streeft Nederland een zichtbaar en effectief mensenrechtenbeleid na. Een belangrijk instrument daarbij is het integreren van mensenrechten in samenwerkings-, handels- en associatieakkoorden tussen de EU en derde landen en de daarmee gepaard gaande dialoog over de naleving van mensenrechten. Nederland zal zich tevens sterk maken voor implementatie van de mensenrechtenstandaarden door middel van krachtige inzet van de mensenrechtenrichtlijnen (ten aanzien van afschaffing van de doodstraf, tegengaan van marteling, kinderen en gewapend conflict, mensenrechtenactivisten en mensenrechtendialogen). EU-dialogen, -demarches en -verklaringen zullen optimaal worden ingezet. In het kader van de RvE zal Nederland een actieve bijdrage blijven leveren aan de activiteiten van het Stuurcomité Mensenrechten, met name op het gebied van de hervorming van het Straatsburgse mensenrechtensysteem, waaronder het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM), de versterking van de rechten van de mens in de multiculturele samenleving en een pan-Europese ratificatie van de protocollen 12 (verbod van discriminatie) en 13 (verbod van doodstraf, ook in tijden van gewapend conflict) bij het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens.

Nederland zet zich ook bilateraal in om naleving van mensenrechten te bevorderen. De ambassades die gebruik maken van de strategische faciliteit mensenrechten zullen worden gestimuleerd een lokale strategie te ontwikkelen waarin financiële en politieke middelen zijn uitgeschreven. Deze ambassades zullen daarbij aandacht geven aan het belang van donorcoördinatie. Het in 2007 door de Organisatie Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) *Development Assistance Committee* (DAC) aangenomen beleidstuk over mensenrechten en ontwikkeling geeft daartoe de nodige aanknopingspunten.

In 2007 is een nieuwe mensenrechtenstrategie gereed gekomen. Belanghebbende organisaties en burgers zijn hierbij betrokken. In de strategie wordt onder andere aandacht besteed aan ondersteuning van nationale mensenrechtenprotectiemechanismen (wetgeving in overeenstemming met internationale verdragen, klachtenmechanismen, onafhankelijke en toegankelijke rechterlijke macht etc.). Implementatie hiervan in 2008 is voor de ambassades in de OS-partnerlanden een belangrijk aandachtspunt. Tevens worden in 2007 en 2008 «Strategische Goed Bestuur en Corruptie Analyses» uitgevoerd (zie ook operationele doelstelling 2.7). Genoemde twee instrumenten zullen voor ambassades de keuze vergemakkelijken waarop in te zetten bij mensenrechtenactiviteiten. Mensenrechten gaan expliciet onderdeel uitmaken van de bilaterale beleidsdialogen met partnerlanden; deze beleidsdialogen worden daartoe de komende jaren geïntensiveerd. Economische, sociale en culturele rechten krijgen een centrale plaats in het kader van het bereiken van de Millennium Ontwikkelingsdoelen.

Mensenrechten maken integraal onderdeel uit van de diverse bezoeken van de ministers van BZ en voor Ontwikkelingssamenwerking aan derde landen. De mensenrechtenambassadeur levert een bijdrage aan de coherentie en versterking van de mensenrechtencomponent in het buitenlandbeleid. Zijn activiteiten zijn gericht op het integreren van mensenrechten in alle onderdelen van het buitenlandbeleid, met inbegrip van ontwikkelingssamenwerking. In 2008 zal de mensenrechtenambassadeur bezoeken brengen aan landen waar daar specifieke aanleiding voor is en aan een aantal OS-partnerlanden ter bevordering van integratie van mensenrechten in ontwikkelingssamenwerking. Daarnaast zal hij contacten onderhouden met het Nederlandse en buitenlandse maatschappelijk middenveld.

De ambassadeur zal tijdens zijn gesprekken en bezoeken aandacht geven aan die mensenrechtenkwesties die in het land in kwestie problematisch zijn. In aanvulling daarop zal hij erop toezien dat, waar opportuun, de volgende thema's ook aan bod komen: de rechten van vrouwen, positie van religieuze minderheden, rechten van homoseksuelen, mensenrechtenactivisten en de universaliteit van de mensenrechten.

Operationele doelstelling 3

Goed functionerende internationale juridische instellingen in Den Haag (juridische hoofdstad)

Beoogde beleidseffecten

Nederland is een internationaal belangrijke vestigingsplaats van een groot aantal instellingen op het gebied van internationaal recht en vrede, waaronder het Internationaal Gerechtshof, het Permanente Hof van Arbitrage, het Joegoslavië-tribunaal (ICTY) en het Internationaal Strafhof (ICC). Nederland treedt tevens bij gelegenheid op als gastland voor specifieke, bijzondere zaken, zoals het proces tegen Charles Taylor bij het

Speciale Hof voor Sierra Leone. Nederland verzekert een goede en slagvaardige operationele ondersteuning van deze internationale instellingen, met een degelijke en aansprekende dienstverlening, die past bij de internationaal gebruikelijke standaarden. Staf van internationale organisaties en hun familieleden dragen bij aan een verrijking van onze samenleving, zowel in materiële als immateriële zin. De rol van Nederland als gastland van juridische instellingen past niet alleen goed in het grondwettelijk vastgelegde streven ter bevordering van de internationale rechtsorde, maar biedt ook een prestigieuze kennis-infrastructuur waar Nederland trots op kan zijn en ook zelf voordeel van heeft.

Te realiseren prestaties

- Totstandkoming van het beleidskader «*The Hague Legal Capital of the World*» als onderdeel van de te ontwikkelen strategische visie Nederland Gastland. (Zie ook operationele doelstelling 8.4).
- Implementatie van de zetelovereenkomsten met de juridische instellingen, waaronder de overeenkomsten met het Internationaal Strafhof en Eurojust, en het verzekeren van een goede operationele ondersteuning, zoals huisvesting, waarmee Nederland de vergelijking met andere internationale steden met glans kan doorstaan. (Zie ook operationele doelstelling 8.4).
- Bevordering van de universaliteit van het Internationaal Strafhof door uitbreiding van het aantal verdragspartijen bij het Hof (streefcijfer voor 2008: 110; basiswaarde per 2007: 104).
- Oplevering van de aanvullende tijdelijke huisvesting voor het Internationaal Strafhof en Eurojust opgeleverd («Haagse Veste I»).
- De keuze, na een internationale selectie, van een architect voor de permanente huisvesting voor het Internationaal Strafhof en continuering van de voorbereidingen voor het nieuwbouwproject. Verwacht wordt dat de bouw in 2010–2011 van start kan gaan.

Instrumenten/activiteiten

Het streven naar versterking van Den Haag als juridisch centrum van de wereld en als juridisch kennisnetwerk wordt door BZ op verschillende terreinen beleidsmatig ondersteund, onder meer door de ondersteuning van cursussen internationaal strafrecht voor rechters uit verschillende landen. Daarnaast overlegt het ministerie, in samenwerking met andere departementen en uitvoerende diensten, periodiek met de juridische instellingen over de uitvoering van hun zetelovereenkomsten en alle overige relevante aspecten van hun aanwezigheid in Nederland. Het gaat daarbij om (veelal praktische) zaken op het gebied van toegang tot en verblijf in Nederland, de positie van werknemers van internationale organisaties, verzekeringen en sociale zekerheid, fiscale zaken, alsmede rechten en plichten in verband met de diplomatieke immuniteit.

Ter bevordering van ratificatie en implementatie van het Statuut van Rome inzake het Internationaal Strafhof levert Nederland financiële, technische en politieke steun aan internationale (non-)gouvernementele organisaties en individuele landen. Het functioneren van het Internationaal Strafhof wordt ondersteund door diplomatieke en politieke inzet, in bilateraal en multilateraal verband, en door het samen organiseren van expertbijeenkomsten met andere landen.

D. Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en doeltreffendheid van beleid

Titel van het evaluatie-onderzoek	Operationele doelstelling	Jaar van afronding					
		2005	2006	2007	2008	2009	2010
Beleidsdoorlichtingen							
Nederland als gastheer voor internationale organisaties (zie ook beleidsartikel 8)	1.3				X		
Effectenonderzoek							
Mensenrechtenbeleid	1.2		X				
Overig evaluatieonderzoek							
Iran mediakader	1.2			X			
Beleidsmatige ondersteuning internationale juridische instellingen	1.3					X	

BELEIDSARTIKEL 2: GROTERE VEILIGHEID EN STABILITEIT, EFFECTIEVE HUMANITAIRE HULPVERLENING EN GOED BESTUUR

A. Algemene beleidsdoelstelling

Het onderscheid tussen interne en externe veiligheid vervaagt steeds meer. Van een bedreiging van het Nederlandse grondgebied door een aanval met conventionele middelen is al enige tijd geen sprake meer. Hiervoor zijn andere dreigingen in de plaats gekomen zoals internationaal terrorisme, de verspreiding van massavernietigingswapens en bepaalde binnenlandse conflicten die regionaal een destabiliserende invloed kunnen hebben. Door op het wereldtoneel een actieve rol te spelen bij de aanpak van deze dreigingen dragen we bij aan onze eigen veiligheid.

In NAVO-, EU- en VN-kader werkt Nederland aan het tot stand brengen van veiligheid en stabiliteit. Met onze partners spannen wij ons in voor duurzame stabiliteit in onder meer Afghanistan, het Midden-Oosten, de Hoorn van Afrika en het Grote Meren gebied. Hierbij biedt de NAVO unieke militaire capaciteiten en heeft het bondgenootschap de afgelopen jaren grote stappen gezet om de nieuwe verantwoordelijkheden goed uit te voeren, zoals merkbaar is bij de inzet in Afghanistan. Het Europees veiligheids- en defensiebeleid kan bogen op succesvolle militaire en civiele operaties. Wel moet werk worden gemaakt van betere civiel-militaire samenwerking binnen en tussen de organisaties en daar zet Nederland op in. De beëindiging van het Israëlisch-Palestijns conflict blijft een prioriteit. Een actieve Nederlandse rol zal worden gezocht, zowel binnen de Europese Unie als bilateraal om een oplossing voor dit probleem met zowel regionale als internationale gevolgen dichterbij te brengen.

De Nederlandse inspanningen voor een duurzame oplossing van conflicten krijgen vorm in een geïntegreerd beleid waarin een combinatie van diplomatieke activiteiten, militaire inspanningen, ontwikkelingssamenwerking, humanitaire hulp, sociaal-economische wederopbouw, hervorming van bestuur en opbouw van een rechtsstaat is gericht op bevordering van de stabiliteit die noodzakelijk is voor structurele ontwikkeling; zonder veiligheid geen duurzame ontwikkeling, zonder duurzame ontwikkeling geen veiligheid. Zo worden steeds vaker middelen en instrumenten gecombineerd die elkaar versterken, ook in samenwerking met nationale en internationale partners.

Het complexe karakter van hedendaagse conflicten vraagt om deze geïntegreerde benadering. Conflicten spelen zich vooral binnen staten af. Meer aandacht voor fragiele staten is essentieel omdat veiligheid en ontwikkeling nauw met elkaar verbonden zijn en omdat het risico van regionale conflicten vaak voortvloeit uit de fragiliteit van staten. Vaak is er een relatie met illegale internationale wapenhandel, smokkel van natuurlijke rijkdommen of drugshandel. In bepaalde regio's kunnen daarnaast de aantasting van het milieu, uitputting van natuurlijke hulpbronnen en toegang tot water grondslagen zijn voor conflict. Dergelijke conflicten kunnen een sterk destabiliserende invloed hebben en ook gevolgen hebben voor onze eigen veiligheidssituatie, bijvoorbeeld door het doen ontstaan van vluchtelingenstromen of het in gevaar brengen van onze energieveiligheid.

De negatieve humanitaire gevolgen van gewelddadige conflicten, maar ook van natuurrampen zijn een belangrijk punt van zorg. De regering blijft

zich inzetten voor de leniging van levensbedreigende menselijke noden. Daarbij is ook gerichte steun voor goed bestuur en politieke hervormingen van belang om de stabiliteit in de wereld te vergroten. Met name in fragiele staten waar overheden niet bereid zijn of niet in staat kunnen worden geacht hun taken naar behoren uit te voeren, is het gevaar van destabilisatie acuut. Bevordering van een veilige en stabiele omgeving, bevordering van democratiseringsprocessen, versterking van de rechtsstaat, het bestrijden van corruptie en goed beheer van de publieke middelen zijn belangrijke voorwaarden voor en elementen van goed bestuur. Goed bestuur draagt bij aan armoedebestrijding, duurzame ontwikkeling en rechtvaardige verdeling van de welvaart.

Tenslotte zal de regering de relevante instrumenten van het buitenland- en veiligheidsbeleid inzetten ter verwezenlijking van de energievoorzieningszekerheid. Immers, de veiligheid en stabiliteit van Nederland en de EU komen ook in het geding als de energievoorziening wordt ontwricht.

B. Budgettaire gevolgen van beleid

Beleidsartikel 2 Grotere veiligheid en stabiliteit, effectieve humanitaire hulpverlening en goed bestuur							
Bedragen in EUR 1000	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Verplichtingen	846 942	941 088	637 838	608 548	645 663	645 803	643 654
Uitgaven:							
Programma-uitgaven totaal	790 934	851 855	759 985	744 057	725 717	725 857	723 708
2.1 Nationale en bondgenootschappelijke veiligheid	10 527	13 888	14 072	19 309	19 346	19 346	17 197
Juridisch verplicht			71%	78%	79%	75%	75%
Overig verplicht			23%	15%	12%	13%	10%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			6%	7%	9%	12%	15%
2.2 Bestrijding internationaal terrorisme	0	0	0	0	0	0	0
2.3 Non-proliferatie en ontwapening	8 265	8 621	8 571	8 571	8 571	8 571	8 571
Juridisch verplicht			99%	99%	98%	98%	98%
Overig verplicht			1%	1%	2%	2%	2%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	0%	0%	0%	0%
2.4 Conventionele wapenbeheersing	0	0	0	0	0	0	0
2.5 Regionale stabiliteit en crisis-beheersing	274 381	355 609	312 177	302 928	285 653	285 653	285 653
Juridisch verplicht			48%	46%	45%	43%	41%
Overig verplicht			52%	54%	55%	57%	59%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	0%	0%	0%	0%
2.6 Humanitaire hulpverlening	345 701	288 581	247 492	243 692	243 692	243 692	243 692
Juridisch verplicht			45%	43%	28%	20%	20%
Overig verplicht			55%	57%	71%	78%	78%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	0%	1%	2%	2%
2.7 Goed bestuur	150 060	172 306	164 173	159 057	158 955	159 095	159 095
Juridisch verplicht			80%	50%	40%	38%	36%
Overig verplicht			18%	45%	43%	43%	43%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			2%	5%	17%	19%	21%
2.8 Het bevorderen van energievoorzieningszekerheid	0	0	0	0	0	0	0
2.9 Grotere veiligheid door strijd tegen milieudegradatie	2 000	12 850	13 500	10 500	9 500	9 500	9 500
Juridisch verplicht			0%	0%	0%	0%	0%
Overig verplicht			100%	100%	100%	100%	100%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	0%	0%	0%	0%
Ontvangsten	1 107	1 150	1 155	1 159	1 164	1 164	1 164
2.10 Nationale en bondgenootschappelijke veiligheid	16	150	155	159	164	164	164
2.70 Humanitaire hulpverlening	1 091	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000	1 000

C. Operationele doelstellingen en instrumenten

Operationele doelstelling 1

Goede internationale samenwerking ter bevordering van de nationale en bondgenootschappelijke veiligheid.

Beoogde beleidseffecten

De geïntegreerde aanpak van het Nederlandse buitenlandbeleid betekent voor de bevordering van de nationale en internationale veiligheid onder meer dat Nederland zich inzet voor betere samenwerking en afstemming tussen de NAVO, de EU (Europees Veiligheids- en Defensiebeleid (EVDB)), de VN en andere relevante internationale organisaties, die elk over specifieke capaciteiten beschikken. Die capaciteiten moeten worden ingezet in onderlinge samenhang, zodat zij elkaar kunnen versterken. De NAVO beschikt over unieke militaire capaciteiten en is het trans-Atlantische forum bij uitstek voor veiligheidszaken. Nederland blijft zich inzetten voor de verdere politieke en militaire aanpassing van de NAVO aan de uitdagingen van deze tijd. De ISAF-operatie in Afghanistan is een voorbeeld van het expeditionaire optreden dat gevraagd wordt van de strijdmachten van de NAVO-bondgenoten. Ook de versterking van de relaties met niet-traditionele partnerlanden zoals Australië komen hier nadrukkelijk naar voren en het gegeven dat het succes van de NAVO-inzet onlosmakelijk is verbonden met de inspanningen van andere actoren, met name de Afghaanse autoriteiten, andere internationale organisaties en NGO's. Het bijdragen aan veiligheid en stabiliteit in Afghanistan is niet alleen in het belang van de Afghaanse bevolking. Grotere veiligheid in Afghanistan is een basis voor ontwikkeling. Door stabiliteit en wederopbouw van Afghanistan krijgt radicalisering minder kans. Dat dient ook onze veiligheid.

De EU blijft zich verder ontwikkelen als een belangrijke veiligheids-politieke actor. De kracht van de EU is vooral gelegen in het brede scala aan instrumenten, inclusief het EVDB, dat de EU voor haar externe optreden kan inzetten. De afgelopen jaren is een aantal succesvolle militaire en civiele operaties uitgevoerd, o.a. in de Democratische Republiek Congo en in Atjeh/Indonesië. Voor 2007/2008 staan de grote civiele EVDB-missies in Afghanistan en Kosovo centraal. De missie in Afghanistan is een goede illustratie van de manier waarop NAVO en EU elkaar kunnen aanvullen. De missie in Kosovo is van groot belang voor het duurzaam stabiliseren van de Balkan, feitelijk de achtertuin van de EU en dus ook onze achtertuin. Deze twee missies illustreren de noodzaak voor verdere capaciteitsontwikkeling binnen het EVDB en goede planning en ondersteuning van missies. Voor de OVSE geldt onverminderd de noodzaak zich te herpositioneren als breed, inclusief veiligheidsplatform.

Te realiseren prestaties

- Verdere implementatie van de afspraken van de NAVO-top in Riga, mede gevoed door de ervaringen in met name Afghanistan en Kosovo, in het bijzonder de geïntegreerde aanpak en nauwere samenwerking met partnerlanden.
- Een besluit tot uitbreiding van de NAVO tijdens de top in 2008 waarbij de stand van de politieke en militaire hervormingen in de afzonderlijke kandidaatlanden (Kroatië, Macedonië en Albanië) maatgevend is.
- Verbeterde planning en aansturing van militaire en civiele operaties in het kader van een versterkt EVDB.

- Samenhangende inzet van de deskundigheid van de EU op het gebied van de hervorming van de veiligheidssector en versterking van de rechtsstaat bij crisisbeheersing.
- Verbeterde samenwerking tussen NAVO en EU op veiligheidsgebied, met name in Afghanistan en Kosovo.
- Een effectievere OVSE die in nauwe samenwerking met andere regionale organisaties haar activiteiten toespitst op die terreinen (menselijke dimensie, tolerantie en non-discriminatie) en in die regio's (bijvoorbeeld Centraal-Azië) waar zij in de huidige tijd de grootste meerwaarde heeft.

Instrumenten/activiteiten

Nederland zal in relevante multilaterale fora en in bilaterale contacten blijven aandringen op implementatie van een geïntegreerde aanpak, ondersteund door voorstellen voor praktische samenwerking. Nederland zal in het bijzonder blijven zoeken naar wegen die samenwerking tussen NAVO en EU in aanvulling op de bestaande kaders (de zogenoemde Berlijn-Plus afspraken) mogelijk maken. Ten aanzien van de relaties met nieuwe partnerlanden zal Nederland zich inzetten voor samenwerkingsafspraken die recht doen aan de uiteenlopende behoeften van deze landen en van de NAVO zelf. Nederland blijft streven naar verdere verdieping van de relatie van de NAVO met Rusland via nieuwe samenwerkingsprojecten. In de aanloop naar de top in de eerste helft van 2008 pleit Nederland ervoor beslissingen over NAVO-uitbreiding te baseren op de stand van de politieke en militaire hervormingen in de afzonderlijke kandidaat-landen (Kroatië, Macedonië en Albanië). Nederland blijft Georgië en de landen van de Westelijke Balkan ondersteunen bij het doorvoeren van defensiehervormingen. Verdere toenadering van Servië tot Euro-Atlantische structuren zal Nederland afhankelijk blijven stellen van de samenwerking met het Joegoslavië-tribunaal (ICTY).

De uitvoering van het EVDB krijgt verder inhoud door voortgezette capaciteitsopbouw in de lidstaten. Voor de militaire capaciteiten is als streefdatum het jaar 2010 gekozen en voor de civiele capaciteiten 2008. De EU onderneemt twee nieuwe, belangrijke, civiele operaties in Kosovo en Afghanistan. Daarnaast is het aantal civiele operaties in EU-kader groeiende. Nederland steunt deze ontwikkeling, gezien de expertise van de EU op het vlak van hervorming van de veiligheidssector en versterking van de rechtsstaat. Nederland zal op dat gebied ook inzetten op verbeterde coherentie tussen de activiteiten van het Raadssecretariaat en de Commissie. Nederland zal zich verder inzetten voor verbetering van de planning en aansturing van EVDB-operaties, onder andere door reorganisatie en versterking van het EU-Raadssecretariaat.

Nederland blijft ijveren voor een effectievere OVSE, waarbij een scherpere focus op de meerwaarde van de OVSE en samenwerking met andere internationale organisaties, zoals de RvE voorop staan. In dit verband zal Nederland allereerst de eigen prioriteiten met betrekking tot de OVSE nader definiëren.

Operationele doelstelling 2

Bestrijding en terugdringing van het internationale terrorisme

Beoogde beleidseffecten

De bestrijding van terrorisme blijft een prioriteit voor het Kabinet. Interne en externe veiligheid zijn nauw met elkaar verbonden, hetgeen vraagt om actieve participatie van ons land bij de verdere invulling van de internatio-

nale activiteiten en een brede, integrale benadering. Veel aandacht blijft nodig voor de aanpak van de onderliggende factoren die mensen aanzetten tot terrorisme, alsmede voor de «kanalen» die daarvoor van belang zijn waaronder radicalisering via het internet en via scholen en gevangenissen. Centraal uitgangspunt in het beleid blijft dat mensenrechten en het internationaal humanitair recht volledig worden geëerbiedigd in de strijd tegen het terrorisme. Op het internationale vlak dienen bilaterale en multilaterale kanalen nog beter te worden gebruikt, zodat de internationale gemeenschap effectief kan optreden. In EU-kader blijft Nederland zich inzetten voor de implementatie van de EU-strategieën inzake terrorismebestrijding, respectievelijk bestrijding van radicalisering en rekrutering. De bijbehorende actieplannen bevatten een breed palet aan activiteiten, gericht op een preventieve en repressieve aanpak van het terrorisme. Verdere verbetering van de rechtmatigheid en doelmatigheid van het bestaande internationale instrumentarium voor de aanpak van financiering van terrorisme wordt in dit verband nagestreefd, evenals de internationale informatie-uitwisseling. In VN-kader is, met de in september 2006 tot stand gekomen VN Wereldwijde Anti-terrorisme Strategie, een belangrijke impuls gegeven aan de terrorismebestrijding. Het momentum moet worden benut om de capaciteit van VN-lidstaten bij hun activiteiten tegen het internationaal terrorisme te versterken.

Te realiseren prestaties

- Versterking van de terrorismebestrijdingscapaciteit in prioritaire regio's en derde landen, zoals Noord-Afrika (o.a. Marokko, Algerije) en Zuid-Oost Azië (o.a. Indonesië).
- Verdere implementatie van het EU-actieplan ter bestrijding van het terrorisme en het EU-actieplan ter bestrijding van radicalisering en rekrutering.
- (Begin van) implementatie van de VN Wereldwijde Antiterrorisme Strategie.
- Implementatie van NAVO-beleid op het gebied van terrorismebestrijding, zoals het Defense against Terrorism programma, met name versterking van responscapaciteit, betere bescherming van vitale infrastructuur en betere samenwerking ten aanzien van technologische ontwikkelingen bij de bestrijding van terrorisme.

Instrumenten/activiteiten

Nederland geeft op bilaterale basis uitvoering aan de samenwerkingsprogramma's met Marokko en Algerije. Op het regionale vlak worden centra zoals het in Algerije gevestigde Regionale Centrum voor Terrorismebestrijding (CAERT) en het in Indonesië gevestigde Centrum voor Samenwerking op het gebied van Rechtshandhaving (JCLEC) ondersteund. Er is een groeiende EU-betrokkenheid bij deze capaciteitsopbouw voor terrorismebestrijding.

Op EU-terrein pleit Nederland binnen de «tweede pijler» voor verdere verbetering van het instrumentarium voor de bestrijding van financiering van terrorisme. In de dialoog met derde landen wordt, vooral door middel van anti-terrorisme-clausules, onverminderd aangedrongen op de noodzaak tot implementatie van de VN-anti-terrorismeverdragen met volledige eerbiediging van mensenrechten en het internationaal humanitair recht.

Nederland ondersteunt de VN *Counter Terrorism Implementation Task Force* (CTITF) actief bij het implementeren van de genoemde wereldwijde VN-strategie, zo mogelijk door een leidende rol te spelen op de onderdelen mensenrechten en/of radicalisering en rekrutering.

In NAVO-kader stimuleert Nederland waar mogelijk en relevant samenwerking met de partnerlanden waaronder landen in Noord-Afrika, Rusland en Oekraïne ten aanzien van terrorismebestrijding.

Activiteiten worden ontwikkeld op het gebied van publieksdiplomatie om radicalisering en rekrutering tegen te gaan, waaronder ook actieve controle van relevante media in islamitische landen met betrekking tot het imago van Nederland in die landen. Ook intensivering van communicatie in de richting van Nederlandse doelgroepen over het Nederlandse buitenlandbeleid is in dit verband van belang.

Het internationale beleid in de strijd tegen het terrorisme komt tot stand in nauwe samenwerking met de ministers van Justitie, van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en van Defensie en met de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (NCTb).

Operationele doelstelling 3

Bestrijding van proliferatie van massavernietigingswapens en bevordering van ontwapening

Beoogde beleidseffecten

Nederland zet zich in voor universele deelname aan en betere naleving van de regels van de regimes ter voorkoming van proliferatie van massavernietigingswapens (MVW) en hun overbrengingsmiddelen. Het Nederlandse streven is gericht op wapenbeheersing en ontwapening. Proliferatie van massavernietigingswapens moet zoveel mogelijk worden teruggedrongen en, waar mogelijk, worden voorkomen. Daarbinnen past ook aanscherping van de internationale exportcontrole-regimes. In dit verband is ook bevordering van strikte naleving van waarborgovereenkomsten van het Internationaal Atoomenergie Agentschap (IAEA) en het universeler worden van het Additioneel Protocol van belang.

Een afgeleid beleidseffect van de Nederlandse inspanningen in multilateraal en bilateraal verband is het aantal lidstaten dat partij is bij een aantal essentiële verdragen zoals het Chemisch Wapenverdrag (CWC, 182), het Biologisch Wapenverdrag (BTWC, 155), het Non-Proliferatie Verdrag (NPV, 189) en het Alomvattend Kernstopverdrag (CTBT, 138). Het ondertekenen en vervolgens ratificeren van een verdrag impliceert immers dat een land zich bindt aan de in het verdrag gestelde verplichtingen en doelstellingen ten aanzien van non-proliferatie en ontwapening.

Te realiseren prestaties

- Een positieve impuls, met behulp van EU-beleidsdocumenten en mondelinge bijdragen, aan het voorbereidingsproces voor de NPV Toetsingsconferentie in 2010 en bevordering van brede politieke interesse voor het NPV.
- Actieve inhoudelijke deelname van Nederlandse experts aan BTWC bijeenkomsten ten behoeve van verbetering van de implementatie van het verdrag door verdragspartijen.
- De onderhandelingen over een Verdrag betreffende een verbod op de productie van splijtstoffen voor explosiedoeleinden (FMCT) zullen van start zijn gegaan, mede als gevolg van Nederlandse inbreng.
- Het leveren van een Nederlandse bijdrage aan de vernietiging van chemische wapens in Rusland en voormalige Sovjet-republieken en het uitdragen van de doelstellingen van de CWC in relevante fora.
- Een betere naleving van ontwapenings- en non-proliferatieregimes, inclusief exportcontrole regimes, en van de in dat verband relevante resoluties van de VN-Veiligheidsraad, zoals die over Iran en Noord-Korea.

- Ondersteuning door Nederland aan het uitdragen van het belang en, waar mogelijk, aan de uitvoering van activiteiten in het kader van VN-Veiligheidsraadresolutie 1540 en van het *Proliferation Security Initiative* (PSI) en aansluiting door Nederland bij het «*Global Initiative to Combat Nuclear Terrorism*».

Instrumenten/activiteiten

De tot dusverre gevolgde aanpak om op basis van multilaterale verdragsafspraken de verspreiding van massavernietigingswapens tegen te gaan, heeft aan steun ingeboet. In de ogen van sommige landen is het stelsel van verdragen, afspraken en normen dat het non-proliferatieregime vormt, discriminatoir en toe aan herziening. Voor Nederland vormen de verdragen nog steeds de basis van het internationale non-proliferatie en ontwapeningsregime. Het Nederlandse beleid blijft er dan ook primair op gericht volledige uitvoering en naleving van het NPV, de CWC, de BTWC en het CTBT te bevorderen via verschillende diplomatieke kanalen, door samen te werken met partners en, waar mogelijk, de leemtes van het non-proliferatiestelsel verdragsmatig te dichten. Op nucleair gebied geldt dat Nederland in de Ontwapeningsconferentie in Genève voorstellen zal blijven doen voor totstandkoming van een verdrag betreffende een verbod op de productie van splijtstoffen voor explosiedoeleinden. Nederland verleent bovendien in bilateraal en multilateraal verband assistentie aan verdragspartijen om nationale wet- en regelgeving tot stand te brengen om verdragsverplichtingen adequaat na te kunnen leven. Verder is Nederland actief deelnemer aan inspanningen, vooral in IAEA-kader, die gericht zijn op het onder multilaterale controle brengen van de nucleaire brandstofcyclus. Het recht van landen op vreedzaam gebruik van kernenergie, de derde pijler van het NPV, wordt hierbij steeds benadrukt.

Nederland ijvert in de exportcontroleregimes voor aanscherping van de richtlijnen voor export van MVW-gerelateerde nucleaire, chemische en biologische goederen en technologieën en de bijbehorende overbrengingsmiddelen.

Bovengenoemde instrumenten alleen zijn niet voldoende waarborg, zo blijkt uit de praktijk, om de proliferatie van massavernietigingswapens tegen te houden. Een aantal landen is niet bereid om zich te houden aan de in multilateraal verband gemaakte afspraken. Niet-statelijke actoren voelen zich evenmin gebonden aan deze afspraken. Om deze reden levert Nederland eveneens een actieve bijdrage aan de uitvoering van activiteiten in het kader van VN-Veiligheidsraad resolutie 1540 (volgens welke landen maatregelen dienen te nemen om verkrijging of ontwikkeling van massavernietigingswapens door niet-statelijke actoren te voorkomen) en het PSI (diverse afspraken tussen landen om proliferatie van massavernietigingswapens te voorkomen). Om bij te dragen aan het versterken van de wereldwijde capaciteit om terroristische aanslagen met nucleaire wapens te voorkomen heeft Nederland zich aangesloten bij het «*Global Initiative to Combat Nuclear Terrorism*».

Ook een goede beveiliging van bestaande massavernietigingswapens en gevoelige materialen en assistentie bij de vernietiging van massavernietigingswapens is van belang. Zo draagt Nederland met name financieel, op bilaterale basis en via de EU, bij aan de vernietiging van chemische wapens en aan het veilig verwerken en opslaan van radioactief materiaal in Rusland en de voormalige Sovjet-republieken.

Goede internationale afspraken op het gebied van conventionele wapenbeheersing en een restrictief en transparant wapenexportbeleid*Beoogde beleidseffecten*

Nederland stelt zich ten doel de positieve rol die het internationaal speelt op het gebied van de conventionele wapenbeheersing, te handhaven. In 2008 geldt dat in het bijzonder ten aanzien van de totstandkoming van een bindend instrument dat menselijk leed veroorzaakt door clustermunities, beoogt te beperken. Nederland zet zijn restrictieve wapenexportbeleid voort en zet zich ook in voor een verantwoord en effectief wapenexportbeleid in derde landen, onder meer door bilateraal en multilateraal een internationaal wapenhandelsverdrag (ATT) te bepleiten. Nederland blijft streven naar verbetering van de wereldwijde controle op de tussenhandel in kleine en lichte wapens en naar grotere transparantie bij conventionele wapentransacties tussen VN-lidstaten. Daarnaast maakt Nederland zich hard voor de verdere integratie van de kleine-wapensproblematiek in ontwikkelingsbeleid. Ook hecht Nederland aan een verantwoorde invulling van de veiligheidspolitieke aspecten bij de ontwikkeling van het Europese satellietnavigatieprogramma Galileo.

Indicator	Basiswaarde (met jaartal)	Streefwaarde 2008	Streefwaarde 2012
1. Aantal <i>undercuts</i> ¹	1 (2005)	0	0
2. Oslo Proces: aantal deelnemende landen.	46 (2007)	60	100

Bron: 1. Formele informatie-uitwisseling op basis van de Europese Gedragscode voor Wapenexport; 2. Ministerie van Buitenlandse Zaken.

¹ Een *undercut* is het besluit van een EU-lidstaat om een wapenexportvergunning af te geven voor een transactie die in essentie identiek is aan een eerder door een andere lidstaat geweigerde vergunning.

Te realiseren prestaties

- Verdere verankering van ontwikkelingsaspecten in het VN-actieprogramma inzake kleine en lichte wapens en in bilateraal en internationaal veiligheids- en ontwikkelingsbeleid; rapportages over leveranties van kleine en lichte wapens zullen aan de orde zijn gesteld in het kader van het VN-wapenregister.
- Totstandkoming van een bindend juridisch instrument over beperking van de humanitaire gevolgen van clustermunities, mogelijk als Vle Protocol bij het Conventionele Wapensverdrag (CCW).
- Bij het Verdrag inzake de Conventionele Strijdkrachten in Europa (CSE) zal onder de Staten Partijen duidelijkheid geschapen zijn over de inhoud van de zgn. Istanbul-verplichtingen.
- Realisatie van een restrictief en transparant nationaal wapenexportbeleid, verdere harmonisatie van het wapenexportbeleid van EU-lidstaten en voortgang bij regionale en internationale afspraken over wapenexport.
- Nederland zal aantoonbaar bijdragen aan het opbouwen van internationale steun voor een toekomstig Internationaal wapenhandelsverdrag (ATT).
- Realisatie van nadere Europese afspraken over veiligheidsaspecten binnen het Galileo-programma.

Instrumenten/activiteiten

Nederland zal binnen de CCW en binnen het Oslo-proces bijdragen aan het tot stand komen van een bindend juridisch instrument dat de gevolgen van het gebruik van clustermunitie moet beperken.

In NAVO- en CSE-verband zal Nederland bijdragen aan een toenadering tussen de NAVO en Rusland met betrekking tot de oplossing van de gerezen verschillen van inzicht over het CSE-verdrag en de ratificatie van het Aangepaste-Verdrag, mede vanuit zijn rol van depositaris van het CSE-Verdrag.

In lijn met de internationale inzet (AVVN resolutie 60/68 en de *Geneva Declaration on Armed Violence and Development*, juni 2006) zal Nederland als deel van het bilaterale beleid ontwikkelingslanden assisteren bij de ontwikkeling en uitvoering van nationaal beleid inzake kleine wapens en bij de integratie ervan in wederopbouw- en ontwikkelingsstrategieën.

In de aanloop naar de herziening van het VN-Wapenregister in 2009, zal Nederland de reeks regionale workshops ten behoeve van universele deelname aan en uitbreiding van het register voortzetten. Door actieve deelname aan het veiligheidsorgaan van Galileo, zal worden bijgedragen aan Europese besluitvorming en zal worden toegezien op de relevante Nederlandse veiligheidspolitieke belangen.

Nederland streeft in EU-verband naar harmonisatie van de toepassing van de EU Gedragscode inzake wapenexport, onder meer door te bevorderen dat de opgestelde gemeenschappelijke interpretaties voor de toepassing van de afzonderlijke criteria door de lidstaten worden toegepast.

Operationele doelstelling 5

Regionale stabiliteit door effectieve inzet op conflictpreventie, crisisbeheersing, conflictoplossing en post-conflict wederopbouw

Beoogde beleidseffecten

Vrede, veiligheid en stabiliteit zijn voorwaarden voor duurzame ontwikkeling. Vrede en veiligheid bieden een basis om op te bouwen, verminderen uitzichtloosheid en geven radicalisering minder kans. Op den duur maken zij economische groei en persoonlijke ontplooiing mogelijk. Dit is niet alleen goed voor de mensen daar, maar ook Nederlanders hebben daar profijt van. Ons welzijn en onze welvaart zijn immers in belangrijke mate afhankelijk van een stabiele, ondernemende en sociaal evenwichtige buitenwereld, dichtbij en ver weg, waarmee contacten worden onderhouden die tot wederzijds voordeel strekken. Bij wederopbouw na een conflict vormen daarom veiligheid, beter bestuur en sociaal-economische ontwikkeling de aandachtsgebieden. Meer aandacht voor fragiele staten is essentieel. Het risico van regionale conflicten vloeit vaak voort uit de fragiliteit van staten. Veiligheid en ontwikkeling zijn dan ook nauw met elkaar verbonden. Nederland zet waar mogelijk in op een regionale benadering, met als doel duurzame stabiliteit in de betrokken regio en combineert hiertoe steeds meer middelen en instrumenten die elkaar versterken. De zogenoemde 3D-benadering – *Defense, Diplomacy and Development* – is een benadering waarin het geïntegreerde karakter van het buitenlandbeleid tot uitdrukking komt. In de komende jaren zal dit beleid verder worden uitgebouwd en zullen daarvoor meer partners worden gezocht in binnen- en buitenland. Nederland heeft dit geïntegreerde beleid in Afghanistan van meet af vorm gegeven door de inzet van diplomaten, ontwikkelingsdeskundigen, militairen en militaire politie

en een groot aantal experts. De missie is halverwege. De periode van 12 maanden die Nederland nu aanwezig is, is nog niet systematisch geevalueerd. Wel kan worden gesteld dat de missie op koers ligt. Een evaluatie van de bijdrage tot dusverre zal onderdeel zijn van onderzoek van de regering naar de mogelijkheden en wenselijkheid van het blijven leveren van een bijdrage aan ISAF voor de periode na 1 augustus 2008 al dan niet in gewijzigde vorm. Op sommige sub-doelstellingen zijn er meevallers (aantal opgestarte projecten, uitrol nationale programma's, acceptatie, aantal nieuwe NAVO-landen met troepen in Zuid-Afghanistan), op andere sub-doelstellingen zijn er tegenvallers (presentie Afghaanse politie en leger in Uruzgan, provinciaal bestuur, tempo van de uitbreiding van de «inktvlek», drugsproblematiek, Taliban-steun uit Pakistan). Naar verwachting zal in augustus 2008 een wezenlijke bijdrage zijn geleverd aan het tot stand brengen van een situatie in Uruzgan waarin de Afghaanse autoriteiten hun invloed en gezag in de provincie hebben vergroot en in toenemende mate zelfstandig voor veiligheid en stabiliteit kunnen gaan zorgen. Maar het verwachtingspatroon moet bescheiden blijven, zoals ook gesteld in de artikel 100-brief van 22 december 2005.

Een nuttige indicator in het kader van deze operationele doelstelling is de zogenoemde *Failed States Index* (FSI) van de internationale NGO *Fund for Peace*. De FSI wordt jaarlijks geactualiseerd en is daarmee bruikbaar om trends in de voor Nederland prioritaire landen en regio's te signaleren. De FSI gebruikt 12 indicatoren die aan de basis liggen van stabiliteit, zoals democratische controle over de veiligheidssector, economische ontwikkeling en de verdeling van de welvaart, systematische mensenrechtenschendingen en vluchtelingenstromen. De Nederlandse inzet moet er toe bijdragen dat de voor Nederland prioritaire landen beter scoren op de index.

Failed States Index (voor geselecteerde landen, score van 0 tot 120, 0 = meest stabiel, 120 = minst stabiel)		
Land	Basiswaarde (2005)	Stand per 2006
Soedan	104,1	112,3
DR Congo	105,3	110,1
Afghanistan	99,0	99,8
Burundi	94,3	96,7
Oeganda	91,7	94,5
Rwanda	96,5	92,9
Bosnië-Herzegovina	93,5	88,5
Servië en Montenegro	80,0	83,8

Bron: <http://www.fundforpeace.org>.

Te realiseren prestaties

- Deelname aan internationale militaire, civiele en gemengde operaties en missies ter ondersteuning van de internationale rechtsorde.
- Het 3D-beleid zal worden uitgebouwd, door in Nederland en internationaal de krachten verder te bundelen.
- Positieve ontwikkelingen op het gebied van vrede, stabiliteit, duurzame veiligheid en ontwikkeling in voor Nederland prioritaire landen en regio's (Afghanistan, de Hoorn van Afrika – met name Sudan –, het Grote Merengebied, het Midden-Oosten en de Westelijke Balkan).
- Per 1 augustus 2008 zal – conform het gestelde in de artikel 100 brief

van 22 december 2005 – een begin gemaakt zijn met het herstel van duurzame stabiliteit, wederopbouw en goed bestuur in Afghanistan in het algemeen, en in Uruzgan in het bijzonder, onder meer door het verder consolideren van de «inktvlek» in Uruzgan, het ondersteunen van het provinciale bestuur, de voortzetting van (weder)opbouw-activiteiten die de bevolking ten goede komen en de uitvoering van een geïntegreerd anti-drugsbeleid.

- Een succesvolle donorconferentie voor Darfur zal, mits de veiligheids-situatie dat toelaat, door Nederland worden voorbereid en georganiseerd en er is een begin gemaakt met het wederopbouwproces. Een bijdrage zal worden geleverd aan zichtbare wederopbouw in Zuid-Sudan door beter functioneren van het gezamenlijke Donor Kantoor in Juba en versneld uitgavenpatroon van het Multi Donor Fonds.
- Consolidatie van de vrede in de Grote Meren regio, onder meer door Nederlandse bijdrage aan economische integratie en hervorming van de veiligheidssector. In dit kader zal er bijzondere aandacht zijn voor Burundi.

Instrumenten/activiteiten

Nederland heeft in de periode augustus 2006 – augustus 2008 gemiddeld steeds tussen de 1400 en 1600 militairen in Afghanistan ingezet. De missie kost EUR 550–580 miljoen voor een periode van 2 jaar. Daarnaast draagt Nederland in deze periode ruim EUR 140 miljoen bij aan de (weder)opbouw van Afghanistan. Het tot stand brengen van duurzame vrede, stabiliteit en sociaal-economische ontwikkeling in Afghanistan kan alleen indien diplomatieke, militaire en ontwikkelingsmiddelen in onderlinge samenhang worden ingezet. Nederland streeft in Afghanistan naar grotere complementariteit tussen de activiteiten van de Afghaanse regering, de NAVO, de EU en de VN.

De Nederlandse inzet voor conflictpreventie, vrede, stabiliteit en ontwikkeling krijgt vorm in een geïntegreerd beleid waarin aandacht wordt gegeven aan alle factoren die kunnen bijdragen aan duurzame veiligheid en ontwikkeling. Diplomatieke activiteiten, militaire inspanningen, ondersteuning van regionale organisaties, hervorming en opbouw van de veiligheidssector (leger, politie, justitie, gevangeniswezen), demobilisatie-, ontwapenings- en reïntegratieprogramma's, hervorming van bestuur en sociaal-economische wederopbouw zijn alle gericht op bevordering van stabiliteit die structurele ontwikkeling mogelijk maakt.

De noodzaak om het bestrijden van fragiliteit duidelijker te verankeren in onze ontwikkelingsinspanningen vergt een beleidsintensivering. Daartoe zullen additionele middelen beschikbaar worden gesteld (EUR 15 mln in 2008, EUR 25 mln in 2009 en EUR 35 mln vanaf 2010). In OS-partnerlanden zullen deze worden ingezet om systematische aandacht voor oorzaken van fragiliteit te garanderen. Daarnaast krijgen prioritaire postconflict landen toegang tot het totale instrumentarium van geïntegreerd beleid. In spanningshaarden zullen met deze middelen katalytische activiteiten, bijvoorbeeld bijdragen aan verzoenings- of bemiddelingspogingen, worden ondernomen. Tenslotte zal in landen in conflict worden ingezet op internationale vredesbemiddeling en/of crisisbeheersingsinspanningen.

Nederlandse inspanningen zijn in eerste instantie gericht op Afghanistan, het Grote Merengebied, de Hoorn van Afrika, Kosovo en Midden-Oosten. Deze activiteiten kunnen plaatsvinden in de vorm van enerzijds financiële of materiële bijdragen en anderzijds niet-financiële bijdragen (diplomatie, beleidsdialoog of personele inzet). Zo zendt Nederland experts uit naar

Burundi die de overheid adviseren over hervorming van leger en politie en levert Nederland door het ter beschikking stellen van militaire waarnemers en politiefunctionarissen aan de VN-missie in Sudan (UNMIS) een bijdrage aan de stabilisatie van de situatie in Sudan. Ook ondersteunt Nederland als mede-voorzitter van de Groep van Vrienden van de Grote Meren Conferentie de implementatie van zowel het daaraan gelieerde Stabiliteitspact als initiatieven voor versterkte regionale samenwerking en (economische) integratie.

Financiële bijdragen ten behoeve van sociaal-economische wederopbouw worden vaak via *Multi-Donor Trust Funds* ter beschikking gesteld, bijvoorbeeld in Sudan en Afghanistan.

Vanuit het Stabiliteitsfonds wordt ondersteuning gegeven aan de opbouw van (regionale) veiligheidsstructuren, onder meer door financiering van activiteiten van de Afrikaanse Unie (AMIS, de oprichting van de *African Standby Force*) en het opzetten van vredesscholen. Ook financiële en technische ondersteuning in EU-kader (onder meer uit de *African Peace Facility*) voor crisisbeheersingscapaciteit in Afrika en training in NAVO-kader helpen bij de opbouw van deze regionale veiligheidsstructuren. De implementatie van VR-resolutie 1325 over de rol van vrouwen bij conflictpreventie en -beheersing heeft daarbij volop de Nederlandse aandacht.

De Nederlandse inspanningen op het gebied van crisisbeheersing zullen zoveel mogelijk in EU-, NAVO-, VN- en OVSE-kader plaatsvinden. In 2008 krijgt dit vooral vorm door de missie in Uruzgan/Afghanistan en de Nederlandse bijdrage aan de EVDB-missie in Kosovo, de grootste civiele missie die de EU tot nu toe voorgenomen heeft.

Het Midden-Oosten zal zeker ook in 2008 speciale internationale aandacht eisen. Nederland blijft voorstander van een alomtvattend akkoord voor het conflict tussen Israël en de Palestijnen. Een dergelijk akkoord moet leiden tot veilige en erkende grenzen voor Israël en een levensvatbare Palestijnse staat. Nederland voert met partners in de VN en EU, maar ook eigenhandig, een beleid waarmee het wil bijdragen aan de bevordering van vrede en stabiliteit in de gehele regio.

De machtsovername door Hamas in Gaza in juni 2007 onderstreept nog eens het belang van de *rule of law* in de Palestijnse Gebieden. Nederland draagt daarom financieel bij aan de EVDB-missie ter ondersteuning van de Palestijnse civiele politie (EUPOL COPPS). Daarnaast draagt Nederland EUR 6,3 miljoen bij aan het Tijdelijke Internationale Mechanisme ten behoeve van uitkeringen aan medewerkers van de Palestijnse civiele politie, die onder direct bevel staat van president Abbas.

Vanwege het grote belang van open grenzen voor humanitaire hulp en voor economische ontwikkeling heeft de EU zich uitgesproken voor een zo spoedig mogelijke EU monitoringsmissie bij Rafah. Na de gebeurtenissen in Gaza in het voorjaar van 2007 zal de missie voorlopig op een lager niveau voortgezet worden. Nederland draagt bij aan deze missie via detachering van drie marechaussees en een bijdrage van EUR 200 000. Daarnaast spant Nederland zich actief in voor het zoveel mogelijk open houden van de Karni-grensovergang, ook omdat deze overgang van groot belang is voor de Nederlandse economische wederopbouwprojecten in Gaza. Dit gebeurt onder meer door middel van steun aan de training van Palestijnse grensbewaking.

Nederland levert sinds 2006 een maritieme bijdrage (een fregat) aan de UNIFIL missie. Het Nederlandse fregat voert patrouilles uit voor de Libanese kust in het kader van grensbewaking en preventie van wapensmokkel. Nederland heeft in juli 2007 de duur van de missie verlengd tot maart 2008.

De rol van Syrie in de regio blijft cruciaal. Het land dient zowel in het Israëlisch-Palestijnse conflict als in Libanon een constructieve rol te spelen.

Nederland zal ten aanzien van Iran in 2008 het meersporenbeleid voortzetten, met zowel positieve als negatieve prikkels: een resoluut optreden daar waar Iran de internationale normen overschrijdt, alsmede een beleid gericht op engagement en dialoog. Ten aanzien van het nucleaire programma van Iran blijft de Nederlandse inzet gericht op een strenge naleving van de eisen van de Veiligheidsraad en IAEA en op ondersteuning van de inspanningen van de permanente leden van de VN-Veiligheidsraad en Duitsland. Nederland zal Iran ook blijven aanspreken op de wijze waarop het bijdraagt aan de veiligheid en stabiliteit in het Midden-Oosten.

Operationele doelstelling 6

Effectieve humanitaire hulpverlening

Beoogde beleidseffecten

Beoogd wordt de humanitaire noden te lenigen die voortvloeien uit natuurrampen en door de mens veroorzaakte crises. Uitgangspunten daarbij zijn het zogenoemde «humanitair imperatief» (hulp wordt daar verleend waar die het meest noodzakelijk is) en de principes van onpartijdigheid, onafhankelijkheid en neutraliteit. Daarnaast onderschrijft Nederland de uitgangspunten van «Goed Humanitair Donorschap» (GHD), met bijzondere aandacht voor de centrale coördinerende rol van het *Office for the Coordination of Humanitarian Affairs* (OCHA) van de VN. Snelle en doelmatige financiering van effectieve humanitaire hulp door gespecialiseerde internationale en non-gouvernementele organisaties is van doorslaggevend belang teneinde het aantal slachtoffers van natuurrampen en conflicten te minimaliseren. Zo nodig zet Nederland ook zelf mensen en middelen in voor directe rampenrespons in het buitenland.

Te realiseren prestaties

- Een snelle, flexibele en voorspelbare financiering voor internationale humanitaire hulp, waarbij Nederland in 2008 in de eerste 3 maanden van het jaar 75% van het beschikbare budget toekent. Daarnaast streeft Nederland ernaar om na een ramp binnen een week initiële bijdragen, en binnen vier weken eventuele aanvullende bijdragen vast te leggen. Minimaal 80 procent van de bijdragen aan de VN en het Internationale Comité voor het Rode Kruis (ICRC) zal geheel of gedeeltelijk ongeoormerkt zijn gelet op de gewenste flexibiliteit bij de inzet van deze middelen.
- Uitbreiding van het *Central Emergency Response Fund* (CERF) van de VN tot een volume van USD 500 miljoen in 2008, met een Nederlandse bijdrage van EUR 40 miljoen per jaar tot en met 2009, beiden wel op voorwaarde van positieve evaluaties van het CERF in 2007 en daarna. Nederland zal steun verlenen aan de VN bij pogingen de donorbasis uit te breiden (onder meer tot de Europese Commissie) en (andere) donoren te bewegen tot meerjarige toezeggingen. Daarnaast zal Nederland, met hulp van andere donoren, eraan bijdragen de

administratieve lasten van het CERF, inclusief de keten van deelnemende organisaties, terug te brengen.

- Met gelijkgezinde donoren zal Nederland, in lijn met het «goed humanitair donorschap» proces, bijdragen aan replicatie van het model van de *pooled funds* in meerdere landen per jaar, te beginnen in 2008.
- Nederland zal zich inzetten voor twee EU-Raadsbesluiten over respectievelijk GHD en de herziening van het EU humanitaire beleid, inclusief toedeling van verantwoordelijkheden bij internationale rampenrespons. Tevens zal Nederland bijdragen aan versterking van het beleidsplatform voor humanitaire hulp binnen de EU-Raad; bij voorkeur zal worden aangesloten bij bestaande werkgroepen.
- Actualisering van de geografische accenten in het Nederlandse humanitaire hulpprogramma (zie onder).
- Realisatie van effectieve binnenlandse hulpcoördinatie door invoering van een verbeterd model van interdepartementale samenwerking voor de inzet bij internationale rampenrespons (met het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM), het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) en het ministerie van Verkeer en Waterstaat).

Instrumenten/activiteiten

- De Nederlandse humanitaire hulp richt zich in eerste instantie op financiering van gespecialiseerde humanitaire hulporganisaties (VN, Rode Kruis en NGO's). Daarnaast kunnen er, op basis van besluitvorming door het ministerie, deskundigen en/of materieel van andere ministeries worden ingezet. Humanitair ontmijnen is budgettair ondergebracht in het Stabiliteitsfonds, maar maakt beleidsmatig onderdeel uit van de humanitaire hulpverlening.
- Nederland zet zich in voor bevordering van effectieve hulpverlening en prioriteitsstelling door het integreren van de zogeheten clusterbenadering (een aanpak van humanitaire coördinatie, voor Nederland sinds jaar en dag een topprioriteit bij humanitaire hulp) in de reguliere programmering en budgettering van de betrokken humanitaire organisaties.
- Uitbouw van het CERF van de VN.
- Uitbreiding van het experiment van de «gemeenschappelijke humanitaire fondsen». Dit zijn fondsen waarin een aantal grotere donoren ongeoormerkt hun humanitaire bijdrage storten. Met deze fondsen kan de VN vervolgens snel en strategisch humanitaire hulp verlenen. Tot dusverre zijn in twee landen (DR Congo en Sudan) dergelijke fondsen in het leven geroepen, met politieke en financiële steun van Nederland.
- Nederland maakt zich sterk voor een uitbouw van het CERF van de VN. Daarbij beijvert Nederland zich onder meer voor betere en makkelijkere toegang voor NGO's tot zowel CERF als «gemeenschappelijke humanitaire fondsen».
- De Nederlandse humanitaire hulpverlening vindt in beginsel wereldwijd plaats, maar bijzondere aandacht gaat uit naar een beperkt aantal crisisegebieden in ontwikkelingslanden¹. Naar verwachting zal verdere uitbouw nodig zijn van de hulpprogramma's in de Centraal Afrikaanse Republiek, Sri Lanka, en zonodig in het Midden Oosten inclusief Irak en buurlanden. Afbouw is voorzien – indien de omstandigheden dat toelaten – in Burundi en de Noordelijke Kaukasus en op termijn in Zuid-Sudan.
- In Brussel, in de verschillende beheersraden van VN-organisaties, in formeel/formeel bilateraal en multi-donoroverleg met VN-organisaties en het ICRC, in overleg met NGO's en met donoren onderling

¹ Afghanistan, Grote Meren regio (DRC, Burundi), Oeganda, Centraal Afrikaanse Republiek, Hoorn van Afrika (Ethiopie, Somalië, Eritrea), Sudan, West Afrika (Liberia, Ivoorkust), Zuidelijk Afrika (i.v.m. honger/AIDS), Palestijnse gebieden, Nepal, Sri Lanka, Irak (en buurlanden), Colombia en (non-ODA): Noordelijke Kaukasus. Deze lijst wordt al naar gelang van de behoeften aangepast.

wordt aandacht gevraagd voor de prioriteiten van het Nederlandse beleid. Ook in 2008 wordt voortgebouwd op de positieve conclusies van de evaluatie van de Nederlandse humanitaire hulp door de Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en beleidsevaluatie (IOB) uit 2006.

Operationele doelstelling 7

Goed bestuur in prioritaire landen

Beoogde beleidseffecten

De effectiviteit van armoedebestrijding is onlosmakelijk verbonden met de verbetering van de kwaliteit van het bestuur. Daarom worden in alle ontwikkelingslanden en landen in transitie programma's voor goed bestuur betrokken bij de Nederlandse inzet op ontwikkeling.

Nederland draagt uit dat alle burgers recht hebben op participatie en medezeggenschap in het bestuur van hun land en dat regeringen zijn gehouden de mensenrechten van hun onderdanen te eerbiedigen. Het gaat dan niet alleen om economische en sociale rechten, maar ook om burger- en politieke rechten.

Nederland ondersteunt hervormingsprocessen van overheid en samenleving, met bijzondere aandacht voor democratisering en politieke participatie, ook van vrouwen en jongeren, versterking van de rechtsstaat, corruptiebestrijding, bevordering van een goed ondernemingsklimaat en gezonde openbare financiën.

Nederland streeft hierbij naar vormen van hulp die aansluiten bij de beleids- en beheerssystemen van het ontvangende land.

In Oost- en Zuidoost-Europa en sinds 2005 ook in een aantal buurlanden ten zuiden van de EU, waaronder Marokko, is het MATRA-programma het instrument voor bilaterale steun voor maatschappelijke transformatie.

MATRA is gericht op het versterken van het maatschappelijk middenveld en op het verbeteren van de rol van de overheid in de overgang naar een pluriforme, democratische rechtstaat. MATRA wil in toekomstige lidstaten en in landen die grenzen aan de EU een bijdrage leveren aan stabiliteit en goed bestuur. Tegelijkertijd wil MATRA via *twinning* relaties banden opbouwen tussen burgers in de MATRA-landen en Nederland. Dit moet uiteindelijk resulteren in een versterkte democratie, een beter bestuur, een actief maatschappelijk middenveld en goede relaties met Nederland.

De Nederlandse inzet op het terrein van goed bestuur richt zich op zowel de effectiviteit als de legitimiteit van bestuur. Er bestaan momenteel geen indicatoren die én de volle breedte van het Nederlandse goed bestuursbeleid bestrijken én het mogelijk maken landen in de tijd onderling te vergelijken. In deze situatie is dus slechts een gedeeltelijke inschatting van de ontwikkelingen op het gebied van goed bestuur mogelijk. Voor verantwoorde oordeelsvorming over de kwaliteit van het bestuur in een partnerland worden rapportages van ambassades, studies van andere organisaties en indicatoren zoals de Wereldbank/Kaufmann-indicatoren gebruikt. Deze laatste indicatoren «meten» zes dimensies van goed bestuur: de mate van inspraak & afleggen van rekenschap, politieke stabiliteit & afwezigheid geweld, effectiviteit van de overheid, kwaliteit van de regelgeving, suprematie van de wet en corruptiebestrijding (zie ook Resultaten in ontwikkeling, rapportage 2005–2006 (Kamerstuk 29 234, nr. 57).

De Corruptie Perceptie Index (CPI) van *Transparency International* (TI) geeft scores op een specifiek onderdeel van goed bestuur, namelijk (het

bestrijden van) corruptie. De scores zijn gebaseerd op de perceptie van de mate van corruptie met waarden van 10 («uiterst schoon») tot 0 («uiterst corrupt»). Bij de interpretatie van de tabel moet worden aangetekend dat het aantal landen in de index is gestegen van 133 in 2003 tot 163 in 2006.

Indicator	Rangorde				Score			
	Corruptieperceptie-index (CPI) in partnerlanden							
	2003	2004	2005	2006	2003	2004	2005	2006
Afghanistan	–	–	117	–	–	–	2.5	–
Albanië	92	108	126	111	2.5	2.5	2.4	2.6
Armenië	78	82	88	93	3.0	3.1	2.9	2.9
Bangladesh	133	145	158	156	1.3	1.5	1.7	2.0
Benin	–	77	88	121	–	3.2	2.9	2.5
Bolivia	106	122	117	105	2.3	2.2	2.5	2.7
Bosnië-Herzegovina	70	82	88	93	3.3	3.1	2.9	2.9
Burkina Faso	–	–	70	79	–	–	3.4	3.2
Colombia	59	60	55	59	3.7	3.8	4.0	3.9
Egypte	70	77	70	70	3.3	3.2	3.4	3.3
Eritrea	–	102	107	93	–	2.6	2.6	2.9
Ethiopië	92	114	137	130	2.5	2.3	2.2	2.4
Georgië	124	133	130	99	1.8	2.0	2.3	2.8
Ghana	70	64	65	70	3.3	3.6	3.5	3.3
Guatemala	100	122	117	111	2.4	2.2	2.5	2.6
Indonesië	122	133	137	130	1.0	2.0	2.2	2.4
Jemen	88	112	103	111	2.6	2.4	2.7	2.6
Kaapverdië	–	–	–	–	–	–	–	–
Kenia	122	129	144	142	1.9	2.1	2.1	2.2
Macedonië	106	97	103	105	2.3	2.7	2.7	2.7
Mali	78	77	88	99	3.0	3.2	2.9	2.8
Moldavië	100	114	88	79	2.4	2.3	2.9	3.2
Mongolië	–	85	85	99	–	3.0	3.0	2.8
Mozambique	86	90	97	99	2.7	2.8	2.8	2.8
Nicaragua	88	97	107	111	2.6	2.7	2.6	2.6
Oeganda	113	102	117	105	2.2	2.6	2.5	2.7
Pakistan	92	129	144	142	2.5	2.1	2.1	2.2
Palestijnse gebieden	78	108	107	–	3.0	2.5	2.6	–
Rwanda	–	–	83	121	–	–	3.1	2.5
Senegal	76	85	78	70	3.2	3.0	3.2	3.3
Sri Lanka	66	67	78	84	3.4	3.5	3.2	3.1
Suriname	–	49	78	90	–	4.3	3.2	3.0
Tanzania	92	90	88	93	2.5	2.8	2.9	2.9
Vietnam	100	102	107	111	2.4	2.6	2.6	2.6
Zambia	92	102	107	111	2.5	2.6	2.6	2.6
Zuid-Afrika	48	44	46	51	4.4	4.6	4.5	4.6

Bron: <http://www.transparency.org>.

Te realiseren prestaties

- Op middellange termijn zal de kwaliteit van het bestuur in de partnerlanden verbeterd zijn op het gebied van democratie, rechtsstaat, economisch bestuur, het beheer van openbare financiën, anti-corruptiebeleid, het afleggen van verantwoording en transparantie van publieke dienstverlening.
- In 2007 zijn voor een eerste groep van partnerlanden zogeheten Strategische Goed Bestuur en Corruptie Analyses (SGACA's) opgesteld, waarmee het inzicht in de politieke bestuursituaties in deze landen is verbeterd. In 2008 zullen voor een tweede groep van tenminste 17 partnerlanden SGACA's gereed komen. Deze bestuursanalyses dragen bij aan een meer strategische keuze voor Nederlandse inzet in partnerlanden.

- In partnerlanden zal een bijdrage worden geleverd aan preventie en bestrijding van corruptie door capaciteitsversterking van instellingen die toezicht houden op publieke sector instituties, zal transparantie bij de overheid worden vergroot, zal corruptie een onderdeel van de beleidsdialoog zijn, waarbij concrete ijkpunten worden bepaald en zal de naleving van internationale verdragen worden bevorderd.
- In elk MATRA-land zullen diverse NGO's worden ondersteund, die de lokale of centrale overheid weten aan te spreken op een maatschappelijk belang of die voorzien in een sociale behoefte. Ook zullen er circa 500 ambtenaren en 100 studenten uit MATRA-landen worden getraind in aspecten van goed bestuur.
- Contacten tussen het maatschappelijk middenveld in de MATRA-landen en Nederland zullen onder andere via *twinning* worden versterkt, leidend tot een groter draagvlak in Nederland voor samenwerking met de MATRA-landen.
- In Bulgarije en Roemenië zal worden bijgedragen aan het voltooien van de overgang naar een pluriforme, democratische rechtstaat, in Moldavië, Georgië en Armenië zal de samenwerking met NGO's worden geïntensiveerd en in Noord-Afrika en het Midden-Oosten (Marokko, Algerije, Tunesië, Jordanië, Syrië en Libanon) zal de dialoog met burgers worden versterkt.

Instrumenten/activiteiten

De Nederlandse inzet op ontwikkeling in partnerlanden wordt ondersteund door een politieke dialoog met de overheid, institutionele en capaciteitsopbouw, contacten met het bedrijfsleven en ondersteuning van het maatschappelijk middenveld. De strategieën van de ambassades zullen worden gebaseerd op een grondige analyse van de bestuursituatie (inclusief analyse van de corruptiesituatie). Verder zal een intensieve uitwisseling van kennis en expertise plaatsvinden tussen de ambassades in ontwikkelingslanden onderling en met het departement, met kenniscentra, met multilaterale instellingen als *United Nations Development Programme* (UNDP), Wereldbank en OESO/DAC, en met NGO's. Op landenoverstijgend niveau ondersteunt Nederland relevante internationale organisaties.

Voor de verschillende categorieën doelgroepen zet MATRA diverse instrumenten in. In de opbouwfase worden de instrumenten Kleine Ambassade Projecten (KAP) en Kleine Plaatselijke Activiteiten (KPA) opengesteld en waar relevant de MATRA Trainingen (MTES). Lokaal bestuur wordt in vijf landen – Bulgarije, Roemenië, Servië, Oekraïne en Turkije – in samenwerking met de Vereniging Nederlandse Gemeenten ondersteund (LOGO East). Het MATRA Projecten Programma (MPP), waarin NGO's een meerjarige *twinning* aangaan, wordt ingezet wanneer het lokale maatschappelijk middenveld een voldoende kritische massa heeft bereikt. De MATRA Flex en pre-accessie en harmonisatie projecten (MPAP) helpen de bilaterale overheidsrelaties verder te intensiveren. Het Nationaal Contactpunt EU *Twinning* (NCP) bevordert Nederlandse deelname in de EU *twinning* in de MATRA-landen.

Operationele doelstelling 8

Het bevorderen van energievoorzieningszekerheid

Beoogde beleidseffecten

Het Nederlandse energiebeleid is gericht op de overgang naar een duurzame energiehuishouding, die minder afhankelijk is van olie en gas, die een zekere energievoorziening garandeert en die leidt tot minder

uitstoot van CO₂. De komende decennia zal Nederland voor haar industrie, transport en huishoudens echter nog sterk afhankelijk blijven van fossiele brandstoffen. Die brandstoffen zullen in toenemende mate afkomstig zijn van een steeds kleiner wordende groep niet-Westerse producenten. Daarvan hanteert een aantal niet altijd onze regels en staan de energiebedrijven veelal onder controle van overheden. De eenzijdige afhankelijkheid die is ontstaan door het marktoverwicht van energieproducerende landen, vormt in toenemende mate een risico voor de economische stabiliteit van de EU. De politisering van ontwikkelingen in de internationale energiemarkt vergt daarom blijvende aandacht van het ministerie voor het Nederlandse energievoorzieningszekerheidsbeleid; enerzijds vanwege het inzetten van diplomatie om energievoorzieningszekerheid te bevorderen, anderzijds om te voorkomen dat buitenlandspolitieke keuzes onder druk komen te staan. Actieve bevordering van de productie van alternatieve en duurzame energiebronnen is hierbij onmisbaar.

Gezien de toegenomen afhankelijkheid tussen consumenten, producenten en doorvoerlanden blijft het van essentieel belang om te investeren in de internationale dialoog. Dit draagt bij aan wederzijds vertrouwen, helpt stabielere marktverhoudingen te bevorderen en helpt voorkomen dat in een situatie van relatieve schaarste een strijd om energie ontstaat. Adequate internationale bemiddelings- en arbitrageprocedures moeten worden ontwikkeld om te voorkomen dat energiestromen worden onderbroken. Daarnaast is stabiele ontwikkeling in productie- en doorvoerlanden cruciaal. Daartoe bevordert het ministerie veiligheid, evenwichtige politieke, sociale en economische ontwikkeling, goed bestuur en een transparant en non-discriminatoir investeringsklimaat in deze landen.

Nederland speelt daarnaast een rol bij het wereldwijde initiatief *Energy for All*, gericht op een verbeterde toegang tot energie voor de armen in ontwikkelingslanden en op de bevordering van hun energievoorzieningszekerheid (zie ook operationele doelstelling 6.1).

Te realiseren prestaties

- In de notitie Energievoorzieningszekerheid en Buitenlands Beleid (Kamerstuk, 29 023, nr. 26) is een lijst opgenomen met voor de Nederlandse energievoorziening relevante landen. Een structurele bilaterale energiedialoog zal worden opgezet met een selectie van deze landen. Liberalisering van de internationale energiemarkt en het bevorderen van goed bestuur¹ vormen daarbij leidraad.
- Een evenwichtige wederzijdse afhankelijkheid zal worden bewerkstelligd tussen enerzijds Nederland/Europa en anderzijds belangrijke energieproducenten, waaronder Rusland, door bevordering van investeringen over en weer en het intensiveren van politieke, commerciële en culturele betrekkingen.
- Nederland zal zijn steentje bijdragen aan het bevorderen van ratificatie van het Energiehandvestverdrag door Rusland en afronding van de onderhandelingen met Rusland over het Transitprotocol.
- Inbedding van energie als prioritair thema in de strategische relaties van de EU met consumentenlanden als China, India, de VS en Japan, met bijzondere aandacht voor energiebesparing, goed functionerende energiemarkten en stabiliteit in producerende landen, alsmede de relatie met internationaal klimaatbeleid. Nederland zal zich sterk maken voor het betrekken van China en India bij het oliecrisis-mechanisme van het Internationaal Energie Agentschap (IEA).
- De dialoog met energie-exporterende ontwikkelingslanden over onder andere de verdeling van de opbrengsten en transparantie in financiële transacties, zal worden opgestart dan wel verdiept met het oog op

¹ Goed bestuur verwijst naar goed bestuur van zowel bedrijven als van overheden. Overheden dienen via de economische, sociale en klimaattechnische aspecten van energiebeleid te bewaken. Van bedrijven wordt maatschappelijk verantwoord ondernemen verwacht.

bevordering van ontwikkeling en stabiliteit. Een aantal energie-exporterende ontwikkelingslanden¹ dat zich richt op de productie van biobrandstoffen voor de internationale markten zal steun krijgen bij activiteiten gericht op de ecologische en sociaal-economische duurzame productie en het opzetten van certificeringssystemen.

- De mogelijkheden voor het Nederlandse bedrijfsleven in de energie-sector om handel te drijven en investeringen te doen die bijdragen aan Nederlandse en wereldwijde energievoorzieningszekerheid, zullen door de ambassades worden verruimd.
- Overeenstemming in EU-verband over het (mede) inzetten van het GBVB-instrumentarium voor het bevorderen van energievoorzieningszekerheid.

Instrumenten/activiteiten

Nederland zet zich in voor de bevordering van de energievoorzieningszekerheid. Dat gebeurt in de EU, in multilaterale organisaties en ook in de bilaterale betrekkingen. Het beleid dat is gericht op deze voorzieningszekerheid is ingebed in en maakt integraal onderdeel uit van het Nederlandse buitenlandse beleid, waarin vrijheid, democratie en mensenrechten een centrale plaats innemen.

Bilaterale relaties zijn het geëigende forum om specifiek Nederlandse belangen te kunnen behartigen, bijvoorbeeld de aansluiting van ons land op belangrijke transportroutes voor olie en gas (gasrotonde), de belangen van het Nederlandse energiebedrijfsleven en het bevorderen van handel en investeringen van en naar Nederland. Nederland onderhoudt goede politieke relaties met een groot aantal relevante landen. Vanwege het belang voor energievoorzieningszekerheid wordt in 2008 in het bijzonder aandacht besteed aan Rusland, Kazakstan, Algerije en Saoedi-Arabië.

Een EU-energie beleid waarin het interne marktbeleid coherent samenhangt met het externe energiebeleid, is in het belang van Nederland. Intern werkt de EU aan een geïntegreerde energiemarkt. Extern onderhoudt de EU zelf dialogen met energierelevante landen of regio's en heeft met sommige ook strategische partnerschappen. Nederland zal mogelijkheden verkennen voor voorstellen voor verdere concretisering van het externe energiebeleid.

De multilaterale gremia zijn brede, voorwaardenscheppende kaders waar mondiale thema's zoals o.a. samenwerking en kennisuitwisseling op het gebied van energietechnologie en efficiëntie, een stabiel en gunstig investeringsklimaat, veiligheid van transportroutes en *good energy governance* en klimaat worden besproken. Voorbeelden hiervan zijn het IEA, het Energie Handvest, de *European Bank for Reconstruction and Development* en de OVSE. Ook neemt Nederland actief deel aan de discussie over energievoorzieningszekerheid binnen het kader van de NAVO als brede veiligheidsorganisatie en als forum voor politieke consultaties over strategische vraagstukken. Het ministerie van Buitenlandse Zaken is tevens betrokken bij de *Gulf of Guinea Energy Security Strategy Group*, een ad hoc multilateraal initiatief gericht op de veiligheid in de Golf van Guinee en in het bijzonder in de olierijke Niger Delta in Nigeria.

Consistentie in de Nederlandse inzet op de bilaterale, Europese en multilaterale niveaus is van groot belang, met name om in de richting van de energierelevante landen tot een effectieve en samenhangende benutting van deze instrumenten te komen. Het ministerie werkt op dit terrein nauw samen met de ministeries van EZ en van VROM.

¹ Indonesië, Mozambique, Mali en Zuid-Afrika. Dit is opgenomen in het plan van aanpak duurzame biomassa internationaal dat als doel heeft:

1. Duurzame productie van biomassa te ondersteunen, met name in ontwikkelingslanden;
2. De impact op macroniveau te monitoren;
3. De Internationale diplomatie vorm te geven.

Grotere veiligheid en stabiliteit door strijd tegen aantasting van het milieu en vernietiging van ecosystemen.

Beoogde beleidseffecten

De wereldwijde aantasting van ecosystemen verloopt dramatisch snel en vormt in vele ontwikkelingslanden een bron van armoede en conflict. In de Hoorn van Afrika, het Grote-Merengebied, het Congo-bekken en Darfur hebben de enorme druk op schaarse grond, water en brandhout en de (vaak illegale) handel in mineralen al bijgedragen aan gewelddadige conflicten. De verwachte gevolgen van klimaatverandering zullen deze druk op natuurlijke hulpbronnen nog verder doen toenemen. Het is van belang om op het hoogste niveau de politieke dialoog over oplossingen van conflicten over natuurlijke hulpbronnen te blijven voeren en te zoeken naar politieke oplossingen. Nederland zet zich in voor een eerlijker en rechtvaardiger gebruik van de milieugebruiksruimten.

De ervaring wijst uit dat regionale samenwerking in de vorm van grensoverschrijdend stroomgebiedbeheer, eco-regionale ontwikkeling (regionale samenwerkingsverbanden die gericht zijn op behoud van bio-diversiteit), parkbeheer en duurzame en legale exploitatie van bossen en mineralen, (potentiële) conflicten over deze specifieke hulpbronnen kunnen voorkomen. Daarnaast kan regionale samenwerking ook de basis vormen van een verbeterde communicatie, vertrouwen en effectieve economische samenwerking tussen betrokken landen (en bevolkingsgroepen). Niet alleen voor conflictpreventie maar ook in post-conflict-situaties zijn initiatieven hiertoe dus van groot belang. Een goed voorbeeld van de mogelijkheden van een dergelijke benadering is het *Nile Basin Initiative*, dat in 1990 van start ging (met Nederland als voornaamste donor) en geleid heeft tot bredere politieke samenwerking tussen de oeverstaten in meerdere sectoren (waterbeheer, energie, landbouw).

Binnen de prioritaire post-conflict landen en partnerlanden is het beleid er met name op gericht het bestuur op milieugebied te verbeteren. Concrete programma's en activiteiten (met name op regionaal niveau) spelen hier een rol maar ook de bredere samenwerking en politieke en beleidsdialoog gericht op versterking van de (milieu-)governance in deze staten.

Te realiseren prestaties

- Nederland zal regionale samenwerking bevorderen gericht op grensoverschrijdend beheer van natuurlijke hulpbronnen als bijdrage aan conflictpreventie en het oplossen van bestaande conflictsituaties. Regio's waarop Nederland zich hierbij concentreert zijn het Grote Meren gebied, het Congo-bekken, de Hoorn van Afrika en de Balkan. De samenwerking in een aantal internationale stroomgebieden zoals de Nijl, de Niger, de Maputo-Incomati, de Mekong en de Senegal-rivier zal worden verbreed en geïnstitutionaliseerd. Op Kalimantan in Indonesië zal een bijdrage worden geleverd aan de preventie van veenbranden.
- Vergroting van inzicht in de kosten en baten, voor de meest kwetsbare ontwikkelingslanden, van adaptatie aan klimaatverandering. Het onderzoek dat hiervoor wordt geëntameerd heeft een indicatieve looptijd van twee jaar.
- In de internationale klimaatonderhandelingen zal Nederland wijzen op de noodzaak om het tegengaan van ontbossing op te nemen in een mondiaal klimaatregime, waarbij incentives tegen ontbossing dienen te worden ontwikkeld.

- Verbetering van duurzame regionale energievoorziening, bijvoorbeeld door versterking van de verantwoordelijke regionale instellingen, het verminderen van houtskoolgebruik, het faciliteren van energieproductie uit waterkracht en uit methaangas uit het Kivumeer (Grote Merengebied).
- De capaciteit van overheden en regionale organisaties voor het verhogen van ecologische veiligheid zal zijn vergroot (onder meer door middel van het tegengaan, in samenwerking met bedrijfsleven en maatschappelijk middenveld, van illegale handel in grondstoffen en door middel van inzicht in effecten van klimaatverandering op vrede en veiligheid).

Instrumenten/activiteiten

Het ministerie is verantwoordelijk voor coördinatie van de Nederlandse inzet op het gebied van internationaal milieubeleid en internationaal klimaatbeleid. In internationale fora (zoals over het Biodiversiteitsverdrag, het Klimaatverdrag en de *Global Environment Facility*) en bilaterale contacten zal Nederland de aandacht blijven vestigen op het belang van duurzaam beheer van ecosystemen voor stabiliteit en conflictpreventie, inclusief de gevolgen van klimaatverandering daarop. Binnen het kennisbeleid van het departement zal de relatie tussen conflict en milieubeheer verder worden verdiept door onder andere samenwerking met de Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek – Wetenschappelijk Onderzoek in de Tropen (NWO-WOTRO), met de ministeries van VROM en LNV. Op regionale schaal zullen de bestaande milieu- en conflictprogramma's (Grote Meren, Congo, Balkan, Hoorn van Afrika) verder worden ontwikkeld. De Nederlandse steun aan het beheer van grensoverschrijdende rivieren (waaronder de Boven-Niger, de Senegal en de Nijl) en veenbossen (Indonesië) zal worden voortgezet in combinatie met de bredere beleidsdialoog met de betrokken autoriteiten en landen. In de bilaterale programma's voor ontwikkelingssamenwerking met partnerlanden en post-conflictlanden met een milieuprogramma zal duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen integraal onderdeel blijven.

D. Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en doeltreffendheid van beleid

Titel van het evaluatie-onderzoek	Operationele doelstelling	Jaar van afronding					
		2005	2006	2007	2008	2009	2010
Beleidsdoorlichtingen							
De Nederlandse inzet t.b.v. een effectiever en meer politiek functioneren van de NAVO	2.1					X	
Exportcontrolebeleid	2.3				X		
Bevordering regionale stabiliteit	2.5						X
Humanitaire hulp	2.6		X				
Energievoorzieningszekerheid	2.8						X
Veiligheid en milieu	2.9						X
Effectenonderzoek							
Conventionele wapenbeheersing	2.4			X			
Afrikabeleid (zie ook beleidsartikel 4)	2.5			X			
Goed bestuur/regionale stabiliteit als onderdeel van beleid t.a.v. de Balkan regio	2.5 en 2.7					X	
Stabiliteitsfonds	2.5			X			
<i>Afghanistan Reconstruction Trust Fund (ARTF)</i>	2.5	X					
Internationale evaluatie tsunami hulp	2.6		X				
Verkiezingsondersteuning	2.7	X					
<i>Institutional Evaluation of the Netherlands Institute for Multiparty Democracy</i>	2.7	X				X	
Overig evaluatieonderzoek							
<i>Review Multi Donor Trust Funds</i> (MDTFs) in post-conflict situaties	2.5			X			
Financiering van ontminningsprogramma's via NGO's	2.6			X			
MATRA projecten	2.7	X					
Kleine Plaatselijke Activiteiten	2.7	X					
MATRA politieke partijen	2.7		X				
Trainingsprogramma's Adept en MTES	2.7				X		
<i>Democratic Governance Thematic Trust Fund</i> UNDP	2.7				X		

BELEIDSARTIKEL 3: VERSTERKTE EUROPESE SAMENWERKING

A. Algemene beleidsdoelstelling

De ontwikkelingen in de wereld stellen Nederland evenals andere landen in Europa voortdurend voor nieuwe uitdagingen. De globalisering met zowel kansen als uitdagingen voor onze economieën, de migratiestromen, de veranderingen in het klimaat, globale epidemieën zoals SARS en vogelgriep, internationaal terrorisme, het zijn allemaal ontwikkelingen die bijdragen aan een gevoel van onzekerheid bij de burgers. De burgers verwachten hier terecht krachtadig optreden van hun overheden om hun belangen te behartigen of het nu gaat om hun veiligheid of hun baan.

De Nederlandse overheid kan slechts ten dele zelf die belangen behartigen. Zeker waar het om grensoverschrijdende zaken gaat, zal de Europese Unie het voortouw moeten nemen, samen met de lidstaten. Daarom pleit het kabinet voor een krachtige Unie die eraan zal bijdragen onze burgers vrede, stabiliteit en welvaart te bieden.

Tegelijkertijd is het kabinet zich er ook van bewust dat de Unie niet altijd als oplossing van problemen, maar soms ook als het probleem zelf, danwel als de veroorzaker daarvan wordt gepercipieerd. Ook in Nederland zijn veel mensen Europa gaan zien als een ongecontroleerd voortrazende trein. De vertrouwensbreuk die hierdoor is ontstaan tussen een meerderheid van de Nederlanders en de Europese samenwerking, kwam helder tot uiting bij het referendum over de Europese Grondwet. Herstel van het vertrouwen is noodzakelijk; de Unie boet zowel aan legitimiteit als – op langere termijn – aan krachtadigheid in, als het vertrouwen ontbreekt en het draagvlak ervoor te smal is.

Daarom moet het beleid van het kabinet tweeledig zijn; in Europa actief meewerken aan een slagvaardiger en beter democratisch gelegitimeerde Unie, in Nederland aan het vergroten van draagvlak voor het Europese project. Op eerstgenoemd terrein heeft het totstandkomen van een hervormingsverdrag de allerhoogste prioriteit. De Unie met 27 lidstaten heeft behoefte aan een effectieve organisatiestructuur, waarbij ook duidelijk is wie op welk niveau optreedt. De afspraken die in juni 2007 zijn gemaakt over het mandaat van de Intergouvernementele conferentie, voorzien in zo'n verdrag. Gelijkijdig zal de EU met kracht concreet beleid ter hand moeten blijven nemen, zoals het uitvoering geven aan eerder in 2007gemaakte afspraken over de strijd tegen klimaatverandering en over samenwerking op het gebied van veiligheid; thema's waarop de Unie bij uitstek zowel een toegevoegde waarde als een voortrekkersrol in de wereld heeft.

Onder de noemer «Europa in Nederland» valt uitdrukkelijk de betrokkenheid van burgers en maatschappelijk middenveld bij de ontwikkeling van regelgeving in «Brussel», die verder moet worden vergroot, mede door een pro-actieve dialoog met de samenleving. Eén van de belangrijke lessen van het referendum van 2005 is immers dat veel Nederlanders zich niet voldoende betrokken voelen bij Europa en slecht op de hoogte zijn van wat Europa is en hoe Europa werkt. Na vijftig jaar Nederlands lidmaatschap wordt Europa door velen ervaren als een gegeven waarop we verder nauwelijks invloed hebben. Om het draagvlak voor de Europese samenwerking te herstellen, is het noodzakelijk dat beeld te corrigeren. Ook het verbeteren van het samenspel tussen regering en parlement is

hierbij van belang, zowel voor het stimuleren van het publieke debat over Europa in Nederland als voor het (nog) effectiever optreden van Nederland in de EU.

In de Staat van de Unie, die tegelijkertijd met de begroting aan de Kamer wordt aangeboden, ontvouwt het kabinet meer in detail zijn visie op de wijze waarop die Unie zich verder moet gaan ontwikkelen en wat het kabinet zal ondernemen om Europa beter in Nederland te verankeren. In het bijzonder wordt in de «Staat» gesteld dat het vertrouwen onder de burgers in Europa het beste kan worden hersteld door «een Europa dat werkt»; waarbij de eigenheid van de lidstaten zoveel mogelijk moet worden geborgd. Dat is mogelijk wanneer Europa zich concentreert op taken met een grensoverschrijdend karakter en de rest overlaat aan de lidstaten zelf. Dit betekent overigens niet zozeer minder of meer Europa, maar vooral een beter Europa. Nederlanders willen, zoals alle Europeanen, een veilig bestaan, een welvarende maatschappij, goed onderwijs voor iedereen, een voor iedereen toegankelijke gezondheidszorg, eerlijke arbeidsverhoudingen, een betrouwbaar sociaal vangnet en een schoon milieu. In al deze gevallen geldt dat we ons per thema moeten afvragen of optreden in EU-kader een meerwaarde heeft. Terreinen zoals pensioenen, sociale zekerheid, fiscaliteit, cultuur, onderwijs en gezondheidszorg behoren in hoofdzaak tot het nationale domein. Het Europese niveau heeft hier slechts een aanvullende rol te vervullen daar waar dat meerwaarde heeft.

B. Budgettaire gevolgen van beleid

Beleidsartikel 3 Versterkte Europese samenwerking								
Bedragen in EUR 1000		2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Verplichtingen		6 858 952	7 782 320	7 532 807	5 099 650	6 387 268	6 669 358	6 851 777
Uitgaven:								
Programma-uitgaven totaal		7 011 532	6 843 596	7 690 293	5 296 190	6 589 028	6 871 118	7 053 537
3.1	Nederlandse afdrachten aan de EU	6 846 926	6 669 493	7 477 057	5 086 900	6 374 518	6 656 608	6 839 027
	Juridisch verplicht			100%	100%	100%	100%	100%
	Overig verplicht			0%	0%	0%	0%	0%
	Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	0%	0%	0%	0%
3.2	Ondersteuning bij pre- en post-accessie	12 814	11 800	11 000	10 708	10 708	10 708	10 708
	Juridisch verplicht			95%	87%	0%	0%	0%
	Overig verplicht			5%	13%	80%	77%	74%
	Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	0%	20%	23%	26%
3.3	EOF Europees ontwikkelingsfonds	139 374	149 553	189 486	185 832	191 052	191 052	191 052
	Juridisch verplicht			100%	100%	100%	100%	100%
	Overig verplicht			0%	0%	0%	0%	0%
	Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	0%	0%	0%	0%
3.4	Nederlandse positie in de EU	3 410	3 447	3 447	3 447	3 447	3 447	3 447
	Juridisch verplicht			91%	91%	91%	91%	91%
	Overig verplicht			3%	3%	3%	3%	3%
	Beleidsmatig nog niet ingevuld			6%	6%	6%	6%	6%
3.5	Raad van Europa	9 008	9 303	9 303	9 303	9 303	9 303	9 303
	Juridisch verplicht			100%	100%	100%	100%	100%
	Overig verplicht			0%	0%	0%	0%	0%
	Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	0%	0%	0%	0%
Ontvangsten		560 253	611 400	623 628	636 101	648 823	661 799	675 035
3.10	Perceptiekostenvergoedingen	560 253	611 400	623 628	636 101	648 823	661 799	675 035
3.40	Restitutie Raad van Europa	0	0	0	0	0	0	0

C. Operationele doelstellingen en instrumenten

Operationele doelstelling 1

Een democratische, slagvaardige en transparante Europese Unie die haar burgers vrijheid, recht, veiligheid, welvaart en duurzame economische groei biedt

Beoogde beleidseffecten

Nederland streeft naar een EU die zich richt op die terreinen waar een gemeenschappelijke aanpak een duidelijke toegevoegde waarde heeft, en op grensoverschrijdende problemen. Concreet resultaten op Europees niveau dragen bij aan versterking van het draagvlak voor de EU. Het gaat hier onder andere om de verdere vervolmaking van de interne markt, het externe beleid, asiel en migratie, de aanpak van grensoverschrijdende criminaliteit en de bestrijding van terrorisme, de zorg voor milieu en klimaat en gezamenlijk optreden om de energievoorziening veilig te stellen. De Unie moet resultaatgericht op deze uitdagingen kunnen inspelen. Nederland zal zich hiervoor op een actieve en constructieve manier inzetten. Zo stelde de Voorjaarsraad van 2007 ambitieuze doelstellingen voor broeikasgasreductie, hernieuwbare energie, biobrandstoffen en energiebesparing. Nederland zal zich sterk maken voor een goede uitwerking van deze doelstellingen, en zich blijven inzetten voor een beter werkende interne energiemarkt, die de consument laat profiteren van concurrentie.

Tegelijkertijd blijft Nederland scherp toezien op een gedegen toepassing van de beginselen van subsidiariteit en proportionaliteit. De verhouding tussen de interne markt en de ruimte die Nederland heeft om zijn publieke voorzieningen (zoals onderwijs, sociale huisvesting en zorg) naar eigen inzicht in te richten, is verhelderd. Nationale parlementen dienen meer invloed te krijgen op de beoordeling van de beginselen van proportionaliteit en subsidiariteit bij nieuwe voorstellen van EU-regelgeving. Ook de betrokkenheid van burgers bij het Europese integratieproces moet worden vergroot. Daarnaast blijft – in samenwerking met het ministerie van Justitie – aandacht voor tijdige implementatie van Europese regelgeving van belang.

Te realiseren prestaties

- De onderhandelingen over een herzien verdrag langs de lijnen van het overeengekomen mandaat zullen succesvol zijn verlopen. Het hoofdstuk grondwet is afgesloten en in plaats daarvan komt een wijzigingsverdrag dat de realisatie van een democratischer, transparanter en slagvaardiger Europa beoogt. De betrokkenheid van burgers en de rol van het nationale parlement zullen worden vergroot. Er komt een versterkt mechanisme van toetsing op subsidiariteit en proportionaliteit. De spelregels voor de organisatie en de financiering van publieke diensten zullen verder verduidelijkt worden in een nieuw protocol. De verdragswijziging zal ook tot verbetering leiden van de besluitvorming op een aantal voorheen intergouvernementele beleidsterreinen. Tevens wordt in het gewijzigde verdrag verwezen naar de criteria voor uitbreiding van de Unie.
- De betrokkenheid van burgers en de rol van het nationale parlement zullen worden vergroot doordat voorstellen van de Europese Commissie vroegtijdiger en scherper worden beoordeeld door de toepassing van de verscherpte toets op subsidiariteit en proportionaliteit op nationaal niveau. Dit zal Nederland in staat stellen om op het punt van subsidiariteit adequater te opereren in Brussel.
- Bepaling van de Nederlandse inzet voor de voorziene herziening van

de Europese begroting (2008/2009) waartoe de Europese Raad van december 2005 heeft besloten. Het Nederlandse uitgangspunt hierbij is dat de Europese begroting in de toekomst beter moet aansluiten bij de actuele beleidsagenda van de Unie.

- De afspraken gemaakt op de Voorjaarsraad 2007 op het terrein van energie en klimaat en de interne energiemarkt zullen een goede uitwerking hebben gekregen. Uitgangspunten daarbij zijn dat Europa een beter werkende interne energiemarkt en schonere en zuinigere energievoorziening moet krijgen.
- Verdere vormgeving van de Europese ruimte van vrijheid, veiligheid en recht door implementatie van het Haags Programma, in het bijzonder de verdere ontwikkeling van een gemeenschappelijk asiel- en migratiebeleid, een eerste aanzet tot samenwerking op het gebied van legale migratie en geïntensiveerde misdaad- en terrorismebestrijding.
- Nederlandse standpuntbepaling ten aanzien van de jaarlijkse rapportage van de Europese Commissie over de implementatie van de Lissabon-agenda, en formulering van de Nederlandse positie voor de evaluatie van de eerste cyclus van de nationale hervormingsprogramma's van de EU-lidstaten.
- De onderhandelingen over het vernieuwde Benelux verdrag zullen succesvol zijn verlopen. Dit verdrag zal leiden tot een slagvaardiger en flexibeler Benelux, uitgerust om de uitdagingen van de toekomst het hoofd te bieden.

Instrumenten/activiteiten

Om de prestaties te realiseren wordt gebruik gemaakt van de volgende instrumenten: gedegen en consequente interdepartementale coördinatie, coalitievorming met daarvoor in aanmerking komende lidstaten, intensivering van contacten met EU-instellingen, Nederlands personeelsbeleid gericht op de EU-instellingen (waaronder strategische detacheringen), vergroting van de deskundigheid in Europees recht en regelgeving en de toegankelijkheid daarvan, kennis van de EU en de instellingen, consultatie van het maatschappelijk middenveld, bijdragen aan het maatschappelijk debat en publieksvoorlichting.

Operationele doelstelling 2

Een effectief, efficiënt en coherent optreden van de Unie ten opzichte van derde landen of regio's

Beoogde beleidseffecten

In een wereld die steeds dichter naar elkaar toe groeit grijpen binnenland en buitenland steeds meer in elkaar. Om deze uitdagingen adequaat tegemoet te treden moet Nederland in veel gevallen samenwerken met andere landen binnen en buiten de EU. Door gezamenlijk optreden kan de Unie wereldwijd naast economisch ook politiek gewicht in de schaal leggen. Zo kan de Unie de Europese belangen beter verdedigen en de Europese waarden beter uitdragen, daar heeft ook Nederland belang bij. Het gaat dan om Europese inspanningen ten aanzien van bevordering van vrede, veiligheid en stabiliteit, contra-terrorisme en grensoverschrijdende criminaliteit, naleving van non-proliferatieregimes, klimaatverandering en bescherming van het milieu, bevordering van mensenrechten en democratie, het veiligstellen van de energievoorziening, liberalisering van de wereldhandel, duurzaamheid, bevordering van het internationale investeringsklimaat, beheer van migratiestromen en de bestrijding van armoede (zie operationele doelstelling 3).

Voor een effectief optreden van de Unie is in de Nederlandse visie coherent optreden in verschillende opzichten noodzakelijk. De EU moet

zoveel mogelijk met één stem spreken; daarbij is het van belang dat alle lidstaten volwaardig kunnen deelnemen aan het daaraan voorafgaande besluitvormingsproces. Ook de inspanningen in het kader van het communautaire externe beleid en het gemeenschappelijke en veiligheidsbeleid moeten complementair zijn en wederzijds versterkend. Tot slot zal Nederland zich blijven inzetten voor versterking van coherentie van initiatieven op andere beleidsterreinen met het Europese ontwikkelingsbeleid.

Het uitbreidingsproces zal voortgezet te worden. De Unie dient gemaakte toezeggingen na te komen. Daarbij zal de door Nederland sterk bepleite uitbreidingsstrategie en de conclusies van de Europese Raad van december 2006 centraal moeten staan, inclusief het belang van absorptiecapaciteit. Er dient voortdurende politieke aandacht te bestaan voor de kwaliteit van het uitbreidingsproces waarbij criteria, niet deadlines, centraal staan. De Unie dient Turkije aan te spreken op uitvoering van het Ankara-protocol en tegelijkertijd Cyprus aan te spreken op meewerken aan een verordening voor directe handel met Noord-Cyprus. De huidige kandidaat-lidstaten mogen pas een datum voor toetreding krijgen als sprake is van afronding van de toetredingsonderhandelingen. Evenals andere EU-partners vindt Nederland dat de EU moet blijven investeren in het multilaterale handelssysteem, mede omdat dit ontwikkelingslanden de beste mogelijkheden voor eerlijke handel biedt. Bilaterale en regionale handelsverdragen dienen aanvullend en ondersteunend te zijn ten opzichte van dit multilaterale stelsel.

Te realiseren prestaties

- Versterking van het externe EU-beleid, met name door verdere verbetering van de samenhang tussen het Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheids Beleid (GBVB) en het externe beleid van de Gemeenschap.
- Voortzetting van het EU uitbreidingsproces, op verantwoorde wijze en in lijn met de uitbreidingsstrategie, waardoor er voldoende draagvlak blijft bestaan voor verdere uitbreiding. Versterking van het Europees Nabuurschapsbeleid (ENP), gericht op een zone van stabiliteit en welvaart aan de oostelijke en zuidelijke grenzen, specifiek op het gebied van handel en economie, mobiliteit en migratie, mensenrechten, interpersoonlijke uitwisselingen en thematische en regionale samenwerking. Het ENP heeft overigens geen relatie met EU-lidmaatschap. In de Staat van de Europese Unie 2008 wordt ingegaan op een eventueel partnerschap in aanvulling op het ENP.
- Succesvolle afronding van de Doha-ontwikkelingsronde met een ambitieuze en evenwichtige uitkomst die recht doet aan de ontwikkelingsdimensie.
- Verbeterde inzet van de instrumenten van de Unie met prioriteit voor de volgende regio's:
 - Westelijke Balkan: voortzetting van het Stabilisatie en Associatie Proces onder handhaving van de gestelde voorwaarden, waaronder samenwerking met het Joegoslavië-tribunaal (ICTY). Versterking van bilaterale netwerken door deelname van Nederlandse partijen aan EU-twinning en door inzet van complementaire Matra instrumenten.
 - De landen ten oosten van de EU: voortgang in de onderhandelingen over de nieuwe raamwerkovereenkomsten met Rusland en Oekraïne. Intensivering van de EU-samenwerking met Rusland binnen het kader van de vier gemeenschappelijke ruimten, inclusief aandacht voor mensenrechten en energie, en met Oekraïne, Moldavië en de drie zuidelijke Kaukasus-landen via het nabuur-

- schapsbeleid. Versterking van bilaterale netwerken door deelname van Nederlandse partijen aan EU-twinning en door inzet van complementaire Matra instrumenten.
- Mediterrane regio: versterking van de samenwerking in het kader van de ENP-Actieplannen. Revitalisering van het Euromed-proces door verbetering van de werkmethoden. Stimulering van de dialoog met burgers en overheid via Matra instrumenten.
 - Midden Oosten: voortzetting van een actieve bemiddelende EU-rol in het Israelisch-Palestijnse conflict. Voortzetting van een bemiddelende rol ten aanzien van de Iraanse nucleaire kwestie. Spoedige afronding van het vrijhandelsakkoord tussen de EU en de *Gulf Cooperation Council* (GCC).
 - Nauwe samenwerking met de Afrikaanse Unie (AU) en de sub-organisaties op het gebied van vrede en stabiliteit. De EU zal ook via een aantal EVDB-operaties en inzet van de Afrika Vredesfaciliteit actief zijn op dit continent. Nederland hecht groot belang aan het succes van de AU-EU-top eind 2007.
 - VS: nauwere samenwerking en meer afstemming op terreinen als vrede en veiligheid (inclusief terrorismebestrijding), mensenrechten en democratie, handel (inclusief afstemming van regelgeving), energie en klimaatverandering.
 - Azië: intensivering van de relaties op het terrein van onder meer regionale stabiliteit, mensenrechten, democratisering, handel en energie. Voortgang in de onderhandelingen over de verschillende akkoorden die deze relaties vorm zullen geven.
 - Verbreding van het externe energiebeleid met de buitenlands- en veiligheidspolitieke invalshoek. Vorderingen bij het energiepartnerschap met Afrika en een internationaal verdrag over energiebesparing. Nederland zal actief bijdragen aan de uitwerking en uitvoering van het externe EU-energiebeleid, aan bevordering van EU-energiedialogen met relevante partners en aan het vinden van gemeenschappelijke oplossingen bij crisissituaties; zie ook operationele doelstelling 2.8.
 - Formulering van een reeks EU kernboodschappen met als doel de perceptie van de Europese waarden en het Europees beleid te beïnvloeden, mede tegen de achtergrond van radicalisering binnen delen van de islam. Teneinde het bereik en de slagkracht van de boodschap te vergroten zal worden getracht doelgroepen te bereiken die niet tot de traditionele gesprekspartners behoren.

Instrumenten/activiteiten

Om de prestaties te verwezenlijken wordt gebruik gemaakt van de volgende instrumenten:

- binnenlandse politieke sturing, alertering agendasetting, gedegen en consequente interdepartementale coördinatie, tijdige contacten met de EU-instellingen
- coalitievorming met andere lidstaten en een speciaal accent op samenwerking met de (nieuwe) bureaus van de Unie
- Nederlands personeelsbeleid gericht op de EU-instellingen (waaronder strategische detacheringen), uitwisseling met denktanks en NGO's
- bijdragen aan het maatschappelijk debat en publieksvoorlichting
- optimaal gebruik van pre-accessie-, partnerschaps- en nabuurschaps-faciliteiten, betrokkenheid bij EU «twinning»-activiteiten; opbouw van netwerken via het Matra programma in kandidaat-lidstaten en in de oostelijke en zuidelijke buurstaten;
- benutten van de dialogen van de EU met belangrijke producerende en consumerende landen en de bilaterale en regionale economische

samenwerkings- en handelsakkoorden tussen de EU en derde landen ter bevordering van energievoorzieningszekerheid.

- Nederland blijft, in overleg met de Kamer, bijdragen aan EVDB-operaties.
- De stroomlijning van het EU externe instrumentarium onder de Financiële Perspectieven 2007–2013 heeft reeds geleid tot verbeterde mogelijkheden tot afstemming tussen de nationale en communautaire niveaus. De Nederlandse inzet in deze instrumenten, die door de Europese Commissie worden beheerd, is meer gefocust, en wordt in samenwerking met de ambassades verder vormgegeven.

Operationele doelstelling 3

Een effectief, efficiënt en coherent optreden van de Unie ten opzichte van ontwikkelingslanden of -regio's

Beoogde beleidseffecten

Het ontwikkelingsbeleid van de Europese Unie staat thans in het teken van de uitvoering van de Europese Consensus van 2005. Deze incorporeerde de Parijse Agenda inzake harmonisatie en aansluiting bij beleids- en beheerssystemen van partnerlanden. De Consensus legde voor het eerst de gemeenschappelijke doelstellingen en uitgangspunten van de lidstaten en de Europese Gemeenschap op dit beleidsterrein vast. Centrale doelstelling is duurzame armoedevermindering. Ontwikkelingslanden moeten volwaardig kunnen gaan participeren in de wereldeconomie. Verder staan het bevorderen van rechtsstaat, democratie en goed bestuur centraal. Ontwikkelingsbeleid staat niet op zichzelf en moet daarom ook doorwerken in andere beleidsterreinen van de Unie, zoals landbouw, vrede en veiligheid, migratie, milieu, energie en handel.

Nederland ziet de Unie, die verantwoordelijk is voor meer dan 50% van alle ODA-bijdragen, als een belangrijk maar niet exclusief kader voor uitvoering van de Parijse Agenda. De samenwerking tussen lidstaten en de Commissie heeft een nieuwe impuls gekregen door de in mei 2007 aangenomen EU-Gedragscode over werkverdeling tussen donoren. De Gedragscode zal voor een belangrijk deel op het niveau van ambassades in ontvangende landen uitgevoerd moeten worden. Nederland is groot voorstander van deze agenda en wenst dat ook de Commissie zich beperkt tot een aantal sectoren.

Door het in 2000 in gang gezette hervormingsproces van de Commissie-diensten levert de Europese Unie kwalitatief betere en snellere hulp. Ook de stroomlijning van categorie 4 van het EU-budget (externe relaties) draagt bij aan grotere effectiviteit. Er is sinds januari 2007 een Instrument voor Ontwikkelingssamenwerking (DCI) als basis voor het communautaire beleid terzake.

De EU-lidstaten hebben zich tot doel gesteld in 2015 0,7% van hun BNP aan hulp uit te geven, met een interim-doelstelling voor 2010. De meeste lidstaten liggen op schema. Nederland, dat 0,8% uitgeeft, zal zich blijven inzetten voor het realiseren van deze doelstellingen.

Een belangrijk deel van het EU-ontwikkelingsbeleid wordt uitgevoerd in het kader van het Verdrag van Cotonou met 76 landen in Sub-Sahara Afrika, de Caraïben en de Stille Oceaan (ACS), waarbij het intergouvernementele Europese Ontwikkelingsfonds (EOF) als financieringsbron dient. Het 10^e EOF gaat per 1 januari 2008 van start; de goedkeuringsprocedures voor de herziening van het Cotonou-verdrag en het respectieve interne akkoord dienen daarom tijdig afgerond te zijn. De AU ontvangt via de Afrika Vredesfaciliteit steun op het gebied van vrede en stabilisatie.

In het kader van het Cotonou-verdrag vinden ook de onderhandelingen plaats over Economische Partnerschapsakkoorden (EPA's) met 6 ACS-regio's, die vanwege het aflopen van de WTO-ontheffing vóór 1 januari 2008 afgerond moeten zijn. Nederland wenst dat de EPA's, naast WTO-conformiteit, ook een duidelijke bijdrage aan het ontwikkelingsproces van deze landen bieden en rekening houden met de grote verschillen in ontwikkelingsniveau tussen de EU en de ACS-landen.

Te realiseren prestaties

- Betere onderlinge samenwerking en afstemming tussen Commissie en de lidstaten door operationalisering in partnerlanden van de in mei 2007 aangenomen Gedragscode inzake complementariteit en werkverdeling binnen het EU ontwikkelingsbeleid.
- Voldoende focus op armoedebestrijding en het realiseren van de Millennium Ontwikkelingsdoelen bij de implementatie van het tiende Europees Ontwikkelingsfonds (EOF) en het Instrument voor Ontwikkelingssamenwerking (DCI).
- Uitvoering van de afspraken over de stijging van de ODA van de EU-lidstaten.
- Uitvoering van de afspraken die de afgelopen jaren zijn gemaakt over grotere OS-beleidscoherentie in het beleid van de Commissie en de lidstaten.
- Inwerkingtreding van ontwikkelingsvriendelijke Economische Partnerschaps Akkoorden met de ACS-regio's (Afrika, het Caraïbisch Gebied en de Stille Oceaan).

Instrumenten/activiteiten

Om de resultaten te bereiken wordt gebruik gemaakt van de volgende instrumenten: binnenlandse politieke alertering, gedegen en consequente interdepartementale coördinatie, coalitievorming met andere lidstaten (onder andere gelijkgezinde lidstaten en lidstaten waarmee wordt samengewerkt in het kader van het EU-coherentie netwerk), tijdige contacten met de instellingen van de Unie, Nederlands personeelsbeleid gericht op de EU-instellingen (waaronder strategische detacheringen), regelmatige agendering van complementariteit en werkverdeling en OS-coherentiedossiers op de agenda van verschillende raadsformaties, het laten uitvoeren van onderzoeken over actuele onderwerpen, bijdragen aan het maatschappelijk debat en publieksvoorlichting.

Operationele doelstelling 4

Versterkte Nederlandse positie in de Unie van 27

Beoogde beleidseffecten

Een sterke Nederlandse positie in de EU is essentieel om de belangen en prioriteiten van Nederland opgenomen te krijgen in de EU-besluitvorming. In de Unie van 27 lidstaten is een actieve en versterkte bilaterale inzet geboden. Daarom moet de Nederlandse inzet voorafgaand aan officiële en informele vergaderingen meer dan voorheen in de verschillende hoofdsteden overtuigend over het voetlicht worden gebracht om medestanders te winnen. Zo vindt regelmatig vooroverleg plaats binnen Benelux-verband. Dit betekent tevens dat Nederland in een vroeger stadium zijn belangen moet identificeren en zijn standpunten moet formuleren. Er zal sprake zijn van coalities op basis van de belangen in kwestie. Gezien de invloed van de grote landen (Duitsland, Frankrijk, VK, Italië, Polen en Spanje) is blijvend intensief contact met deze landen noodzakelijk. Daarnaast verdient de samenwerking met middelgrote en kleinere landen binnen de EU constante aandacht, al dan niet binnen bestaande kaders

voor regionale samenwerking (Benelux, Visegrad, Noordelijke landen). Het spreekt vanzelf dat met (inkomende) EU-voorzitterschappen nauw contact wordt onderhouden (in de eerste helft van 2008 zal dit Slovenië zijn, in de tweede helft Frankrijk). Het ministerie zal zich ervoor inspannen dat ook andere Haagse departementen zoveel mogelijk bijdragen aan de intensivering van de bilaterale betrekkingen en dat die intensivering, behalve via politiek en ambtelijk overleg, ook op andere manieren vorm krijgt gegeven, bijvoorbeeld door betrokkenheid van het maatschappelijk middenveld, zoals de Nederlands-Duitse Conferentie of de Nederlands-Franse Samenwerkingsraad.

Te realiseren prestaties

- Versterking van de Nederlandse belangenbehartiging in de EU-besluitvorming door intensief bilateraal contact met (grotere) EU-lidstaten en met toekomstige EU-lidstaten, ook ten aanzien van grensoverschrijdende vraagstukken.
- Van bestaande en wisselende coalities met EU-lidstaten zal, al naar gelang de belangen die op het spel staan, effectief gebruik worden gemaakt.
- Vergroting van de betrokkenheid van de politiek, andere departementen en het maatschappelijk middenveld bij de bilaterale betrekkingen van Nederland.

Instrumenten/activiteiten

Nederland zal gebruik maken van alle instrumenten die haar ter beschikking staan, waaronder intensief bilateraal overleg – zowel op politiek als op ambtelijk niveau –, inzet en uitwisseling van ambtelijke expertise, financiële bijdragen aan projecten gericht op de intensivering van de bilaterale betrekkingen met een aantal landen (waaronder conferenties en seminars met Duitsland, Frankrijk, België, het Verenigd Koninkrijk, Polen en Turkije), inzet van MATRA-middelen voor nieuwe en kandidaat-lidstaten en aan de EU grenzende landen en het instrument van detacheringen (van diplomaten) bij belangrijke EU-lidstaten.

Operationele doelstelling 5

Een hechtere Europese waardengemeenschap

Beoogde beleidseffecten

De Raad van Europa (RvE) is het fundament onder de gemeenschappelijke Europese waarden en een Europa zonder scheidslijnen. Het Nederlandse beleid zal zich in 2008 blijven richten op het versterken van dit mandaat.

De RvE zal zich nog meer moeten concentreren op de kerntaken – bevordering van democratie, mensenrechten en rechtsstaat – en de normstellende, assistentie verlenende en toezichhoudende rol daarbij. Het beleid zal erop gericht zijn dit te ondersteunen. Alle activiteiten zullen worden getoetst op hun relatie met de kerntaken en de schaarse financiële middelen zullen hiervoor moeten worden ingezet.

Het goed functioneren van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) en ook van de andere toezichhoudende instellingen van de RvE is daarbij van primair belang.

Nederland blijft streven naar nauwe institutionele en operationele samenwerking op alle niveaus tussen de RvE en de EU op grond van complementariteit (juridische samenwerking), synergie (gebruik van elkaars kennis en expertise) en partnerschap (uitvoeren van gemeenschappelijke beleidsprioriteiten). In dat kader zet het kabinet zich in voor

implementatie van de afspraken in het *Memorandum of Understanding* tussen de RvE en de EU, alsook nauwe samenwerking tussen de Raad en het EU Grondrechtenagentschap.

Daarnaast is de Nederlandse inzet gericht op toetreding van de EU tot het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM). Het kabinet zal er in dat kader op toezien dat het in EU-verband vastgestelde IGC-mandaat – dat behalve de mogelijkheid tot toetreding van de EU tot het EVRM ook voorziet in een juridisch bindende verwijzing naar het EU Handvest voor de grondrechten – nader wordt vertaald in het toekomstige EU-wijzigingsverdrag. Daarbij blijven de hoven in Luxemburg en Straatsburg bevoegd voor hun eigen terrein, respectievelijk EU-recht en EVRM.

Het uiteindelijke doel is een beter gestroomlijnde RvE met een eigen plek in de Europese architectuur op basis van een duidelijk en geloofwaardig profiel dat bijdraagt aan de bestendiging van onze gemeenschappelijke Europese waarden. Ter versterking van de rol van de RvE als platform voor de pan-Europese politieke dialoog zal Nederland blijvend aandacht besteden aan de toezichthoudende en grondrechtenbevorderende taken van de RvE, met inbegrip van de parlementaire dimensie daarvan.

Te realiseren prestaties

- Concentratie van activiteiten van de RvE op democratie, mensenrechten en de rechtsstaat en het scheppen van maatschappelijke randvoorwaarden daarvoor.
- Versterking van de institutionele en operationele samenwerking tussen de RvE en respectievelijk de EU en de OVSE.
- De werklast van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens zal zijn teruggedrongen.
- Realisatie van besluitvorming over een meer solide institutionele en financiële basis van het Hof en andere toezichthoudende instellingen van de RvE.

Instrumenten/activiteiten

De regering zal zoveel mogelijk gebruik maken van alle instrumenten die haar ter beschikking staan, zoals Nederlandse deelname aan discussies in stuurgroepen, rapportiegroepen en in het Comité van Ministers. Een goede afstemming van het Nederlandse beleid ten aanzien van de RvE, zowel tussen de Haagse departementen als in de EU Raadswerkgroep OVSE/RvE (COSCE) is daarvoor de basis. Hetzelfde geldt voor coalitievorming en gezamenlijke initiatieven met andere lidstaten, onder meer in het EU-coördinatieoverleg in Straatsburg en door afstemming met het Secretariaat van de RvE.

D. Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en doeltreffendheid van beleid

Titel van het evaluatie-onderzoek	Operationele doelstelling	Jaar van afronding					
		2005	2006	2007	2008	2009	2010
Beleidsdoorlichtingen							
Extern beleid onder de nieuwe Financiële Perspectieven	3.2				X		
Effectenonderzoek							
Een uitgebreid Europabeleid	3.2	X					
Coördinatie, complementariteit en coherentie (de drie C's) van het verdrag van Maastricht (6 studies)	3.3		X	X			
Overig evaluatieonderzoek							
Evaluatie van EU beleid t.a.v. vrijheid, veiligheid en recht (Haags Programma)	3.1		X			X	
Cotonou Partnerschap Akkoord 2000–2010	3.3						X
Evaluatie mensenrechteninstrument (EIDHR)	3.3						X
Evaluatie instrument voor ontwikkelingssamenwerking (DCI)	3.3						X
Nederlandse EU voorzitterschap	3.4			X			
Kabinetsnotitie resultaten Nederlandse EU voorzitterschap	3.4	X					
Terugblik op de «Derde Top» (identificatie van de kerntaken van de Raad van Europa)	3.5	X					

BELEIDSARTIKEL 4: MEER WELVAART, EERLIJKERE VERDELING EN MINDER ARMOEDE

A. Algemene beleidsdoelstelling

Duurzame vergroting van welvaart in alle landen door vermindering van armoede, goed functionerende nationale en internationale handels- en financiële systemen en een maatschappelijk verantwoorde private sector.

Armoedebestrijding is de hoofddoelstelling van de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking. Eerlijkere verdeling van inkomen en bezit zijn daarin zwaarwegende componenten, die vooral met MDG1 een overkoepelende, internationaal geaccepteerde doelstelling vorm hebben gekregen. Maar ook MDG8 is van toepassing, omdat juist in deze doelstelling de (internationale) randvoorwaarden aan bod komen waarbinnen inkomens- en bezitsverwerving moeten plaatsvinden.

Verwerving van inkomen en bezit is een individuele economische activiteit, van personen en van ondernemingen, maar wordt tevens bepaald door de toenemende ongelijkheid tussen en binnen landen. Bedrijven en individuen zijn voor hun economische activiteiten afhankelijk van rechtszekerheden, van financieringsmiddelen, van communicatie en informatie, van infrastructuur en van markttoegang. Het creëren van al deze randvoorwaarden is in belangrijke mate een taak van overheden, die daarbij mede afhankelijk zijn van de internationale context zoals die bijvoorbeeld in asymmetrische handelsafspraken in WTO-verband vorm krijgen. Ook de rechtenbenadering van ontwikkeling speelt een belangrijke rol inbegrip van de respectering van politieke, sociale en economische mensenrechten. Maar niet alleen de overheid speelt een belangrijke rol. Een goede organisatie van het bedrijfsleven, van vakbonden en van banken is cruciaal, vooral als de verschillende partijen gezamenlijke belangen weten na te streven en elkaar voldoende tegenwicht bieden om die gezamenlijke belangen niet eenzijdig te laten uitwerken. Het zijn deze elementen die de kern vormen van het beleid voor private sector ontwikkeling. Indien randvoorwaarden en organisatievorm beter gaan functioneren, kunnen individuele investeringen meer rendabel en kansrijker worden met duurzame werkgelegenheidseffecten. Daar waar individuen niet in staat zijn tot rendabele economische activiteiten kunnen vangnetten en verzekeringsstelsels waarborgen bieden voor voldoende zeker inkomen om ernstige armoede te verminderen.

Internationaal biedt mondialisering kansen voor welvaartsgroei voor een toenemend aantal mensen in Nederland en de EU, voor armoedebestrijding in ontwikkelingslanden, voor internationale handel, voor meer veiligheid en een beter milieu. Kortom: kansen voor duurzame ontwikkeling. Nederland streeft naar het versterken van de internationale economische rechtsorde en het wegnemen van handelsbelemmeringen om bij te dragen aan het verbeteren van de internationale marktwerking. Het is van groot belang dat ook nationale markten in beweging komen om te profiteren van de kansen die liberalisering van de wereldhandel biedt. Daarbij is veel meer aandacht nodig voor gefaseerde opening van markten voor kapitaal, arbeid en goederen. Door middel van een integrale benadering, gericht op duurzame ontwikkeling, streeft Nederland naar meer coherentie tussen het handelsbeleid en het ontwikkelingsbeleid.

Handelsliberalisatie is van groot belang voor de Nederlandse economie, maar hetzelfde geldt voor ontwikkelingslanden. Er mag echter niet

voetstoots worden aangenomen dat de armen zullen profiteren van handelsliberalisatie. Een sterke en concurrerende particuliere sector is onontbeerlijk voor economische ontwikkeling en armoedevermindering in ontwikkelingslanden, evenals de (gefaseerde) opbouw van instituties en toezichthouders. Bij het bevorderen van het ondernemingsklimaat is oog voor de armen noodzakelijk; naast aandacht voor groei is ook aandacht nodig voor de verdeling van welvaart en voor de sociale en ecologische consequenties van die groei. De private sector heeft ook een maatschappelijke rol. Het bevorderen van Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) is integraal onderdeel van het beleid om de particuliere sector te stimuleren.

Nederland sluit aan bij nationale armoedestrategieën (*Poverty Reduction Strategy Papers* PRSP's) en kiest waar mogelijk voor niet geoormerkte bijdragen, zowel in de directe relaties met ontwikkelingslanden als via multilaterale organisaties. Dit zal beter mogelijk zijn naarmate nationaal beleid gericht is op effectief sectorbeleid voor het behalen van de MDG's. De inzet is gericht op vergroting van kwaliteit en effectiviteit van ontwikkelingssamenwerking door concentratie op landen en sectoren, coördinatie en harmonisatie en het zichtbaar maken van de resultaten van de Nederlandse inspanningen. Maar ook effectieve beïnvloeding en ondersteuning van multilaterale organisaties is van groot belang omdat deze organisaties een sleutelpositie innemen bij het behalen van de MDG's.

Vaak is een inzet nodig die weinig zichtbaar maar wel essentieel is. Daarom wordt ook hard gewerkt aan institutionele- en capaciteitsontwikkeling gericht op duurzame armoedevermindering en emancipatie van achtergestelde groepen. Voor Nederland betekent dit meer aandacht voor politieke processen en voor wat zich achter de façade afspeelt, ondersteuning van complexe veranderingsprocessen en het delen en leren van ervaringen op het gebied van capaciteitsontwikkeling.

Ten slotte geldt dat het verminderen van armoede en de schaarste aan middelen die daarvoor beschikbaar zijn een grote verplichting aan donoren oplegt om efficiënt en effectief met die middelen om te gaan. Hier zijn internationale afspraken voor gemaakt, waar Nederland actief invulling aan geeft. Het streven naar hoge kwaliteit en effectieve hulp is daarmee een politiek belang. Het is de keerzijde van de inspanningen die partners in ontwikkelingslanden leveren. Die tweezijdigheid van verplichtingen is vastgelegd in de *Financing for Development* conferentie van Monterrey en uitgewerkt in de Verklaring van Parijs.

B. Budgettaire gevolgen van beleid

Beleidsartikel 4 Meer welvaart, eerlijkere verdeling en minder armoede							
Bedragen in EUR 1000	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Verplichtingen	1 882 991	1 089 392	960 659	743 888	993 699	1 097 383	1 411 140
Uitgaven:							
Programma-uitgaven totaal	1 018 179	799 329	937 105	1 079 261	1 231 324	1 289 152	1 602 909
4.1 Handels- en financieel systeem	24 411	46 384	45 879	45 879	45 879	45 879	45 879
Juridisch verplicht			98%	80%	81%	81%	81%
Overig verplicht			2%	20%	19%	19%	19%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	0%	0%	0%	0%
4.2 Armoedevermindering	465 229	342 352	393 714	498 086	734 226	837 910	1 151 667
Juridisch verplicht			64%	34%	16%	13%	10%
Overig verplicht			33%	59%	72%	69%	66%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			3%	7%	12%	18%	24%
4.3 Verhoogde economische groei en verminderde armoede als gevolg van gezonde private sector ontwikkeling in ontwikkelingslanden	504 420	387 055	476 047	513 831	429 754	383 898	383 898
Juridisch verplicht			44%	32%	42%	46%	43%
Overig verplicht			56%	68%	58%	51%	48%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	0%	0%	3%	9%
4.4 Kwaliteit en effectiviteit ontwikkelingssamenwerking	18 685	16 200	16 200	16 200	16 200	16 200	16 200
Juridisch verplicht			100%	100%	100%	100%	100%
Overig verplicht			0%	0%	0%	0%	0%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	0%	0%	0%	0%
4.5 Nederlandse handels- en investeringsbevordering	5 434	7 338	5 265	5 265	5 265	5 265	5 265
Juridisch verplicht			0%	0%	0%	0%	0%
Overig verplicht			100%	100%	100%	100%	100%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	0%	0%	0%	0%
Ontvangsten	39 729	79 540	38 088	40 593	19 990	19 990	19 990
4.10 Ontvangsten tijdelijke financiering NIO en restituties	39 729	79 540	38 088	40 593	19 990	19 990	19 990

C. Operationele doelstellingen en instrumenten

Operationele doelstelling 1

Een open, op regels gebaseerd en voorspelbaar, niet-discriminerend handels- en financieel systeem

Beoogde beleidseffecten

Nederland streeft naar een ordening van internationale markten voor goederen, diensten, arbeid en kapitaal die toegang voor alle landen mogelijk maakt, gebaseerd is op internationaal overeengekomen regels en ruimte creëert voor landen die nog minder goed ontwikkelde markt-systemen kennen. Het gaat hierbij om handels- en investeringsregels, maar bijvoorbeeld ook om naleving van concrete afspraken over ontbinding van hulp. Economische ontwikkeling en globalisering dient zodanig vorm te krijgen dat ook de armste landen en armste wereldburgers ervan profiteren en hun zeggenschap wordt vergroot. Binnen het handelssysteem staat de WTO voor de uitdaging om regels en disciplines gestalte te geven die zwakkere landen moeten beschermen tegen willekeurige handelsmaatregelen van sterke landen. Voor Neder-

land staat voorop dat de WTO-leden in de Doha-ronde recht doen aan de ontwikkelingsdimensie. Europa moet zich sterk maken voor de positie van arme landen binnen internationale organisaties als de WTO. De ontwikkelingslanden moeten daarbij gestimuleerd en gefaciliteerd worden om veel sterker te gaan participeren in het wereldhandelsstelsel. Nederland zal daartoe ook helder inzichtelijk maken op welke wijze de eigen inzet van middelen daaraan bijdraagt en de eigen, aanzienlijke inspanningen op dit gebied voortzetten.

Nederland richt zich daarnaast op een door lidstaten en Commissie gezamenlijk uit te voeren flankerende EU *Aid for Trade*-strategie. Het gaat hierbij om ondersteuning van ontwikkelingslanden bij handelsbevordering en bij de opbouw van hun productiecapaciteit en infrastructuur.

Ook het Ontwikkelingscomité van de OESO (OESO/DAC) is voor Nederland een belangrijk forum, omdat het DAC zich richt op de armoededimensie van de *Aid for Trade*-strategie. Samen met andere donoren zal Nederland zich inspannen voor private sector ontwikkeling, opdat onze partnerlanden en hun burgers de geboden handelskansen beter kunnen benutten ten behoeve van de MDG's. Het is van belang dat deze bilaterale inspanningen nauw aansluiten bij de internationaal overeen gekomen afspraken en de instrumenten die in EU-kader beschikbaar zijn voor uitvoering van het gemeenschappelijke handelsbeleid.

Op 1 januari 2008 zal de ontheffing van de WTO verlopen voor de eenzijdige handelspreferenties van de EU voor de ACS-landen in het kader van het Cotonou-verdrag. Het streven is om in plaats daarvan overeenstemming te bereiken met de diverse ACS-regio's over EPA's. Ter ondersteuning van de marktkansen en het productiepotentieel van ACS-landen en het proces van regionale integratie hecht Nederland belang aan een effectieve en ontwikkelingsrelevante ontwikkeling van EPA's en een ondersteunende programmering van de Nederlandse- en EU-hulp.

Indicatoren	Basiswaarde 1996	Tussenstanden 2000	2002	2004	Streefwaarde 2015
% EU-importen (in waarde) met tariefvrije markttoegang, uitgezonderd wapens en olie, uit:					
– Ontwikkelingslanden	41,5	56,3	66,2	77,4	Geen mondiale streefwaarden, toename
– Minst ontwikkelde landen	94,2	97,5	96,2	95,3	
<i>Gemiddelde EU-tarief op landbouwproducten uit:</i>					
Ontwikkelingslanden					
– MFN	16,5	13,3	14,2	14,4	Geen mondiale streefwaarden, afname
– Preferentieel	13,3	11,7	12,3	11,5	
Minst ontwikkelde landen					
– MFN	6,8	4,5	2,5	4,8	
– Preferentieel	3,6	3,1	4,7	2,8	
<i>Gemiddelde EU-tarief op kleding uit:</i>					
Ontwikkelingslanden					
– MFN	12,7	12,1	12,0	11,7	Geen mondiale streefwaarden, afname
– Preferentieel	9,6	9,2	8,8	5,5	
Minst ontwikkelde landen					
– MFN	12,8	12,2	12,1	11,9	
– Preferentieel	0,0	0,0	1,0	1,0	
Steun aan agrarische producenten binnen de EU (PSE), in waarde (USD mld) ¹	133,9	9	103,6	136,1	Geen mondiale streefwaarde, afname

Bronnen: VN en Wereldbank.

¹ Cijfer voor 2004 heeft betrekking op de EU25, eerdere cijfers op de EU15.

Te realiseren prestaties

- Nederland zal binnen de EU effectief hebben aangedrongen op het bereiken van een ontwikkelingsgericht resultaat van de WTO onderhandelingen in het kader van de *Doha Development Agenda*. Met de uiteindelijke afspraken van de *Doha Development Agenda* zal een hoog ambitieniveau worden gerealiseerd met specifiek ontwikkelingsgerelateerde resultaten op het gebied van:
 - landbouw in alle drie pilaren; afbouw van exportsteun, vermindering van handelsverstoringen binnenlandse steun en verruiming van markttoegang met specifieke resultaten voor katoen en disciplineren van gebonden voedselhulp.
 - industrieproducten door ambitieuze verruiming van de markttoegang voor producten uit ontwikkelingslanden in rijke landen en een evenwichtige marktopening in ontwikkelingslanden.
 - handelsbevordering met garanties voor financiële steun aan arme ontwikkelingslanden die investeren in verbetering van de afhandeling van hun grensverkeer.
 - volledig vrije markttoegang voor alle producten van de MOLs in alle OESO-landen en rijkere ontwikkelingslanden.
- Totstandkoming van een effectieve EU *Aid for Trade*-strategie.
- Effectieve implementatie van EPA's in die regio's en landen waarmee EPA's zijn afgesloten. Mocht een EPA niet voor eind 2007 zijn afgesloten met bepaalde regio's dan is de Nederlandse inzet om te voorzien in een andere al dan niet tijdelijke oplossing, zodat de betreffende regio's er niet op achteruitgaan.
- Ontwikkelingslanden zullen financieel worden ondersteund om beter

te kunnen voldoen aan de eisen van de wereldmarkt, vooral op het gebied van standaarden en infrastructuur. De preferentiële regels van oorsprong zullen worden versoepeld en vereenvoudigd. Bij het ontwerpen van (nieuwe) sanitaire en fytosanitaire maatregelen (SPS) en technische voorschriften, zullen de effecten op ontwikkelingslanden expliciet worden meegewogen, zodat nieuwe productnormen zo min mogelijk handelsbelemmerend werken.

- Binnen de kaders van de huidige en toekomstige WTO-regels zal een evenwichtige benadering van *non trade concerns* worden nagestreefd gericht op bevordering van internationale arbeids- en milieunormen en dierenwelzijn en op voorkoming van protectionisme.
- Realisatie van samenwerking tussen de OESO en een aantal opkomende economieën en gelijkgezinde landen, waaronder EU-lidstaten die nog geen lid zijn van de OESO. Deze samenwerking moet uiteindelijk leiden tot versterking van de relevantie van de OESO in de wereldeconomie.

Instrumenten/activiteiten

In overleg met andere ministeries (EZ, LNV en VROM) wordt gewerkt aan coalitievorming en gezamenlijke initiatieven met gelijkgezinde landen en het maatschappelijk middenveld. In de beleidsdialoog met partnerlanden, multilaterale en internationale organisaties worden de Nederlandse prioriteiten naar voren gebracht. Er wordt bijgedragen aan onderzoek met betrekking tot de sociale effecten van liberaliseringsopties op armen, onder meer door stimulering van verspreiding en bespreking van de resultaten. Handelsgerelateerde bilaterale en multilaterale technische assistentie wordt geboden. Het postennet wordt ingezet voor beter inzicht in de opstelling en de positie van (vooral Afrikaanse) landen in internationale onderhandelingen en voor beter begrip van de Nederlandse en EU-positie aan Afrikaanse zijde.

Nederland draagt in toenemende mate bij aan het agenderen van globaliserings-vraagstukken in de OESO, dit mede met het oog op de groeiende samenwerking tussen de OESO en de G8.

Door het inzetten van instrumenten als *peer reviews*, *best practices* en *soft law* tracht de OESO mondiaal duurzame economische ontwikkeling te bewerkstelligen. Het is van belang dat alle grote spelers in de wereld economie, zoals Brazilië, Rusland, India en China, hierbij worden betrokken. Indien de door Nederland voorgestane brede uitbreiding van de OESO, inclusief (gefaseerde) toelating van de EU8, niet haalbaar blijkt, zal worden ingezet op ten minste het versterken van de relaties met de nieuwe grotere spelers.

Operationele doelstelling 2

Een significante vermindering van het percentage mensen dat moet rondkomen van minder dan een dollar per dag

Beoogde beleidseffecten

Economische groei is onontbeerlijk om de gewenste inkomensgroei voor grote groepen armen te realiseren. Maar groei – hoe noodzakelijk ook – is niet voldoende om daadwerkelijke armoedevermindering te bereiken. Een betere verdeling van de bestaansmiddelen is zeker zo belangrijk. De traditionele aandacht voor verdeling via verbeterde sociale dienstverlening in de vorm van onderwijs, gezondheidszorg, toegang tot water en bescherming van milieu vergt een nieuw perspectief. Een betere verdeling vereist immers vooral toegang tot die instituties, die feitelijk zorgdragen voor uitvoering van beleid, behartiging van belangen en het bieden van

rechtszekerheid. Een betere verdeling vergt politieke aandacht en een scherp oog voor zeggenschapsverhoudingen binnen de instituties, opdat armen niet worden uitgesloten van economische groei. Versterking van het afleggen van rekenschap en de vergroting van transparantie zijn belangrijke eerste stappen om instituties die armen nu uitsluiten meer inclusief te maken. Hierbij hoort het versterken van statistische capaciteit om beter in staat te zijn resultaten zichtbaar te maken, maar ook de versterking van parlementen en de media.

Het verwerven van inkomen en bezit kan leiden tot scherpe maatschappelijke tegenstellingen en toenemende ongelijkheid. Juist in landen met grote armoede is het niet vanzelfsprekend dat toenemende economische activiteit en groei armen activeert en aanzet tot deelname. Juist in deze landen is het van belang dat markten goed werken, dat concurrentieverhoudingen eerlijker worden en dat privaat ondernemerschap de kans krijgt om ook maatschappelijk gewenste resultaten te boeken. Werkgelegenheid is wel het belangrijkste resultaat, maar de opbouw van kapitaal-goederen, de introductie van nieuwe technologieën en verbeterde en effectievere instituties die de marktwerking bevorderen, toegang garanderen en in staat stellen om groei te delen zijn eveneens belangrijk¹. Voor veel partnerlanden geldt dat de meeste mensen hun belangrijkste bron van inkomsten hebben in rurale bedrijvigheid. In 2008 zal als onderdeel van de uitwerking van meerjarige strategische plannen voor de partnerlanden worden onderzocht op welke wijze economische groei en de verdeling daarvan kan bijgedragen aan een verbetering van de inkomensgelijkheid in de partnerlanden. Nu economieën in de partnerlanden stabiele groei weten te realiseren is het van belang de verdeling van die groei meer aandacht te geven, opdat ontwikkelingen inclusiever worden en een breder effect sorteren. Hierbij zal de aandacht uitgaan naar de mate waarin in nationale beleidskaders (o.a. PRSP's) het wegnemen van institutionele, politieke, technologische en financiële belemmeringen prioriteit krijgt.

Uitgangspunt voor de Nederlandse bilaterale samenwerking blijven sectorale en sectoroverstijgende steun als organiserend principes, met als einddoel om meer financiering via de begrotingssystemen van de partnerlanden te kunnen besteden. In de sectoren zal tot betere planning, concretere resultaten, nauwkeuriger investeringsplannen en scherpere monitoring moeten worden gekomen. Alleen zo zijn zinvolle PRSP's op te stellen op basis waarvan donoren en ontvangers afspraken kunnen maken over hun samenwerking. Door groei, inkomensverdeling, sociale dienstverlening en institutionele versterking in een PRSP aan elkaar te verbinden en in het partnerschap ook de politieke vraagstukken bespreekbaar te maken moet het mogelijk zijn om de MDG's te bereiken.

Nederland streeft naar ruimere bronnen voor ontwikkelingslanden ter financiering van hun ontwikkeling, maar zonder een terugval naar nieuwe onhoudbare schulden. De internationale financiële instellingen spelen als leverancier van goedkoop krediet en schenkingen hierbij een grote rol. Voor lage-inkomenslanden is vooral de financiering van IDA en de ontwikkelingsfondsen van de Aziatische en Afrikaanse Ontwikkelingsbank belangrijk. Landen zijn ook gebaat bij een verhoging van hun eigen inkomsten door besparingen op inefficiënte uitgaven, verhoging van belastinginkomsten en het aantrekken van particulier kapitaal. Private investeringen en vooral ook overmakingen van overzeese migranten spelen soms een grote rol om het bereiken van de MDG's te kunnen

¹ Binnen het *decent work* kader met het oog op goede arbeidsomstandigheden.

financieren. Dit alles zal alleen gebeuren indien solide macro-economisch beleid wordt gevoerd en indien schulden houdbaar blijven.

Hierin spelen Wereldbank en IMF een belangrijke rol door macro-economische advisering, in het bijzonder waar het gaat om creëren van begrotingsruimte en begrotingsdiscipline van individuele landen, waarbij het opleggen van salarisplafonds voor bepaalde sectoren zoveel mogelijk vermeden dient te worden, het ontwikkelen van meerdere beleidsscenario's voor het behalen van de MDG's en de toepassing van het schuldhoudbaarheidsraamwerk zoals dat door de Wereldbank en het IMF is ontwikkeld. Door de MDG's als resultaatsverplichting te koppelen aan beschikbare financieringsbronnen en een goed partnerschap ontstaat een kader voor krachtige impulsen om armoede ook daadwerkelijk te verminderen.

MDG1; doelstelling 1: Het percentage mensen dat moet rondkomen van minder dan een dollar per dag moet in 2015 tot de helft zijn teruggebracht ten opzichte van 1990

Indicator 1: Percentage van de bevolking dat van minder dan \$ 1 (PPP) per dag leeft	Alle ontwikke- lingsregio's	Sub- Sahara Afrika	Oost- Azië	Zuid- Azië	West-Azië	Zuid- oost- Azië	Latijns- Amerika en het Caraïbisch gebied	Noord- Afrika
voortgang								
basiswaarde (1990)	31,6	46,8	33,0	41,1	1,6	20,8	10,3	2,6
tussenstand (2004)	19,2	41,1	9,9	29,5	3,8	6,8	8,7	1,4
streefwaarde (2015)	15,8	23,4	16,5	20,5	0,8	10,4	5,2	1,3

	Geen vooruitgang en MDG doel wordt naar verwachting niet gehaald.
	Vooruitgang maar MDG doel wordt naar verwachting niet gehaald
	MDG doel wordt naar verwachting gehaald.

Bron: UN MDG database online (<http://unstats.un.org/unsd/mdg>)

MDG1; doelstelling 2: Het percentage mensen dat honger lijdt, moet in 2015 tot de helft zijn teruggebracht ten opzichte van 1990

Indicator 5: percentage van de bevolking zonder voldoende voedsel	Alle ont- wikkelings- regio's	Sub- Sahara Afrika	Oost-Azië (incl. Zuidoost- Azië)	Zuid-Azië	West-Azië	Latijns- Amerika en het Caraïbisch gebied	Noord- Afrika
voortgang							
basiswaarde (1990–1992)	20	33	17	25	6	13	4
tussenstand (2001–2003)	17	31	12	21	9	10	4
streefwaarde (2015)	10	17	9	13	3	7	2

	Geen vooruitgang en MDG doel wordt naar verwachting niet gehaald.
	Vooruitgang maar MDG doel wordt naar verwachting niet gehaald
	MDG doel wordt naar verwachting gehaald.

Te realiseren prestaties

- Nederland zal 0,8% van zijn Bruto Nationaal Product beschikbaar (blijven) stellen voor ODA.
- Versterking van verantwoordingsmechanismen en transparantie:
 - In het streven armoedebestrijding meer te baseren op feiten en de betrokkenheid van de partnerlanden te vergroten, zal in deze partnerlanden de nationale en lokale capaciteit om analyses van de armoededimensie uit te voeren, zijn toegenomen.
- In 2008 zullen tenminste vijf ambassades in de meerjarige strategische plannen doelstellingen opnemen voor de versterking van statistische en analytische capaciteit gericht op zowel bij de overheid als bij onafhankelijke instituten en de media.
 - In 2008 zal met behulp van *Strategic Governance and Anti-Corruption* analyses inzicht worden verkregen in de feitelijke werking van politiek bestuur en maatschappelijke relaties als basis voor de in dat jaar vast te stellen nieuwe meerjarige strategische plannen.
 - De meerjarige strategische plannen zullen met andere donoren en partneroverheden worden afgestemd om zo de basis te leggen voor dialoog en samenwerking, ook op mogelijk politiek gevoelige onderwerpen.
 - Nederland zal het aandeel sectorale en/of algemene begrotingssteun in het bilaterale programma minimaal handhaven en waar mogelijk vergroten conform de daarvoor opgestelde indicatoren in de Verklaring van Parijs op basis van wederzijds vastgesteld politiek vertrouwen in richting en snelheid van ontwikkelingen in de partnerlanden.
- De uitgangspunten van het in internationaal verband overeengekomen schuldhoudbaarheidsraamwerk (o.m. geen nieuwe kredieten voor landen met onhoudbare schulden) zullen breed worden toegepast door multilaterale en bilaterale crediteuren, en door ontvangende landen.
- Het door Nederland en Zweden, samen met de Wereldbank ontwikkelde proces van *Results, Resources and Partnership* (RRP) zal in 5 ontwikkelingslanden helpen een meer gefundeerde inschatting te maken van toekomstige inkomsten en uitgaven en aan de basis liggen van met hulp van de Wereldbank en IMF te ontwikkelen beleids-scenario's voor het behalen van de MDG's en de schaalvergroting van de hulp in deze landen.
- Verbetering van de toegang tot markten van achtergestelde groepen en regio's. Nederland zal er op toezien dat er in de begrotingsprocessen meer ruimte wordt gecreëerd voor investeringen in infrastructuur en capaciteitsversterking om de markttoegang voor armen te verbeteren. Nederlandse investeringen o.a. op het gebied van energie en gericht op verbreding en verdieping van de financiële dienstverlening zullen ook, binnen deze budgetprocessen, steeds op een *pro-poor* focus beoordeeld worden.
- Structurele alternatieven van inkomensverdeling en risicomanagementinstrumenten zoals, in de vorm van productieve vangnetten, en verzekeringsmechanismen (gewassen, prijsrisico's, ziektekosten, pensioenvoorzieningen), zullen voortgezet en verder onderzocht en gesteund worden. Het *Health Insurance Fund* zal in 2008 worden uitgebreid naar een derde land in Afrika, waarmee in totaal circa 100 000 mensen bereikt zullen worden.

Instrumenten/activiteiten

Het armoedebelief richt zich allereerst via algemene begrotingsteun op de uitvoering van de PRSP's. De meeste tweede generatie PRSP's richten zich zowel op armoede als op economische groei. Daarnaast richt het armoedebelief zich op het verbeteren van sectorale programma's van partnerlanden die uitvoering geven aan sectorspecifieke doelstellingen in de PRSP's. Indien uit grondige analyse van de bestuursorganisatie blijkt dat armen te weinig toegang hebben, dat belangen te eenzijdig of te centralistisch worden bediend of dat bestuurlijk onvermogen tot te weinig prestaties leidt, zal samen met andere partners worden gezocht naar mogelijkheden om met flankerende inzet te bereiken dat de programma's wel voldoende armen bereikt. In de politieke dialoog met nationale overheden is voor Nederland de kwaliteit van de PRSP, de rekenschap van dienstverlenende instellingen aan de armen en de positie van chronisch armen alsmede de ontwikkeling van de rechtstaat (inclusief corruptie), essentieel. Verder stimuleert Nederland lokale capaciteit om *Poverty and Social Impact Analysis* (PSIA) en *Poverty Impact Assessment* (PIA) uit te voeren.

Daar waar kansarme groepen alleen bereikt kunnen worden met directe vormen van inkomensoverdracht is het van belang dat deze overdrachten zoveel mogelijk binnen de institutionele kaders van het land zelf geschieden. Meer structurele alternatieven, in de vorm van bijvoorbeeld productieve vangnetten en verzekeringsmechanismen zullen worden onderzocht en gesteund.

Nederland levert financiële bijdragen aan een aantal multilaterale organisaties die armoedebestrijding tot doel hebben. De beleidsbeïnvloeding door Nederland in de beheersorganen van de VN-organisaties en in de bestuursraden van de multilaterale ontwikkelingsbanken en het IMF is gericht op vergroting van de effectiviteit en samenhang van deze organisaties. Bij de *Bretton Woods*-instellingen zal in dit kader ook gekeken moeten worden naar de wijze waarop ontwikkelingslanden en transitielanden binnen deze organisaties vertegenwoordigd zijn. In contacten over en weer, waar nodig ondersteund met financiële middelen, werkt Nederland ook mee aan een beter armoedebestrijdingsbeleid van ontvangende landen. Speciale aandacht gaat hierbij uit naar de formulering van nationaal ontwikkelingsbeleid (al dan niet vastgelegd in strategische evaluaties over armoedevermindering) en de uitvoering van evaluatieonderzoeken naar de mate van invloed op armoede en sociale omstandigheden.

Ter vergroting van de doelmatigheid hebben de minister van Financiën en de minister voor Ontwikkelingssamenwerking in beginsel afgesproken om de nu nog gedeelde verantwoordelijkheid en taken met betrekking tot de *Asian Development Bank*, de *African Development Bank* en de *Inter American Development Bank* met ingang van 2008 te concentreren bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Nadat de benodigde afspraken zijn gemaakt over de uitvoering van dit besluit zullen de betreffende budgetten van de begroting van Financiën worden overgeheveld naar de begroting van BZ.

De Nederlandse benadering van de schuldenproblematiek richt zich op het voorkomen van nieuwe schulden crises door het ondersteunen van verbetering van beleid en beheer van de openbare financiën in partnerlanden en door een zorgvuldiger leningenbeleid. Primair geven de Wereldbank en het IMF vorm aan dit beleid, dat zich richt op lening-

verstreckende instanties en overheden alsmede leningontvangende overheden. Wereldbank en IMF maken in het kader van het schuldhoudbaarheidsraamwerk gezamenlijke schuldhoudbaarheidsanalyses. Op grond hiervan wordt per land bepaald of, en zo ja, in welke mate met deze landen nieuwe schulden kunnen worden aangegaan. De uitvoering van het *Multilateral Debt Relief Initiative* (MDRI) zal de schuldhoudbaarheid in de nabije toekomst vergroten.

Operationele doelstelling 3

Verhoogde economische groei en verminderde armoede als gevolg van gezonde private sector ontwikkeling in ontwikkelingslanden

Beoogde beleidseffecten

Een gezond, concurrerend en maatschappelijk opererend bedrijfsleven genereert inkomen en werkgelegenheid en draagt bij aan duurzame economische ontwikkeling. Het stimuleren van de lokale private sector als motor voor economische ontwikkeling in de partnerlanden is hierbij het uitgangspunt. Daarbij staat de bijdrage aan armoedevermindering centraal.

Het Nederlandse beleid richt zich met name op het bevorderen van *pro-poor* economische groei; groei die meer dan evenredig ten goede komt van de armen. Nederland richt zich op de verbetering van het ondernemingsklimaat en op specifieke problemen van het bedrijfsleven in ontwikkelingslanden. Het bedrijfsleven vormt de motor van werkgelegenheid en technologie. Nu in de tweede generatie PRSP's groei meer aandacht krijgt, is het nodig om goede strategieën te ontwikkelen voor de private sector. Hierbij is het van belang dat de armsten óók een stem hebben bij het te ontwikkelen economisch beleid. Zonder het bedrijfsleven zullen de MDG's niet worden gehaald. Het is van belang dat de ervaring, kennis en kunde van de private actoren, ook vanuit Nederland, benut en ingezet wordt ter bevordering van duurzame ontwikkeling en armoedevermindering. Vanuit Nederland kunnen bedrijven met Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) een goede rol vervullen. Maar ook de overheden in partnerlanden zijn aan zet, want zij kunnen de private sector grote impulsen geven via investeringen in infrastructuur, communicatie, rechtszekerheid en marco-economisch en fiscaal beleid. Daarnaast kunnen zij de private sector wijzen op hun sociale verantwoordelijkheden met het oog op de *decent work*-agenda.

Indicatoren	Basiswaarden	Tussenstand	Streefwaarden 2015	Categorie
De tijd die moet worden doorlopen om een bedrijf op te starten (# dagen)	65,8 (2004)	59 (2006)	Afname	Lage inkomenslanden
De tijd die moet worden doorlopen om eigendom te registreren (# dagen)	99,6 (2004)	114 (2005)	Afname	Lage inkomenslanden
De tijd die moet worden doorlopen om een contract te laten nakomen (# dagen)	416 (2004)	421 (2005)	Afname	Lage inkomenslanden

Bron: Wereldbank (*World Development Indicators*, diverse jaren).

Te realiseren prestaties

- Wet- en regelgeving: In twaalf partnerlanden zullen door ambassades bilaterale activiteiten worden ondersteund die specifieke knelpunten in

de wet- en regelgeving aanpakken, waarbij rekening gehouden wordt met de activiteiten zoals uitgevoerd door de *International Finance Corporation* (IFC) en andere donoren. Dit zal leiden tot een toename van de economische bedrijvigheid. Landrechten zijn in de rurale context van groot belang en de verbetering/consolidatie van toegang tot land voor armen (en speciaal ook vrouwen) zal dan ook speciale aandacht krijgen.

- Verbeterde toegang tot markten:
 - Bilaterale investeringen in de opbouw van handelscapaciteit, in het bijzonder handelsbevordering, marktketenontwikkeling en het kunnen voldoen aan voedselveiligheid- en andere producteisen zullen zijn toegenomen. De samenwerking met andere donoren en actoren op dit gebied zal zijn versterkt.
 - In 2008 zullen vijftien samenwerkingstrajecten in uitvoering zijn rondom markt- en ketenontwikkeling.
 - Het Initiatief voor Duurzame Handel, met steun van alle betrokkenen (vakbonden, bedrijfsleven, NGO's, overheid), zal door middel van proefprojecten bijdragen aan verduurzaming van internationale handelsketens.
 - Financiële sectorontwikkeling: de ontwikkelingsimpact van de Nederlandse ontwikkelingsbank FMO¹ zal zijn toegenomen met 27% ten opzichte van het basisjaar 2005, onder andere door een toename van het financieringsvolume, maar ook door het handhaven van een structureel hoger niveau van investeringen met een hogere impact. De inspanningen ten aanzien van mesofinanciering (ten behoeve van het MKB in ontwikkelingslanden) zullen zijn vergroot. Tevens zal, in samenwerking met private actoren en het maatschappelijk middenveld, onderzocht worden of in het verlengde van het *Health Insurance Fund* ook andere collectieve verzekeringen ontwikkeld kunnen worden.
- Infrastructuur: De investeringen in fysieke en sociale infrastructuur (elektriciteit, schoon water, scholen, ziekenhuizen en ICT-infrastructuur) zullen worden bevorderd door middel van diverse infrastructuurfaciliteiten zoals het MOL-fonds, ORET, PIDG en PPIAF, waardoor de economische bedrijvigheid en de toegang voor armen tot deze diensten zal worden vergroot. Via bijdragen aan innovatieve infrastructuurfaciliteiten als PIDG, PPIAF en MOL-fonds zal met publiek geld een veelvoud (hefboomfactor 20) aan private middelen worden gemobiliseerd, waardoor op een kosten-effectieve wijze infrastructuur wordt gerealiseerd. Het ORET-instrumentarium zal zodanig aangepast worden dat de relevantie voor de potentiële MKB-doelgroep in Nederland en in ontwikkelingslanden wordt vergroot. Het vernieuwde instrument zal zowel op de armste landen als ook op een nader te bepalen groep van zgn «estafette-landen» van toepassing zijn (zie ook pagina 17 met betrekking tot landenprofielen). Uitgangspunt voor deze aanpassing zullen het Coalitieakkoord en de uitkomsten van de ORET-evaluatie zijn.
- Bedrijfs- en organisatiecapaciteit en beroepsonderwijs:
 - De investeringsprojecten in het kader van het Programma Samenwerking Opkomende Markten (PSOM) zullen in 2008 leiden tot een groei van het aantal lokale banen met 3000.
 - De activiteiten van het Centrum voor de Bevordering van Import uit ontwikkelingslanden (CBI) zullen voor een kleine 100 bedrijven leiden tot handel met de Europese markten. Daarnaast zal in onder andere Zuidelijk Afrika en Vietnam een viertal capaciteitsopbouw activiteiten bij intermediaire handelsorganisaties worden voltooid. Cliënten van het CBI zullen ruim 570 000 keer informatie ontvangen

¹ De berekening van de ontwikkelingsimpact is toegelicht in het jaarverslag 2005 van FMO (www.fmo.nl).

- over de Europese markten en naar verwachting zullen bovendien ruim 1750 personen getraind worden in handel drijven met de Europese markten.
- Mede in het kader van het verschijnen van het *World Development Report* 2008 over het belang van landbouw voor ontwikkelingslanden blijft het programma voor de ondersteuning aan producentenorganisaties onverminderd van belang. In 2008 zullen 750 000 producenten actief deelnemen aan de programma's. Daarnaast zal via de bevordering van land(gebruiks)rechten, handelscapaciteit, ketenontwikkeling en het voldoen aan producteisen worden bijgedragen aan agrarische bedrijvigheid en rurale werkgelegenheid.
 - In overleg met onze partners zal een kenniscentrum worden opgezet, gericht op het verder stimuleren van publiek-private samenwerking in ontwikkelingssamenwerking. Via het *Global Compact* programma van de VN zal het MVO-bewustzijn bij bedrijven in Azië en in het gebied van de Stille Oceaan worden vergroot.
 - Ten aanzien van de arbeidsomstandigheden in ontwikkelingslanden zal Nederland in overleg treden met de Nederlandse vakbeweging en NGO's teneinde na te gaan op welke wijze partners in ontwikkelingslanden de *decent work*-agenda van de ILO en de *Decent Work Countries Programmes* kunnen ondersteunen.

Instrumenten/activiteiten

Qua wet- en regelgeving draagt Nederland bij aan hervormingsprogramma's ter verbetering van het ondernemingsklimaat in diverse partnerlanden, zowel bilateraal via de ambassades als multilateraal (IFC, Wereldbank, *Investment Climate Facility for Africa*).

Nederland probeert toegang tot markten te bevorderen via bilaterale programma's en draagt bij aan de opbouw van handelscapaciteit en marktketenontwikkeling in diverse partnerlanden. Daarnaast participeert Nederland in een aantal publiekprivate partnerschappen en worden programma's ondersteund waarin productenorganisaties in ontwikkelingslanden worden geholpen door branche- en beroepsgenoten zelf. De inzet van de Nederlandse ontwikkelingsbank FMO vergroot de investeringscapaciteit van financiële instellingen in ontwikkelingslanden door middel van financieringen en technische assistentie via het *Massif Fonds* en het *Capacity Development* programma. Het *Massif* fonds is in 2006 opgericht als bundeling van drie bestaande fondsen: het Kleinbedrijffonds, het *Seed Capital Fonds* en het Balkan Fonds. Daarnaast draagt Nederland bij aan initiatieven van multilaterale instellingen en maatschappelijke organisaties om financiële systemen in ontwikkelingslanden te verbeteren, ook specifiek op het gebied van microfinanciering. Met financiële instellingen en NGO's werkzaam op het terrein van financiële sector versterking zullen de inspanningen op het gebied van mesofinanciering gecoördineerd worden en de noodzaak voor de instelling van een speciaal fonds worden verkend.

Verbetering van infrastructuur streeft Nederland vooral na via multilaterale initiatieven van Wereldbank en IFC en via het multi-donor initiatief *Private Infrastructure Development Group* (PIDG).

Tenslotte ondersteunt Nederland lokale bedrijvigheid en de opbouw van exportcapaciteit in ontwikkelingslanden via programma's als PSOM, *Project Uitzending Managers* (PUM) en de activiteiten van het agentschap CBI. Daarnaast vindt samenwerking plaats met maatschappelijke organisaties en zijn er publiekprivate partnerschappen actief ter versterking van lokale branche- en beroepsorganisaties. Via bilaterale program-

ma's wordt ook het beroepsonderwijs in 6 partnerlanden bevorderd. De ondersteuning van relevante organisaties van bedrijven zelf zal ondersteund blijven worden door middel van bijvoorbeeld PSOM, POP (*Producer Organisations Support Programme*), DECP¹.

Ten aanzien van de MVO-criteria in het OS-bedrijfsleveninstrumentarium zal een scherpere relatie gelegd worden tussen dit instrumentarium en het MVO-beleid van het betreffende bedrijf.

Operationele doelstelling 4

Verhoogde kwaliteit en effectiviteit van ontwikkelingssamenwerking

Beoogde beleidseffecten

Verhoogde kwaliteit en effectiviteit van ontwikkelingssamenwerking zijn onderdeel van de besluiten van de grote conferentie in Monterrey over *Financing for Development*. De Verklaring van Parijs is hiervan een uitwerking en ondertekening door Nederland leidt tot verplichtingen om daadwerkelijk voortgang te maken. Kwaliteit en effectiviteit zijn belangrijk voor draagvlak in Nederland, maar nog veel belangrijker voor draagvlak bij onze partners. Schaarste aan voldoende middelen om het behalen van MDG's te financieren vereist een zorgvuldige omgang met de beschikbare bronnen. Het is dan ook belangrijk dat in partnerlanden donoren en overheid de benodigde fondsen voor gezamenlijk overeengekomen resultaten ook daadwerkelijk beschikbaar maken, opdat plannen ook tot uitvoering kunnen komen. De hiervoor benodigde voorspelbaarheid van donoren en partneroverheden is van groot belang om MDG's voor 2015 ook daadwerkelijk te kunnen realiseren.

Hulp zal effectiever zijn naarmate multilaterale organisaties, particuliere instellingen en donorlanden als Nederland meer coherent en beter samenwerken in en met de ontvangende landen. De Verklaring van Parijs geeft goede handvatten voor de vormgeving van de Nederlandse hulp. Maar de afspraken om tot betere kwaliteit en effectiviteit te komen zijn eerder noodzakelijk dan voldoende. Waar de Verklaring van Parijs vooral het managen van de hulp tot aandachtspunt heeft gemaakt, is het de inzet van Nederland om deze kwaliteitslag verder te verdiepen door lokale systemen en politieke processen in de partnerlanden zelf ook deel te maken van de ontwikkelingsagenda. Dit vergt het doorgronden van lokale instituties en van gevestigde belangen. Hulp is immers alleen effectief als uiteindelijk armen daarvan effect merken.

Er is een belangrijk verband met het in de leeswijzer genoemde gebrek aan statistische capaciteit en kwaliteit. Cijfers zijn vaak moeilijk te krijgen en minder hard dan wij in Nederland gewend zijn. Daarom wordt bij activiteiten in het kader van de Parijse agenda ook nadrukkelijk aandacht gegeven aan gegevensverzameling, statistiek en analyse, waarbij versterking van de statistische capaciteit van de de partnerlanden voorop staat.

In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de stand van zaken, aangevuld met specifieke streefcijfers voor Nederland.

¹ Publiek-privaat partnerschap van de centrale werkgevers-organisaties in Nederland en het ministerie van Buitenlandse Zaken.

Verklaring van Parijs over effectiviteit van de hulp						
	Onderdeel	Indicatoren	Basis- waarden Nederland ¹ (2005)	Basis- waarden- wereldwijd ² (2005)	Streef- waarden Nederland (2007) ³	Streef- waarden wereldwijd (2010)
1	Bedrijfsklare ontwikkelingsstrategieën	% landen met operationele ontwikkelingsstrategieën	nvt	17	nvt	≥ 75
2a	Betrouwbare systemen voor openbare financiën (PFM)	% landen met betrouwbare PFM systemen	nvt	31	nvt	≥ 50
2b	Betrouwbare systemen voor openbare aanbesteding (procurement)	% landen met betrouwbare procurement systemen	nvt	nnb	nvt	≥ 33
3	Hulp is afgestemd op nationale prioriteiten	% van hulp aan overheid gerapporteerd in nationale begroting van partnerland	70	88	≥ 78	≥ 94
4	Coördinatie van programma's voor capaciteitsversterking	% technische samenwerking voor capaciteitsopbouw, dat gecoördineerd wordt uitgevoerd	36	48	≥ 44	≥ 50
5a	Gebruik van PFM systeem van partnerland	% hulp met gebruik van PFM systeem partnerland	71	40	≥ 80	≥ 80 ⁴
5b	Gebruik van procurement systeem van partnerland	% hulp met gebruik van procurement systeem partnerland	78	39	≥ 80	≥ 80 ⁵
6	Parallele implementatie structuren	# parallele Project Implementation Units (PIUs)	23	1 832	≤ 23	≤ 611 voor NL: ≤ 23
7	Voorspelbaarheid van de hulp	% hulp dat cf. planning beschikbaar wordt gesteld	65	70	≥ 76	≥ 87
8	Ontbinding van de hulp	% hulp dat ontbonden is	91	75	≥ 75 (reeds gehaald)	≥ 75
9	Gebruik van gezamenlijke procedures	% hulp dat beschikbaar wordt gesteld op programmatische basis	68	43	≥ 66 (reeds gehaald)	≥ 66
10a	Gezamenlijke missies	% gecoördineerde veldmissies	46	18	≥ 40 (reeds gehaald)	≥ 40
10b	Gezamenlijke landenanalyses	% gecoördineerde landenanalyses	77	42	≥ 66 (reeds gehaald)	≥ 66
11	Aansturing op basis van resultaten	% landen met geschikte kaders voor resultaatbeoordeling	nvt	7	nvt	≥ 38
12	Wederzijdse verantwoording	% landen met systemen voor wederzijdse verantwoording	nvt	38	nvt	100

Bron: 2006 Survey on Monitoring the Paris Declaration, OECD, 2007. Nwb = nog niet beschikbaar.

¹ Heeft betrekking op de prestaties van Nederland in de samenwerking met de 24 partnerlanden van Nederland, die deelnamen aan de nulmeting.

² Heeft betrekking op alle ontwikkelingslanden (indicatoren 1 t/m 3, 11 en 12) c.q. donorlanden (indicatoren 3 t/m 10) die de Verklaring van Parijs hebben onderschreven.

³ Internationaal is overeengekomen om in 2008 te rapporteren over de voortgang per 2007 en in 2011 over de voortgang per 2010. De streefwaarden voor Nederland zijn qua timing hierop afgestemd.

⁴ Tentatief cijfer.

⁵ Tentatief cijfer.

Nederland speelt een voortrekkersrol bij het bevorderen van VN-hervorming op ontwikkelingsterrein. Samen met gelijkgezinde donoren en ontwikkelingslanden maakt Nederland zich sterk voor aanvaarding van de hervormingsplannen door de Algemene Vergadering van de VN. Voorts zien Nederland en gelijkgezinden erop toe dat alle

VN-organisaties op constructieve wijze meewerken aan het vergroten van de effectiviteit en efficiëntie van de VN.

Een drietal VN-programma's en fondsen waarvan het functioneren goed wordt beoordeeld ontvangt sinds 2006 meerjarige financiering. Hiermee wordt een bijdrage geleverd aan een meer stabiele en voorspelbare financiering van de ontwikkelingsactiviteiten van de multilaterale organisaties. Nederland is voornemens om meer meerjarige bijdragen te geven aan goed functionerende VN-instellingen en ook aan de Eén UN landenprogramma's.

Te realiseren prestaties

- Uit bovenstaande tabel blijkt welke doeleinden Nederland zich gesteld heeft voor 2007 en voor 2010 om te voldoen aan de internationale afspraken van de Verklaring van Parijs. Ook zal Nederland zich, zowel in OESO/DAC verband als op partnerlanden niveau, blijven inzetten om de kwaliteit van de gegevens te verbeteren.
- Voor betere aansluiting bij lokale systemen is kennis van de politieke en nationale context essentieel. In 2008 zal de dialoog met de partners worden verdiept, onder meer op basis van de SGACA's (zie OD 2.7). Naast de constatering dat bepaalde resultaten niet gehaald worden, moet ook begrepen worden waarom deze niet gehaald worden. Dit begrip moet onderdeel van de dialoog zijn waardoor er ruimte is om over oplossingen te spreken.
- Nederland zal voorop blijven lopen op het gebied van effectiviteit van hulp en beleidscoherentie, en streeft naar het behouden van de koppositie op de onafhankelijke index voor de ontwikkelingsvriendelijkheid van het beleid van rijke landen jegens ontwikkelingslanden (*Commitment to Development Index*).
- Nederland zal actief blijven bijdragen aan het tot een succes maken van het Eén VN-concept in een aantal proeflanden en draagt daarmee bij aan betere resultaten van de VN-organisaties in ontwikkelingslanden. Het streven is er daarbij op gericht dat alle relevante VN-organisaties op het terrein van ontwikkelingssamenwerking zich vastleggen op het Eén VN-concept op landenniveau en ontwikkelingslanden op grote schaal de toepassing van het Eén VN-concept ondersteunen.

Instrumenten/activiteiten

In EU-verband wordt de dialoog gezocht met minder gelijkgezinde donoren om ook hun betrokkenheid daarbij te versterken: een efficiëntere taakverdeling – complementariteit – tussen lidstaten heeft hierbij bijzondere aandacht. Nederland zal een bijdrage leveren aan de ontwikkeling en uitvoering van een *EU Code of Conduct*, een vrijwillige gedragscode voor de Europese Commissie en lidstaten, bij het realiseren van meer complementariteit tussen donoren.

De Verklaring van Parijs is door partnerlanden en donoren in maart 2005 ondertekend en bevat doelstellingen waaraan in 2010 moet worden voldaan. Indicatoren weerspiegelen hoofdelementen van de verplichtingen onder de Verklaring van Parijs. Over de voortgang in de implementatie wordt regelmatig gerapporteerd door de OESO/DAC. De nulmeting is begin 2007 uitgekomen. Tijdens het *High Level Forum on Aid Effectiveness* in Accra in 2008 zal worden gerapporteerd over de tussenstand. Nederland zal per partnerland in kaart brengen wat de benodigde acties zijn om de eigen inzet in lijn te brengen met hetgeen in Parijs is overeengekomen. Dit zal zijn weg vinden in de nieuwe meerjarige strategische plannen die voor alle partnerlanden in 2008 zullen worden vastgesteld.

In de bilaterale samenwerking wordt zoveel mogelijk samengewerkt met andere donoren en ontvangende landen, waar mogelijk via begrotingssteun. Hierdoor wordt inhoud gegeven aan de verantwoordelijkheid van het ontvangende land, de voorspelbaarheid van donorbijdragen en coördinatie en harmonisatie van donorinspanningen. Nederland streeft ook naar de versterking van lokale capaciteit op het gebied van statistiek, monitoring en evaluatie en *public sector management* om de effectiviteit en resultaatgerichtheid van de publieke sector te verbeteren. De landen-specifieke inzet zal worden ingepast in bestaande plannings- en monitoringsmechanismen op landenniveau.

Ter vastlegging van de beleidsdoelen en uitvoeringsplannen in de bilaterale samenwerking zullen in 2008 nieuwe Meerjarige Strategische Plannen zijn opgesteld. Deze strategieën zullen per partnerland worden overeengekomen met de overheid en andere donoren om zeker te stellen dat de Nederlandse inzet volledig past binnen de gezamenlijke en door het partnerland gewenste ontwikkelingsdoelen (PRSP's). Realisatie van de MDG's zal daarbij leidend zijn.

De instrumenten om betere kennis van de politieke context en de lokale systemen te krijgen zijn onder andere het *Support Programme for Institutional and Capacity Development* (SPICAD) en de SGACA's (zie OD 2.7). In 2008 zijn acht nieuwe partnerlanden betrokken bij het *Support Programme for Institutional and Capacity Development* (SPICAD). Hierdoor is de uitvoering van de ontwikkelingssamenwerking versterkt op het gebied van institutionele en capaciteitsontwikkeling door onder andere aandacht te geven aan rekenschap, corruptiebestrijding, transparantie en dienstverlening op lokaal niveau. De SGACA's zullen in 2008 uitgevoerd zijn.

Er zijn verscheidene instrumenten voorhanden om een goed beeld te krijgen hoe VN-organisaties op veldniveau opereren, vooral vanuit het perspectief van het behalen van de Millennium Ontwikkelingsdoelen. Naast evaluaties vinden regelmatige beoordelingen plaats door gelijkgezinde landen via het *Multilateral Organisations Performance Assessment Network* (MOPAN)-instrument. Het betreft hier een klantenonderzoek naar ervaringen en percepties in ontvangende landen. Verder geven alle Nederlandse ambassades in de partnerlanden periodiek een oordeel over het functioneren van de verschillende multilaterale organisaties in hun ambtsgebied door middel van het *Multilateraal Monitoring Systeem* (MMS). Het verkregen totaalbeeld wordt neergelegd in een scorekaart. Deze vormt de basis voor beleidsbeïnvloeding bij zowel hoofdkantoren als landenvertegenwoordigingen van betrokken multilaterale organisaties. De beoogde Nederlandse bijdrage is een belangrijk gegeven in dit proces van beleidsbeïnvloeding. De hoogte van de toekomstige bijdragen zal afhangen van het functioneren van de organisaties.

Door de VN op landenniveau als eenheid te laten opereren kan de slagkracht van de organisatie bij het bereiken van de MDG's vergroot worden. De eerste resultaten van de pilots, die begin 2007 in acht landen zijn gestart, zijn hoopgevend. Dankzij de gezamenlijke VN-landenprogramma's ontstaat synergie in de plaats van fragmentatie en overlap. Bovendien leidt de betere samenwerking tot kostenbesparingen. Nederland ondersteunt ten slotte ook financieel activiteiten van onder meer *United Nations Development Group Office* (UNDGO) en UNDP (landendirecteuren) die bijdragen aan de coördinatie van de VN op landenniveau. De bijdrage van de *decent work Country Programmes* van de ILO aan

armoede bestrijding, in samenwerking met de UNDP en andere VN-organisaties is succesvol en wordt door Nederland specifiek ondersteund.

Operationele doelstelling 5

Verhoogde kwaliteit en effectiviteit van de Nederlandse handels- en investeringsbevordering

Beoogde beleidseffecten

Internationaal ondernemen is de motor van de Nederlandse economie. De beleidsinspanning is erop gericht bij te dragen aan de duurzame groei van de Nederlandse economie. Behoud en versterking van de positie van Nederland als handels- en investeringsland in brede zin zijn daarbij cruciaal. Tezamen met het Nederlandse postennet in het buitenland wordt ingezet op het scheppen van gunstige voorwaarden voor internationale economische activiteiten en het verlenen van diensten en informatie aan het internationaal opererende bedrijfsleven. Dit geschiedt in nauw samenspel met de andere Concordaatspartners, het ministerie van EZ en het EZ-agentschap Economische Voorlichtingsdienst (EVD), Internationaal Ondernemen en Samenwerken, en in samenspraak met andere overheden en private organisaties.

Te realiseren prestaties

- Krachtenbundeling van overheid en bedrijfsleven: in afstemming met het bedrijfsleven zullen keuzes worden gemaakt voor kansrijke thema's en sectoren in prioritaire landen.
- Levering van maatwerk bij de ondersteuning van internationaal opererende bedrijven.
- Er zal maximaal worden geprofiteerd van de opkomst van nieuwe wervingsgebieden voor buitenlandse investeringen in Nederland.

Instrumenten/activiteiten

De verhoogde kwaliteit en effectiviteit van de Nederlandse handels- en investeringsbevordering worden langs regionale en thematische lijnen nagestreefd. In afstemming met het bedrijfsleven zullen door de overheid prioritaire landen worden geïdentificeerd. In dit kader zullen plannen van aanpak en een strategische reisagenda voor bedrijfsmissies worden opgesteld.

Voorts zullen inhoudelijke keuzes in nauw samenspel met de andere Concordaatspartners worden gemaakt voor kansrijke thema's en sectoren waar het Nederlandse bedrijfsleven een toegevoegde waarde heeft. Ook zal worden voortgegaan met de programmatische aanpak, waarin gezamenlijk met bedrijfsleven en vakdepartementen meerjarige programma's worden opgezet.

De maatwerkondersteuning van bedrijven door de EVD en het postennet zal zich richten op het voorbereiden van hun activiteiten inzake internationaal ondernemen, bijvoorbeeld via haalbaarheidsstudies, marktscans en matching.

Het Ministerie van EZ zal zich via het postennet actief blijven inzetten voor het aantrekken van buitenlandse bedrijven met activiteiten die aansluiten bij kansrijke en belangrijke sectoren en technologiegebieden in Nederland. Daarbij zullen ook nieuwe wervingsgebieden worden geïdentificeerd.

Het bedrijfsleven hecht groot belang aan de economische dienstverlening van het postennet. Binnen de budgettaire grenzen zal het ministerie streven naar een zo breed mogelijk gespreid postennet, waarin permanente vertegenwoordigingen bij internationale organisaties, ambassades, consulaten-generaal, honoraire consuls en *Netherlands Business Support Offices* (NBSO's) zijn uitgerust voor kwalitatief goede dienstverlening. Het ministerie zal, samen met EZ, de EVD, de andere vakdepartementen en in samenspraak met het bedrijfsleven, duidelijk aangeven welke diensten bedrijven wel of niet kunnen verwachten van het postennet. Op deze wijze kan door het postennet optimaal worden aangesloten bij de behoeftes van het bedrijfsleven en zal de interactie tussen het bedrijfsleven en het postennet worden vergroot; een voorbeeld is het faciliteren van visumverlening aan bonafide zakenlieden.

D. Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en doeltreffendheid van beleid

Titel van het evaluatie-onderzoek	Operationele doelstelling	Jaar van afronding					
		2005	2006	2007	2008	2009	2010
Beleidsdoorlichtingen							
Effectiviteit armoedebestrijding bilaterale ontwikkelingssamenwerking	4.2						X
Effectenonderzoek							
Afrikabeleid (zie ook beleidsartikel 2)	4.1 en 4.2			X			
Stedelijke armoedebestrijding	4.2			X			
Gezamenlijke evaluatie <i>enabling development policy</i> WFP	4.2	X					
Onafhankelijke evaluatie IFAD	4.2	X					
Onafhankelijke evaluatie FAO	4.2			X			
Rol UNDP in (post-)conflict gebieden	4.2		X				
Handelsgerelateerde technische assistentie	4.3	X					
Thematische evaluaties rurale ontwikkeling en sectorale benadering	4.3	X					
FMO (verschillende evaluaties: A-financieringen, MASSIF, NIMF, MOL-fonds, CD)	4.3		X		X	X	
ORET/MILIEV programmabreed 1999–2004	4.3		X				
ORET/MILIEV in China	4.3		X				
Sectorale benadering	4.4		X				
Begrotingssteun	4.4		X				
Harmonisatie en aansluiting met nationale structuren (<i>alignment</i>) in Zambia	4.4				X		
Implementatie van de Paris Declaration	4.4				X		X
Bijdragen aan UN Development Group Country Coordination Fund (met DFID)	4.4		X				
Netherlands Business Support Offices (NBSO) netwerk in samenhang met het Netherlands Agricultural Business Support Offices (NABSO) netwerk	4.5			X			
Overig evaluatieonderzoek							
Evaluatie activiteiten coherentie-eenheid (DGIS/CE)	4.1					X	
Rapportage Europese coherentie-beleid (monitoringsysteem)	4.1			X		X	
MDG 8 rapport (monitoringsysteem)	4.1		X			X	
Onderzoek MVO-criteria in buitenland instrumenten	4.3			X			
Private sector development and poverty reduction	4.3		X				
Exitstrategieën	4.4				X		
Resultaten in ontwikkeling (monitoringsysteem)	4.4	X		X		X	

BELEIDSARTIKEL 5: TOEGENOMEN MENSELIJKE ONTPLOOIING EN SOCIALE ONTWIKKELING

A. Algemene beleidsdoelstelling

Ontwikkeling kan slechts duurzaam zijn als naast economische groei aandacht wordt besteed aan de ontwikkeling van mens en maatschappij, met extra aandacht voor kwetsbare groepen als vrouwen en kinderen. Aandacht voor het m/v perspectief is van belang voor de realisatie van alle MDG's in 2015.

In lijn met de motie-Hessing is de Nederlandse bijdrage aan onderwijs gegroeid tot 15% van het ontwikkelingsbudget. Het geld wordt onder meer besteed aan voorschools- en basisonderwijs, middelbaar-, hoger- en beroepsonderwijs en alfabetisering en capaciteitsversterking/institutionele ontwikkeling. Onderwijs levert een belangrijke bijdrage aan het bereiken van de andere MDG's. Immers, beter opgeleide vrouwen krijgen minder kinderen, hebben over het algemeen een betere gezondheid en besteden meer aandacht aan hygiëne en seksuele bescherming. Dit heeft een directe invloed op de gezondheid van het gezin, de verspreiding van hiv/aids en het terugdringen van kindersterfte.

De voortgang op het gebied van aids-bestrijding en de verbetering van reproductieve gezondheid is mede afhankelijk van het functioneren van de gezondheidssector. Nederland draagt bij aan en pleit zowel bilateraal als multilateraal voor versterking van de gezondheidszorg, onder andere door betere arbeidsomstandigheden voor gezondheidspersoneel. Het belang van de integratie van hiv/aids interventies met seksuele en reproductieve gezondheid en rechten (SRGR) en van positieverbetering van vrouwen komt terug in operationele doelstellingen 5.3, 5.4 en 5.5.

Nederland is sinds de *International Conference on Population and Development* in Caïro (ICPD 1994) een voortrekker op het gebied van SRGR. De Nederlandse doelstellingen zijn het bewerkstelligen van politieke steun voor dit thema en een sterke focus op de uitvoering en financiering van de Caïro-agenda. Nederland zet sterk in op rechten en kansen voor meisjes en vrouwen, met name daar waar het gaat om gelijke kansen in het onderwijs, de positie van vrouwen als stille slachtoffers van oorlog en geweld en het op de internationale agenda houden van SRGR.

Een krachtig maatschappelijk middenveld in ontwikkelingslanden is een bouwsteen voor duurzame ontwikkeling. Via het particuliere kanaal zet Nederland in op hulp aan maatschappelijke organisaties die kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van een sterk maatschappelijk middenveld. Daarnaast heeft Nederland aandacht voor het ontwikkelen en toepassen van bruikbare en relevante kennis in ontwikkeling. Kennis is immers een motor voor de sociale en economische vooruitgang die nodig is voor het behalen van de MDG's. Een goed opgeleid middenkader in ontwikkelingslanden en het opbouwen van een eigen onderzoekscapaciteit en kennis-infrastructuur zijn daarvoor van essentieel belang.

B. Budgettaire gevolgen van beleid

Beleidsartikel 5 Toegenomen menselijke en sociale ontwikkeling							
Bedragen in EUR 1000	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Verplichtingen	4 727 790	963 351	1 174 738	2 931 437	598 679	597 679	584 679
Uitgaven:							
Programma-uitgaven totaal	1 653 341	1 621 899	1 742 161	1 820 636	1 821 443	1 820 443	1 804 033
5.1 Alle kinderen, jongeren en volwassenen hebben gelijke kansen om kwalitatief goed onderwijs te doorlopen, dat hen de benodigde vaardigheden en kennis biedt om op een volwaardige wijze deel te kunnen nemen aan de samenleving	397 461	526 715	493 265	571 615	570 630	570 630	570 630
Juridisch verplicht			39%	28%	4%	0%	0%
Overig verplicht			61%	71%	92%	95%	95%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	1%	4%	5%	5%
5.2 Versterking van het gebruik van kennis en onderzoek in beleid en praktijk van ontwikkelingssamenwerking en versterking van post-secundair onderwijs- en onderzoekscapaciteit in partnerlanden. Vermindering van kwalitatieve en kwantitatieve tekorten aan geschoold middenkader.	120 379	129 876	138 046	160 046	172 180	172 180	172 180
Juridisch verplicht			73%	42%	20%	20%	20%
Overig verplicht			27%	56%	74%	74%	74%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	2%	6%	6%	6%
5.3 Gender	2 764	5 005	24 920	29 960	34 960	34 960	34 960
Juridisch verplicht			13%	11%	10%	10%	10%
Overig verplicht			87%	89%	90%	90%	90%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	0%	0%	0%	0%
5.4 HIV/Aids	277 873	297 612	304 070	284 231	278 407	278 407	278 407
Juridisch verplicht			38%	33%	22%	22%	22%
Overig verplicht			62%	67%	74%	74%	74%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	0%	4%	4%	4%
5.5 Reproductieve gezondheid	114 087	137 311	148 950	150 290	153 340	153 340	153 340
Juridisch verplicht			63%	59%	56%	56%	56%
Overig verplicht			37%	41%	44%	44%	44%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	0%	0%	0%	0%
5.6 Participatie civil society	740 777	525 380	632 910	624 494	611 926	610 926	594 516
Juridisch verplicht			98%	95%	95%	2%	0%
Overig verplicht			2%	5%	5%	95%	95%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	0%	0%	3%	5%

C. Operationele doelstellingen en instrumenten

Operationele doelstelling 1

Alle kinderen, jongeren en volwassenen hebben gelijke kansen om kwalitatief goed onderwijs te doorlopen, dat hen de benodigde vaardigheden en kennis biedt om op een volwaardige wijze deel te kunnen nemen aan de samenleving

Beoogde beleidseffecten

Goed onderwijs is een sleutelfactor voor duurzame economische en sociale ontwikkeling van landen. Relevant en kwalitatief goed onderwijs maakt het voor mensen mogelijk om zich de basiskennis en vaardigheden eigen te maken die noodzakelijk zijn voor hun persoonlijke en sociale ontwikkeling, en biedt hen de kans een zinvolle rol te spelen in de

samenleving. Onderwijs emancipeert mensen, biedt mensen kansen op de arbeidsmarkt, en zorgt er voor dat kansarme groepen volop aan het maatschappelijk leven deel kunnen nemen. Een hoger onderwijsniveau maakt de kans op marginalisering en uitsluiting kleiner. Al deze elementen hebben direct of indirect een effect op armoedebestrijding.

Veel ontwikkelingslanden beschikken nog niet over evenwichtige en kwalitatief goede onderwijssectorplannen om dit te kunnen verwezenlijken. Samen met andere donoren steunt Nederland de capaciteitsversterking van overheidsinstanties in ontwikkelingslanden om meer, beter en relevanter onderwijs aan te bieden.

Door aandacht te schenken aan de doorstroming vanaf het primair onderwijs naar vervolgonderwijs krijgen jongeren en volwassenen kansen op aanvullende training en onderwijs, zodat zij in staat worden gesteld hun sociale en economische positie te verbeteren. Om de resultaten te verbeteren en aan te sluiten bij de lokale arbeidsmarkt kiest Nederland voor een evenwichtige benadering waarbij niet alleen basisonderwijs en hoger onderwijs versterkt worden maar tevens meer aandacht komt voor onderbelichte schakels in de onderwijssector als beroepsonderwijs, secundair onderwijs, voorschoolse vorming, volwassenenonderwijs en alfabetisering.

MDG2; doelstelling 3: In 2015 moeten alle kinderen in alle landen, zowel jongens als meisjes, de mogelijkheid hebben volledig basisonderwijs te doorlopen

Indicator 6: percentage kinderen in basisschool-leeftijd dat primair onderwijs volgt	Alle ont- wikkelings- regio's	Sub- Sahara Afrika	Oost-Azië en Oceanië	Zuid- en West-Azië	Latijns- Amerika en het Caraïbisch gebied	Oost- Europa en Centraal Azië	Noord- Afrika
Voortgang							
basiswaarde (1991)	79	54	96	72	86	90	73
tussenstand (2004)	85	65	94	86	95	91	82
streefwaarde (2015)	100	100	100	100	100	100	100

 Geen vooruitgang en MDG doel wordt naar verwachting niet gehaald.

 Vooruitgang maar MDG doel wordt naar verwachting niet gehaald

 MDG doel wordt naar verwachting gehaald.

Bron: Statistical tables, Education for All, Global Monitoring Report 2007 (<http://gmr.uis.unesco.org>)

Te realiseren prestaties

- ODA-uitgaven voor onderwijs, inclusief capaciteitsversterking, zullen in 2008 worden geconsolideerd op 15% van het ODA-budget.
- De steun aan (post)-conflict landen via UNICEF zal in tien landen, waaronder de DR Congo, Liberia, Nepal, (Zuid-)Sudan, (Noord-) Uganda, de Filipijnen, Myanmar en de Palestijnse Gebieden, hebben bijgedragen aan de opbouw van de onderwijssector met betrokkenheid van verschillende actoren (overheid, maatschappelijk middenveld, ouders)
- In tien onderwijspartnerlanden zullen onderwijssectorplannen worden opgesteld, waarin de verschillende subsectoren (voorschools, basis-,

voortgezet en beroepsonderwijs en trainingen, post-secundair onderwijs, volwassenenonderwijs en alfabetisering) worden geïntegreerd zodat de onderlinge samenhang zichtbaar gemaakt wordt en effectiever kan worden gewerkt.

- Binnen het *Fast Track Initiative* (FTI) realisatie van de volgende zaken:
 - Uitbreiding van 30 naar 40 landen.
 - Nieuwe relevante actoren, zoals organisaties van het maatschappelijk middenveld en onderwijsbonden, zullen binnen de FTI landen deel zijn gaan nemen aan de beleidsdialoog.
 - Op internationaal niveau zullen nieuwe actoren, zoals niet-gelijk-gestemde bilaterale donoren, organisaties van het maatschappelijk middenveld en particuliere fondsen, financieel en/of inhoudelijk bijdragen aan de uitvoering van de FTI agenda.

Instrumenten/activiteiten

Met verschillende instrumenten worden onderwijssectorplannen van zoveel mogelijk landen ondersteund. Dit gebeurt in 16 partnerlanden en in ontwikkelingslanden die via het FTI worden geholpen bij de hervorming van hun onderwijssector. Via de bilaterale programma's in de onderwijs-partnerlanden ondersteunt Nederland de overheden van de partnerlanden bij het vormgeven van onderwijssectorplannen. Daarnaast wordt gewerkt met zogenoemde stille partnerschappen met andere donoren en worden specifieke onderwijsprogramma's zoals onderwijs in post-conflict situaties en voorschools onderwijs via VN-organisaties en (I)NGO's ondersteund.

Nederland werkt samen met netwerken en organisaties die voorwaarden-scheppende activiteiten uitvoeren. Voorbeelden van (regionale) netwerken zijn: de *Association for the Development of Education in Africa* (ADEA), het *Forum for African Women Educationalists* (FAWE) en de *Global Campaign for Education* (GCE). Voorbeelden van dergelijke organisaties zijn: het *International Institute for Educational Planning* (IIEP), het *UNESCO Institute for Statistics* (UIS), en het *Southern and Eastern African Consortium for Monitoring Educational Quality* (SACMEQ).

Operationele doelstelling 2

Versterking van het gebruik van kennis en onderzoek in beleid en praktijk van ontwikkelingssamenwerking en versterking van post-secundair onderwijs- en onderzoekscapaciteit in partnerlanden. Vermindering van kwalitatieve en kwantitatieve tekorten aan geschoold middenkader

Beoogde beleidseffecten

De ontwikkeling en toepassing van kennis en vaardigheden is de motor voor sociale en economische vooruitgang. Nederland investeert daarom in capaciteitsversterking in de partnerlanden op het gebied van post-secundair onderwijs en (wetenschappelijk) onderzoek.

Nadruk ligt daarbij op de capaciteit van lokale instituties, zodat zij zelf in staat zijn om kwaliteitsverbeteringen door te voeren in onderwijs- en onderzoeksbeleid die een antwoord bieden op de ontwikkelingsuitdagingen in de landen. Daarnaast blijft het versterken van de relaties tussen beleidsmakers en onderzoekers voor de komende jaren een prioriteit.

Indicatoren	Basiswaarde 2007	Streefwaarde 2008	Streefwaarde 2010
Percentage onderzoeksactiviteiten binnen het centrale programma dat positief beoordeeld is op de ontwikkeling van bruikbare kennis en daarbij behorende capaciteit	55%	85%	100%
Aantal samenwerkingsovereenkomsten in het kader van de IS-Academie	5	minimaal 7	minimaal 10

Bron: Ministerie van Buitenlandse Zaken.

Te realiseren prestaties

- In 2010 zullen alle onderzoeksactiviteiten zich richten op versterking van het gebruik van kennis in ontwikkeling, vooral door de opbouw van onderzoekscapaciteit in partnerlanden. Dit betekent dat in 2008 85% van alle onderzoeksactiviteiten mede gericht zal zijn op capaciteitsopbouw.
- Bij alle onderzoeksactiviteiten die in 2008 worden gestart zullen belanghebbenden worden betrokken bij de ontwikkeling en het gebruik van kennis en technologie.
- De relaties met het Nederlandse onderzoeksveld zullen verder worden uitgebreid door middel van afspraken met diverse onderzoeksinstellingen in het kader van de IS-Academie. In 2008 zullen minimaal 7 samenwerkingsovereenkomsten in het kader van de IS-academie worden afgesloten.
- In 2008 zal een strategie worden geïmplementeerd om capaciteitsversterking in post-secundair onderwijs effectiever te laten bijdragen aan het bereiken van de MDG's.
- In 2008 zullen alle themadirecties van het DGIS kennis- en onderzoeksstrategieën ontwikkeld hebben.

Instrumenten/activiteiten

Om de inspanningen op het gebied van kennis en onderzoek helderder en effectiever te maken, zal het ministerie de komende jaren verder gaan met de ontwikkeling van kennis- en onderzoeksstrategieën, gericht op thema's en sectoren die in het beleid prioriteit hebben. Hierbij wordt ook aandacht besteed aan de kennisbehoeften van partners en ambassades.

De IS-Academie, een samenwerkingsverband tussen het departement, ambassades en wetenschappelijke instellingen, zal met enkele nieuwe activiteiten worden uitgebouwd. De samenwerking zal vorm krijgen in workshops, uitwisselingen tussen departement en universiteiten en netwerken in Nederland en ontwikkelingslanden. Versterking van de kennis en kunde rondom effectieve ontwikkeling is essentieel.

Om duurzame ontwikkeling tot stand te kunnen brengen, moeten landen over een behoorlijk opgeleid en goed functionerend kader beschikken. Het programma «Onderzoek en Innovatie» richt zich op de ondersteuning van een aantal strategische netwerken en intermediaire organisaties die werken aan de ontwikkeling van nieuwe kennis en de daarvoor benodigde capaciteit. Hierin wordt samengewerkt met bijvoorbeeld NWO/WOTRO¹, die academische kennis inzet om bij te dragen aan het behalen van de MDG's; het *Global Development Network* (GDN); het *African Economic Research Consortium* (AERC) en het *African Technology Policy Studies Network* (ATPS).

¹ NWO = Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek.
WOTRO = Stichting voor Wetenschappelijk Onderzoek van de Tropen en Ontwikkelingslanden.

Aan versterking van kennis en vaardigheden van professionals uit ontwikkelingslanden wordt gewerkt via het beurzenprogramma *Netherlands Fellowship Programme* (NFP). Het NFP richt zich op het identificeren en opleiden van change agents en vertegenwoordigers uit achtergestelde groepen; professionals die cruciaal zijn voor de ontwikkeling in post-conflict en partnerlanden. Het *Netherlands Programme for institutional strengthening of education and Training capacity* (NPT) werkt aan verbetering van het hoger- en beroepsonderwijs. Vanaf 2008 wordt het NPT ingebed in nationale sectorplannen voor post-secundair onderwijs en zal de opzet meer resultaatgericht worden (flexibele programmering met aandacht voor institutionele- en organisatieversterking).

Via het Samenwerking Internationale Instituten programma (SII programma) steunt Nederland regionale instituten in ontwikkelingslanden. Het SII ondersteunt circa 20 organisaties, waaronder de *Southern African Regional Universities Association* (SARUA); het *African Institute for Economic Development and Planning* (IDEP); het *Education and Research Network for West and Central Africa* (ERNWACA) en mogelijk de *University for Peace* (UPEACE) bij het versterken van de academische capaciteit op het terrein van vrede en conflictstudies in de regio's Hoorn van Afrika, Midden Oosten en Zuid-Azië.

Operationele doelstelling 3

Gelijkwaardigheid tussen mannen en vrouwen. Daartoe is de zeggenschap van vrouwen vergroot

Beoogde beleidseffecten

Vanaf 2008 wil Nederland specifieke inspanningen verrichten om de kansen en rechten voor vrouwen en meisjes te vergroten. Zonder de ontwikkeling van vrouwen is er geen sprake van echte ontwikkeling. Op dit moment zijn de MDG's en VN Veiligheidsraad resolutie 1325 krachtige instrumenten om bij aan te haken, zodat gelijke kansen en rechten voor vrouwen en meisjes op de internationale agenda blijft.

Nederland heeft zich dus zowel nationaal als internationaal stevig gecommitteerd om de positie van vrouwen te verbeteren en grotere gelijkheid tussen mannen en vrouwen te bereiken. Dit vormt een uitstekend kader voor het Nederlandse beleid, gericht op de bevordering van de kansen en rechten van meisjes en vrouwen.

Om echte voortgang te boeken steunt Nederland een zevental prioritaire thema's¹ op de vrouwenrechtenagenda die met elkaar samenhangen.

Uitgangspunten daarbij zijn:

- a) Het maximaliseren van de Nederlandse meerwaarde;
- b) Meer politieke wil en inzet van donoren en overheden;
- c) Niet alleen maar samen;
- d) Efficiënt gebruik van middelen en
- e) De rechten en kansen van vrouwen gaan iedereen aan.

¹ Deze zeven thema's zijn:

- 1. Middelbaar onderwijs voor meisjes.
- 2. Seksuele en Reproductieve Gezondheid en Rechten.
- 3. Tijdsbesparende infrastructuur voor vrouwen.
- 4. Goed geregeld Eigendoms- en Erfrecht.
- 5. Formele werkgelegenheid en gelijke kansen op de arbeidsmarkt.
- 6. Deelname aan en vertegenwoordiging in Politiek en Bestuur.
- 7. Aanpak van Geweld tegen vrouwen.

MDG3; doelstelling 4: Wegwerken van genderongelijkheid in het basisonderwijs, bij voorkeur al te realiseren in 2005, en uiterlijk in 2015 op alle onderwijsniveaus

Indicator 9: Scholingsgraad basisschool van meisjes in verhouding tot jongens (100 is gelijk)	Alle ont- wikkelings- regio's	Sub- Sahara Afrika	Oost-Azië en Oceanië	Zuid-Azië	Latijns- Amerika en het Caraïbisch gebied	Oost- en Centraal Europa	Midden- Oosten en Noord- Afrika
Voortgang							
basiswaarde (1991)	87	84	94	76	97	98	82
tussenstand (2004)	94	89	99	91	97	98	93
streefwaarde (2015)	100	100	100	100	100	100	100

	Geen vooruitgang en MDG doel wordt naar verwachting niet gehaald.
	Vooruitgang maar MDG doel wordt naar verwachting niet gehaald
	MDG doel wordt naar verwachting gehaald.

Bron: Statistical tables, Education for All, Global Monitoring Report (<http://gmr.uis.unesco.org>)

De voortgang in de verhouding van het aantal meisjes en jongens, dat deelneemt aan het basisonderwijs is wereldwijd redelijk tot goed dankzij gerichte investeringen en input doelstellingen. Voor wat betreft middelbaar en hoger onderwijs is de situatie minder rooskleurig. MDG3 presteert grosso modo slechter dan alle andere MDG's. Vooral resultaten op het gebied van de participatie van vrouwen in bestuur en betaalde arbeid liggen achter op overige MDG's.

Te realiseren prestaties

- In 2008 zal de verhoogde inspanning voor de versterking van de positie van vrouwen en de verhoogde bijdrage voor de inhaalslag op MDG3 zichtbaar worden in de krachtenbundeling van verschillende nationale en internationale spelers. Zij zullen extra gaan investeren in gelijkheid via een gemeenschappelijk MDG3 fonds.
- Realisatie van een effectief multi-partner initiatief met belangrijke organisaties uit het door Nederland gefinancierde maatschappelijk middenveld, de VN-organisaties en andere relevante actoren, gericht op concrete bestrijding van geweld tegen vrouwen en het opheffen van straffeloosheid in een aantal ontwikkelingslanden; Nederland zal hieraan een concrete bijdrage leveren in drie OS-partnerlanden.
- Seksegelijkheid zal op de agenda worden geplaatst van het *High Level Forum on Aid Effectiveness* in Accra in 2008, dat de voortgang bespreekt van de uitvoering van de Verklaring van Parijs over effectiviteit van de hulp.
- Nederland zal hervorming van de VN op zodanige manier ondersteunen dat deze op het gebied van MDG3 effectiever gaat functioneren en individuele organisaties doen wat zij zeggen.
- Nederland zal een Nationaal Actieplan opstellen voor zijn uitvoering van VN Veiligheidsraad resolutie 1325 (vrouwen, vrede en veiligheid).

Instrumenten/activiteiten

Om de gewenste resultaten te behalen, gaat het ministerie de verantwoordelijkheden duidelijker vastleggen. De benadering ten aanzien van de

emancipatiethema's wordt resultaatgerichter. Door systematische rapportage kunnen resultaten vervolgens zichtbaar worden gemaakt.

Nederland volgt de adviezen van de werkgroep over seksegelijkheid van het Millenniumproject in 2005 op. Die werkgroep raadde landen en donoren aan zich te concentreren op zeven thema's¹ teneinde MDG3 in 2015 te realiseren. De verdragen en afspraken over vrouwenrechten zijn vrijwel universeel ondertekend. Nederland is goed gepositioneerd om verschillende relevante actoren bij elkaar te brengen en te zoeken naar samenwerking en synergie, zodat de ondertekende afspraken ook in daden worden omgezet.

Zowel internationaal als nationaal concentreert Nederland zich op de (betere) uitvoering van beleid. Resultaatgerichtheid betekent ook het zoeken naar effectieve, soms innovatieve methoden, bijvoorbeeld aansluiting bij traditie, cultuur en religie om de doelstellingen te bereiken. En resultaatgerichtheid betekent ook de juiste strategie, middelen en instrumenten zoeken bij specifieke resultaten. Het werken aan rechten en kansen van vrouwen, ook buiten Nederland, is een verantwoordelijkheid voor de hele Rijksoverheid. Voor goede resultaten en een consistente inzet is het belangrijk de samenhang in het buitenlandbeleid te optimaliseren.

Operationele doelstelling 4

Een halt aan de verspreiding van hiv/aids, malaria en andere levensbedreigende ziekten

Beoogde beleidseffecten

Nederland wil een bijdrage leveren aan MDG6, te weten het stoppen en terugdringen van de verdere verspreiding van hiv/aids, tuberculose en malaria. De aids-problematiek is veel meer dan een gezondheidskwestie, zij raakt ook aan andere elementen van het buitenlandbeleid als veiligheid, stabiliteit, mensenrechten, economische ontwikkeling en werkgelegenheid. Nederland zet in op integratie van hiv/aids in de verschillende aspecten van het buitenlandbeleid en gaat daarbij uit van een mensenrechtenbenadering.

Politieke wil is cruciaal voor effectieve bestrijding van hiv/aids. Nederland wil dat aids-bestrijding hoger op de internationale en nationale politieke agenda's wordt geplaatst en gaat daarbij heikele thema's niet uit de weg. Aandacht voor groepen die kwetsbaar zijn voor infectie zoals vrouwen, meisjes en gemarginaliseerde groepen als homoseksuelen, mannen, druggebruikers en sekswerkers is cruciaal, evenals maatregelen die stigmatisering en discriminatie tegengaan. Internationaal zijn de afgelopen jaren verschillende afspraken gemaakt over hiv/aids, zoals de doelstelling om universele toegang tot preventie, zorg en behandeling te bereiken in 2010, en afspraken over een betere coördinatie van de internationale aids-respons. Nederland is van mening dat dit geen loze beloften mogen zijn en spreekt ook anderen, zoals multilaterale organisaties, internationale financieringsmechanismen en andere donoren aan op hun verantwoordelijkheid.

Meer inzet is nodig om nieuwe middelen voor preventie en behandeling van infectieziekten te ontwikkelen en beschikbaar te maken voor ontwikkelingslanden. Nederland beoogt met name een katalyserende rol om nieuwe effectieve malariamedicijnen toegankelijk te maken voor ontwikkelingslanden, waar reguliere medicijnen door resistentievorming niet meer

¹ Deze zeven thema's zijn:

1. secundair onderwijs voor meisjes.
2. seksuele en reproductieve gezondheid en rechten.
3. werkgelegenheid voor vrouwen.
4. tijdsbesparende infrastructuur voor vrouwen.
5. goed geregeld eigendoms- en erfrecht.
6. formele werkgelegenheid en gelijke kansen op de arbeidsmarkt.
7. deelname aan en vertegenwoordiging in politiek en bestuur.

voldoen. Nederland coördineert een wereldwijde aanpak waarin alle partijen, van producent tot consument, betrokken zijn.

Voortgang op MDG6 vereist ten slotte functionerende publieke en private gezondheidssystemen. Door beter functionerende basisgezondheidszorg zal de effectiviteit van ziektespecifieke programma's kunnen toenemen. Hierdoor kan op de langere termijn een duurzaam gezondheidszorg-systeem ontstaan (zie ook 5.5).

MDG6; doelstelling 7: Voor 2015 een halt toeroepen aan de verspreiding van HIV/Aids, en beginnen met de terugdringing ervan

Indicator 18: Verspreiding hiv/aids onder volwassenen, 15-49 jaar (%)	Alle ont- wikkelings- regio's	Sub- Sahara Afrika	Oost-Azië	Zuid-Azië	Latijns- Amerika en het Caraïbisch gebied	Midden- Oosten en Noord- Afrika	Oost- Europa
voortgang							
basiswaarde (1990)	0,37	2,7	0	<0,1	0,3	<0,1	<0,1
tussenstand (2001)	1,19	7,3	0,1	0,5	0,6	<0,1	0,8
tussenstand (2005)	1,10	5,8	0,1	0,7	0,6	<0,1	1,1

	Geen vooruitgang en MDG doel wordt naar verwachting niet gehaald.
	Vooruitgang maar MDG doel wordt naar verwachting niet gehaald
	MDG doel wordt naar verwachting gehaald.

Bron: UN MDG database online (<http://unstats.un.org/unsd/mdg>)

MDG6; doelstelling 8: Voor 2015 een halt toeroepen aan de verspreiding van malaria en andere levensbedreigende ziekten, en beginnen met de terugdringing ervan

Indicator 23b: Aantal TBC gevallen («prevalence») per 100 000 mensen (excl. hiv positieven)	Alle ont- wikkelings- regio's	Sub- Sahara Afrika	Zuid-Azië	Zuid-oost Azië	Oost-Azië	Latijns- Amerika en het Caraïbisch gebied	Oceanië
voortgang							
basiswaarde (1990)	367	331	531	485	319	156	590
tussenstand (2000)	321	482	427	337	267	98	457
tussenstand (2005)	255	490	290	274	204	76	341

	Geen vooruitgang en MDG doel wordt naar verwachting niet gehaald.
	Vooruitgang maar MDG doel wordt naar verwachting niet gehaald
	MDG doel wordt naar verwachting gehaald.

Bron: UN MDG database online (<http://unstats.un.org/unsd/mdg>)

Met betrekking tot MDG6, doelstelling 8 is, voor wat betreft malaria, de voortgang niet kwantitatief te meten aangezien betrouwbare cijfers (nog) niet beschikbaar zijn.

Te realiseren prestaties

- Nederland zal de beleidsmatige aandachtspunten, zoals de feminisering van de aids-epidemie, aandacht voor kwetsbare groepen, tegengaan van stigmatisering en discriminatie, verbeteren van de toegang van ontwikkelingslanden tot medicijnen (WTO-*Trade-Related Intellectual Property Rights*-TRIPs) en het belang van opzetten van sociale vangnetten in zwaar getroffen landen, agenderen op belangrijke internationale bijeenkomsten. De Internationale Aids Conferentie in Mexico (augustus 2008) is daarvoor een in het oog springende gelegenheid.
- Nederland zal een actieve rol spelen in het verbeteren van de coördinatie in de internationale aids respons. Tenminste acht Nederlandse ambassades zullen actief bijdragen aan donorcoördinatie en harmonisatie van de nationale aids respons. Het «*Three Ones*» principe en de aanbevelingen van het *Global Task Team* vormen hiervoor de basis. Ook multilaterale organisaties en het *Global Fund to fight Aids, Tuberculosis and Malaria* (GFATM) zullen op consistente wijze worden gevolgd en aangestuurd op de implementatie van deze afspraken.
- Mede door Nederlandse financiering zal het GFATM toegang tot aidsremmers hebben verschaft aan minimaal 1,2 miljoen mensen en toegang tot behandeling voor tuberculose aan minimaal 2,5 miljoen mensen; daarnaast zullen meer dan 60 miljoen bednetten ter voorkoming van malaria zijn verspreid.
- Onder Nederlands-Tanzaniaans voorzitterschap zal in 2008 een wereldwijd subsidiesysteem functioneel zijn voor universele toegang tot een meer effectieve malariabehandeling (ACTs), waardoor deze ook voor arme mensen beschikbaar komt.

Instrumenten/activiteiten

Het doorbreken van stigmatisering rondom aids, discriminatie en de schending van mensenrechten komt aan de orde in het mensenrechten- en migratiebeleid, bij humanitaire hulpverlening en goed bestuur. De meerwaarde van Nederland vertaalt zich in het bespreekbaar maken van heikele onderwerpen zoals seksualiteit, spuitomruilprogramma's voor druggebruikers, het opkomen voor de belangen van mensen met hiv en andere kwetsbare groepen, en het gezamenlijk optrekken met organisaties uit verschillende geledingen van de samenleving. Nederland zet zich in om hiv/aids onderdeel te maken van de politieke beleidsdialoog met regeringsleiders van onder andere de Verenigde Staten, EU-lidstaten, Afrikaanse landen en partnerlanden.

Samenwerking met UNAIDS, WHO, UNFPA en UNICEF draagt bij aan een coherente, consistente en effectieve benadering van de aids-problematiek. Uitgangspunt vormt de situatie in de landen zelf en internationale afspraken en regelgeving op het gebied van aids en seksuele en reproductieve gezondheid en rechten. Nederland neemt deel in partnerschappen die zich richten op de ontwikkeling van nieuwe preventieve technologieën, zoals het *International Aids Vaccin Initiative* (IAVI), en het *International Partnership on Microbicides*. (IPM) Nederland neemt zitting in het bestuur van *Roll Back Malaria* en blijft het partnerschap *STOP TB* ondersteunen. De steun aan het GFATM, een belangrijke bron van aanvullende financiering voor ontwikkelingslanden, wordt voortgezet. Door deze samenwerking met VN-organisaties en GFATM worden ook programma's gesteund in post-conflictlanden en fragiele staten.

In partnerlanden geeft Nederland steun aan het versterken van gezondheidssystemen. Daarbij gaat het vooral om het aanpakken van het nijpende tekort aan menskracht, toegang tot medicatie en middelen (WTO-TRIPs), het vergroten van de deskundigheid van (medisch) personeel en samenwerking met de private sector en maatschappelijk middenveld op het terrein van (thuis)zorg en behandeling. Op landen-niveau faciliteren ambassades vaak de dialoog tussen overheidsinstanties, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven. Hierbij staat betere coördinatie tussen de verschillende programma's, het verhogen van de complementariteit tussen interventies en een meer effectieve uitvoering van aids-bestrijding centraal.

De aidsambassadeur geeft profiel aan het Nederlandse aidsbeleid als integraal onderdeel van het buitenlandbeleid. Daarbij werkt hij nauw samen met het Nederlandse maatschappelijk middenveld. Tijdens internationale bijeenkomsten zoals EU-vergaderingen, beleidsoverleg met VN-organisaties, Asia-Europe Meeting (ASEM) en *Europese Unie-Afrikaanse Unie (EU-AU)* worden de Nederlandse standpunten naar voren gebracht.

Operationele doelstelling 5

Een wereldwijde betrokkenheid voor seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en het onverkort uitvoeren van de Caïro-agenda

Beoogde beleidseffecten

Nederland wil een substantiële bijdrage leveren aan MDG5, het verbeteren van de gezondheid van moeders. Moedersterfte is een van de meest dramatische voorbeelden van ongelijkheid tussen rijke en arme landen, en tussen rijk en arm binnen landen. Nederland wil deze ongelijkheid niet accepteren. Moedersterfte is een gevoelige indicator voor het functioneren van gezondheidssystemen. Door alleen al een adequate toegang tot gezinsplanning kan moedersterfte met 25% en kindersterfte met 20% worden teruggedrongen. Als geboortes begeleid worden door getrainde vroedvrouwen zou moedersterfte met 74% kunnen worden verminderd. Moedersterfte is tegelijkertijd een trieste illustratie van de slechte positie van vrouwen, die veelal weinig zeggenschap hebben over hun eigen lijf en seksualiteit.

Nederland zet zich op landenniveau in voor het versterken van de gezondheidszorg, en beoogt op internationaal niveau de coördinatie rondom gezondheidssystemen te versterken. Een functionerende gezondheidszorg is immers een noodzakelijke voorwaarde om seksuele en reproductieve gezondheid te verbeteren. Speciale aandacht moet daarbij gegeven worden aan het vergroten van de toegang tot de noodzakelijke middelen, zoals voorbehoedmiddelen, condooms en het vrouwencondoom. Tegelijkertijd is een activistische inzet op vrouwenrechten, en met name reproductieve en seksuele rechten nodig. Deze blijven op grote schaal on vervuld en worden vaak geschonden, zoals in geval van besnijdenis van vrouwen. Wereldwijd zijn 100–140 miljoen vrouwen en meisjes besneden en ieder jaar ondergaan zo'n 3 miljoen meisjes het – meestal jonger dan 15 jaar. Door de nauwe verbondenheid met cultuur en religie, de visie van samenlevingen op de rechten en positie van vrouwen, maar ook door de relatie met bevolkingsthema's is het onderwerp seksuele en reproductieve gezondheid en rechten politiek

erg gevoelig. Nederland zal deze politiek gevoelige discussie aangaan, zowel op landenniveau met politieke en maatschappelijke leiders, als op internationaal niveau.

Uitvoering van het Caïro actieprogramma is sinds enkele jaren een beleidsprioriteit. Nederland zet in op een succesvolle continuering van de uitvoering, waarbij de uitvoering nog sterker gericht moet worden op het verbreden van het draagvlak onder experts en beleidsmakers in andere sectoren.

MDG4; doelstelling 5: Vermindering van sterftecijfers van kinderen onder de 5 jaar met tweederde in 2015 ten opzichte van 1990

Indicator 13: Sterftecijfer van kinderen onder de 5 (per 1000 levendgeborenen)	Alle ont- wikkelings- regio's	Sub- Sahara Afrika	Oost-Azië	Zuid-Azië	Latijns- Amerika en het Caraïbisch gebied	Oost- Europa en Centraal- Azië	Midden- Oosten en Noord- Afrika
Voortgang							
basiswaarde (1990)	103	185	59	129	54	48	80
tussenstand (2005)	82	163	33	83	31	32	53
streefwaarde (2015)	34	62	20	43	18	16	27

	Geen vooruitgang en MDG doel wordt naar verwachting niet gehaald.
	Vooruitgang maar MDG doel wordt naar verwachting niet gehaald
	MDG doel wordt naar verwachting gehaald.

Bron: Wereldbank, *Global Monitoring Report 2007*

MDG5; doelstelling 6: Verlaging van de moedersterfte met driekwart in 2015 ten opzichte van 1990

Indicator 17: Percentage geboortes onder begeleiding van geschoold personeel	Alle ont- wikkelings- regio's	Sub- Sahara Afrika	Oost-Azië	Zuidoost- Azië	Zuid-Azië	West-Azië	Latijns- Amerika en het Caraïbisch gebied
voortgang							
basiswaarde (1990)	43	42	51	38	30	60	72
tussenstand (2005)	57	45	83	68	38	66	89
streefwaarde (2015)	86	85	88	84	82	90	93

	Geen vooruitgang en MDG doel wordt naar verwachting niet gehaald.
	Vooruitgang maar MDG doel wordt naar verwachting niet gehaald
	MDG doel wordt naar verwachting gehaald.

Bron: UN MDG database online (<http://unstats.un.org/unsd/mdg>)

Te realiseren prestaties

- Mede door inzet van Nederland zal de internationale coördinatie rondom gezondheidssystemen verbeterd zijn en in tenminste drie

landen resulteren in betere nationale plannen en betere afstemming en ondersteuning van donoren en internationale organisaties aan deze plannen (gemeenschappelijke prestatie voor OD 5.4 en OD 5.5).

- Mede door de Nederlandse inzet in de *Reproductive Health Supplies Coalition* zal in een aantal (OS-partner)landen de logistiek en distributie rondom middelen voor reproductieve gezondheid structureel verbeterd zijn.
- Door de activiteiten van een door Nederland ondersteund publiek-privaat samenwerkingsverband zal de prijs van het vrouwencondoom zodanig dalen dat dit voor veel meer vrouwen betaalbaar is geworden.
- Mede door de Nederlandse ondersteuning van internationale NGO's zal in ten minste drie (OS-partner)landen het gebruik door jongeren van dienstverlening en producten op het gebied van seksuele en reproductieve gezondheid significant zijn vergroot.
- Mede door de Nederlandse bijdrage aan de training van vroedvrouwen zullen meer vrouwen adequate begeleiding hebben bij bevallingen.

Instrumenten/activiteiten

In totaal hebben 178 landen het Caïro actieprogramma ondertekend. Strategisch en gezamenlijk werken aan de uitvoering hiervan is dus het motto. Meer financiering en politieke wil zijn cruciaal. Nederland zal overheden en andere donoren hierop aanspreken. Er wordt hard ingezet op daadwerkelijke uitvoering van het Caïro actieplan. De uitvoering van het *Maputo Plan of Action*, gericht op verbetering van de situatie in Sub-Sahara Afrika, heeft daarbij speciale aandacht.

Effectieve beleidsbeïnvloeding, onder andere via publieksdiplomatie, is het centrale element van de Nederlandse strategie om beleidsmakers, politici en burgers op het belang van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten te wijzen. Niet alleen in de gezondheidssector, maar ook in het economische debat, vanuit het culturele perspectief, in politieke ontmoetingen en fora. Op alle niveaus, via alle kanalen.

Met partnerlanden, andere bilaterale donoren, multilaterale organisaties en mondiale initiatieven, worden gecoördineerde acties ingezet om gezondheidssystemen te versterken. In de partnerlanden richt de bilaterale samenwerking zich op de integratie van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en basisgezondheidszorg in nationale ontwikkelingsplannen en nationale budgetten en interventies in verschillende sectoren.

Ook het mensenrechtenbeleid is een ingang voor actie. Binnen de gedelegeerde middelen wordt gezocht naar verruiming van mogelijkheden om NGO's te ondersteunen. Multilaterale partners (waaronder UNFPA, WHO, UNICEF, UNAIDS en de Wereldbank) en internationale partnerschappen (waaronder de *Reproductive Health Supplies Coalition* en het *WHO Human Reproduction Programme*) worden gesteund om tot een meer gecoördineerde en effectieve aanpak van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten te komen. Met de private sector wordt er gezocht naar mogelijkheden om beter samen te werken; op het gebied van medicijnvoorziening zijn enkele initiatieven gestart.

Bijna 60% van de uitvoering van de Caïro-agenda vindt in de praktijk plaats door (lokale en internationale) NGO's. Ook spelen NGO's een belangrijke rol om ongelijke rechten, discriminatie of wantoestanden rond

seksuele en reproductieve gezondheid aan te kaarten. Intensivering van steun door Nederland van het maatschappelijk middenveld en (I)NGO's wordt in 2008 nader onderzocht.

Operationele doelstelling 6

Een grote participatie van het maatschappelijk middenveld in ontwikkelingsactiviteiten

Beoogde beleidseffecten

Maatschappelijke organisaties in ontwikkelingslanden spelen een belangrijke rol in de ontwikkelingsagenda. Zij weten groepen armen te bereiken die anders verstoken blijven van hulp (zoals in de fragiele staten en de «vergeten landen»), zij kunnen arme mensen organiseren en verdelingsvraagstukken op de agenda zetten. Maatschappelijke organisaties zijn daarom een essentiële schakel in ontwikkelingssamenwerking en het behalen van de Millennium Ontwikkelingsdoelen.

De rol en capaciteit van lokale maatschappelijke organisaties in stabiele, redelijk presterende ontwikkelingslanden verschilt van die in bijvoorbeeld fragiele staten. In landen waarmee Nederland een veel bredere relatie heeft liggen deze rollen en capaciteiten weer anders. De ondersteunende functie van Nederlandse maatschappelijke organisaties verschilt dan ook per land. Verdere steun aan capaciteitsopbouw en institutionele ontwikkeling van zuidelijke organisaties blijft belangrijk. Evengoed zien wij dat maatschappelijke organisaties in democratische en zich industrialiserende ontwikkelingslanden in toenemende mate beschikken over andere financieringsbronnen, waardoor de traditionele financieringsrol van noordelijke maatschappelijke organisaties langzaam is gewijzigd. Een heroriëntatie van ons beleid gericht op het maatschappelijk middenveld is dan ook opportuun, waarbij rekening gehouden wordt met de versterkte rol van zuidelijke organisaties, de veranderende rol van noordelijke organisaties en de effecten van globalisering.

Daarnaast is de rol van de sociale partners bij de sociale ontwikkeling van een land van belang. Op het terrein van de ontwikkeling van rechten en plichten, sociale zekerheid en de strijd tegen armoede spelen sociale partners, en zeker de vakbonden, een grote rol. Nederland steunt de sociale dialoog onder meer via de ILO, die als tripartiete organisatie in het kader van de decent work-agenda de sociale dialoog bevordert.

Te realiseren prestaties

- In 2008 zal een strategie ontwikkeld zijn met betrekking tot de toekomstige samenwerking met het Nederlandse maatschappelijk middenveld en internationale NGO's in OS-partnerlanden en fragiele staten.
- Nederlandse maatschappelijke organisaties zullen helder hebben gemaakt op welke wijze in toenemende mate wordt bijgedragen aan het behalen van de MDG's.
- Versterking van de complementariteit in de samenwerking tussen het maatschappelijk middenveld en de ambassades in de 36 OS-partnerlanden, in navolging van de Europese gedragscode voor complementariteit en werkverdeling in ontwikkelingsbeleid.
- Beleidsdialogen tussen de Nederlandse overheid en maatschappelijke organisaties in Nederland zullen een inhoudelijk karakter krijgen en een structurele plaats innemen in de relatie met het maatschappelijk middenveld; betere samenwerking en complementariteit is daarbij richtinggevend.

- Nederlandse maatschappelijke actoren en ambassades in OS-partnerlanden zullen elkaars slagkracht vergroten: ambassades zullen meer politieke ruimte vragen voor partners van maatschappelijke actoren en maatschappelijke actoren zullen hun lokale partners stimuleren om hier meer gebruik van te maken.
- Capaciteitsopbouw van zuidelijke ontwikkelingsactoren zal in toenemende mate op een vraaggestuurde en duurzame manier plaatsvinden.

Instrumenten/activiteiten

Het ministerie heeft met individuele subsidieontvangers uit het maatschappelijk middenveld op maat gesneden monitoringsprotocollen afgesloten voor de periode 2007–2010. Tijdens de jaarlijkse beleids- en monitoringsoverleggen worden resultaten op diverse thema's en de voortgang bij het behalen van de MDG's besproken en wordt de gezamenlijke inzet (strategische samenwerking) ten aanzien van actuele beleidsprioriteiten bepaald. Jaarlijks vinden ook beleidsdialogen plaats rond de belangrijkste thema's uit politieke programma's en het ontwikkelingsbeleid tussen het ministerie en relevante maatschappelijke organisaties, subsidieontvanger of niet. Ook vindt er regelmatig overleg plaats tussen de ambassades en maatschappelijke organisaties.

Met het maatschappelijk middenveld wordt een dialoog gevoerd over wederzijdse versterking, met name gericht op interventies via het bilaterale kanaal (met de sectorale benadering vooral gericht op macro-niveau) en het particuliere kanaal (vooral gericht op het micro-niveau) met de bedoeling de kloof tussen micro- en macro-niveau te dichten. Nederland organiseert bijeenkomsten over capaciteits- en institutionele ontwikkeling en lerend vermogen van zuidelijke NGO's. PSO en SNV spelen een belangrijke rol bij het versterken en verlenen van capaciteitsopbouw.

Onder een nieuw beleidskader «sport en ontwikkelingssamenwerking» zullen organisaties die structureel aandacht besteden aan het thema «Sport en OS», voor financiële ondersteuning in aanmerking komen.

Via het Schoklandfonds kunnen brede, innovatieve en katalyserende samenwerkingsvormen worden gefaciliteerd, gericht op het verkleinen van de achterstanden bij het behalen van de Millennium Ontwikkelingsdoelen. De ideeën en plannen moeten aantoonbare meerwaarde hebben ten opzichte van wat reeds bestaat of al gebeurt. De samenwerkende partijen leveren een substantieel eigen bijdrage en/of inbreng, maar hebben nog een klein duwtje nodig om samen iets groots te bewerkstelligen.

D. Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en doeltreffendheid van beleid

Titel van het evaluatie-onderzoek	Operationele doelstelling	Jaar van afronding					
		2005	2006	2007	2008	2009	2010
Beleidsdoorlichtingen							
Meta-evaluatie o.b.v. onderwijssector reviews in de onderwijs partnerlanden	5.1					X	
Onderzoeksbeleid vanaf 2005	5.2					X	
Man-vrouw gelijkheid in nieuwe hulpmodaliteiten	5.3				X		
Hiv/aids en seksuele en reproductieve gezondheid en rechten (srgr)	5.4 en 5.5			X			
MFS	5.6				X		
Effectenonderzoek							
Impactevaluatie basisonderwijs in Zambia	5.1			X			
Impactevaluatie basisonderwijs in Oeganda	5.1			X			
Tussentijdse evaluatie programma's internationaal onderwijs (NFP en NPT)	5.2			X			
Onderzoeksbeleid 1992-2005	5.2			X			
Programma Samenwerking Internationale Instituten (SII)	5.2	X					
Gezondheidssector Tanzania	5.5			X			
Evaluaties TMF (8 deelstudies)	5.6	X	X				
IOB-evaluaties MFP-breed (4 studies)	5.6		X	X			
Vakbondsmedefinancieringsprogram-ma (VMP)	5.6			X			
SNV	5.6		X				
Prins Claus Fonds	5.6			X			
Overig evaluatieonderzoek							
SALIN	5.6				X		
Xplore	5.6			X			
Beleidskaders/voortraject MFS	5.6			X			
Kwaliteitsoordeel programma-evaluaties MFS	5.6						X

A. Algemene beleidsdoelstelling

Wereldwijd is sprake van een dramatische achteruitgang van ecosystemen. Klimaatverandering, verlies aan biodiversiteit, energieschaarste en slecht waterbeheer vormen in toenemende mate een bedreiging voor het menselijk welzijn. Vooral de armsten in droge gebieden zijn het slachtoffer van de achteruitgang van natuurlijke hulpbronnen; zij zijn voor hun levensonderhoud dikwijls geheel afhankelijk van hun onmiddellijke leefomgeving.

Het in 2007 uitgekomen rapport van het *Intergovernmental Panel on Climate Change* (IPCC) noemt een groot aantal gevolgen van het gebruik van fossiele energie en het daardoor veroorzaakte broeikaseffect en klimaatverandering. Door opname van CO₂ zal het oceaanwater verzuren, de temperatuur deze eeuw stijgen, een aantal droge gebieden (waaronder in Afrika) zich uitbreiden en de intensiteit van cyclonen toenemen. Armen die wonen op laaggelegen gebieden langs kusten en rivieren, zullen vaker worden getroffen door overstromingen, cyclonen en orkanen. Degenen die het minst verantwoordelijk zijn voor klimaatverandering, de meest kwetsbare bevolkingsgroepen, worden het meest bedreigd.

Naast klimaatverandering zet ook de toenemende globalisering van productketens en daarmee gepaard gaande vraag naar land, water en grondstoffen het streven om milieudegradatie te keren en armoede te bestrijden onder druk. De toenemende vraag naar landbouwproducten (waaronder ook steeds meer biobrandstoffen) zal steeds meer beslag leggen op schaarse natuurlijke hulpbronnen en de toegang van de armen tot die hulpbronnen beperken.

In het licht van de toenemende druk op natuurlijke hulpbronnen en de link met veiligheid en stabiliteit, zal Nederland zich extra inzetten om milieuproblemen in ontwikkelingslanden aan te pakken. Het kabinet heeft extra middelen vrijgemaakt voor duurzame energie; op het gebied van energievoorziening ondersteunt Nederland dat 10 miljoen mensen duurzaam toegang zullen krijgen tot energie. Daarnaast zal worden geïnvesteerd in biomassa, herbebossing en verbeterd waterbeheer. Speciale aandacht zal uitgaan naar verduurzaming van productketens en naar klimaat. In het kader van klimaat zullen programma's worden ondersteund van nationale en internationale organisaties om aanpassing aan klimaatverandering mogelijk te maken. In relatie tot klimaat wil Nederland tevens bewerkstelligen dat landen die ontbossing helpen voorkomen en herbebossing realiseren – en daarmee een bijdrage leveren aan de absorptie van broeikasgassen – hiervoor worden beloond.

Voorts heeft Nederland zich gecommitteerd een concrete bijdrage te leveren aan het bereiken van de doelen op het gebied van drinkwater en sanitaire voorzieningen. In ontwikkelingslanden heeft ruim 1 miljard mensen geen toegang tot veilig drinkwater en ruim 2,5 miljard mensen geen toegang tot sanitaire voorzieningen. Nederland streeft ernaar om in 2015 te realiseren dat vijftig miljoen mensen, dankzij Nederlandse financiële steun, duurzaam toegang hebben verkregen tot veilig drinkwater én sanitaire voorzieningen.

B. Budgettaire gevolgen van beleid

Beleidsartikel 6 Beter beschermd en verbeterd milieu							
Bedragen in EUR 1000	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Verplichtingen	738 726	423 752	201 723	167 514	227 141	327 141	127 141
Uitgaven:							
Programma-uitgaven totaal	336 253	398 426	418 456	426 369	478 274	577 228	376 303
6.1 Milieu en water	242 243	261 686	280 643	292 656	343 361	442 315	241 390
Juridisch verplicht			80%	50%	35%	25%	64%
Overig verplicht			20%	50%	64%	74%	34%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	0%	1%	1%	2%
6.2 Duurzaam waterbeheer, een hoger percentage mensen dat duurzaam toegang heeft tot veilig drinkwater en sanitaire voorzieningen	94 010	136 740	137 813	133 713	134 913	134 913	134 913
Juridisch verplicht			100%	100%	100%	100%	100%
Overig verplicht			0%	0%	0%	0%	0%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	0%	0%	0%	0%

C. Operationele doelstellingen en instrumenten

Operationele doelstelling 1

Bescherming en duurzaam gebruik van milieu in de mondiale context en de nationale context in ontwikkelingslanden

Beoogde beleidseffecten

Westerse landen leggen een onevenredig groot beslag op de milieu-gebruiksruimte. De aanpak van de hardnekkigste mondiale milieu-problemen kunnen alleen via een coherente internationale aanpak, in combinatie met nationale programma's, op effectieve wijze worden aangepakt. Voorbeelden zijn klimaatverandering en de toenemende handel in hout en andere grondstoffen, inclusief de perspectieven die dit biedt voor toepassing van het «vervuiler betaalt»-principe en de betaling voor ecologische diensten.

Daarom draagt Nederland bij aan een samenhangender stelsel van multilaterale milieuverdragen én streeft Nederland naar integratie van milieuoverwegingen in de besluitvorming op internationale beleids-terreinen als handel, visserij en energie. Het beoogde effect van deze inspanning is duurzame armoedebestrijding en het helpen bewerkstelligen van een goede balans tussen kosten en baten van het gebruik van diensten die ecosystemen leveren (bodem, water en lucht). Het beleid is hierbij met name gericht op het vergroten van kansen voor Afrika.

Op landenniveau werkt Nederland samen met haar partners aan de integratie van milieu in de nationale ontwikkelingsstrategieën. In nationale en lokale context is er sprake van een directe relatie tussen milieu en armoedebestrijding; juist voor armen is duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen van levensbelang voor hun inkomen, gezondheid en bestaanszekerheid. Naast de beleidsmatige aandacht voor milieu werkt Nederland ook actief samen met partners door extra te investeren in duurzame energievoorziening en met name in een versnelde toegang tot duurzame energie in Afrika. Ontwikkelingslanden zullen worden ondersteund bij de duurzame productie van biomassa en biobrandstof middels het toetsen van criteria en het opzetten van certificeringssystemen. Ook

zal worden samengewerkt bij het monitoren van de macro-effecten van het gebruik van biomassa voor energiedoeleinden (zoals indirecte druk op biodiversiteit, concurrentie met voeding, etc.).

De gereserveerde middelen voor duurzame energie in ontwikkelingslanden zullen worden ingezet op vier hoofdpunten:

1. Ondersteuning van duurzame productie van biomassa, met name in ontwikkelingslanden. Samen met VROM wordt de toepassing van duurzaamheidscriteria voor het gebruik van duurzame biomassa voor elektriciteitsopwekking en biobrandstoffen bevorderd en wordt de monitoring van macro-effecten ondersteund.
2. Opschaling van waterkracht en verduurzaming van het houtgebruik voor verbetering van de energievoorziening in Rwanda, Burundi en DRC.
3. Programma's gericht op toegang tot energie. Tot nu toe zijn contracten getekend waarmee 6 miljoen mensen op een verbeterde manier kunnen koken of elektrisch licht in hun huis krijgen. De additionele middelen dragen bij aan realisatie van de 10 miljoen doelstelling in 2015. Tevens zal samengewerkt worden met de Wereldbank (het Investeringsraamwerk Duurzame Energie en Ontwikkeling) en worden duurzame energieprojecten van de regionale ontwikkelingsbanken ondersteund.
4. Samenwerking met Indonesië gericht op duurzame energie, met name in relatie tot bosbeheer en klimaatbeleid, o.a. via brandhout- en waterkrachtinitiatieven.

In het kader van MDG7 zal Nederland in de periode tot 2015 tien miljoen mensen duurzaam toegang bieden tot energiediensten. Hiertoe zijn al programma's in gang gezet welke aan 5,6 miljoen mensen toegang zullen verschaffen.

MDG7, waarborgen van een duurzame leefomgeving, kent een aantal indicatoren:

MDG7; doelstelling 9: Integreren van de beginselen van duurzame ontwikkeling in nationaal beleid en nationale programma's en het keren van het verlies van natuurlijke hulpbronnen

Indicatoren	Situatie 1990	Tussenstand	Doel 2015	Categorie
Aandeel land dat bedekt is met bos (%)	29,2%	26,5% (2005)	–	Sub-Sahara Afrika
Idem	49,9%	46,0% (2005)	–	Latijns-Amerika en het Caraïbisch gebied
Idem	56,3%	46,8% (2005)	–	Zuidoost-Azië
Aandeel gebied dat beschermd wordt voor het in stand houden van biodiversiteit (%)	9,0%	12,2% (2005)	–	Ontwikkelingslanden
Energiegebruik per eenheid BNP (kg olie per \$ 1000 BNP)	266 kg	218 kg (2003)	–	Ontwikkelingslanden
Kooldioxide-uitstoot (metrische tonnen CO ₂ /hoofd)	4,0 t	4,0 t (2003)	3,8 t (2012)	Wereldwijd

Bronnen: VN en Wereldbank.

Te realiseren prestaties

- Realisatie van een eerste invulling aan het streven om in 2015 tien miljoen mensen duurzame toegang te geven tot energiediensten, met name in Afrika; in 2008 zullen naar verwachting 1 miljoen mensen dankzij Nederlandse ondersteuning toegang krijgen tot kookenergie of verlichting.
- Realisatie van ecologische netwerken in de volgende drie regio's in Afrika: Kavango-Zambezi, Virunga en Central Rift Valley.
- In Bolivia, Ethiopië, Indonesië (Kalimantan), Mali en Mozambique

zullen duurzame productieketens vorm worden gegeven via ondersteuning van ronde tafels voor strategische producten als palmolie, soja en vismeel/olie.

- In het kader van «*Forest Law Enforcement, Governance and Trade*» (FLEGT) en via de *International Tropical Timber Organization* (ITTO) zal het bosbeheer verbeterd zijn in het Congo Bekken, het Amazone gebied en in Indonesië. In Indonesië, Mali, Mozambique en Zuid-Afrika zullen tevens pilot-projecten worden gefinancierd voor het uitwerken van duurzaamheidscriteria en certificeringssystemen voor de productie van biomassa voor energiedoeleinden; macro-effecten zullen worden gemonitord.
- De capaciteit in OS-partnerlanden voor aanpassingen aan de gevolgen van klimaatverandering (adaptatie) zal zijn toegenomen. In een aantal OS-partnerlanden zullen de nationale plannen voor geïntegreerd waterbeheer zijn aangepast om de gevolgen van klimaatverandering het hoofd te bieden. Tevens zal beter inzicht verkregen worden, wereldwijd en per land, in de kosten van aanpassing aan de gevolgen van klimaatverandering.
- Verbetering van het beheer van de Arctische en Antarctische gebieden door middel van Polaire Samenwerking. Het Nederlandse Polaire Programma en het Internationale Polaire Jaar 2008 zullen resulteren in een versterkte onderzoeksinspanning en een verhoogde publieke aandacht voor de polaire gebieden.

Instrumenten/activiteiten

Nederland draagt bij aan de integriteit en uitvoering van multilaterale milieuverdragen door actieve deelname aan de Bijeenkomsten van Partijen en, in de tussenliggende periodes, in werkgroepen en bijeenkomsten van de subsidiaire verdragsorganen. Nederland zet daarbij specifiek in op de thema's adaptatie in ontwikkelingslanden, het belonen van het tegengaan van de ontbossing en het verduurzamen van productketens. De Nederlandse bijdrage aan het *Global Environment Facility* (GEF) ondersteunt de implementatie van een aantal milieuverdragen. Aan een goed beheer van de Arctische en Antarctische gebieden wordt bijgedragen door middel van de Polaire samenwerking.

Met betrekking tot de coördinatie van het klimaatbeleid worden in het kader van de onderhandelingen binnen de *United Nations Framework Convention on Climate Change* (UNFCCC) met een verhoogde inzet van de diplomatie de Nederlandse doelstellingen op het gebied van klimaatbeleid kracht bijgezet.

In het kader van het Biodiversiteits Beleidsprogramma Internationaal II wordt de interdepartementale coherentie vergroot op vier prioritaire gebieden: (i) economische ketens en biodiversiteit; (ii) betalen voor biodiversiteit en ecosysteemdiensten; (iii) netwerken voor eco-regionale ontwikkeling en (iv) mariene biodiversiteit en visserij ketens. Alle bos-gerelateerde activiteiten vallen onder de verplichtingen die zijn aangegaan in het kader van het Regeringsstandpunt Tropisch Regenwoud (RTR). Een regionale benadering wordt gevolgd in gebieden waar milieuproblemen grensoverschrijdend zijn en beheer van milieu en natuurlijke hulpbronnen een bijdrage kan leveren aan conflictpreventie en grotere regionale stabiliteit (Hoorn van Afrika, Grote Meren, Congo-bekken).

De bilaterale samenwerking richt zich op het integreren van het duurzaam beheer van natuurlijke hulpbronnen en het milieu in nationaal en sectorbeleid en de ondersteuning van nationale programma's op het

gebied van milieu- en waterbeheer. Zowel bij de beleidsdialoog met de betrokken overheden als de directe ondersteuning van nationale programma's ligt de nadruk op institutionele ontwikkeling, capaciteitsversterking en de relatie tussen milieubeheer en bestrijding van armoede. In die partnerlanden waar (algemene) begrotingssteun wordt gegeven wordt de kwaliteit van het bestuur in de milieusector in toenemende mate meegewogen bij de besluitvorming hierover en de beleidsdialoog met de nationale overheden.

Publiek-private partnerschappen (PPP's) «in nieuwe vorm» vormen een instrument voor het realiseren van milieudoelstellingen onder andere op gebieden als duurzame energie en duurzame productieketens. In juni 2007 zijn in Schokland vijf akkoorden getekend met het bedrijfsleven, kennisinstellingen en NGO's werkzaam op het gebied van energie, water en klimaat die bij zullen dragen aan het realiseren van basisvoorzieningen en klimaatrisico's helpen reduceren.

Op het gebied van energievoorziening ondersteunt Nederland dat 10 miljoen mensen duurzaam toegang zullen krijgen tot energie. Door middel van de in het regeerakkoord opgenomen intensivering op het gebied van duurzame energie, wordt vanaf 2008 voor een periode van vier jaar de duurzame productie van en toegang tot energie in Afrika (Grote Merengebied via onder meer het *Nile Basin Initiative*) uitgebreid. Met Indonesië zal worden samengewerkt op het gebied van duurzame energie in relatie tot bosbeheer en klimaatbeleid.

Productie van biomassa biedt kansen voor armoedebestrijding maar brengt ook risico's met zich mee ten aanzien van voedselzekerheid en ontbossing. Via dialoog, samenwerking en pilots zal worden ingezet op duurzame productie van biobrandstoffen. Hierbij zal het Toetsingskader voor Duurzame Productie Biomassa worden geïmplementeerd in samenwerking met een aantal landen, waaronder DR Congo, Indonesië, Mali, Mozambique en Zuid-Afrika.

Operationele doelstelling 2

Duurzaam waterbeheer, een hoger percentage mensen dat duurzame toegang heeft tot veilig drinkwater en sanitaire voorzieningen

Beoogde beleidseffecten

Het door UNDP gepubliceerde *Human Development Report* (2006) dat waterbeheer als thema heeft, concludeert dat de watercrisis van de 21ste eeuw niet veroorzaakt wordt door een tekort aan water of technische problemen maar voortkomt uit slecht beheer en bestuur van het beschikbare water. Deze watercrisis is ook niet de watercrisis van iedereen, maar in het bijzonder van de armen die geen toegang meer verkrijgen tot het steeds schaarser wordende water. Het rapport concludeert dat de realisatie van de doelstelling voor toegang tot goede sanitaire voorzieningen sterk achterloopt en met de huidige inspanningen niet gerealiseerd zal worden.

Beter bestuur vergt gebalanceerd beleid, waarbij belangen van alle watergebruikers in samenhang worden gewogen. Het vergt institutionele capaciteit om geformuleerd waterbeleid ook tot uitvoering te brengen. En het vergt deugdelijk beheer van waterbronnen. Centraal bij dit alles staat toegang tot water; toegang tot water voor landbouw, visserij en industrie is cruciaal, maar vooral toegang tot veilig drinkwater en sanitaire

voorzieningen. Nederland streeft ernaar om in 2015 te realiseren dat vijftig miljoen mensen, dankzij Nederlandse financiële steun, duurzaam toegang hebben verkregen tot veilig drinkwater én sanitaire voorzieningen. Hiertoe zijn momenteel programma's operationeel welke ruim 28 miljoen mensen toegang tot veilig drinkwater zullen geven en 23 miljoen mensen tot verbeterde sanitaire voorzieningen. Verbeterd waterbeheer richt zich ook op het verminderen van kwetsbaarheid voor teveel of juist te weinig water, dat wil zeggen op het voorkomen van grote overstromingen of droogtes.

Om de kwetsbaarheid van in het bijzonder de armste bevolkingsgroepen voor de effecten van klimaatverandering op watervoorziening en -beheer binnen aanvaardbare internationale en nationale normen te brengen draagt Nederland bij aan de integratie van concrete acties voor adaptatie in nationale waterbeheerplannen.

MDG7; doelstelling 10: Het percentage mensen dat geen duurzame toegang heeft tot veilig drinkwater en sanitaire voorzieningen moet in 2015 tot de helft zijn teruggebracht

Indicator 30: Percentage bevolking zonder duurzame toegang tot een verbeterde waterbron	Alle ont- wikkelings- regio's	Sub- Sahara Afrika	Oost-Azië	Zuid-Azië	Latijns- Amerika en het Caraïbisch gebied	Oost- Europa	Midden- Oosten en Noord- Afrika
voortgang							
basiswaarde (1990)	29	51	29	28	17	8	8
tussenstand (2004)	20	44	22	15	9	8	8
streefwaarde (2015)	15	26	15	14	9	4	4

Indicator 31: Percentage van de bevolking zonder toegang tot verbeterde sanitaire voorzieningen	Alle ont- wikkelings- regio's	Sub- Sahara Afrika	Oost-Azië	Zuid-Azië	Latijns- Amerika en het Caraïbisch gebied	Oost- Europa	Midden- Oosten en Noord- Afrika
voortgang							
basiswaarde (1990)	65	69	70	83	33	14	30
tussenstand (2004)	50	63	49	63	23	15	24
streefwaarde (2015)	33	35	35	42	17	7	15

	Geen vooruitgang en MDG doel wordt naar verwachting niet gehaald.
	Vooruitgang maar MDG doel wordt naar verwachting niet gehaald
	MDG doel wordt naar verwachting gehaald.

Bron: UN MDG database online (<http://unstats.un.org/unsd/mdg>)

Te realiseren prestaties

- Verbetering van het waterbeheer in zeven grensoverschrijdende stroomgebieden dankzij een verbeterde planning, de ondertekening van verdragen tot verbeterd beheer van de betreffende stroomgebieden en een toegenomen regionale samenwerking (Ganges, Maputo-Incomati, Mekong, Nijl, Niger, Senegal, Zambezi).

- In de acht «waterpartnerlanden» zullen, na het afronden van de nationale plannen voor geïntegreerd waterbeheer, deze plannen opgenomen zijn in de nationale beleidskaders (PRSP's) en budgettaire kaders en zullen deze landen beginnen met de uitvoering van deze plannen.
- In 2008 zullen dankzij Nederlandse ondersteuning naar verwachting 4 miljoen mensen toegang krijgen tot veilig drinkwater en 3 miljoen tot sanitaire voorzieningen.
- Nederland streeft naar erkenning van het recht op betaalbaar water en zal naar verwachting een internationaal verdrag terzake kunnen tekenen; Nederland zal andere donoren en multilaterale organisaties als de Wereldbank aanzetten tot extra en beter gecoördineerde investeringen in de watersector.

Instrumenten/activiteiten

Internationaal wordt de voortgang van de realisatie van de MDGs en de voortgang op de *World Summit on Sustainable Development* (WSSD) agenda in 2008 besproken tijdens de Commission on Sustainable Development (UNCSD) 16. Naast dit overleg blijft de regering zich internationaal inzetten voor voldoende prioriteit voor investeringen in drinkwater, sanitaire voorzieningen en waterbeheer en de ontwikkeling van adequate financieringsmechanismen.

Grensoverschrijdend waterbeheer krijgt vooral aandacht in de regionale milieu en conflict programma's (Congo, Grote Meren en Hoorn van Afrika). Daarnaast draagt Nederland bij aan organisaties en programma's voor het beheer van grensoverschrijdende rivieren, zoals de Nijl en de Senegal rivier. Tevens voert Nederland een beleidsdialoog met de desbetreffende partners en internationale instellingen voor verbeterd stroomgebiedbeheer.

In de acht water-partnerlanden wordt de steun voortgezet zodat de nationale waterplannen verder geïmplementeerd kunnen worden. Aandachtsvelden blijven de invloed van deze programma's op armoedevermindering, gelijke kansen voor mannen en vrouwen, institutionele ontwikkeling en organisatorische versterking. In vijftien partnerlanden wordt via het bilaterale kanaal ondersteuning gegeven aan het verbeteren van drinkwater en sanitaire voorzieningen. Dit gebeurt door middel van bestaande sectorprogramma's, *silent partnerships* met gelijkgezinde donoren en co-financiering met internationale instellingen.

Via het particuliere kanaal wordt ondersteuning gegeven aan Nederlandse, internationale en lokale NGO's. Multilateraal is er steun voor drinkwater en sanitaire voorzieningen-programma's van onder andere de Wereldbank en UNICEF. PPP's, vooral op het terrein van drinkwatervoorziening, worden waar mogelijk in schaal uitgebreid op basis van de ervaringen van de laatste jaren. In het Akkoord van Schokland is met de Nederlandse drinkwater- en sanitatiesector afgesproken om de inspanningen voor het realiseren van de MDGs te vergroten en beter op elkaar af te stemmen.

Om optimaal gebruik te maken van de Nederlandse expertise op het gebied van waterbeheer wordt actief deelgenomen aan interdepartementale programma's als Partners voor Water en de samenwerking tussen instellingen in partnerlanden en vergelijkbare Nederlands instanties (Waterschappen, Rijkswaterstaat, Min V&W) gestimuleerd.

D. Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en doeltreffendheid van beleid

Titel van het evaluatie-onderzoek	Operationele doelstelling	Jaar van afronding					
		2005	2006	2007	2008	2009	2010
Beleidsdoorlichtingen							
Duurzame toegang tot veilig drinkwater en elementaire sanitaire voorzieningen	6.2						X
Effectenonderzoek							
Regeringsstandpunt Tropisch Regenwoud (RTR)	6.1			X			
<i>Clean Development Mechanism</i> (CDM)	6.1			X			
Beleidsprogramma Biodiversiteit Internationaal (BBI)	6.1		X				
Transitie Biodiversiteit	6.1		X				
Sectorale benadering in het thema milieu	6.1				X		
Energie en ontwikkelingssamenwerking	6.1			X			
Impactevaluatie water en sanitaire voorzieningen in Tanzania	6.2			X			
Impactevaluatie water en sanitaire voorzieningen in Jemen	6.2			X			
Impactevaluatie water en sanitaire voorzieningen in Egypte	6.2				X		
Impactevaluatie water en sanitaire voorzieningen in Mozambique	6.2				X		
Impactevaluatie water en sanitaire voorzieningen in Benin	6.2					X	
Sectorale benadering in de sector water	6.2			X			
Overig evaluatieonderzoek							
Public Private Partnerships (review)	6.1			X			

BELEIDSARTIKEL 7: WELZIJN EN VEILIGHEID VAN NEDERLANDERS IN HET BUITENLAND EN REGULERING VAN HET PERSONENVERKEER

A. Algemene beleidsdoelstelling

Het ministerie spant zich in om de belangen van Nederlanders in het buitenland waar nodig te behartigen. Daarnaast levert het een concrete bijdrage aan de regulering van het personenverkeer naar Nederland door het – mede in Europees verband – organiseren van de visumuitgifte en het asielbeleid.

Het beleid is gebaseerd op het internationaal recht zoals vastgelegd in het Verdrag van Wenen. De Europese integratie, het wegvallen van grenzen binnen Europa en de globalisering leiden ertoe dat de mobiliteit van mensen toeneemt. Hierdoor neemt de vraag naar consulaire dienstverlening en regulering van het personenverkeer toe.

B. Budgettaire gevolgen van beleid

Beleidsartikel 7 Welzijn en veiligheid van Nederlanders in het buitenland en regulering van personenverkeer							
Bedragen in EUR 1000	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Verplichtingen	108 139	88 815	87 419	87 799	87 882	87 292	85 544
Uitgaven:							
Programma-uitgaven totaal	104 127	89 035	87 419	87 799	87 882	87 292	85 544
7.1 Consulaire dienstverlening	12 880	16 250	9 078	7 463	7 488	7 489	7 489
Juridisch verplicht			29%	36%	36%	33%	30%
Overig verplicht			71%	64%	64%	61%	58%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	0%	0%	6%	12%
7.2 Vreemdelingenbeleid	91 247	72 785	78 341	80 336	80 394	79 803	78 055
Juridisch verplicht			4%	1%	1%	1%	1%
Overig verplicht			92%	94%	94%	94%	94%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			4%	5%	5%	5%	5%
Ontvangsten	28 191	28 101	28 101	28 101	28 101	28 101	28 101
7.10 Consulaire dienstverlening	28 191	28 101	28 101	28 101	28 101	28 101	28 101

C. Operationele doelstellingen en instrumenten

Operationele doelstelling 1

Professionele consulaire dienstverlening.

Beoogde beleidseffecten

Het ministerie zet zich in voor de veiligheid en het welzijn van Nederlanders in het buitenland. Het gaat daarbij onder andere om verlening van consulaire bijstand aan Nederlanders die in het buitenland in een noodsituatie terechtkomen. In verband met de gestaag toenemende vraag naar consulaire dienstverlening en de maatschappelijke discussie hierover, zullen steeds nadrukkelijker de grenzen van de verantwoordelijkheden van de overheid aan de orde worden gesteld. In 2008 wordt de dialoog voortgezet met alle betrokken partijen om de grenzen van de verantwoordelijkheid en de rol van de overheid bij de ondersteuning van de reiziger en migrant af te bakenen.

Het grote aantal Nederlandse gedetineerden in het buitenland baart zorgen. Getracht wordt door middel van actieve voorlichting en onderzoek van de risicocategorieën het aantal nieuwe arrestaties te verminderen. Na een jarenlange periode van algemene intensivering van de gedetineerdenbegeleiding, is in 2007 een begin gemaakt met differentiatie van de begeleiding. Doel is levering van maatwerk: monitoring op afstand voor gedetineerden die het zelf af kunnen, intensieve begeleiding voor de personen die dat nodig hebben vanwege bijvoorbeeld moeilijke detentie-omstandigheden, ziekte, fase in de rechtsgang of grote afstand tot familie en vrienden.

In 2008 zal het Ministerie van Buitenlandse Zaken de invoering van de vingerafdruk en de live-gezichtsopname in het reisdocumentenproces, die voor 2009 zijn voorzien, voorbereiden in overleg met het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Daarnaast zal de vorming van een centrale, 24 uur per dag online raadpleegbare reisdocumenten-administratie (ORRA), additionele maatregelen bij de Nederlandse vertegenwoordigingen in het buitenland vergen. De ministerraad heeft er in juli 2007 mee ingestemd dat het betreffende wetsvoorstel voor advies aan de Raad van State wordt gezonden. Door middel van de ORRA zal de meest actuele informatie op het gebied van reisdocumenten direct beschikbaar komen voor de reisdocumentverstrekende instanties in het buitenland, waar dat voorheen in verband met de verschillende tijdzones niet altijd mogelijk was.

Te realiseren prestaties

- Handhaving van een adequate dienstverlening die voldoet aan de wettelijke vereisten of, daar waar geen wettelijke vereisten zijn gesteld, voldoet aan de interne richtlijnen:
 - aan Nederlanders die zich in het buitenland bevinden (permanent, voor langere of voor kortere tijd) en die op consulaire gebied een beroep doen op de overheid, voor zover het niet direct een verantwoordelijkheid van de betrokkene zelf is om de gevolgen van risico's te dragen of bij derden onder te brengen;
 - aan Nederlanders die in het buitenland zijn gedetineerd en die om deze dienstverlening verzoeken, binnen de kaders van het beleid ten aanzien van begeleiding van gedetineerden in het buitenland (Kamerbrief 30 010, nr. 5)¹;
- Totstandkoming van een regulier overlegkader met alle relevante betrokken organisaties in de reisbranche;
- Inventarisatie van knelpunten bij de hulpverlening aan Nederlanders in het buitenland en het maken van afspraken met en tussen betrokken organisaties om deze knelpunten op te lossen;
- Het ministerie zal duidelijke informatie verzorgen over consulaire dienstverlening aan Nederlandse burgers en bedrijven die naar het buitenland willen gaan, in het buitenland actief willen worden of reeds in het buitenland actief zijn.

¹ De in Kamerbrief 30 010, nr. 5 van 12 januari 2006 aangekondigde minimumbezoek-frequentie van 2 maal per jaar zal losgelaten worden voor de gedetineerden die geen ondersteuning vanuit Ministerie of Ambassade nodig hebben. Voor personen die behoefte hebben aan intensieve begeleiding blijft de in genoemde kamerbrief beschreven begeleiding van kracht met een flexibele bezoekfrequentie tot maandelijks bezoeken. Aan de hand van de ervaringen uit inmiddels gestarte pilotprojecten met een drietal Ambassades zal met ingang van 2008 de differentiatie in begeleiding en bezoekfrequentie zijn beslag krijgen.

Kwaliteit consulaire dienstverlening		
Indicator	Basiswaarde (2006)	Streefwaarde 2008
Percentage schriftelijke klachten bij afgifte reisdocumenten	0,34%	max. 0,34%
Percentage gedetineerden dat minimaal 2 x per jaar is bezocht	—	min. 90%

Bron: Ministerie van Buitenlandse Zaken.

Kengetallen	Waarde (jaartal)
1. Overnachtingen van Nederlanders tijdens buitenlandse vakanties	172 090 000 (2005)
2. Aantal Nederlanders woonachtig in het buitenland	770 000 (2006)
3. Aantal Nederlanders gedetineerd in het buitenland	2 537 (2006)

Bronnen: 1. CBS; 2. en 3. Ministerie van Buitenlandse Zaken.

Instrumenten/activiteiten

Nederlanders in het buitenland kunnen worden geconfronteerd met calamiteiten die zodanig ingrijpend zijn dat bijstand van de Nederlandse overheid nodig is. Daarbij moet worden gedacht aan bomaanslagen, rampen, beroving, ongelukken, ziekte, overlijden, vermissing, ontvoering, gijzeling en psychische problemen, maar ook aan de gevolgen van detentie. Het ministerie geeft door middel van reisadviezen voorlichting aan het Nederlandse publiek over veiligheidsrisico's en terroristische dreigingen in bepaalde landen of regio's (zie ook operationele doelstelling 8.3). Daarnaast komt het ministerie in actie als Nederlanders uit dergelijke risicogebieden moeten worden geëvacueerd.

Voor de begeleiding van gedetineerde Nederlanders wordt naast medewerkers van het ministerie van BZ ook gebruik gemaakt van maatschappelijke organisaties en vrijwilligers. Met deze organisaties en vrijwilligers worden afspraken gemaakt over de werkwijze. De organisaties worden onder andere door het ministerie van BZ gesubsidieerd. De professionaliteit van de consulaire dienstverlening is in de eerste plaats gebaseerd op de professionele inzet van de betrokken mensen. Zowel op het departement als op de ambassades en consulaten werken goed opgeleide mensen in het consulaire proces. Daarnaast wordt gebruik gemaakt van honoraire consulaten om wereldwijd een betere geografische dekking te krijgen.

Operationele doelstelling 2

Als ketenpartner kwalitatief hoogwaardige bijdragen leveren aan de uitvoering van het Nederlandse vreemdelingenbeleid.

Beoogde beleidseffecten

Het ministerie levert als ketenpartner op het punt van de regulering van het personenverkeer een bijdrage aan de uitvoering van het Nederlandse vreemdelingenbeleid waarvoor het Ministerie van Justitie een regiefunctie heeft.

De bijdrage van het ministerie omvat zaken als visumbeleid, legalisatie en verificatie van documenten, bestrijding van identiteitsfraude, bestrijding

van mensensmokkel en mensenhandel en terug- en overnameovereenkomsten. Ook levert het ministerie informatie ten behoeve van de beoordeling van asielverzoeken, de vaststelling van het landgebonden asielbeleid en de terugkeer van afgewezen en uitgeprocedeerde asielzoekers. Het postennet faciliteert de afname van inburgeringsexamens van nieuwkomers. Migratie vormt een wezenlijke en groeiende problematiek op de internationale agenda in het algemeen en voor de bilaterale betrekkingen van Nederland met landen van herkomst en transit in het bijzonder. Het ministerie heeft daarom een eigen rol in de belangenafweging bij de externe dimensie van migratie. Migratie en ontwikkeling speelt daarbij een belangrijke rol.

Te realiseren prestaties

- Verdere harmonisatie van het EU visum-, asiel- en migratiebeleid met specifieke aandacht voor de externe dimensie en de uitvoering van dit beleid, en voor de samenwerking met derde landen. Verdere vormgeving van de Europese ruimte van vrijheid, veiligheid en recht (het zgn. «Haags Programma»), in het bijzonder de verdere ontwikkeling van een gemeenschappelijk asiel- en migratiebeleid, een eerste aanzet tot samenwerking op het gebied van legale migratie en geïntensiveerde misdaad- en terrorismebestrijding.
- Ondanks de groei in het aantal visumaanvragen zullen dienstverlening en klantgerichtheid worden verzekerd en waar mogelijk verbeterd, door in toenemende mate met andere lidstaten samen te werken en op een aantal locaties bij wijze van proef samen te werken met externe dienstverleners bij het proces van visumverlening. Implementatie van een vervolgversie van het nieuwe geautomatiseerde visuminformatiesysteem (NVIS), waarin de functionaliteit voor het afnemen van biometrische kenmerken van visumaanvragers is verwerkt.
- Het Nederlandse beleid op het gebied van migratie en ontwikkeling zal nader worden geconcretiseerd en geprioriteerd in de vorm van een notitie (met aandacht voor coherentie tussen ontwikkelingsbeleid en het vreemdelingenbeleid, onderzoek naar circulaire migratie, effecten van braindrain en tegengaan van mensenhandel), die gezamenlijk met het Ministerie van Justitie zal worden opgesteld. Het programma voor Terugkeer, Migratie en Ontwikkeling (TMO) zal aansluiten bij het ontwikkelingsbeleid en het vreemdelingenbeleid.
- Individuele en algemene ambtsberichten zullen, op aanvraag van het Ministerie van Justitie, zorgvuldig tot stand komen en binnen de afgesproken termijnen worden geleverd.
- De Nederlandse vertegenwoordigingen in het buitenland zullen alle verzoeken tot legalisatie en verificatie van buitenlandse brondocumenten op correcte en efficiënte wijze behandelen. Succesvolle implementatie van het nieuwe legalisatie- en verificatiebeleid.
- Intensivering van de samenwerking met de Immigratie en Naturalisatie Dienst (IND) en de KMar op het gebied van documentcontrole en fraudebestrijding, onder meer door kennisoverdracht en harmonisatie van informatiesystemen, in het bijzonder van het *Document Information System Civil Status* (DISCS).

Instrumenten/activiteiten

Uitvoering van het Haags Programma is een belangrijke leidraad voor de uitvoering van het Europees asiel- en migratiebeleid. Vanuit zijn eigen expertise richt het ministerie zich hierbij als vakministerie specifiek op versterking van de samenwerking tussen de EU en derde landen van

herkomst en doorreis. Ook richt het ministerie zich op de coördinatie van financiële en technische bijstand aan derde landen op het gebied van migratie en asiel.

Nederland zal zich actief inzetten voor (de organisatie van) het *Global Forum on Migration and Development*, een wereldwijde bijeenkomst over migratie en ontwikkeling, die als vervolg kan worden gezien op de in september 2006 gehouden *High Level Dialogue on International Migration and Development*. Ook in andere internationale verbanden speelt Nederland een voortrekkersrol op het gebied van coherentie van beleid en samenwerking bij het stimuleren van de positieve effecten van migratie op ontwikkeling en het beperken van de negatieve effecten ervan. Het ministerie is betrokken bij de ontwikkeling en uitvoering van beleid gericht op de terugkeer van vreemdelingen zonder geldige verblijfstitel. Hiertoe onderhandelt het over het voortzetten en initiëren van terug- en overnameovereenkomsten in EU- en Benelux verband en het bevorderen van de opname van terug- en overnameclausules in bilaterale verdragen. Daarnaast zal het beleid zoals geformuleerd in de notitie Ontwikkeling en Migratie (2003–2004; 29 693, nr. 1) gezamenlijk met het ministerie van Justitie nader worden uitgewerkt en geconcretiseerd in een nieuwe notitie die in 2007 aan de Kamer zal worden aangeboden.

In 2007 is het nieuwe NVIS aangesloten op de Basis Voorziening Vreemdelingen (BVV) van Justitie. Hierdoor is een betere gegevensuitwisseling met andere ketenpartners mogelijk. De vervolgvorsie van NVIS waarmee de afname en opslag van biometrische kenmerken van visumaanvragers mogelijk wordt, is nodig voor de aansluiting op het EU Visum Informatiesysteem.

Om een bijdrage te leveren aan de bestrijding van document- en identiteitsfraude geleidt het ministerie op verzoek van de ketenpartners in voorkomende gevallen buitenlandse openbare akten ter verificatie door aan de competente autoriteiten van het land waar het betreffende document is afgegeven.

D. Overzicht van onderzoek naar de doelmatigheid en de doeltreffendheid van beleid

Titel van het evaluatie-onderzoek	Operationele doelstelling	Jaar van afronding					
		2005	2006	2007	2008	2009	2010
Beleidsdoorlichtingen							
Beleidskader consulaire dienstverlening	7.1						X
Effectenonderzoek							
Gedetineerdenbegeleiding 2005	7.1	X					
Legalisatie- en verificatiebeleid	7.2				X		
Overig evaluatieonderzoek							
Algemene Ambtsberichten	7.2		X				

BELEIDSARTIKEL 8: VERSTERKT CULTUREEL PROFIEL EN POSITIEVE BEELDVORMING IN EN BUITEN NEDERLAND

A. Algemene beleidsdoelstelling

De regering benadrukt dat vormgeven aan de toekomst van Nederland alleen kan door invloed uit te oefenen op wat er buiten onze grenzen gebeurt. Zij wil Nederlanders concreet laten zien dat het buitenlands beleid ook henzelf raakt. Het is niet een ver-van-mijn-bed-show die alleen het ministerie in Den Haag en onze 158 ambassades en consulaten in het buitenland aangaat. Als wij inzichtelijk weten te maken dat wij in ons dagelijks leven belang hebben bij een actief buitenlands beleid, kunnen wij ook een deel van de twijfels over het proces van globalisering wegnemen. Om de samenleving nauwer te betrekken bij het buitenlands beleid en zo het begrip van de Nederlanders voor de impact die buitenlands beleid op hun dagelijks leven heeft te vergroten, zal in de komende periode een specifiek draagvlakbeleid voor het buitenlands beleid worden opgezet zoals wij dat ook al voor Europa en ontwikkelingssamenwerking hebben.

Om het Nederlands beleid in het buitenland op de juiste wijze voor het voetlicht te brengen wordt sterk geïnvesteerd in publieksdiplomatie, waarvan de uitvoering vooral in handen is van de ambassades. Door goede voorlichting en actief gebruik van een breed palet aan communicatiemiddelen wordt geprobeerd begrip voor Nederlandse waarden, standpunten en beleid te creëren. Onze profilering in het buitenland weerspiegelt de diversiteit en dynamiek van onze samenleving en gaat ook in op thema's als duurzame ontwikkeling. Ook met goed gastheerschap voor in Nederland gevestigde internationale organisaties kan de regering de beeldvorming over Nederland in positieve zin beïnvloeden.

De regering streeft naar een versterkt internationaal cultureel profiel door middel van concentratie op een aantal programmatische categorieën, het inspelen op lange termijnontwikkelingen en de daaruit voortkomende verdieping van de culturele betrekkingen met specifieke landen en regio's. Deze grotere samenhang en ambitie beoogt meer kennis van en waardering voor Nederland in het buitenland en het Nederlandse buitenlandbeleid in eigen land tot stand te brengen.

Cultuur geeft Nederland mogelijkheden zich te profileren en te positioneren als een ondernemend, creatief, vernieuwend en open land. Onze positie in het buitenland wordt hierdoor versterkt. Internationale culturele samenwerking benadrukt de kwaliteit en diversiteit van de Nederlandse cultuur en de rol van Nederland als gastland voor internationale culturele uitwisseling. Deze culturele profilering beïnvloedt de dialoog en de bredere politieke, sociale en economische betrekkingen met andere landen in positieve zin.

Het programma «Cultuur en Ontwikkeling» (C&O) draagt bij aan de samenwerking met ontwikkelingslanden en is vooral gericht op hún culturele ontplooiing, maar ook op de doorbreking van de toenemende culturele scheidslijnen in de wereld, inclusief die tussen de islamitische en westerse wereld. Naast centrale middelen heeft ook een aantal ambassades in ontwikkelingslanden hiervoor gedelegeerde fondsen ter beschikking.

Onder een beleidskader «sport en ontwikkelingssamenwerking», waarover de Tweede Kamer in het najaar van 2007 is geïnformeerd, zullen de doelstellingen van dit programma worden verruimd tot sport. Daarom zal met ingang van 2008 een geïntegreerd programma «Cultuur, Sport en Ontwikkeling» (CSO) gelden.

De feitelijke culturele uitwisseling en ontwikkeling zijn een zaak van het Nederlandse en buitenlandse culturele veld. Het geschiedt echter vanuit twee invalshoeken, waarbij het Ministerie van Buitenlandse Zaken zich in beginsel richt op de «culturalisatie» van het buitenlands beleid en het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap op de internationalisering van het nationale cultuurbeleid. Dit gebeurt door het beschikbaar stellen van gelden maar ook door het bevorderen van interdisciplinaire samenwerking tussen culturele actoren in Nederland en het buitenland.

B. Budgettaire gevolgen van beleid

Beleidsartikel 8 Versterkt cultureel profiel en positieve beeldvorming in en buiten Nederland							
Bedragen in EUR 1000	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Verplichtingen	185 207	64 496	48 520	57 208	176 340	47 940	47 940
Uitgaven:							
Programma-uitgaven totaal	86 976	95 101	92 424	85 182	86 082	86 082	86 082
8.1 Grotere buitenlandse bekendheid met de Nederlandse cultuur en versterking van de culturele identiteit in ontwikkelingslanden	15 768	16 215	18 817	16 575	17 575	17 575	17 575
Juridisch verplicht			39%	25%	21%	21%	21%
Overig verplicht			61%	72%	76%	76%	76%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	3%	3%	3%	3%
8.2 Cultureel erfgoed	5 222	5 492	4 692	4 692	4 692	4 692	4 692
Juridisch verplicht			100%	100%	100%	100%	100%
Overig verplicht			0%	0%	0%	0%	0%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			0%	0%	0%	0%	0%
8.3 Draagvlak Nederlands buitenlands beleid	65 986	73 394	68 915	63 915	63 815	63 815	63 815
Juridisch verplicht			73%	68%	65%	65%	65%
Overig verplicht			25%	28%	28%	28%	28%
Beleidsmatig nog niet ingevuld			2%	4%	7%	7%	7%
8.4 Vestigingsklimaat internationale organisaties in Nederland	0	0	0	0	0	0	0
Ontvangsten	756	771	771	771	771	771	771
8.10 Doorberekening Defensie diversen	756	771	771	771	771	771	771

C. Operationele doelstellingen en instrumenten

Operationele doelstelling 1

Grotere buitenlandse bekendheid met de Nederlandse cultuur en versterking van de culturele identiteit in ontwikkelingslanden

Beoogde beleidseffecten

De versterking van het internationaal (cultureel) profiel van Nederland geschiedt zowel door het bevorderen van intensieve(re) culturele betrekkingen als door optreden als gastland voor internationale culturele uitwisseling. Daarnaast worden aandacht en fondsen gegeven aan de ontwikkeling van de cultuur van en in ontwikkelingslanden.

In vervolg op de Kamerbrief «Koers Kiezen» van mei 2006 (TK 28 989, nr. 34) zijn prioriteiten gesteld op basis van twee invalshoeken: enerzijds het buitenlands beleid en anderzijds nationaal cultuurbeleid. Er komt op die manier meer ruimte voor landen die door veranderende internationale (culturele) verhoudingen speciale aandacht verdienen en voor culturele sectoren die internationaal een belangrijke rol (kunnen) spelen. Prioriteitenstelling op basis van deze twee invalshoeken heeft geleid tot een verdeling van verantwoordelijkheden voor het internationale cultuurbeleid (ICB) tussen de ministeries van BZ en OCW. BZ is eindverantwoordelijk voor de culturele aspecten van het buitenlands beleid (Kamerbrief 28 989, nr. 45).

Het programma Cultuur en Ontwikkeling (C&O) richt zich, als onderdeel van het ontwikkelingssamenwerkingsbeleid, vooral op ondersteuning van de culturele identiteit en het vergroten van communicatie tussen diverse culturen en religies. Het programma is katalyserend van aard en sluit, waar mogelijk en opportuun, aan bij initiatieven van het Nederlands ontwikkelingssamenwerking- en culturele veld. Er wordt samengewerkt met Nederlandse ontwikkelingssamenwerkings- en culturele organisaties die zich in het akkoord over C&O op Schokland en de ontwikkelingssamenwerkingsconferentie van 8 oktober 2007 hebben gecommitteerd aan de doelstellingen van C&O. Daarnaast beschikken ambassades over gedecentraliseerde C&O-middelen die worden ingezet aan de hand van landenspecifieke beleidskaders met per land toegespitste prioriteiten. Daarbij wordt ook aandacht geschonken aan versterking van de culturele dialoog en uitwisseling met de islamistische wereld en lokale democratiseringsprocessen.

Te realiseren prestaties:

- Intensivering van de culturele samenwerking met China en met de Arabische en Mediterrane wereld; voor de culturele betrekkingen met de Balkanlanden, de grensgebieden van de buurlanden België en Duitsland, nieuwe en toekomstige EU-toetreders en de landen met snel groeiende economieën als Brazilië, Rusland en India zullen plannen worden ontwikkeld.
- De culturele prioriteitsposten zullen actief betrokken worden bij de strategische inzet van ICB-middelen.
- In culturele zin zal worden bijgedragen aan de Europese eenwording en aan de versterking van de Nederlandse positie in Europa.
- Realisatie van een constructieve samenwerking met het Ministerie van OCW vanuit een nieuwe taakverdeling binnen een gezamenlijke inspanning voor het ICB.
- Concrete uitwerking van de relatie tussen ICB en publieksdiplomatie.
- Het Nederlandse ontwikkelingssamenwerkings- en culturele veld zullen betrokken blijven bij de uitvoering van het C&O programma, onder andere op basis van het Schokland akkoord over C&O.
- Uitbreiding van het aantal ambassades met een gedelegeerd C&O budget.

Instrumenten/activiteiten

In specifieke werkplannen wordt nader aangegeven hoe de middelen voor de culturele aspecten van het buitenlands beleid worden ingezet. Voor China is de culturele afdeling van de ambassade versterkt en worden fondsen verstrekt aan een speciale stichting gericht op het organiseren van grote culturele manifestaties in samenwerking met het culturele veld en het bedrijfsleven. Deze China-strategie zal eind 2008 worden geëvalueerd.

In het kader van de beoogde intensivering van culturele uitwisseling met de Mediterrane en Arabische wereld wordt het Nederlandse culturele veld in staat gesteld de netwerken in de regio op te bouwen die nodig zijn voor het initiëren van uitwisselingsactiviteiten.

Voorts wordt gezien hoe de culturele betrekkingen met de Balkanlanden, de grensgebieden met de naaste buurlanden en snel groeiende economieën zoals Brazilië, India en Rusland kunnen worden versterkt. Ook zal cultuur een rol kunnen spelen gericht op Europese samenwerking. Daarnaast zal er ruimte zijn voor strategische, gebundelde, culturele inzet op initiatief van de 14 versterkte cultuurposten.

De Stichting Internationale Culturele Activiteiten (SICA) speelt een belangrijke rol als kennisinstituut en als advies- en uitvoeringsorgaan bij de inzet van cultuur in het kader van het buitenlands beleid. Bij de implementatie van het beleid spelen de cultuurfondsen een sleutelrol. Daarnaast wordt de uitwisseling van ambtenaren tussen BZ en OCW geïntensiveerd.

In het kader van het programma Cultuur en Ontwikkeling wordt de interactie tussen- en participatie van culturele en ontwikkelingssamenwerkingsactoren in het maatschappelijk middenveld bevorderd. Daarbij wordt onder meer samengewerkt met Nederlandse ontwikkelingssamenwerkings- en culturele organisaties die zich in het «Akkoord van Schokland over C&O» hebben gecommitteerd aan de C&O doelstelling.

Daarnaast spelen bij de implementatie van het C&O programma de ambassades een belangrijke rol. Een aantal ambassades beschikt over een budget voor de uitvoering van het specifieke programma C&O¹. Deze posten ontwikkelen landenspecifieke beleidskaders waarin per land de prioriteiten worden aangegeven.

Operationele doelstelling 2

Het gezamenlijk met partnerlanden werken aan behoud van Gemeenschappelijk Cultureel Erfgoed en de implementatie van het multilaterale kader voor het behoud van erfgoed

Beoogde beleidseffecten

Nederland streeft door bilaterale samenwerking met een aantal landen het duurzaam behoud en beheer van Gemeenschappelijk Cultureel Erfgoed (GCE) na. Het ICB noemt het behoud van het GCE nadrukkelijk als één van de thema's waaraan Nederland met prioriteit aandacht en middelen besteedt. Samen met OCW en het veld worden met de betrokken landen beleidsprogramma's opgesteld. Daarnaast ziet de regering in multilateraal kader toe op de implementatie en handhaving van internationale juridische instrumenten ten aanzien van het behoud van materieel en immaterieel erfgoed.

Te realiseren prestaties

- Beleidskaders voor het behoud van cultureel erfgoed zullen worden afgesloten met Brazilië, India, Indonesië en Rusland.
- Vergroting van de zichtbaarheid van het GCE.
- Een zichtbare en hoogwaardige inbreng van Nederland in multilateraal kader – met name in UNESCO verband – met betrekking tot het behoud van erfgoed.

¹ In 2007: Pretoria, Accra, Bamako, Nairobi, Dar es Salaam, Kigali, Kaïro, Ramallah, Paramaribo, La Paz, Guatemala, Hanoi, Jakarta, Colombo, Kabul, New Delhi, Skopje.

Instrumenten/activiteiten

Het ministerie streeft naar het afsluiten van landenspecifieke beleidskaders met geselecteerde partnerlanden voor het GCE. Reeds afgesloten beleidskaders worden periodiek geëvalueerd. In het vierjarig werkplan voor het nieuwe ICB wordt een meer programmatische en samenhangende inzet van HGIS-cultuurmiddelen voorzien ten behoeve van het GCE. In 2008 zal de nadruk (blijven) liggen op het implementeren en handhaven van multilaterale verdragen op cultureel gebied voor het behoud van erfgoed, in UNESCO verband en elders. Ook worden onderhandelingen gevoerd ten aanzien van restitutie of recuperatie van culturele kostbaarheden.

Operationele doelstelling 3

Vergroten van begrip en/of steun voor Nederlandse zienswijze, standpunten en beleid in het buitenland en het versterken van het draagvlak in eigen land voor het buitenlandbeleid

Beoogde beleidseffecten

Voor Nederland, met zijn grote externe gerichtheid, is een goede naam in de wereld van groot belang. Hoewel ons land qua naamsbekendheid en reputatie gunstig afsteekt in vergelijking met vele andere landen, is goed onderhoud van dit internationale draagvlak onontbeerlijk. Naast deze internationale dimensie richt het Ministerie van Buitenlandse Zaken zich ook meer op Nederland zelf. Het zal duidelijk én zichtbaar moeten maken dat een actief buitenlands beleid in het belang is van Nederland en de Nederlanders. Het draagvlak van het algemene buitenlandse beleid, maar ook, in het bijzonder, voor ontwikkelingssamenwerking, internationale duurzame ontwikkeling en Europese samenwerking, moet worden versterkt. Er zal daartoe meer nadruk dan voorheen worden gelegd op de zichtbaarheid in Nederland van bewindslieden, organisatie en beleid.

De indicator voor het draagvlak dat ontwikkelingssamenwerking en internationale duurzame ontwikkeling hebben onder de Nederlandse bevolking is het percentage van de bevolking dat aangeeft dat het budget voor ontwikkelingssamenwerking moet worden gehandhaafd of verhoogd. Dit percentage bedroeg 80% in 2002, 72% in 2004 en 78% in 2006. De streefwaarde voor 2008 is het draagvlak minimaal op dit laatste niveau te handhaven.

Te realiseren prestaties

- Het belang van een actief buitenlandbeleid voor Nederland zal beter voor het voetlicht zijn gebracht. Er zal draagvlakbeleid worden opgezet in Nederland voor het internationale beleid dat op een concrete wijze de burger inzicht geeft op welke wijze een actief buitenlandbeleid zijn of haar leven raakt. BZ zal het land ingaan en het land binnenhalen in de organisatie.
- In het buitenland zal het begrip voor Nederlandse zienswijzen, standpunten en beleid op peil blijven en op bepaalde gebieden worden vergroot door middel van intensivering en professionalisering van publieksdiplomatie, informatieverstrekking en dialoog.
- De bekendheid en betrokkenheid van het Nederlandse publiek met het ontwikkelingsbeleid, met nadruk op de Millennium Ontwikkelingsdoelen, zal minimaal gelijk blijven en zo mogelijk toenemen.
- Over de toekomst van Nederland in Europa zal een levendig debat worden gevoerd, waarin voor- en tegenstanders aan het woord zullen

komen. Een belangrijke rol is daarbij weggelegd voor het maatschappelijk middenveld met een actieve voorlichting en communicatie over Europese samenwerking.

- Toename van kennis en begrip bij het publiek over de consulaire dienstverlening door het ministerie.
- Versterking van de samenwerking met de Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (NCDO) om de bekendheid met en de betrokkenheid bij het ontwikkelingsbeleid te vergroten. Samen met deze organisatie zal een strategie worden ontwikkeld om delen van het Nederlandse publiek die traditioneel niet of weinig betrokken zijn bij ontwikkelingssamenwerking, te bereiken. Speerpunt is daarbij bekendheid met en draagvlak voor de Millennium Ontwikkelingsdoelen. Het NCDO zal dit als prioriteit vaststellen en zorgen voor flankerende draagvlakactiviteiten.

Instrumenten/activiteiten

Om het belang van een actief internationaal beleid in ons dagelijks leven beter voor het voetlicht te brengen is het van belang om een specifiek draagvlakbeleid voor het buitenlands beleid op te zetten. Dialoog en draagvlak gaan daarbij hand in hand. De mogelijkheden om buitenlands beleid pakkend te visualiseren worden beter benut. Ook moeten abstracte zaken, zoals mensenrechten, op een concrete manier aanschouwelijk gemaakt worden. Zo kunnen burgers uitgenodigd worden om deel te nemen aan reizen van bewindspersonen om zelf ook in aanraking te komen met de dagelijkse praktijk en dilemma's in andere delen van de wereld. Daarnaast zal meer zichtbaarheid gegeven worden aan de rol van het ministerie bij grote mondiale evenementen, zoals de Olympische Spelen in 2008.

Effectief onderhoud en verbreding van het draagvlak voor Nederland en het Nederlandse buitenlandse beleid in het buitenland vereist veel energie en middelen. Het is daarom van belang om de activiteiten op het terrein van de publieksdiplomatie met kracht voort te zetten en verder te professionaliseren.

De instrumenten voor publieksdiplomatie die de afgelopen jaren ten behoeve van de ambassades in het buitenland zijn ontwikkeld, worden in 2008 verder geprofessionaliseerd en uitgebreid. Met de meest betrokken departementen (EZ, LNV, OCW) wordt gezocht naar te behalen synergie op het terrein van internationale beeldvorming.

Over Europa wordt het debat actief door het ministerie aangejaagd via het internet (o.a. discussiefora, interactief weblog van de staatssecretaris voor Europese Zaken op www.nederlandineuropa.nl) en eigen publieksactiviteiten, zoals *town hall* meetings en andere evenementen. Naast woordvoering en publieksoptredens van bewindspersonen vindt informatievoorziening over Europese samenwerking voornamelijk plaats via internet, in de vorm van achtergrondinformatie en eigen nieuwsberichten over actuele gebeurtenissen.

Via de website www.europaeducatief.nu worden actuele lesmaterialen ten behoeve van alle onderwijsniveaus gratis aangeboden. Door het Europa-fonds worden derde partijen actief aangemoedigd deel te nemen aan het debat en eigen activiteiten te organiseren op het gebied van voorlichting en communicatie.

Op consulaire gebied wordt de burger geïnformeerd over de dienstverlening die hij of zij van het ministerie (incl. de ambassades in het buitenland) kan verwachten. De lijn van actieve voorlichting en communicatie op dit terrein wordt in 2008 doorgetrokken. Centraal daarbij staat de vraag wat Nederlanders wel en niet mogen verwachten van het ministerie wanneer zij in het buitenland in de problemen raken. Naast bestaande

aandacht voor preventieve communicatie over de gevaren van drugs-smokkel (www.drugssmokkel.nl) en de noodzaak om goed voorbereid op reis te gaan (www.wijsopreis.nl) zal de nadruk worden gelegd op de keten (buitenland én binnenland) van dienstverlening voor Nederlanders die in het buitenland slachtoffer worden van onvoorziene omstandigheden (zie ook operationele doelstelling 7.1).

Operationele doelstelling 4

Een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor internationale organisaties in Nederland

Beoogde beleidseffecten

Nederland is op het moment gastland voor 32 internationale organisaties en wil dit aantal consolideren en bij voorkeur vergroten. Nederland stelt internationale organisaties in staat om te functioneren in een aantrekkelijk, stabiel, gastvrij en ruimhartig vestigingsklimaat. Het Nederlandse vestigingsklimaat dient zich te kunnen meten met de faciliteiten die worden geboden in steden zoals Genève, Wenen en New York. Dit streven is vastgelegd in het kabinetsstandpunt (TK 30 178, nr. 1) naar aanleiding van de IBO Werving en opvang internationale organisaties.

Te realiseren prestaties:

- In 2008 zal de beleidsdoorlichting «Nederland als gastheer voor internationale organisaties» worden afgerond. De onder operationele doelstelling 1.3 genoemde activiteiten ten aanzien van de juridische instellingen maken integraal onderdeel uit van deze beleidsdoorlichting.
- Uitvoering van een tevredenheidsonderzoek onder internationale organisaties ter afsluiting van de periode van consolidatie die in 2005 is ingezet.
- Verbetering van de dienstverlening aan de 32 internationale organisaties, onder meer via een verbeterde communicatie met deze doelgroep.
- Verbetering van de interdepartementale coördinatie, onder meer door middel van bijeenkomsten van de Stuurgroep Nederland Gastland en een effectievere (thematische) communicatie met lagere overheden en uitvoerende diensten.
- Verdere modernisering van de communicatie met een aantal overheidsdiensten, waarbij gebruik wordt gemaakt van de in 2007 in gebruik genomen nieuwe Protocolaire Basisadministratie (PROBAS) en van de inschrijvingsprocedures bij het ministerie voor geprivilegieerden die werkzaam zijn voor internationale organisaties.

Instrumenten/activiteiten

Het ministerie zal door de serviceverlening aan en communicatie met de 32 internationale organisaties deze organisaties in staat stellen hun personeel adequaat te informeren over Nederlandse overheidsregeling. De uitgave van een geactualiseerde protocolgids is hiervan een onderdeel, evenals het organiseren van thematische en algemene informatiebijeenkomsten. De communicatie met de doelgroep zal ook verder worden geïntensiveerd door middel van locatiebezoeken.

Daarnaast zal het Ministerie van Buitenlandse Zaken intensief contact onderhouden met diverse andere departementen en rijksdiensten om werknemers van internationale organisaties en andere expats die zich in Nederland vestigen optimaal te kunnen faciliteren.

In samenwerking met het Ministerie van EZ zullen de volgende concrete activiteiten worden ondernomen:

- Uitvoering van een knelpuntenonderzoek en opstelling van een plan van aanpak, gericht op de efficiëntere afhandeling van diverse procedures (inschrijvingen, aanvragen van diensten etc.) die expats bij aankomst en vestiging in Nederland moeten doorlopen.
- Het met de IND in kaart brengen en oplossen van knelpunten in het immigratiebeleid c.q. de uitvoering daarvan voor bepaalde categorieën expats, zoals kennismigranten, medewerkers van NGO's en journalisten.
- Onderzoek naar informatievoorziening voor expats met als doel de toegankelijkheid en overzichtelijkheid van informatie over wet- en regelgeving en diensten voor expats te verbeteren.

D. Overzicht onderzoek naar de doelmatigheid en doeltreffendheid van beleid

Titel van het evaluatie-onderzoek	Operationele doelstelling	Jaar van afronding					
		2005	2006	2007	2008	2009	2010
Beleidsdoorlichtingen							
Internationaal Cultuurbeleid	8.1					X	
Gemeenschappelijk Cultureel Erfgoed beleid	8.2					X	
Beleidskader publieksdiplomatie	8.3				X		
Nederland als gastheer voor internationale organisaties (zie ook beleidsartikel 1)	8.4				X		
Effectenonderzoek							
Cultureel EU-voorzitterschaps-programma Thinking Forward	8.1		X				
Evaluatie HGIS cultuurprogramma	8.1			X			
Evaluatie HGIS bezoekersprogramma	8.1			X			
Cultuurstichting China-Nederland	8.2				X		
NCDO draagvlakonderzoek	8.3		X				X
Overig evaluatieonderzoek							
Samenwerking met SICA	8.2				X		
Europafonds	8.3		X		X		

NIET-BELEIDSARTIKEL 9 GEHEIM

Op dit artikel worden geheime uitgaven verantwoord.

B. Budgettaire gevolgen van beleid

Niet-beleidsartikel 9 Geheim							
Bedragen in EUR 1000	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Verplichtingen	0	pm	pm	pm	pm	pm	pm
Uitgaven	0	pm	pm	pm	pm	pm	pm

NIET-BELEIDSARTIKEL 10 NOMINAAL EN ONVOORZIEN

Op dit artikel worden de uitgaven verantwoord die samenhangen met de HGIS-indexering en onvoorziene uitgaven.

B. Budgettaire gevolgen van beleid

Niet-beleidsartikel 10 Nominaal en onvoorzien							
Bedragen in EUR 1000	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Verplichtingen	99	2 967	127 058	135 444	128 793	141 102	169 554
Uitgaven:	99	2 967	127 058	135 444	128 793	141 102	169 554
Uitgaven totaal	99	2 967	127 058	135 444	128 793	141 102	169 554
10.1 Nominaal en onvoorzien	99	2 967	127 058	135 444	128 793	141 102	169 554

NIET-BELEIDSARTIKEL 11 ALGEMEEN

Dit artikel behandelt de apparaatsuitgaven van zowel het departement in Den Haag als het postennet, exclusief de uitgaven voor vakattachés. Het omvat de verplichtingen en uitgaven aangaande het ambtelijk personeel, de overige personele uitgaven en het materieel.

Het ambtelijk personeel betreft de algemene leiding van het departement (inclusief de ministers en de staatssecretaris), de beleidsdirecties, de ondersteunende diensten, het uitgezonden personeel op de ambassades, inclusief themadeskundigen en het lokaal aangenomen personeel op de ambassades. Daarnaast worden in dit artikel de buitenlandvergoedingen aan uitgezonden personeel, overige vergoedingen en diverse overige personele uitgaven verantwoord. Tevens zijn de uitgaven voor het post-actieve personeel van het ministerie opgenomen. De materiële uitgaven hebben betrekking op de uitgaven voor de exploitatie van en investeringen in het departement in Den Haag en de vertegenwoordigingen in het buitenland. Hieronder vallen onder andere de verplichtingen en uitgaven voor huur van kantoorruimten, residenties, personeelswoningen en het gebouw in Den Haag, beveiligingsmaatregelen, automatisering en communicatiemiddelen, klein onderhoud en bouwkundige projecten. Op de personele en materiële kosten zijn jaarlijks loon-, prijs-, en koersontwikkelingen van toepassing. Deze ontwikkelingen dekt BZ af binnen de daarvoor in de HGIS getroffen voorziening (zie artikel 10). Loonkostenstijgingen vloeien met name voort uit afgesloten CAO's; de prijsstijgingen waarmee BZ te maken heeft passen binnen het kader van algehele (mondiale) inflatie. Daarnaast spelen koersfluctuaties tussen met name de euro en de Amerikaanse dollar een belangrijke rol.

B. Budgettaire gevolgen van beleid

Niet-beleidsartikel 11 Algemeen							
Bedragen in EUR 1000	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Verplichtingen	648 113	778 128	712 290	685 459	664 451	649 448	651 657
Uitgaven:							
Uitgaven totaal	650 211	791 032	716 605	689 674	668 666	649 448	651 657
11.1 Apparaatsuitgaven	650 211	791 032	716 605	689 674	668 666	649 448	651 657
Ontvangsten	275 938	50 833	80 833	50 833	50 833	50 833	50 833
11.10 Diverse ontvangsten	211 264	50 833	80 833	50 833	50 833	50 833	50 833
11.20 Koersverschillen	64 674	0	0	0	0	0	0

Kengetallen personeel en materieel*							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Personeel							
<i>Loonkosten departement</i>							
Gemiddelde bezetting	1 845	1 956	1 949	1 930	1 926	1 926	1 926
Gemiddelde prijs	61 893	69 000	69 000	69 000	69 000	69 000	69 000
Toegelicht begrotingsbedrag (x EUR 1000)	114 165	134 960	134 463	133 140	132 860	132 860	132 860
<i>Loonkosten posten (excl. thema-deskundigen)</i>							
Gemiddelde bezetting	1 185	1 286	1 297	1 301	1 300	1 299	1 299
Gemiddelde prijs	69 647	81 000	80 000	79 000	79 000	79 000	79 000
Toegelicht begrotingsbedrag (x EUR 1000)	82 542	104 145	103 774	102 774	102 694	102 594	102 594
<i>Loonkosten themadeskundigen (posten)</i>							
Gemiddelde bezetting	34	33	33	33	33	32	32
Gemiddelde prijs	74 073	76 400	79 500	82 600	85 900	89 400	89 400
Toegelicht begrotingsbedrag (x EUR 1000)	2 498	2 500	2 600	2 700	2 800	2 900	2 900
Totaal loonkosten ambt. Personeel							
Gemiddelde bezetting	3 064	3 274	3 279	3 263	3 258	3 257	3 257
Gemiddelde prijs	65 027	73 786	73 457	73 123	73 159	73 191	73 191
Toegelicht begrotingsbedrag (x EUR 1000)	199 205	241 605	240 837	238 614	238 354	238 354	238 354
Vergoedingen							
Gemiddelde bezetting	1 219	1 318	1 330	1 334	1 333	1 331	1 331
Gemiddelde kosten	62 630	58 482	57 877	57 714	57 777	57 839	57 839
Toegelicht begrotingsbedrag (x EUR 1000)	76 339	77 106	76 969	76 969	76 989	76 989	76 989
Lokaal personeel							
Gemiddelde bezetting	2 121	2 105	2 096	2 093	2 093	2 093	2 093
Gemiddelde prijs	34 312	35 800	36 100	36 200	36 200	36 200	36 200
Toegelicht begrotingsbedrag (x EUR 1000)	72 775	75 348	75 675	75 752	75 761	75 761	75 761
Materieel							
Gemiddelde bezetting (inclusief attachés)	5 530	5 724	5 720	5 701	5 696	5 694	5 694
Gemiddelde kosten	44 483	57 108	46 590	41 840	38 411	35 409	35 409
Toegelicht begrotingsbedrag (x EUR 1000)	245 618	326 891	266 487	238 522	218 786	201 632	201 632
Totaal toegelicht begrotingsbedrag (x EUR 1000)							
	593 937	720 950	659 968	629 857	609 890	592 736	592 736
Overige apparaatskosten (x EUR 1000)	56 274	70 082	56 637	59 817	58 776	56 712	58 921
Totaal artikel 11 Apparaatsuitgaven (x EUR 1000)							
	650 211	791 032	716 605	689 674	668 666	649 448	651 657

* Bovenstaande kengetallen zijn exclusief de gevolgen van de (rijksbrede) taakstelling op personeel. De wijze waarop de taakstelling op de kengetallen zal uitwerken is op dit moment nog niet te voorzien.

VERDIEPINGSHOOFDSTUK

1. Versterkte internationale rechtsorde en eerbiediging mensenrechten

Opbouw uitgaven (EUR 1000)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Stand ontwerpbegroting 2007	77 797	75 193	72 148	69 928	65 390	
mutatie Nota van Wijziging 2007	0	0	0	0	0	
mutatie amendement 2007	0	0	0	0	0	
mutatie 1e suppletore begroting 2007	22 767	15 800	15 586	14 880	14 880	
nieuwe mutaties	0	10 685	0	0	0	
Stand ontwerpbegroting 2008	100 564	101 678	87 734	84 808	80 270	80 270

Toelichting artikel 1

In 2008 worden extra middelen beschikbaar gesteld voor een nieuw subsidiekader mensenrechten. De Faciliteit Strategische Activiteiten Mensenrechten en Goed Bestuur (FSA) zal onderdeel gaan uitmaken van dit subsidiekader. In 2008 is er voor dit subsidiekader totaal EUR 20 mln geraamd.

2. Grotere veiligheid en stabiliteit, effectieve humanitaire hulpverlening en goed bestuur

Opbouw uitgaven (EUR 1000)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Stand ontwerpbegroting 2007	762 747	680 501	648 398	617 328	617 328	
mutatie Nota van Wijziging 2007	0	0	0	0	0	
mutatie amendement 2007	0	0	0	0	0	
mutatie 1e suppletore begroting 2007	86 848	61 524	71 638	70 506	70 506	
nieuwe mutaties	2 260	17 960	24 021	37 883	38 023	
Stand ontwerpbegroting 2008	851 855	759 985	744 057	725 717	725 857	723 708

2. Grotere veiligheid en stabiliteit, effectieve humanitaire hulpverlening en goed bestuur

Opbouw ontvangsten (EUR 1000)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Stand ontwerpbegroting 2007	224	224	224	224	224	
mutatie amendement 2007	0	0	0	0	0	
mutatie 1e suppletore begroting 2007	926	931	935	940	940	
nieuwe mutaties	0	0	0	0	0	
Stand ontwerpbegroting 2008	1 150	1 155	1 159	1 164	1 164	1 164

Toelichting artikel 2

De mutaties op dit artikel betreffen een saldo. In het licht van de grotere aandacht voor fragiele staten zullen de volgende extra middelen ter beschikking worden gesteld: EUR 15 mln in 2008, EUR 25 mln in 2009 en EUR 35 mln structureel vanaf 2010. Verder wordt in 2007 en 2008 in totaal EUR 6,5 miljoen beschikbaar gesteld voor een *Quick Response Fund* in Sri-Lanka. Ten slotte worden de budgetten voor de MATRA programma's in het kader van de rijksbrede subsidietaakstelling verlaagd met EUR 1 mln in 2008, EUR 1,9 mln in 2009 en EUR 3,8 mln in 2010 en verder.

3. Versterkte Europese samenwerking						
Opbouw uitgaven (EUR 1000)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Stand ontwerpbegroting 2007	7 213 261	7 854 941	5 233 139	6 840 805	6 804 875	
mutatie Nota van Wijziging 2007	0	0	0	0	0	
mutatie amendement 2007	0	0	0	0	0	
mutatie 1e suppletore begroting 2007	- 364 960	- 2 297	- 5 951	- 731	- 731	
nieuwe mutaties	- 4 705	- 162 351	69 002	- 251 046	66 974	
Stand ontwerpbegroting 2008	6 843 596	7 690 293	5 296 190	6 589 028	6 871 118	7 053 537

3. Versterkte Europese samenwerking						
Opbouw ontvangsten (EUR 1000)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Stand ontwerpbegroting 2007	611 400	623 628	636 101	648 823	661 799	
mutatie amendement 2007	0	0	0	0	0	
mutatie 1e suppletore begroting 2007	0	0	0	0	0	
nieuwe mutaties	0	0	0	0	0	
Stand ontwerpbegroting 2008	611 400	623 628	636 101	648 823	661 799	675 035

Toelichting artikel 3

Tabel I geeft de verwachte ontwikkeling weer van de Nederlandse afdrachten aan de EU tot en met 2012 op basis van de ACOR-cijfers van mei 2007 en uitgaande van inwerkingtreding van het Eigen Middelenbesluit in 2009.

Tabel I: Nederlandse afdrachten aan de EU (in mln euro's) Nieuwe stand (op basis van het voorontwerp EU-begroting 2008, nieuwe ACOR-cijfers en inwerkingtreding nieuw EM-besluit in 2009).						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
3.1 BNP-afdracht	3 266	4 029	2 146	3 380	3 619	3 729
3.2 BTW-afdracht	958	954	396	400	391	409
3.3 Landbouwheffingen	405	413	422	430	439	448
3.4 Invoerrechten	2 040	2 081	2 123	2 165	2 208	2 253
Totaal EU-afdrachten (bruto)	6 669	7 477	5 087	6 375	6 657	6 839
3.21 Preceptiekostenvergoeding voor inning landbouwheffingen	101	103	105	108	110	112
3.22 Preceptiekostenvergoeding voor inning invoerrechten	510	521	531	541	552	563
Totaal preceptiekostenvergoedingen	611	624	636	649	662	675
Netto EU-afdrachten	6 058	6 853	4 451	5 726	5 995	6 164

Bij de ontwikkeling van de afdrachten in deze Financiële Perspectievenperiode vallen de grote kortingen op die Nederland heeft bedongen op de afdrachten aan de Europese Unie. Het totale effect daarvan bedraagt ca 1 miljard per jaar. Bij deze cijfers is uitgegaan van inwerkingtreding van het nieuwe Eigen Middelenbesluit in 2009, met terugwerkende kracht tot 2007. Dit uit zich met name in de grote daling van de BNP- en BTW-afdracht in 2009 en de jaarlijkse kortingen op de afdrachten in de jaren

daaropvolgend. Voor een toelichting op de verschillende onderdelen van de afspraken uit het Eigen Middelenbesluit wordt verwezen naar de begroting 2007 (TK 30 800 V, nr. 2).

Tabel II geeft een toelichting op de mutatie van de Nederlandse afdrachten aan de EU tussen Miljoenennota 2007 en Miljoenennota 2008.

Tabel: II Verticale toelichting Nederlandse EU-afdrachten (in mln euro's)						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012
(1) mutaties MJN 2007 Totaal EU-afdrachten (bruto)	7 014	7 639	5 018	6 626	6 590	6 590
3.1 BNP-afdrachten	- 394	- 144	47	- 286	50	161
3.2 BTW-afdrachten	49	- 18	22	35	17	35
3.3 Landbouwheffingen	0	0	0	0	0	9
3.4 Invoerrechten	0	0	0	0	0	44
(2) Totaal mutaties	- 345	- 162	69	- 251	67	196
(3=1+2) MJN 2008 Totaal EU-afdrachten (bruto)	6 669	7 477	5 087	6 375	6 657	6 839
(4) MJN 2007 Totaal perceptiekostenvergoedingen	611	624	636	649	662	662
Mutaties:						
3.21 Perceptiekostenvergoeding voor inning landbouwheffingen	0	0	0	0	0	2
3.22 Perceptiekostenvergoeding voor inning invoerrechten	0	0	0	0	0	11
(5) Totaal mutaties	0	0	0	0	0	13
(6=4+5) MJN 2008 Totaal perceptiekostenvergoedingen	611	624	636	649	662	675
(7=3-6) MJN 2008 Totaal EU-afdrachten (netto)	6 058	6 853	4 451	5 726	5 995	6 164

4. Meer welvaart, eerlijkere verdeling en minder armoede						
Opbouw uitgaven (EUR 1000)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Stand ontwerpbegroting 2007	690 297	895 601	1 156 764	1 251 901	1 587 353	
mutatie Nota van Wijziging 2007	0	0	0	0	0	
mutatie amendement 2007	0	0	0	0	0	
mutatie 1e suppletore begroting 2007	41 849	- 106 977	- 39 480	116 214	- 100 797	
nieuwe mutaties	67 183	148 481	- 38 023	- 136 791	- 197 404	
Stand ontwerpbegroting 2008	799 329	937 105	1 079 261	1 231 324	1 289 152	1 602 909

4. Meer welvaart, eerdelijkere verdeling en minder armoede						
Opbouw ontvangsten (EUR 1000)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Stand ontwerpbegroting 2007	34 776	37 565	40 295	20 823	20 823	
mutatie amendement 2007	0	0	0	0	0	
mutatie 1e suppletore begroting 2007	44 764	523	298	- 833	- 833	
nieuwe mutaties	0	0	0	0	0	
Stand ontwerpbegroting 2008	79 540	38 088	40 593	19 990	19 990	19 990

Toelichting artikel 4

De mutaties op dit artikel worden veroorzaakt door een groot aantal verhogingen en verlagingen. Zo wordt door afbouw van OS-programma's in Sri-Lanka in 2008 EUR 4 mln minder uitgegeven. Door de macrosteun in Uganda te laten aansluiten bij de begrotingscyclus aldaar wordt in 2007 EUR 5 mln extra begrotingssteun gegeven, en deze wordt in 2010 verlaagd met EUR 10 mln. De structurele begrotingssteun aan Vietnam wordt verlaagd tot EUR 12 mln. Daarnaast wordt de omvang van dit artikel beïnvloed door het gebruikelijke parkeer karakter van dit artikel. Eveneens worden subsidies die onder de rijksbrede subsidietaakstelling vallen gekort.

Economische groei en een gelijkmatiger verdeling daarvan is een prioriteit voor de komende periode. Hiervoor wordt in 2008 EUR 20 mln ter beschikking gesteld, voor 2009 EUR 30 mln en voor 2010 en verder jaarlijks EUR 40 mln.

Door verruiming van het verplichtingenplafond bij ORET in de jaren 2005 en 2006 vinden extra overschrijdingen plaats op het budget van EUR 1 mln in 2007, EUR 118 mln in 2008 en EUR 81 mln in 2009. Deze middelen zullen worden ingezet om eerder aangegane verplichtingen te honoreren. Om verdere overschrijding van het budget te vermijden is tot eind 2009 een nulplafond voor nieuwe verplichtingen voor de bestaande ORET-regeling bekend gesteld. Daarnaast worden de MFS programma's voor duurzame economische ontwikkeling met structureel EUR 0,8 mln per jaar verhoogd. Verder worden er extra middelen geïnvesteerd in het ondernemingsklimaat in Burundi: EUR 1,8 mln voor 2007, 2008 en 2009. In het kader van kasmanagement zal er voor een bedrag van EUR 30 mln wordt overgeheveld van 2008 naar 2009.

5. Toegenomen menselijke en sociale ontwikkeling						
Opbouw Uitgaven (EUR 1000)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Stand ontwerpbegroting 2007	1 634 316	1 709 549	1 706 570	1 739 184	1 629 184	
mutatie amendement 2007	0	0	0	0	0	
mutatie Nota van Wijziging 2007	0	0	0	0	0	
mutatie 1e suppletore begroting 2007	- 15 332	79 166	58 151	16 344	126 344	
nieuwe mutaties	2 915	- 46 554	55 915	65 915	64 915	
Stand ontwerpbegroting 2008	1 621 899	1 742 161	1 820 636	1 821 443	1 820 443	1 804 033

Toelichting artikel 5

De mutaties op dit artikel betreffen een saldo. Om meer donoren te prikkelen substantieel bij te dragen aan het *Fast Track Initiative* wordt de Nederlandse bijdrage aan dit fonds voor 2008 voorlopig neerwaarts bijgesteld tot EUR 110 mln. Meerjarig blijft de bijdrage gehandhaafd op EUR 150 mln.

Verder vindt er een verlaging plaats op het budget voor onderwijs van EUR 32 mln in 2008. Hiervan betreft EUR 7 mln een verlaging op hoger onderwijsprogramma's wat samenhangt met de hervormingen van NFP en NPT programma's. De in de begroting van 2007 vermelde verhoging van hoger onderwijs programma's naar EUR 48 mln in 2010 blijft gehandhaafd. Daarnaast zal het geplande Silent Partnership in Ghana (EUR 5 mln) geen doorgang vinden en zijn de ramingen voor het geplande

Early Childhood Development programma en de steun aan een fonds voor post -primair onderwijs naar beneden bijgesteld.

Vanwege de vertraagde opstart van de bilaterale onderwijsprogramma's in Pakistan wordt het budget in 2008 verlaagd met EUR 8 mln. In Indonesië wordt de meerjarige stijging van het onderwijsbudget eenmalig neerwaarts bijgesteld met EUR 5 mln euro.

Daarnaast wordt fors geïnvesteerd in het bevorderen van gendergelijkheid, het versterken van de positie van vrouwen en het bevorderen van de seksuele en reproductieve gezondheid en rechten (SRGR). Deze intensivering hangt samen met de constatering dat de realisering van MDG3 en MDG5 achterblijft en hiervoor op internationaal niveau minder middelen ter beschikking worden gesteld. Ten behoeve van MDG3 bedraagt de intensivering in 2008, 2009 en 2010 respectievelijk EUR 20 mln, EUR 25 mln en EUR 30 mln. Voor SRGR worden respectievelijk EUR 10 mln, EUR 15 mln en EUR 20 mln extra gealloceerd in de jaren 2008, 2009 en 2010.

Ten slotte wordt in totaal EUR 50 mln beschikbaar gesteld voor het Schoklandfonds, welke als volgt meerjarig is geraamd: EUR 1 mln in 2007, EUR 8 mln in 2008, EUR 14 mln in 2009 en 2010 en EUR 13 mln in 2011.

6. Beter beschermd en verbeterd milieu						
Opbouw uitgaven (EUR 1000)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Stand ontwerpbegroting 2007	371 339	421 044	383 579	383 579	375 079	
mutatie Nota van Wijziging 2007	0	0	0	0	0	
mutatie amendement 2007	0	0	0	0	0	
mutatie 1e suppletore begroting 2007	57 011	2 336	214	- 7 881	- 427	
nieuwe mutaties	- 29 924	- 4 924	42 576	102 576	202 576	
Stand ontwerpbegroting 2008	398 426	418 456	426 369	478 274	577 228	376 303

Toelichting artikel 6

De mutaties op dit artikel betreffen een saldo. Ten eerste is in het coalitieakkoord overeengekomen dat er additionele middelen beschikbaar worden gesteld voor duurzame energie. Verder wordt in Suriname minder geïnvesteerd in het elektriciteitsfonds, en worden de bedragen overgeheveld naar de NIO-lening. Ten slotte vinden er vanaf 2009 extra uitgaven plaats in het kader van het MFS, ter grootte van EUR 2,5 mln.

7. Welzijn en veiligheid van Nederlanders in het buitenland en regulering van personenverkeer						
Opbouw uitgaven (EUR 1000)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Stand ontwerpbegroting 2007	106 053	105 630	99 195	98 849	98 849	
mutatie Nota van Wijziging 2007	0	0	0	0	0	
mutatie amendement 2007	0	0	0	0	0	
mutatie 1e suppletore begroting 2007	- 17 018	- 17 982	- 10 940	- 10 511	-11 102	
nieuwe mutaties	0	- 229	- 456	- 456	- 455	
Stand ontwerpbegroting 2008	89 035	87 419	87 799	87 882	87 292	85 544

7. Welzijn en veiligheid van Nederlanders in het buitenland en regulering van het personenverkeer						
Opbouw ontvangsten (EUR 1000)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Stand ontwerpbegroting 2007	26 543	26 543	26 543	26 543	26 543	
mutatie amendement 2007	0	0	0	0	0	
mutatie 1e suppletore begroting 2007	1 558	1 558	1 558	1 558	1 558	
nieuwe mutaties	0	0	0	0	0	
Stand ontwerpbegroting 2008	28 101	28 101	28 101	28 101	28 101	28 101

Toelichting artikel 7

De verlaging van het budget is het gevolg van de rijksbrede subsidie-taakstelling.

8. Versterkt cultureel profiel en positieve beeldvorming in en buiten Nederland						
Opbouw uitgaven (EUR 1000)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Stand ontwerpbegroting 2007	86 100	86 040	81 023	81 023	81 023	
mutatie Nota van Wijziging 2007	0	0	0	0	0	
mutatie amendement 2007	0	0	0	0	0	
mutatie 1e suppletore begroting 2007	8 501	3 633	2 521	2 421	2 421	
nieuwe mutaties	500	2 751	1 638	2 638	2 638	
Stand ontwerpbegroting 2008	95 101	92 424	85 182	86 082	86 082	86 082

8. Versterkt cultureel profiel en positieve beeldvorming in en buiten Nederland						
Opbouw ontvangsten (EUR 1000)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Stand ontwerpbegroting 2007	755	755	755	755	755	
mutatie amendement 2007	0	0	0	0	0	
mutatie 1e suppletore begroting 2007	16	16	16	16	16	
nieuwe mutaties	0	0	0	0	0	
Stand ontwerpbegroting 2008	771	771	771	771	771	771

Toelichting artikel 8

In 2007 wordt er EUR 0,5 mln geïntensiveerd in Cultuur en Ontwikkeling programma's. In 2008 bedraagt deze intensivering EUR 1 mln. Voor het thema Sport en Ontwikkeling wordt in 2008 EUR 1 mln ter beschikking gesteld, in 2009 en 2010 EUR 3 mln. De overige mutatie op dit artikel betreft een verlaging in het kader van de rijksbrede subsidietaakstelling.

9. Geheim						
Opbouw uitgaven (EUR 1000)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Stand ontwerpbegroting 2007	pm	pm	pm	pm	pm	
mutatie Nota van Wijziging 2007						
mutatie amendement 2007						
mutatie 1e suppletore begroting 2007						
nieuwe mutaties						
Stand ontwerpbegroting 2008	pm	pm	pm	pm	pm	pm

10. Nominaal en onvoorzien						
Opbouw uitgaven (EUR 1000)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Stand ontwerpbegroting 2007	92 254	134 065	131 628	180 233	174 306	
mutatie Nota van Wijziging 2007	0	0	0	0	0	
mutatie amendement 2007	0	0	0	0	0	
mutatie 1e suppletore begroting 2007	- 88 870	- 26 401	- 3 508	- 52 083	- 33 363	
nieuwe mutaties	- 417	19 394	7 324	643	159	
Stand ontwerpbegroting 2008	2 967	127 058	135 444	128 793	141 102	169 554

Toelichting artikel 10

De mutaties zijn het gevolg van wijzigingen in de ramingen voor de inflatie (pBBP).

11. Algemeen						
Opbouw uitgaven (EUR 1000)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Stand ontwerpbegroting 2007	688 728	665 023	659 907	660 977	655 977	
mutatie Nota van Wijziging 2007	0	0	0	0	0	
mutatie amendement 2007	0	0	0	0	0	
mutatie 1e suppletore begroting 2007	101 552	60 702	36 963	22 551	22 551	
nieuwe mutaties	752	- 9 120	- 7 196	- 14 862	- 29 080	
Stand ontwerpbegroting 2008	791 032	716 605	689 674	668 666	649 448	651 657

11. Niet-Beleidsartikel: Algemeen						
Opbouw ontvangsten (EUR 1000)	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Stand ontwerpbegroting 2007	50 833	50 833	50 833	50 833	50 833	
mutatie amendement 2007	0	0	0	0	0	
mutatie 1e suppletore begroting 2007	0	0	0	0	0	
nieuwe mutaties	0	30 000	0	0	0	
Stand ontwerpbegroting 2008	50 833	80 833	50 833	50 833	50 833	50 833

Toelichting artikel 11

De neerwaartse bijstelling is het gevolg van rijksbrede taakstelling conform het coalitieakkoord.

BEDRIJFSVOERINGSPARAGRAAF

Inleiding

In deze paragraaf komen alleen de ontwikkelingen op het terrein van de integrale bedrijfsvoering aan de orde die van belang zijn in termen van risico's en daarmee samenhangende beheersmaatregelen.

Algemene aspecten van de bedrijfsvoering Managementvisie 2006

In augustus 2006 heeft SG BZ zijn managementvisie gelanceerd, waarin aandacht wordt gevraagd voor drie hoofdonderwerpen – meer ruimte voor de kerntaak, een flexibeler organisatie en meer aandacht voor de meerwaarde van het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Dit moet leiden tot verdere focus op beleidstaken en vermindering van de administratieve beheerslast.

Taakstelling

Als vervolg op de Regeringsverklaring van het kabinet Balkenende IV waarin wordt ingezet op een slankere en betere overheid zijn uitgangspunten ten aanzien van de taakstelling gepresenteerd. Er wordt uitgegaan van een vermindering van het aantal fte's met 325. Dit zal moeten gebeuren door een aantal organisatorische veranderingen die overlap en inefficiënties uit de organisatie moeten wegsnijden. Ook vindt er aan de top een afslanking plaats. Uitgangspunt is verder dat de kerntaken worden ontzien en dat het ondersteunend apparaat in omvang wordt teruggebracht. Voor de uitvoering van deze plannen is een projectorganisatie in het leven geroepen onder leiding van een Directeur-Generaal.

Integriteit

De bevordering van integer handelen van medewerkers en organisatie blijft een belangrijk aandachtsgebied. De focus is gericht op het stimuleren van professioneel en open handelen. Bewustwording speelt daarbij een grote rol. Er wordt gestreefd naar het verder inzichtelijk maken van de regelgeving en het bevorderen van de communicatie. Een registratiesysteem van integriteitschendingen is opgezet. Wanneer daarin voldoende gegevens zijn opgenomen, kan ook op grond daarvan een analyse worden gemaakt van kwetsbare situaties. Er zal speciale aandacht zijn voor meldingen van corruptie en fraude waarmee ambassades extern geconfronteerd worden.

Duurzame bedrijfsvoering

Om de levensbehoeften van de huidige en toekomstige generaties veilig te kunnen stellen is een integrale aanpak gericht op duurzame ontwikkeling vereist. Duurzame bedrijfsvoering moet vanzelfsprekend worden bij al het overheidshandelen op macro- en microniveau. Door verduurzaming van de eigen organisatie via onder andere groene energie, duurzame inkoop, slimmer transport, verantwoorde catering en bewustwording en attitudeverandering onder de ruim 5 500 medewerkers, die in binnen- en buitenland werken, geeft het ministerie uitvoering aan het kabinetsbesluit om de overheid in 2010 volledig duurzaam te laten inkopen.

Aandachtspunten beleidsuitvoering

Het proces van de totstandkoming van de beleidsinformatie

Het proces van de totstandkoming van de beleidsinformatie is vastgelegd in een algemene beschrijving en in een instructie aan de redacteurs van het jaarverslag. Per operationeel doel heeft de verantwoordelijke budgethouder een deelprocesbeschrijving opgesteld. Dit proces is nog niet voldoende geborgd in de organisatie. Reeds in 2007, maar ook in 2008 zal nadere invulling worden gegeven aan de rollen en verantwoordelijkheden met betrekking tot dit proces.

Resultaatgericht management

Het project Stroomlijning PM&E (planning, monitoring en evaluatie) wordt in 2007 afgerond. De jaarplancycclus zal verder worden vereenvoudigd, voortbordurend op de verbetering die in 2006/2007 werd doorgevoerd. Kernbegrippen hierbij zijn flexibiliteit, differentiatie en ruimte voor maatwerk.

Het financieel en materieel beheer

Herziening regelgeving

In 2007 is begonnen met een integrale herziening van de regelgeving. Nagegaan zal worden of regelgeving wel het meest geschikte middel is om het beoogde doel te bereiken (opportuniteitsvraag) en of de aard en omvang van de regeling in verhouding staan tot de ernst van de af te dekken risico's (proportionaliteitsvraag). De uitdaging bestaat uit het vinden van een antwoord op de vraag hoe structureel met minder regels en controles kan worden volstaan, terwijl toch – met zo gering mogelijke administratieve last – een afdoende toezicht op rechtmatig en doelmatig handelen kan worden verzekerd. De toegankelijkheid van de regelgeving zal verbeterd worden door deze in samenhang met handleidingen, goede voorbeelden en e-learning modules aan de gebruiker aan te bieden.

Voorschottenbeheer

In mei 2005 kondigde de Algemene Rekenkamer een bezwarenonderzoek aan met betrekking tot het voorschottenbeheer. De afgelopen jaren is een substantiële inspanning geleverd die geresulteerd heeft in een duidelijke en voldoende kwaliteitsverbetering. De auditdienst van het ministerie constateerde dat over 2006 de omvang van de fouten en onzekerheden gedaald is tot een historisch laag percentage.

Er bestaat nog enige ruimte voor verbetering ten aanzien van de uitvoering van het rappel- en sanctiebeleid. In 2007 is een plan van aanpak in uitvoering genomen dat ertoe moet leiden dat per begin 2008 de diverse budgethouders scoren binnen de norm van tijdig rappelleren. In overeenstemming met de motie Ferrier/Boekestein zal de Kamer worden geïnformeerd over de uitvoering van het plan van aanpak.

Consulaire diensten

Met de consulaire dienstverlening zijn vaak veel belangen gemoeid met een groot afbreukrisico voor het ministerie. Onzorgvuldig handelen kan grote kosten tot gevolg hebben en de reputatie van Nederland in het buitenland en het vertrouwen van de Nederlandse burgers ernstig schaden. Om de genoemde risico's af te dekken worden de processen voortdurend verbeterd onder andere door de invoering van een nieuw

geautomatiseerde visuminformatiesysteem (NVIS). De invoering blijft een belangrijk aandachtspunt in de bedrijfsvoering. In de tweede helft van 2007 wordt het systeem opgeleverd, waardoor operationele en organisatorische inbedding zal doorlopen in 2008.

Veiligheid

Mede naar aanleiding van een aanbeveling van de Algemene Rekenkamer zijn de vertrouwensfuncties waarvoor de wet een door de AIVD uit te voeren veiligheidsonderzoek voorschrijft tegen het licht gehouden. Het aantal vertrouwensfuncties is tot een beter hanteerbaar niveau teruggebracht. Natuurlijk blijft het ministerie voldoen aan de wettelijke eisen. In nauw overleg met de AIVD zal zorg worden gedragen voor een correcte uitvoering van de Wet Veiligheidsonderzoeken. In 2008 zal de gevestigde praktijk rond vertrouwensfuncties en veiligheidsonderzoeken worden geëvalueerd.

Het Ministerie van Buitenlandse Zaken zal onverminderd ijveren voor een toenemend veiligheidsbewustzijn onder zijn medewerkers. De dagelijkse veiligheidspraktijk leert dat intensiever moet worden gecommuniceerd met de ambassades, daarnaast is meer toezicht noodzakelijk. De toezichthoudende rol die aan de Beveiligingsambtenaar (BVA) in het Beveiligingsvoorschrift Rijksdienst 2005 is toebedeeld zal juist ook in dit verband nader worden ontwikkeld.

Archief- en dossierbeheer

Het archiefbeheer is in 2006 door de Algemene Rekenkamer als onvolkomenheid aangemerkt. Het verhogen van het bewustzijn over goed archief- en dossierbeheer en het belang daarvan blijft een prioriteit. Een aanzet is gegeven om de digitalisering van start te laten gaan waardoor op termijn archivering automatisch geïntegreerd wordt in het primaire proces. Er is een model ontwikkeld om de papieren dossiers te laten vervangen door virtuele samenwerkingsruimtes waarin alle documenten digitaal kunnen worden opgeslagen. Naar verwachting zullen eind 2007/begin 2008 de eerste pilots van start kunnen gaan. Tenslotte zal in het kader van de taakstelling en ter voorbereiding op de digitalisering het archief in 2008 worden gecentraliseerd.

AGENTSCHAPSPARAGRAAF

Centrum tot Bevordering van de Import uit ontwikkelingslanden (CBI)

Het CBI is het agentschap van het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Het heeft als opdracht het duurzaam versterken van de concurrentiekracht van bedrijven uit ontwikkelingslanden op de Europese markt. Daarnaast vertegenwoordigt het agentschap de minister bij het International Trade Centre UNCTAD/WTO. Het agentschap CBI draagt bij aan het realiseren van operationele doelstelling 4.3: *«Verhoogde economische groei en verminderde armoede als gevolg van gezonde private sector ontwikkeling in ontwikkelingslanden»*.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de kasstroom van het departement naar het agentschap.

Tabel 1. Ontvangen kasmiddelen van opdrachtgever DGIS (bedragen in EUR 1000)							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ECP	8 194	9 677	9 919	10 648	11 481	12 916	12 786
BSOD	3 976	3 721	3 600	3 600	3 600	3 600	3 600
Marktinformatie	2 599	3 631	3 868	3 841	3 836	3 924	4 008
Training	2 368	3 356	3 688	4 246	4 898	4 960	5 006
ITC	2 863	2 369	2 764	2 764	2 664	2 764	2 764
Kasmiddelen	20 000	22 754	23 839	25 099	26 479	28 164	28 164

ECP = Export Coaching Programme.

BSOD = Business Support Organisation Development.

ITC = International Trade Centre.

1. Baten en Lasten

Tabel 2 Meerjaren baten en lasten (bedragen in EUR 1000)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Baten							
opbrengst moederdepartement	11 836	24 974	14 241	18 751	25 124	30 288	29 030
bijdrage moederdepartement ITC	2 863	2 369	2 764	2 764	2 664	2 764	2 764
opbrengst overige departementen	–	–	–	–	–	–	–
opbrengst derden	459	275	275	275	275	275	275
rentebaten	39	10	10	10	10	10	10
buitengewone baten	–	–	–	–	–	–	–
Totaal baten	15 197	27 628	17 290	21 800	28 073	33 337	32 079
Lasten							
apparaatskosten							
– personele kosten	1 390	2 936	1 631	2 149	2 857	3 453	3 332
– materiele kosten	10 600	22 387	12 440	16 387	21 783	26 332	25 409
bijdrage ITC	2 863	2 369	2 764	2 764	2 664	2 764	2 764
rentelasten	7	10	15	19	21	22	22
afschrijvingskosten							
– materieel	131	237	275	334	312	309	300
– immaterieel	–	–	–	–	–	–	–
Overige kosten							
– dotaties voorzieningen	33	5	5	5	5	5	5
– buitengewone lasten	–	–	–	–	–	–	–
Totaal lasten	15 024	27 944	17 130	21 658	27 642	32 885	31 832
Saldo van baten en lasten	173	– 316	160	142	431	452	247

A. Baten

Opbrengsten moederdepartement

In onderstaande tabel worden de financiële waarden weergegeven van de verleende en verwachte opdrachten per product.

Tabel 3. Productie (bedragen in EUR 1000)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ECP	6 712	14 174	4 750	7 256	11 120	13 023	16 968
BSOD	730	4 588	1 760	3 080	5 280	7 920	2 640
Marktinformatie	1 714	3 041	3 899	4 036	4 241	4 378	4 406
Training	2 680	3 171	3 832	4 379	4 483	4 967	5 016
Totaal	11 836	24 974	14 241	18 751	25 124	30 288	29 030

Afrekening vindt plaats op het moment dat af te rekenen eenheden opgeleverd kunnen worden. De nog niet opgeleverde eenheden worden nog niet als omzet aangemerkt, maar toegevoegd aan het onderhanden werk.

De productie die voor 1 januari 2006 is opgestart wordt afgerekend tegen kostprijs (ex-post). Om een efficiëncyprikkel te introduceren en het risico te beperken dat kosten van de nieuwe productie ten onrechte wordt toegerekend aan de oude productie, is vanaf 1 januari 2006 een vast bedrag voor het totaal van de oude productie overeengekomen.

Tabel 3a. Productie (aantallen)							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
ECP	162	354	93	134	185	230	555
BSOD	2	7	4	7	12	18	10
Marktinformatie	250 615	444 663	570 046	590 046	620 046	640 137	644 207
Training	1 276	1 510	1 825	2 085	2 135	2 365	2 389

Opbrengst derden

Van organisaties uit Europa, waaronder de EU, Noorwegen, Zwitserland en Zweden, worden additionele opdrachten verwacht voor het product marktinformatie. Deze opdrachten bestaan uit het toegang verlenen tot opgebouwde databases en het toestemming geven voor gebruik van teksten.

Rentebaten

De rentebaten worden verkregen door het positieve saldo op het rekening courant bij de Rijkshoofdboekhouding. Het vermelde bedrag is een schatting op basis van ervaringscijfers.

B. Lasten*Personele kosten*

In 2008 werken er bij het CBI 21 fte ambtenaren en 20 fte inhuur. De personeelsuitgaven bedragen in 2008 ongeveer EUR 2 750 000. De personele lasten bedragen in 2008 EUR 1 631 000.

Het verschil tussen de personele uitgaven (volgens het kasstelsel) en personele lasten (volgens het baten-lastenstelsel) wordt veroorzaakt door producten met een productietijd van meer dan één jaar. Voor deze producten worden de personele uitgaven, voor zover die verband houden met de nog niet opgeleverde producten, aan het onderhanden werk toegevoegd. Pas in het jaar dat de producten worden opgeleverd, worden deze uitgaven als last opgenomen. Een gevolg van deze systematiek is dat de personele *uitgaven* in 2008 voor een gedeelte als personele *lasten* in latere jaren worden opgenomen.

Materiële kosten

Tabel 4. Categorieën materiële kosten (bedragen in EUR 1000)

Externe expertise	8 678
Publicaties	928
Reis- en verblijfkosten deelnemers	1 168
Organisatie seminars	528
Organisatie/deelname beurzen	560
Kosten t.b.v. opbrengst derden	36
Huisvestingskosten	310
Kantoorkosten	120
Uitbesteding ondersteunende werkzaamheden	80
Algemene kosten	24
Bankkosten en koersverschillen	8
Totaal	12 440

CBI is gehuisvest in de Beurs-WTC in Rotterdam. In 2008 wordt de kantoor- en archiefruimte gehuurd van de Rijksgebouwendienst voor een huurbedrag van EUR 275 000.

Rentelasten

De rentelasten vloeien voort uit rente- en aflossingsdragend vermogen dat via de leenfaciliteit van het Ministerie van Financiën is verkregen. Het rentepercentage voor toekomstige leningen is op 4% gezet.

Afschrijvingskosten

De materiële vaste activa bestaan uit: inventaris, hard- en software en verbouwingen. De afschrijvingstermijnen zijn respectievelijk 5 jaar, 3 jaar en 5 jaar. De afschrijvingskosten zijn als volgt te verdelen:

Tabel 5. Afschrijvingskosten (bedragen in EUR 1000)

	2008	2009	2010	2011	2012
Inventaris	35 000	45 000	55 000	56 000	50 000
Hard- en software	195 000	241 000	202 000	200 000	200 000
Verbouwing	45 000	48 000	55 000	53 000	50 000
Totaal	275 000	334 000	312 000	309 000	300 000

Donaties aan voorzieningen

CBI houdt een voorziening aan voor dubieuze debiteuren. Deze voorziening is bedoeld voor de opvang van het risico van wanbetaling door contractpartijen.

C. Saldo van baten en lasten

Het resultaat wordt aan het vermogen van het agentschap toegevoegd.

2. Kasstroomoverzicht

Kasstroomoverzicht 2008 (bedragen in EUR 1000)							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1. Rekening courant RHB 1 januari (incl. deposito)	746	3 224	500	500	500	500	500
2. Totaal operationele kasstroom	2 908	- 2 587	175	229	280	290	300
-/- totaal investeringen	341	300	300	300	300	300	300
+/- totaal boekwaarde des- investeringen	4	-	-	-	-	-	-
3. Totaal investeringskasstroom	- 337	- 300	- 300	- 300	- 300	- 300	- 300
-/- eenmalige uitkering aan moederdepartement	-	-	-	-	-	-	-
+/- eenmalige storting door moederdepartement	-	-	-	-	-	-	-
-/- aflossingen op leningen	93	137	175	229	280	290	300
+/- beroep op leenfaciliteit	-	300	300	300	300	300	300
4. Totaal financieringskasstroom	- 93	163	125	71	20	10	-
5. Rekening courant RHB 31 december (inc. deposito) (=1+2+3+4)	3 224	500	500	500	500	500	500

Toelichting kasstroomoverzicht

In deze operationele kasstroom zijn de te ontvangen kasmiddelen van opdrachtgever DGIS voor de geplande productie verwerkt. Omdat het CBI, naar verwachting, in 2007 meer zal uitgeven dan van het moederdepartement in dat jaar wordt ontvangen, ontstaat er een negatieve operationele kasstroom. Dit wordt opgevangen uit het saldo van de liquide middelen per 1 januari 2007.

BIJLAGE 1. MOTIES EN TOEZEGGINGEN

Omschrijving	Herkomst	Stand van zaken
De TK voor de begrotingsbehandeling per brief informeren over de Nederlandse inzet ten behoeve van lokale capaciteits-versterking	30 548, nr. 3	Verzonden op 18 oktober 2006 (30 548, nr. 4)
Openbaarmaking van de lijst van landen die onvoldoende meewerken aan terugkeer van illegalen en afgewezen asielzoekers en welke maatregelen tegen deze landen worden genomen	Hand. TK nr. 4	Voldaan door MinV&I
Schriftelijke informatie zal aan de Kamer worden verstrekt over informele contacten Nederland-Wit Rusland, met name steden-banden	21 501-02, nr. 708	Verzonden op 19 oktober 2006 (21 501-02, nr. 708)
De Kamer zal schriftelijk worden geïnformeerd indien toch mocht blijken dat Nederlandse veiligheidsdiensten (corruptie van) Soedanese bedrijven onderzoeken	30 075, nr. 8	Er zijn geen Nederlandse veiligheids-diensten die Soedanese bedrijven onderzoeken
Integrale visie op terrorismebestrijding (nav beantwoorde motie Van der Laan): Ned afhankelijk enkele olieproducerende landen; omgaan met intelligence verkregen door martelingen	Hand. TK nr. 5	Verzonden op 31 oktober 2006 (30 800 V, nr. 46)
Luchtvaart(verstrekking van passagiersgegevens bij vluchten naar de VS	Hand. TK nr. 5	Verzonden op 17 oktober 2006 (30 861, nr. 1)
Motie 30 800, nr. 27: Het onder VN-vlag brengen van de vredes-missie van de Afrikaanse Unie in Darfur	Hand. TK nr. 5	Voldaan tijdens AO RAZEB d.d. 11 oktober 2006 (21 501-02, nr. 712)
Toetreding Roemenië en Bulgarije tot EU	Hand. TK nr. 5	Verzonden op 6 oktober 2006 (23 987, nr. 67)
Een standpunt bepalen over de ratificatie en implementatie van het Ankara Protocol door Turkije	Hand. TK nr. 5	Verzonden op 8 november 2006 (23 987, nr. 68)
De minister voor Ontwikkelingssamenwerking informeert de Kamer begin 2007 over de wijze waarop de Nederlandse regering voornemens is uitvoering te geven aan het aanstaande VN-verdrag voor de rechten van personen met een handicap	30 540, nr. 4	Verzonden op 31 mei 2007 (30 800 V, nr. 98)
Bij eerstvolgende gelegenheid in NAVO-verband mogelijkheid bespreken om een permanente voorziening te creëren om NAVO-capaciteiten in te zetten voor noodhulp en wederopbouw	29 521, nr. 34	Verzonden op 14 december 2006 (28 676 nr. 32)
De Kamer rapporteren over de kosteneffectiviteit van het bereiken van de energiedoelstelling van 10 miljoen mensen (energy for all) en de water- en sanitatiedoelstelling van 50 miljoen mensen in de VBTB-systematiek	30 196, nr. 10	In behandeling
Motie 30 823, nr. 2 (Szabo) inzake financiële middelen voor de bouw van een nieuwe kliniek voor de Acid Survivors Foundation (ASF)	Hand. TK nr. 14	Verzonden op 28 februari 2007 (30 823, nr. 4)
De Kamer binnen enkele weken informeren over de stand van zaken m.b.t. de instelling van de Eminent Expert Group (verzoek Van Baalen)	Hand. TK nr. 14	Verzonden op 4 december 2006 (27 925, nr. 240)
Tijdens NAVO-top in Riga andere lidstaten oproepen om, volgens de gemaakte afspraken, een bijdrage te leveren aan de ISAF-missie in Afghanistan (verzoek Koenders)	Hand. TK nr. 14	Voldaan tijdens NAVO-top in Riga (28 676, nr. 32)
Tijdens de Rigatop uitleggen waarom de zeven gelijkgezinden inzake het Non Proliferatie Verdrag bij elkaar zijn geroepen	Hand. TK nr. 14	Verzonden op 14 december 2006 (28 676, nr. 32)
Overleg met de minister van Defensie en met Duitsland over verlenging van de bijdrage aan de militaire missie EUFOR Congo (verzoek Koenders)	Hand. TK nr. 14	Voldaan, zie brief verslag RAZEB (21 501-02, nr. 713)
Uitnodigen van Iraakse ministers naar Nederland ter ondersteuning van Iraakse regering (verzoek Ormel)	Hand. TK nr. 14	Voldaan
Bij eventuele beleidswijziging ten aanzien van de omgang met Hamas vooraf overleggen met de Kamer (verzoek Van Baalen)	Hand. TK nr. 14	Geen beleidswijziging
Bij de Kamer terugkomen op de beste instrumenten om het probleem van de hardnekkige ongelijkheid van mannen en vrouwen aan te pakken, mogelijk via vrouwenorganisaties; geen toezegging over een vrouwenfonds.	Hand. TK nr. 14	In behandeling
Welwillende beoordeling van een eventueel verzoek van de Wereldvoedselorganisatie ten behoeve van hongersnood in Afghanistan	Hand. TK nr. 14	Verzonden op 28 november 2007 (28 676, nr. 30) en 21 december 2006 (27 925, nr. 242)
Bereidheid om financiële middelen en technische expertise ter beschikking te stellen ten behoeve van het behoud van veenbossen in Kalimantan en tevens steun aan de regio midden-Sumatra hiervoor te overwegen	Hand. TK nr. 14	Verzonden op 10 mei 2007 (29 234, nr. 57)

Omschrijving	Herkomst	Stand van zaken
De TK voor de begrotingsbehandeling per brief informeren over de Nederlandse inzet ten behoeve van lokale capaciteits-versterking	30 548, nr. 3	Verzonden op 18 oktober 2006 (30 548, nr. 4)
Blijvende aandacht voor de situatie van christenen op Sulawesi (verzoek Ormel)	Hand. TK nr. 14	Verzonden op 27 december 2006 (26 049, nr. 57)
Kamerbrief over het thema absorptiecapaciteit van ontwikkelings-landen (verzoek Herben)	Hand. TK nr. 14	Verzonden op 22 juni 2007 (30 800 V, nr. 104)
Agenderen van een bezoek van MRA aan Ethiopië (verzoek Koenders)	Hand. TK nr. 14	Bezoek heeft plaatsgevonden van 22–25 januari 2007 (30 800 V, nr. 66)
Overwegen of halverwege de MFS-subsidieronde (na twee jaar) jonge en vernieuwende organisaties een voorstel kunnen indienen (verzoek Samsom)	Hand. TK nr. 14	In behandeling
Motie 30 800 V, nr. 30 (Karimi cs) inzake heroverweging subsidie-verlening Medefinancieringsstelsel	Hand. TK nr. 14	Verzonden op 23 november 2006 (30 800 V nr. 48)
Motie 30 800 V, nr. 36 (Herben) inzake realiseren van extra opvangcentra voor asielzoekers in Afrika	Hand. TK nr. 14–15	Verzonden op 16 februari 2007 (29 693 nr. 11)
Motie 30 880 V, nr. 25 (Ferrier/Vd Staaij) inzake actieve EU-inzet voor wederopbouw Haïti	Hand. TK nr. 14–15	Voldaan
Motie 30 800 V, nr. 24 (Ferrier cs) inzake bevorderen van circulaire migratie vanuit Europese landen	Hand. TK nr. 14–15	Verzonden op 16 februari 2007 (29 693 nr. 11)
Motie 30 800 V, nr. 20 (Samsom cs) inzake intensivering politieke dialoog Rwanda	Hand. TK nr. 14–15	Verzonden op 9 februari 2007 (30 800 V nr. 63)
Motie 30 800 V, nr. 22 (Ormel/Van Baalen) inzake common funding personele en materiële bijdragen aan NAVO	Hand. TK nr. 14–15	Verzonden op 14 december 2006 (28 676, nr. 32)
Motie 30 800 V, nr. 38 (Van der Staaij/Ferrier) inzake Nederlandse inzet voor vrijlating religieuze gevangenen Eritrea (zie ook korte termijnverplichting nr. 043)	Hand. TK nr. 14–15	Verzonden op 29 maart 2007 (1168)
Motie 30 800 V, nr. 23 (Ormel cs) inzake verbeteren visumverlening aan zakenlieden	Hand. TK nr. 14–15	Verzonden op 11 oktober 2006 (30 800 XIII, nr. 10)
M zal de Indonesische regering blijven aanspreken op de noodzaak tot hervorming van de veiligheidssector alsmede de rol van de strijdkrachten m.b.t. mensenrechtenschendingen	Hand. TK nr. 14–15	Verzonden op 27 december 2007 (26 049, nr. 51)
Motie 30 800 V, nr. 19 (Koenders cs) inzake initiatief over stabiliseringsproces Afghanistan	Hand. TK nr. 14–15	Verzonden op 14 december 2006 (28 676, nr. 32)
Motie 30 800 V, nr. 26 (Szabo) inzake verschaffen van startsubsidie aan PUA (gaat samen met motie 30 300 V, nr. 48 inzake Project Uitzending Managers)	Hand. TK nr. 14–15	In behandeling
Kabinet zal onderzoeken of voor soja een vergelijkbare aanpak als voor palmolie kan worden gevolgd en of en welke duurzaamheids-criteria op import in NL van toepassing zijn	30 196, nr. 10	Verzonden door MinLNV op 6 juni 2007 (30 800 XIV, nr. 106)
De minister voor OntwikkelingssamenwerkingR heeft toegezegd dat de voortgangsrapportage Duurzame Daadkracht de Kamer begin 2007 zal toegaan	30 196, nr. 10	Verzonden op 16 februari 2007 (30 196, nr. 13)
De minister van Buitenlandse Zaken heeft toegezegd de Kamer een brief te sturen over hoe op de respons van de EU door de Turkse regering, het Turkse parlement en de Turkse media is gereageerd en de stand van zaken m.b.t. onderhandelingen over Cyprus in het VN-spoor	21 501-02, nr. 722	Verzonden op 16 februari 2007 (21 501-02, nr. 729)
MP zal met de ministers van Buitenlandse Zaken en van Sociale Zaken en Werkgelegenheid spreken over verzoek CDA om Stichting van de Arbeid advies te vragen inzake het Groenboek Arbeidsrecht, ruim voor de Voorjaarsraad van maart 2007	Hand. TK nr. 28	Verzonden door minister van SZW op 15 februari 2007 (30 893, nr. 4)
Uitzoeken of het juist is dat er een wetsontwerp voorligt bij de Roemeense president die de rechten van religieuze minderheden ernstig bedreigt. Tevens zal worden ingegaan op de rol die Europa kan spelen	Hand. TK nr. 28	Verzonden op 8 januari 2006 (21 501-20, nr. 330)
De Kamer nader informeren over de contacten met het vz-schap inzake de discussie over het Grondwettelijk Verdrag en de Nld'se positie m.b.t. deze discussie tijdig met de Kamer te zullen bespreken	Hand. TK nr. 28	Verzonden op 19 maart 2007 (21 501-20, nr. 344)
Motie nr. 28 764 (Franken) inzake procedures voor plaatsing op en verwijdering van de EU- en VN-terrorismelijsten	Hand. EK nr. 5	Verzonden op 10 januari 2007 (28 764 F)
De minister van Buitenlandse Zaken heeft toegezegd om een extra NAVO-top gewijd aan Afghanistan bij SG NAVO aan te kaarten.	28 676, nr. 34	Voldaan d.m.v. gesprek minister van Buitenlandse Zaken met SG NAVO op 13 feb 2007

Omschrijving	Herkomst	Stand van zaken
De TK voor de begrotingsbehandeling per brief informeren over de Nederlandse inzet ten behoeve van lokale capaciteits-versterking	30 548, nr. 3	Verzonden op 18 oktober 2006 (30 548, nr. 4)
De minister van Buitenlandse Zaken heeft toegezegd te zullen bezien hoe NAVO-lidstaten kunnen worden aangespoord om burden sharing te verbeteren	28 676, nr. 34	Doorlopend
De mogelijke rol van een migratiecentrum in Mali bij arbeids-migratie naar de EU	22 112, nr. 497	Verzonden op 7 maart 2007 (22 112, nr. 501)
De minister van Buitenlandse Zaken zegde toe appreciatie van rapport Asser-instituut over impact van EU-regelgeving, met daarin aandacht dat bij wetgeving moet worden vermeld als er EU-regelgeving aan ten grondslag ligt. 22 112, nr. 497	In behandeling	
De minister van Buitenlandse Zaken zegde toe brief over de tenuitvoerlegging van de motie Van Baalen-Van der Laan van 5 december 2005 (22 112, 405) over evaluatie- en horizon-bepalingen in Europees kader	22 112, nr. 497	Verzonden op 7 juni 2007 (22 112, nr. 539)
Toezegging MP de brief van de Indonesische regering met verzoek om steun voor de veenbossen in Kalimantan zo spoedig mogelijk te beantwoorden	Hand. TK nr. 45	Voldaan door MinVROM
De minister van Buitenlandse Zaken zegde toe dat er naar de klachten van ODIHR en OVSE over verkiezingswaarnemingen gekeken zal worden	21 501-02, nr. 743	Verzonden op 31 mei 2007 (21 501-02, nr. 754)
ODI studie Economic Partnerships Agreements wordt gestuurd aan de Tweede Kamer	21 501-04, nr. 96	Voldaan
Brief over alternatieven t.a.v. Economic Partnership Agreements (EPA's) n.a.v. Informele OS-raad	21 501-04, nr. 96	Verzonden op 23 april 2007 (21 501-02, nr. 747)
Kamer z.s.m. informeren over Nederlandse bijdrage aan VN-noodfonds (Central Emergency Response Fund)	21 501-04, nr. 96	Verzonden op 23 maart 2007 (21 501-02, nr. 97)
Kamer z.s.m. informeren over implementatie 10e Europees Ontwikkelingsfonds (EOF)	21 501-04, nr. 96	In behandeling
Nagaan welke groepen betrokken zijn bij de VN-hervormingen	21 501-04, nr. 96	Verzonden op 14 mei 2007 (26 150, nr. 45)
Notitie mensenrechten en buitenlands beleid	29 754, nr. 96	In behandeling
21 501-20, nr. 342 Motie Peters/Van der Ham over het verdwijnen van de Europese markt van gloeilampen	Hand. TK nr. 48	In behandeling
21 501-20, nr. 337 Motie Van der Ham c.s. over intensievere samenwerking op het gebied van fundamenteel onderzoek en ontwikkeling naar hernieuwbare energie	Hand. TK nr. 48	In behandeling
De minister van Buitenlandse Zaken zal op korte termijn de Kamer informeren over de voorgenomen wet in Nigeria inzake homoseksualiteit in Europees verband aan de orde stellen	21 501-02, nr. 743	Verzonden op 26 maart 2007 (21 501-02, nr. 346)
De samenwerking tussen de Libanese regering en UNIFIL inzake ontwapening Hezbollah	23 432, nr. 225	Verzonden op 23 april 2007 (23 432, nr. 224)
Opstelling van Europese collegae t.a.v. het mandaat of de «Rules of Engagement» van de landcomponent van UNIFIL	23 432, nr. 225	Verzonden op 23 april 2007 (23 432, nr. 224)
Het gebruik van clustermunities tijdens het conflict in Zuid-Libanon	23 432, nr. 225	Verzonden op 23 april 2007 (23 432, nr. 224)
De evaluatie van het mediaprogramma Iran wordt voor de zomer aan de Kamer toegezonden (verzoek Van Baalen, VVD)	21 501-02, nr. 746	Verzonden (vertrouwelijk) op 9 juli 2007 per brief met kenmerk DMV/MR-294/07
De situatie in Iran in den brede wordt meegenomen in de brief over het Midden-Oosten conflict die de Kamer zal ontvangen voor het AO op 17 april a.s. (verzoek Van Gennip, CDA)	21 501-02, nr. 746	Verzonden op 12 april 2007 (12 432, nr. 223)
De positie van de Nederlandse regering inzake het raketschild komt aan de orde bij de informatie die de Kamer zal ontvangen over de NAVO-Raad van april a.s. (verzoek PvdA, Van Dam)	21 501-02, nr. 746	Verzonden op 23 april 2007 (28 676, nr. 35)
Het idee van een Partenariaat wordt nader uitgewerkt in de Staat van de Unie (verzoek CDA, Ormel)	21 501-02, nr. 746	Voldaan
21 501-02, nr. 738 Motie (Van Baalen/Van Gennip) over contacten met Palestijnse politici	Hand. TK nr. 57	Verzonden op 30 mei 2007 (23 432, nr. 226)
21 501-02, nr. 739 Motie Van der Staaij c.s. over het niet hervatten van de financiële hulp aan de Palestijnse Autoriteit	Hand. TK nr. 57	Verzonden op 30 mei 2007 (23 432, nr. 226)
21 501-02, nr. 741 Motie Voordewind c.s. over heroverweging van de Nederlandse houding ten aanzien van de Palestijnse regering	Hand. TK nr. 57	Verzonden op 30 mei 2007 (23 432, nr. 226)
Minister WWI zegde de Kamer toe samen met M een brief te sturen n.a.v. de uitspraken van de Turkse ambassadeur over het Nederlandse integratiebeleid	Hand. TK nr. 57	Verzonden op 2 mei 2007 (30 810, nr. 5)

Omschrijving	Herkomst	Stand van zaken
De TK voor de begrotingsbehandeling per brief informeren over de Nederlandse inzet ten behoeve van lokale capaciteits-versterking	30 548, nr. 3	Verzonden op 18 oktober 2006 (30 548, nr. 4)
In de kabinetsreactie op het rapport van de werkgroep-Van Baalen wordt het voorstel van de leden Van der Staaij en Van Gennip meegenomen om de Kamer te informeren over afgewezen verzoeken om inzet van militairen	Hand. TK nr. 57	In behandeling
De minister van Buitenlandse Zaken zal de Kamer informeren over de Nederlandse inzet bij de conferentie van de UNHCR over hulp aan Iraakse vluchtelingen	Hand. TK nr. 57	Verzonden op 16 april 2007 (23 432, nr. 84)
Notitie van de ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie aan EK en TK over de passage in het regeerakkoord over een volkenrechtelijk mandaat voor de inzet van Nederlandse militairen	Hand. TK nr. 57 en + Hand. EK nr. 25	Verzonden op 22 juni 2007 (29 521, nr. 41)
De minister voor Ontwikkelingssamenwerking zegde toe het verzoek om te bezien of de regelingen PSB, PESP en BBMBK kunnen worden aangepast met oog op corruptiebestrijding bij grondstoffenwinning in DR Congo aan EZ door te geleiden.	26 234, nr. 70	Voldaan
De minister voor Ontwikkelingssamenwerking zal in het verslag over zijn bezoek aan Sudan de tijdens het AO aan hem gestelde vragen beantwoorden	29 237, nr. 60	Verzonden op 8 juni 2007 (29 237, nr. 62)
De minister van Buitenlandse Zaken heeft toegezegd tijdens het volgende AO RAZEB de stand van zaken omtrent sancties tegen Sudan toe te lichten	29 237, nr. 60	Voldaan tijdens AO RAZEB d.d. 14 juni 2007
De minister van Buitenlandse Zaken heeft toegezegd om, wanneer er meer duidelijkheid is over de kwestie van het vervoeren van militaire goederen door de GoNU, de Kamer hierover te informeren	29 237, nr. 60	Verzonden op 8 juni 2007 (29 237, nr. 62)
De minister van Buitenlandse Zaken heeft toegezegd dat uitgezocht wordt of de Nederlandse overheid betrokken is bij het organiseren van handelsmissies naar Sudan	29 237, nr. 60	Verzonden op 13 juni 2007 (nr. 1937)
Onderzoeken van mogelijkheden van een pilot op terrein van circulaire migratie	29 693, nr. 13	In behandeling
Contact leggen met regeringen van herkomstlanden over mogelijkheden tot een gezamenlijk betalingsverkeer	29 693, nr. 13	In behandeling
Kennisnemen van de ervaringen van India en Jamaica met betrekking tot strategie migranten als exportproduct. NL zal dit ook opbrengen tijdens het Global Forum aanstaande te Brussel (vóór juli 2007)	29 693, nr. 13	In behandeling
Gesprek met Eurocommissaris Michel over invulling migratiekantoor Mali	29 693, nr. 13	In behandeling
Migrantenorganisaties trainingen aanbieden om capaciteits-versterking te realiseren	29 693, nr. 13	In behandeling
In contact treden met MinFin om gezamenlijk te onderzoeken op welke wijze geldovermakingen ten goede kunnen komen aan ontwikkeling	29 693, nr. 13	In behandeling
Halfjaarlijkse voortgangsrapportage over de beleidsnotitie Migratie en Ontwikkeling	29 693, nr. 13	In behandeling
In 2007 een nieuwe beleidsnotitie Migratie en Ontwikkeling waarin accenten van dit kabinet zijn opgenomen daarna halfjaarlijkse voortgangsrapportage	29 693, nr. 13	In behandeling
Beleidsreactie over evaluatie Stabiliteitsfonds	30 800, nr. 87	Verzonden op 1 mei 2007 (30 800 V, nr. 91)
Kamer wordt geïnformeerd over uitkomst conflictanalyses	30 800, nr. 87	In behandeling
Kamer op de hoogte stellen als het zgn. Casebook op gebied van conflict, vrede en veiligheidsactiviteiten op de OESO-website verschijnt	30 800, nr. 87	In behandeling
Op verzoek van CDA en GL zal er voor de zomer een brief naar de Kamer worden gestuurd over de EKI-elementen	30 800, nr. 87	Verzonden op 13 juni 2007 (26 234, nr. 102)
Brief naar de Kamer met daarin beantwoording van de nog 3 uitstaande vragen van het CDA over de aanbevelingen van het OS-examen van Nederland in 2006	30 800, nr. 87	Verzonden op 3 april 2007 (30 800 V, nr. 79)
Vragen departementale jaarverslagen	Hand. TK nr. 70	Verzonden op 8 juni 2007 (31 031, nr. 12)
De minister van Buitenlandse Zaken zal de Kamer informeren over de wijze waarop het Duitse EU-voorzitterschap de incidenten tijdens de homodemonstratie in Moskou bij de Russische autoriteiten aan de orde stelt	Hand. TK nr. 73	Ligt bij Directie/Interdep. overleg

Omschrijving	Herkomst	Stand van zaken
De TK voor de begrotingsbehandeling per brief informeren over de Nederlandse inzet ten behoeve van lokale capaciteits-versterking	30 548, nr. 3	Verzonden op 18 oktober 2006 (30 548, nr. 4)
De Kamer ontvangt een brief van de minister van Buitenlandse Zaken en Stas EZ over de voorgenomen Nederlandse handelsmissie naar Iran	23 432, nr. 232	Verzonden door de staatssecretaris van Economische Zaken op 8 juni 2007 (30 800 XIII, nr. 56)
Kamerbrief over EU Handvest van de Grondrechten	AO EU-verdrags-wijziging d.d. 23 mei 2007	Ligt bij Directie/Interdep. overleg
31 031 V, nr. 9 (Boekstijn/Gill'ard) inzake onderzoek invloed beleidsaanbevelingen IOB	31 031 V, nr. 15	Verzonden op 12 juli 2007 per brief met kenmerk FEZ/FM-116/07
31 031 V, nr. 12 (Ferrier/Boekstijn) inzake zesmaandelijks overzicht vorderingen in het op orde brengen van het voorschottenbeheer	31 031 V, nr. 15	In behandeling
Motie 31 031 V, nr. 13 (Ferrier c.s.) inzake uitwerking mogelijkheden versterking interdepartementale samenwerking	31 031 V, nr. 15	In behandeling
31 031 V, nr. 14 (Peters/Gill'ard) inzake inzichtelijk maken effecten uitgaven op vrouwen en meisjes in de resultatenrapportage	31 031 V, nr. 15	In behandeling
Motie 31 031 V, nr. 8 (Boekstijn/Ferrier) inzake het inzichtelijk maken van de relatie tussen de Nederlandse beleidseffecten en -prestaties	31 031 V, nr. 15	In behandeling
Motie 30 800-XIII, nr. 65 (Voordewind) inzake het niet faciliteren van ontraadde handelsmissies	Hand. TK nr. 81	Doorlopend
Overzicht oppositie in Iran; voor aanvang BZ-begrotingsbehandeling	Algemeen Overleg over Iran d.d. 28 juni 2007	In behandeling
Overzicht nationale maatregelen van VS jegens Iran met extra-territoriale werking; voor aanvang BZ-begrotingsbehandeling	Algemeen Overleg over Iran d.d. 28 juni 2007	In behandeling
Vertrouwelijke toezending IOB-evaluatie inzake het beleidskader «Mediaversiteit in Iran»	Algemeen Overleg over Iran d.d. 28 juni 2007	Verzonden op 9 juli 2007 per brief met kenmerk DMV/MR-294/07
Kamer informeren over maatregelen die Libanese regering neemt ter verbetering van haar grensbewaking + evt. steun hiervoor door de EU	Algemeen Overleg over Verlenging NL'se deelname UNIFIL, EUFOR, NTM-I d.d. 3 juli 2007	In behandeling
Kamer informeren over toekenning autonomie aan christenen door Koerdisch parlement	Algemeen Overleg over Verlenging NL'se deelname UNIFIL, EUFOR, NTM-I d.d. 3 juli 2007	Ligt bij Directie/Interdep. overleg
De Kamer voor 13 juli a.s. (ivm Ecofin Raad) overzicht agentschap- pen toesturen	Algemeen Overleg over Begrotingsraad d.d. 4 juli 2007	Verzonden op 27 juni 2007 per brief DIE-962/07
De regering zal een notitie opstellen over de steun uit het EOF aan een aantal landen waarvoor in de periode van 1996 tot 2006 geen artikel 96 procedures zijn opgestart	Plenair debat over Verdrag inzake Cotonou d.d. 4 juli 2007	In behandeling
De regering zal reageren op het rapport van het 11e regionaal onderhandelingsforum voor Oostelijk en Zuidelijk Afrika	Plenair debat over Verdrag inzake Cotonou d.d. 4 juli 2007	In behandeling
De regering zal de Kamer voor de begrotingsbehandeling informeren over de inzet en rol van Nederland op het gebied van rurale bedrijvigheid, voedselzekerheid en ontwikkeling van de landbouw	Plenair debat over Verdrag inzake Cotonou d.d. 4 juli 2007	In behandeling
De regering zal in het kader van de begroting 2008 nader ingaan op de keuze van de financieringskanalen binnen de ontwikkelings-hulp	Plenair debat over Verdrag inzake Cotonou d.d. 4 juli 2007	In behandeling

BIJLAGE 2. LIJST VAN AFKORTINGEN

ACS	Landen in Afrika, in het Caraïbisch gebied en in de Stille Oceaan
ADEA	Association for the Development of Education in Africa
AERC	African Economic Research Consortium
AMIS	African Union Mission in Sudan
ASEM	Asia-Europe Meeting
ATPS	African Technology Policy Studies Network
ATT	Internationaal wapenhandelsverdrag
AU	Afrikaanse Unie
AVVN	Algemene Vergadering Verenigde Naties
BTWC	Biologisch Wapenverdrag (155)
BVA	Beveiligingsambtenaar
BZ	Ministerie van Buitenlandse Zaken
C&O	Cultuur en ontwikkeling
CAERT	Regionale Centrum voor Terrorismebestrijding
CCW	Conventionele Wapensverdrag
CDM	Clean Development Mechanism
CERF	Central Emergency Response Fund
CIE	Centrum voor Internationale Erfgoedactiviteiten
CPI	Corruptie Perceptie Index
CSE	Conventionele Strijdkrachten in Europa
CTBT	Alomvattend Kernstopverdrag (138)
CTITF	Counter Terrorism Implementation Task Force
CWC	Chemisch Wapenverdrag (182)
DAC	Development Assistance Committee
DRC	Democratische Republiek Congo
DISCS	Document Information System Civil Status
EFA	Education for All
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
ENP	Europees Nabuurschapsbeleid
EOF	Europees Ontwikkelings Fonds
EPA's	Economische Partnerschapsakkoorden
ERNWACA	Education and Research Network for West and Central Africa
EU	Europese Unie
EVD	Economische Voorlichtingsdienst
EVDB	Europees Veiligheids- en Defensiebeleid
EVRM	Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens
EZ	Ministerie van Economische Zaken
FAWE	Forum for African Women Educationalists
FMCT	Verdrag betreffende een verbod op de productie vansplijtstoffen voor explosiedoeleinden
FSI	Failed States Index
FTI	Fast Track Initiative
GBVB	Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheids Beleid
GCC	Gulf Cooperation Council
GCE	Gemeenschappelijk Cultureel Erfgoed
GCE	Global Campaign for Education
GDN	Global Development Network
GEF	Global Environment Facility
GFATM	Global Fund to fight AIDS, Tuberculosis and Malaria
GHD	Goed Humanitair Donorschap

HGIS	Homogene Groep Internationale Samenwerking
IAEA	Internationaal Atoomenergie Agentschap
IAVI	International Aids Vaccin Initiative
ICB	Internationaal Cultuur Beleid
ICRC	Internationale Comité voor het Rode Kruis
ICTY	Joegoslavië-tribunaal (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia)
IDEP	African Institute for Economic Development and Planning
IEA	Internationaal Energie Agentschap
IFC	International Finance Corporation
IIEP	International Institute for Educational Planning
IMF	Internationaal Monetair Fonds
IOB	Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en beleidsevaluatie
IPCC	Intergovernmental Panel on Climate Change
IS-academie	Internationale Samenwerking-Academie
JCLEC	Centrum voor Samenwerking op het gebied van Rechtshandhaving
KAP	Kleine Ambassade Projecten
KMar	Koninklijke Marechaussee
KPA	Kleine Plaatselijke Activiteiten
LNV	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
MDG's	Millennium Development Goals (Millennium Ontwikkelingsdoelen)
MDRI	Multilateral Debt Relief Initiative
MFS	Medefinancieringsstelsel
MJSP's	Meerjarige Strategische Plannen
MMS	Multilateraal Monitoring Systeem
MOLs	Minst Ontwikkelde Landen
MOPAN	Multilateral Organisations Performance Assessment Network
MPAP	Matra Flex en pre-accessie en harmonisatie projecten
MPP	Matra Projecten Programma
MRR	Mensenrechtenraad
MVO	Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen
MVW	Massavernietigingswapens
NAVO	Noord Atlantische Verdrags Organisatie
NBSO's	Netherlands Business Support Offices
NBI	Nile Basin Initiative
NCDO	Nationale Commissie voor internationale samenwerkingen Duurzame Ontwikkeling
NCP	Nationaal Contactpunt EU Twinning
NCTb	Nationaal Coordinator Terrorisme bestrijding
NFP	Netherlands Fellowship Programme
NGOs	Non- Gouvernementeel Organisations
NPT	Netherlands Programme for institutional strengthening of education and Training capacity
NPV	Non-Proliferatie Verdrag (189)
NVIS	Geautomatiseerd Visuminformatiesysteem
NWO-WOTRO	Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek – Wetenschappelijk Onderzoek in de Tropen
OCHA	Office for the Coordination of Humanitarian Affairs
OD	Operationele doelstelling
ODA	Official Development Aid

OESO	Organisatie Economische Samenwerking en Ontwikkeling
OHCHR	Hoge commissaris voor de Rechten van de Mens
OMVS	Organisation pour la Mise en Valeur du fleuve Senegal
OVSE	Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa
PIA	Poverty Impact Assessment
PICB	Programma Internationaal Cultuurbeleid
PIDG	Private Infrastructure Development Group
PPP's	Publiek-Private Partnerschappen
PROBAS	Protocolaire Basisadministratie
PRSP's	Poverty Reduction Strategy Papers
PSI	Proliferation Security Initiative
PSIA	Poverty and Social Impact Analysis
PSO	Praktische Sectororiëntatie
PSOM	Programma Samenwerking Opkomende Markten
PUM	Project Uitzending Managers
RvE	Raad van Europa
SACMEQ	Southern and Eastern African Consortium for Monitoring Educational Quality
SALIN	Beleidskader voor Strategische Allianties met Internationale NGO's
SARUA	Southern African Regional Universities Association
SGACA's	Strategische Goed Bestuur en Corruptie Analyses
SICA	Stichting Internationale Culturele Activiteiten
SII programma	Samenwerking Internationale Instituten programma
SNV	Stichting Nederlandse Vrijwilligers
SPICAD	Support Programme for Institutional and Capacity Development
SPS	Verdrag over Sanitaire en fytosanitaire maatregelen
SRGR	Seksuele en Reproductieve Gezondheid en Rechten
TB	Tuberculose
TBC	Tuberculose
TI	Transparency International
UIS	UNESCO Institute for Statistics
UNAIDS	VN-Aidsprogramma
UNCSD	United Nations Commission on Sustainable Development
UNDGO	United Nations Development Group Office
UNDP	United Nations Development Programme
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation
UNFCC	United Nations Framework Convention on Climate Change
UNFPA	United Nations Population Fund
UNHCR	United Nations High Commissioner for Refugees
UNICEF,	United Nations Children's Fund
UNMIS	United Nations Mission in Sudan
UPEACE	University for Peace
VN	Verenigde Naties
VR	Veiligheidsraad
VROM	Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer
WB-investerings- raamwerk	Wereldbank investeringsraamwerk

WHO	World Health Organisation
WSSD	World Summit on Sustainable Development
WTO	Wereldhandelsorganisatie
WTO-TRIP	WTO-Trade-related Intellectual Property Rights

BIJLAGE 3. TREFWOORDENLIJST

3-D benadering 15
ACS 65, 66, 73, 151
Afghanistan 15, 19, 24, 37, 39, 40, 45, 46, 47, 48, 50, 52, 58, 146, 147
Afrika 15, 17, 19, 24, 26, 37, 41, 42, 46, 47, 48, 50, 53, 56, 57, 58, 64, 65, 66, 75, 76, 77, 78, 81, 89, 92, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 146, 147, 150, 151
Agentschap 1, 7, 42, 54, 68, 82, 87, 141, 144, 150, 152
Aidsambassadeur 100
AIDS 50, 151
Alfabetisering 90, 92, 93
Algemene Rekenkamer 139, 140
Ambtsberichten 117, 118
AMIS 48, 151
Apparaatsuitgaven 129, 130
Armoedebeloid 78, 79
Armoedebestrijding 11, 23, 25, 26, 27, 38, 51, 66, 70, 79, 89, 92, 107, 110
ARTF 58
ASEM 100, 151
Asielbeleid 13, 114, 117
Asiel 12, 13, 61, 62, 117, 118
Asielzoekers 117, 146, 147
ATT 44, 151
AU 64, 65, 100, 151
AVVN 33, 45, 151
Azië 17, 40, 41, 64, 77, 82, 92, 95, 96, 98, 101, 108, 111
Balkan 15, 39, 40, 46, 56, 57, 58, 63, 82, 121, 122
Basisonderwijs 8, 90, 92, 96, 105
Bedrijfsleven 15, 24, 53, 55, 57, 70, 80, 81, 83, 87, 88, 100, 110, 121
Bedrijfsvoering 1, 7, 138, 140
Begrotingssteun 78, 86, 89, 110, 134
Beleidsdoorlich 125
Beleidsdoorlichting 7, 36, 58, 69, 89, 105, 113, 118, 125, 126
Beleidsevaluatie 51, 152
Beleidskaders 76, 105, 112, 121, 122, 123
Beleidsprioriteiten 3, 12, 67, 104
Beroepsonderwijs 81, 82, 90, 92, 93, 95
Bilaterale betrekkingen 55, 67, 117
Bilaterale ontwikkelingssamenwerking 20, 89
Biobrandstof 13, 55, 61, 106, 107, 108, 110
Biodiversiteit 20, 106, 108, 109, 113
Biodiversiteitsverdrag 57
Biometrische kenmerken 22, 117, 118
Bosnië-Herzegovina 46
Bosnië 52
Broeikaseffect 106
Broeikasgassen 106
BTWC 42, 43, 151
Buitenlandbeleid 3, 5, 7, 9, 15, 20, 34, 39, 42, 45, 97, 119, 123
Buitenlandse Zaken 125, 140, 141
BVV 118
BZ 5, 7, 34, 35, 79, 116, 121, 122, 123, 129, 138, 150, 151
CAERT 41, 151
Caïro-agenda 90, 100, 102
Caïro 90, 101, 102
Capaciteitsopbouw 24, 40, 41, 53, 81, 84, 103, 104

Capaciteitsversterking 53, 78, 84, 90, 92, 93, 94, 110, 146, 147, 148, 149, 150
 CBI 1, 7, 81, 82, 141, 143, 144, 145
 CCW 44, 45, 151
 CDM 113, 151
 CERF 49, 50, 151
 China 6, 14, 20, 31, 54, 75, 89, 121, 126
 CIE 151
 Coördinatie 21, 26, 50, 57, 62, 64, 66, 68, 69, 71, 84, 86, 97, 99, 100, 101, 109, 118, 125
 Coherentie 18, 34, 40, 63, 66, 69, 70, 85, 89, 109, 117, 118
 Conflictpreventie 10, 45, 47, 48, 56, 57, 109
 Consulaire bijstand 21, 114
 Consulaire dienstverlening 114, 115, 116, 118, 124, 139
 Conventionele Wapensverdrag 44, 151
 C&O 119, 121, 122, 151
 Corruptie 17, 24, 34, 38, 51, 52, 53, 79, 86, 138, 146, 149, 151, 153
 CPI 51, 52, 151
 Crisisbeheersing 15, 23, 38, 40, 45, 47, 48
 CSE 44, 45, 151
 CTBT 42, 43, 151
 CTITF 41, 151
 Cultureel erfgoed 120, 122
 Cultureel profiel 1, 119, 120, 136
 Cultuur 3, 6, 14, 60, 97, 100, 119, 120, 121, 122, 123, 126, 136, 151, 152, 153
 CWC 42, 43, 151
 Cyprus 63, 147
 DAC 34, 53, 73, 85, 151
 De 24
 Democratisering 17, 21, 24, 27, 38, 51, 64, 121
 Discriminatie 33, 40, 97, 99, 102
 DISCS 117, 151
 DNA 13
 Donorcoördinatie 34, 99
 DRC 50, 108, 151
 Drinkwater 3, 106, 110, 111, 112, 113
 Duurzaamheid 10, 11, 26, 62, 108, 109, 147
 Duurzame ontwikkeling 17, 21, 37, 38, 45, 70, 80, 90, 94, 108, 119, 123, 138
 Ecologische veiligheid 57
 Ecosystemen 20, 56, 57, 106, 107
 Education for All 92, 96, 151
 EFA 151
 EHRM 33, 67, 151
 Energiebronnen 54
 Energiehandvest 54
 Energiehuishouding 53
 Energie 10, 12, 13, 18, 21, 26, 37, 38, 42, 43, 53, 54, 55, 56, 57, 61, 62, 63, 64, 65, 78, 106, 107, 108, 109, 110, 113, 124, 135, 138, 146, 148, 152
 Energievoorzieningszekerheid 5, 21, 38, 53, 54, 55, 58, 65
 ENP 63, 64, 151
 EOF 60, 65, 66, 148, 150, 151
 ERNWACA 95, 151
 Estafette-landen 81
 EU-afdrachten 5, 132, 133
 EU 5, 8, 12, 13, 14, 15, 18, 20, 21, 22, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 37, 38,

9, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 50, 51, 53, 54, 55, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65,
 66, 67, 68, 69, 70, 73, 74, 75, 85, 99, 100, 117, 118, 121, 126, 131, 132, 133,
 143, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152
 Eurojust 35
 Europese Commissie 25, 49, 61, 62, 65, 85
 Europese integratie 12, 61, 114
 Europese Raad 12, 62, 63
 Europese Unie 5, 6, 11, 12, 16, 20, 24, 30, 37, 59, 61, 63, 65, 100, 132, 151
 Europol 13
 Evaluatieprogrammering 7
 Evaluatie 7, 36, 46, 49, 51, 58, 62, 69, 79, 81, 86, 89, 105, 113, 118, 126,
 139, 148, 149, 150
 EVDB 39, 40, 48, 64, 65, 151
 EVD 87, 88, 151
 EVRM 68, 151
 Exportsteun 74
 FAO 89
 FAWE 93, 151
 Financiële Perspectieven 65, 69, 132
 Financing for Development 71, 83
 FMCT 42, 151
 FMO 81, 82, 89
 Fragiele staten 15, 17, 24, 27, 37, 38, 45, 99, 103, 131
 FSI 46, 151
 FTI 93, 151
 Garanties 74
 Gaza 16, 48
 GBVB 55, 63, 151
 GCC 64, 151
 GCE 93, 122, 123, 151
 GDN 94, 151
 Gedetineerdenbegeleiding 115, 118
 Geïntegreerd buitenlands beleid 10
 GEF 109, 151
 Gemeenschappelijk Cultureel Erfgoed 6, 122, 126, 151
 Gendergelijk 135
 Gender 25, 27, 66, 75, 91, 96, 99, 147
 Gezondheidszorg 17, 60, 75, 90, 98, 100, 102
 GFATM 99, 151
 GHD 49, 50, 151
 Godsdienstvrijheid 20
 Goed bestuur 1, 17, 24, 38, 47, 51, 53, 54, 58, 65, 99, 131
 Handelsliberalisatie 17, 70, 71
 Hariri 16, 30
 Harmonisatie 44, 45, 53, 65, 71, 86, 89, 99, 117, 152
 HGIS 7, 8, 24, 123, 126, 128, 129, 152
 Hiv/aids 98
 HIV 91, 98
 Human Development Report 110
 Humanitaire hulp 19, 29, 37, 48, 49, 50, 51
 Humanitaire hulpverlening 1, 38, 49, 50, 99, 131
 IAEA 42, 43, 49, 152
 IAVI 99, 152
 ICB 121, 122, 123, 152
 ICPD 90
 ICRC 49, 50, 152
 ICTY 30, 34, 40, 63, 152

IDA 76
 IDEP 95, 152
 IEA 54, 55, 152
 IFC 25, 80, 82, 152
 IGC 68
 IIEP 93, 152
 ILO 26, 82, 86, 103
 IMF 10, 30, 77, 78, 79, 152
 Indonesië 39, 41, 52, 55, 56, 57, 108, 109, 110, 122, 135
 Infrastructuur 18, 35, 41, 70, 73, 75, 78, 80, 81, 82, 90, 95, 97
 Institutionele capaciteit 110
 Institutionele ontwikkeling 90, 103, 104, 110, 112
 Integriteit 109, 138
 Internationaal onderwijs 105
 Internationaal Strafhof 11, 30, 34, 35
 Internationale financiële instellingen 30, 33, 76
 Internationale ordening 29
 Internationale organisaties 6, 18, 22, 23, 30, 35, 36, 39, 40, 53, 73, 75, 88, 102, 106, 119, 120, 125, 126
 Interne markt 12, 14, 55, 61
 IOB 7, 51, 105, 150, 152
 IPCC 106, 152
 Irak 50
 ISAF 39, 46, 146
 Jaarplancyclus 139
 JCLEC 41, 152
 Joegoslavië-tribunaal 22, 30, 34, 40, 63, 152
 Justitie 15, 42, 47, 61, 116, 117, 118
 Kalimantan 56, 108, 146, 148
 Kandidaat-lidstaten 63, 64, 67
 KAP 53, 152
 Kinderen 3, 32, 33, 90, 91, 92, 101
 Klimaatverandering 10, 12, 13, 18, 20, 21, 26, 56, 57, 59, 62, 64, 106, 107, 109, 111
 KMar 117, 152
 Koninkrijk 8, 11, 42, 50, 67, 115
 KPA 53, 152
 Libanon-tribunaal 30
 Lissabon-agenda 62
 LNV 57, 75, 124, 147, 152
 Maatschappelijk middenveld 15, 20, 24, 30, 31, 33, 34, 51, 53, 57, 59, 62, 67, 75, 81, 90, 92, 93, 96, 100, 103, 104, 122, 124
 Maatschappelijk 5, 17, 20, 22, 30, 51, 53, 54, 62, 64, 66, 68, 70, 71, 76, 78, 80, 82, 90, 92, 100, 101, 103, 104, 114, 116, 152
 Markttoegang 70, 74, 78
 Marokko 41, 51, 53
 Massavernietigingswapens 5, 37, 42, 43, 152
 MATRA 24, 51, 53, 58, 63, 64, 67, 131, 152
 MDG 4, 25, 26, 31, 70, 71, 73, 74, 76, 77, 78, 80, 83, 86, 89, 90, 92, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 101, 103, 104, 108, 111, 112, 135, 152
 MDG's 6
 MDRI 80, 152
 Medefinanciering 25, 105, 147, 152
 Menselijke ontplooiing 1
 Mensenrechtenbeleid 20, 31, 33, 36, 102
 Mensenrechten 1, 6, 9, 10, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 41, 46, 51, 55, 62, 63, 64, 67, 68, 69, 70, 97, 99, 124, 131, 147, 148, 152

MFP 105
MFS 105, 134, 135, 147, 152
Microfinanciering 82
Migratie 12, 13, 19, 59, 61, 62, 63, 65, 99, 117, 118, 126, 147, 148, 149
Milieudoelstellingen 110
Milieu 1, 8, 9, 11, 18, 20, 21, 29, 37, 38, 50, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 65, 70, 75, 106, 107, 109, 110, 112, 113, 135, 153
Milieuverdragen 107, 109
MILIEV 89
Millennium Development Goals 3
MJSP 152
MMS 86, 152
Mondialisering 28, 30, 70
MOPAN 86, 152
Motie-Hessing 90
MPAP 53, 152
MPP 53, 152
MRR 30, 31, 32, 152
Multilateraal 31, 35, 42, 43, 44, 55, 82, 86, 90, 112, 122, 152
MVO 71, 80, 82, 83, 89, 152
MVW 42, 43, 152
Natuurlijke hulpbronnen 20, 37, 56, 57, 106, 107, 108, 109
Natuurrampen 4, 37, 49
NAVO 14, 15, 30, 37, 39, 40, 41, 42, 45, 46, 47, 48, 55, 58, 146, 147, 148, 152
NBI 152
NBSO 88, 89
NCDO 124, 126, 152
NCP 53, 152
NCTb 42, 152
Nederland 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 90, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 132, 133, 134, 135, 136, 139, 146, 147, 148, 149, 150, 152, 153
Nederlandse Antillen en Aruba 11
Netherlands Business Support Offices 21, 88, 89
NFP 95, 105, 134, 152
NGO 19, 32, 39, 46, 50, 53, 58, 64, 81, 82, 93, 102, 103, 104, 110, 112, 126, 152, 153
NIMF 89
NIO 72, 135
Non-ODA 50
Non-proliferatie 38, 42, 43, 62
Noodhulp 146
NPT 95, 105, 134, 152
NPV 42, 43, 152
NVIS 22, 117, 118, 140, 152
NWO-WOTRO 57, 152
OCHA 49, 152
ODA 8, 18, 21, 65, 66, 78, 92, 152
OESO 34, 53, 73, 74, 75, 85, 149, 153
OHCHR 32, 33, 153
OMVS 153
Ondernemingsklimaat 25, 27, 51, 71, 80, 82, 134

Onderwijs 3, 17, 25, 27, 60, 61, 75, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 105, 120, 124, 134, 135
 Onderzoek 3, 7, 11, 14, 20, 36, 46, 56, 57, 58, 66, 69, 75, 79, 86, 89, 93, 94, 105, 109, 113, 115, 117, 118, 125, 126, 139, 140, 146, 147, 148, 149, 150, 152
 Onderzoeksbeleid 93, 105
 Onderzoekscapaciteit 3, 90, 93, 94
 Ontbinding 72
 Ontmijning 58
 Ontwapening 5, 38, 42, 43, 47, 148
 Ontwikkelingssamenwerking 3, 4, 6, 7, 9, 15, 17, 19, 26, 34, 37, 51, 57, 65, 66, 69, 70, 71, 72, 79, 82, 83, 85, 86, 93, 103, 104, 113, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 146, 147, 149, 152
 ORET 25, 81, 89, 134
 OVSE 30, 31, 39, 40, 48, 55, 68, 148, 153
 Paris Declaration 84, 89
 Particuliere sector 71
 Partnerlanden 3, 6, 20, 24, 28, 33, 34, 39, 40, 42, 47, 52, 53, 56, 57, 65, 66, 73, 75, 76, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 85, 86, 92, 93, 94, 95, 96, 99, 100, 102, 103, 104, 105, 109, 110, 112, 122, 123
 Partnerschappen 55, 82, 93, 99, 102, 110, 153
 Personenverkeer 1, 114, 116, 135, 136
 PIA 79, 81, 153
 PICB 153
 PIDG 81, 82, 153
 Postennet 14, 30, 75, 87, 88, 117, 129
 PPP 77, 110, 112, 153
 Pre-accessie 53, 64, 152
 Primair onderwijs 92
 -primair onderwijs 135
 Prüm 13
 PROBAS 125, 153
 Procurement 84
 Pro-poor 80
 PRSP 71, 76, 78, 79, 80, 86, 112, 153
 PSIA 79, 153
 PSI 43, 153
 PSOM 25, 81, 82, 153
 PSO 104, 153
 Publieksdiplomatie 22, 42, 102, 119, 121, 123, 124, 126
 PUM 82, 153
 Raad van Europa 6, 11, 20, 30, 60, 67, 69, 153
 RAZEB 146, 149
 Rechtsorde 1, 5, 8, 11, 16, 19, 28, 29, 30, 35, 46, 70, 131
 Rechtstoegang 28
 Referendum 12, 14, 22, 59
 Regionale benadering 45, 109
 Reisdocumenten 115, 116
 Reproductieve gezondheid 18, 25, 27, 90, 91, 97, 99, 100, 102, 103, 105, 135
 Rusland 20, 31, 40, 42, 43, 45, 54, 55, 63, 75, 121, 122, 146
 SACMEQ 93, 153
 SALIN 105, 153
 Samenhang 3, 7, 10, 11, 15, 23, 39, 40, 47, 55, 63, 79, 89, 93, 95, 97, 107, 110, 119, 123, 128, 134, 138, 139
 Samenwerking Internationale Instituten 95, 105, 153
 Samenwerking 1, 5, 6, 7, 10, 11, 13, 14, 15, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 37, 39, 40, 41, 42, 48, 50, 53, 55, 56, 57, 59, 60, 61, 62,

63, 64, 65, 66, 67, 68, 75, 76, 78, 81, 82, 84, 86, 87, 94, 97, 99, 100, 102, 103,
 104, 108, 109, 110, 111, 112, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 126,
 132, 140, 148, 150, 152, 153
 Sancties 149
 Sanitatie 112, 146
 SARUA 95, 153
 Schokland 17, 26, 27, 104, 110, 112, 121, 122, 135
 Schuldhoudbaarheid 77, 78, 79, 80
 Sectorale 76, 78, 79, 89, 104, 113
 SICA 122, 126, 153
 SII programma 95, 153
 Silent partnerships 112
 SNV 104, 105, 153
 Sociale ontwikkeling 1, 3, 91, 103, 134
 SPICAD 86, 153
 Sport en OS 26, 27, 104
 SPS 75, 153
 SRGR 90, 135, 153
 Staat van de Unie 8, 60, 148
 Stabiliteit 1, 4, 14, 15, 19, 24, 28, 37, 38, 39, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 54,
 55, 56, 57, 58, 59, 62, 63, 64, 97, 106, 109, 131, 149
 Sub-Sahara Afrika 77, 92, 96, 98, 101, 102, 111
 Subsidie 20, 24, 31, 32, 104, 116, 131, 134, 136, 147
 Subsidieregeling 4
 Subsidiesysteem 99
 Suriname 52, 135
 Syrie 49
 TBC 98, 153
 TB 99, 153
 Terrorismebestrijding 6, 13, 31, 41, 42, 62, 64, 117, 146, 151
 Terrorisme 5, 6, 9, 12, 15, 16, 37, 38, 40, 41, 42, 59, 61, 62, 147, 152
 TI 51, 153
 TMF 105
 Tsunami 58
 Twinning 51, 53, 63, 64, 152
 UIS 93, 153
 Uitbreiding 13, 23, 35, 39, 40, 45, 46, 49, 50, 61, 63, 75, 93, 121
 UNAIDS 99, 102, 153
 UNCSD 112, 153
 UNDGO 86, 153
 UNDP 53, 58, 86, 87, 89, 110, 153
 UNESCO 93, 122, 123, 153
 UNFCC 109, 153
 UNFPA 25, 99, 102, 153
 UNICEF 92, 99, 102, 112, 153
 UNMIS 48, 153
 UN 101
 Uruzgan 15, 46, 47, 48
 Vakbonden 18, 70, 81, 103
 VBTB 146
 Veiligheid 1, 4, 5, 6, 9, 12, 13, 14, 15, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 30, 31, 37, 38,
 39, 40, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 65, 69, 70,
 96, 97, 106, 114, 116, 117, 131, 135, 136, 140, 146, 147, 149, 151, 153
 Veiligheidsbewustzijn 140
 Veiligheidsraad 17, 29, 30, 42, 43, 49, 95, 96, 153
 Verenigde Staten 11, 99
 Vertrouwensfuncties 140

Visumaanvragen 21, 22, 117
 Visumuitgifte 114
 Visumverlening 22, 88, 117, 147
 VN-instellingen 26, 33, 85
 VN 6, 10, 14, 16, 17, 18, 19, 21, 24, 26, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 37, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 74, 79, 82, 84, 85, 86, 87, 93, 95, 96, 99, 100, 108, 146, 147, 148, 153
 Voedselveiligheid 81
 Voorschottenbeheer 139, 150
 Voorzitterschap 67, 69, 99, 126, 149
 Vredesopbouw 29, 30
 Vreemdelingenbeleid 114, 116, 117
 VROM 50, 55, 57, 75, 108, 148, 153
 Vrouwen 17, 18, 20, 24, 25, 28, 31, 32, 33, 34, 48, 51, 81, 90, 95, 96, 97, 100, 102, 112, 135, 146, 150
 VR 48, 153
 VS 54, 64, 146, 150
 Wapenbeheersing 38, 42, 44, 58
 Wapenexportbeleid 44
 Waterbeheer 3, 18, 56, 106, 109, 110, 111, 112
 Watergebruik 110
 Wereldbank 10, 29, 30, 33, 51, 53, 74, 77, 78, 79, 80, 82, 101, 102, 108, 112, 153
 Wereldeconomie 65, 75
 Wereldhandel 62, 70, 73, 154
 Wereldmarkt 74
 WFP 89
 WHO 99, 102, 154
 WSSD 112, 154
 WTO 18, 66, 70, 72, 73, 74, 75, 99, 100, 141, 154
 Zetelovereenkomst 35
 Zoals bekend heeft de SGVN 30
 Zuid-Afrika 52, 55, 110